

Radoslav Štefančík

**Radikálny populizmus v ére pandémie
COVID-19 a vojny na Ukrajine**

Vydavateľstvo EKONÓM

2022

Posudzovatelia:

prof. PhDr. Ján Lid'ák, CSc.

doc. Mgr. Irina Dulebová, PhD.

ISBN 978-80-225-4955-4

Redigovanie textu: Mgr. Milada Pauleová

© Radoslav Štefančík

Radoslav Štefančík

**Radikálny populizmus v ére pandémie
COVID-19 a vojny na Ukrajine**

Bratislava 2022

EKONÓM

Táto monografia vychádza ako jeden z výstupov projektu VEGA 1/0344/20
Jazyk pravicového extrémizmu. Politolingvistická perspektíva.

Obsah

Predslov	9
1. Úvod	12
1.1 Cieľ publikácie	14
1.2 Metodológia	19
1.3 Stav doterajšieho výskumu z pohľadu politickej lingvis- tiky	22
1.4 Štruktúra publikácie	27
2. Populizmus ako komunikačná stratégia	29
2.1 Úrovne populizmu	32
2.2 Definičné znaky populizmu	36
2.3 Ľud ako centrálna kategória populistov	38
2.4 Motív hrozby a nepriatelia ľudu	39
2.5 Ľavicový verzus pravicový populizmus	41
2.6 Populizmus a politická lingvistika	44
3. MY verzus ONI	48
3.1 MY – ľud, národ a Slovensko	49
3.2 ONI – vládna elita	54
3.3 ONI – slobodné médiá	56
3.4 ONI – medzinárodné organizácie	59
3.5 Motív zrady	60
3.6 Mesiášsky syndróm a rola spasiteľa	63
3.7 Antiliberalizmus	63
3.8 Antiamerikanizmus	65
3.9 Proruský sentiment	67
3.10 Antimimigračný populizmus	76
3.11 Etnopluralizmus	86
3.12 Sexuálne menšiny	88
3.13 Rómovia	90

4.	Referendum, zdravý rozum a vedecký skepticizmus	91
4.1	Nástroje priamej demokracie	91
4.2	Zdravý rozum	95
4.3	Vedecký skepticizmus	97
5.	Konšpiračné teórie, fake news a hoaxy	102
5.1	Konšpiračné teórie	102
5.2	Fake news a hoaxy	115
6.	Dramatizácia, zveličovanie, opakovanie	121
6.1	Artikulovanie hrozby	124
6.2	Vojenský slovník a metafora spojená s vojnou	125
6.3	Fašizmus a nacizmus	130
6.4	Fašizmus a komunizmus v jednom	137
6.5	Totalita	137
6.6	Terorizmus	140
6.7	Cenzúra	140
6.8	Apartheid	141
6.9	Opakovanie	143
6.10	Sugestívne položené otázky	144
6.11	Populisti ako obeť	147
7.	Reverzný tok posolstva alebo Zlodej kričí – chyt’te zlodeja	151
7.1	Fašizmus a nacizmus	152
7.2	Komunizmus	154
7.3	Nenávisť	155
7.4	Extrémizmus	158
7.5	Mafia (organizovaná zločinecká skupina)	160
7.6	Odkazy na majetok a oligarchov	161
7.7	Komplexy	162
7.8	Strach	163
8.	Osobné útoky a dehumanizácia	165
8.1	Zuzana Čaputová ako nepriateľ číslo jeden	170
9.	Voda na mlyn	173

10. Záver	180
11. Použité zdroje	187
12. Zoznam tabuliek, schém a obrázkov	215
13. Zoznam skratiek	216
14. Summary	217
15. O autorovi	221

PREDSLOV

Písal sa 6. marec 2020, meniny mal Radoslav a slovenské médiá priniesli informáciu, že už aj na Slovensku sa potvrdil prvý prípad človeka nakazeného koronavírusom. Bolo len niekoľko dní po parlamentných voľbách, v ktorých koalícia Smer-SD, Most-Híd, SNS a niekoľkých poslancov pôvodne zvolených za stranu Siet' po štyroch rokoch spravovania vecí verejných utrpela výraznú porážku. Opäť sa ukázalo, že vláda so Smerom znamená pre menšie strany politickú smrť. V minulosti spoločné vládnutie so Smerom zlikvidovalo Mečiarovo HZDS, výrazné straty utrpela aj SNS, keď z pôvodných 11,73 percenta v roku 2006 padla o štyri roky neskôr na 5,07 percenta, ale v roku 2020, po štvorročnej spolupráci so Smerom, ostala stáť pred bránami Národnej rady SR. Na začiatku volebného obdobia 2016 – 2020 koalícia so Smerom položila na lopatky stranu Siet' na čele s Radoslavom Procházkom, predsedom s veľkými politickými ambíciami, ale iba s nepatrnými politickými zručnosťami. Rozhodnutie Siete vstúpiť do koalície so Smerom znamenal prakticky začiatok veľmi rýchleho konca strany neúspešného prezidentského kandidáta. Podobne ako HZDS a Siet' skončili po voľbách mimo parlamentu aj ďalšie dve strany, Most-Híd a SNS.

Hoci koniec vlády Smeru bol po voľbách 2020 udalosťou číslo jeden, v tom čase sa oči svetovej verejnosti už upierali na úplne nový fenomén s názvom *korona*. Bola to len otázka času, kedy dorazí aj na Slovensko.

Počas volebnej noci z 29. februára na 1. marca 2020 som sedel v jednej petržalskej reštaurácii a spolu s niektorými novinármi portálu Aktuality.sk komentoval priebežné výsledky parlamentných volieb. Počas rozhovoru ktosi spomenul aj neoverenú informáciu, že korona je už aj v niektorej z bratislavských nemocníc, len sa k tomu vzhľadom na parlamentné voľby nechce zatiaľ nikto priznať. Potvrdenie prítomnosti korony na Slovensku by totiž mohlo výrazne zasiahnuť do organizácie volieb. Dnes je už nepodstatné, či bola táto informácia pravdivá alebo nie, v každom prípade až o niekoľko dní úrady potvrdili prítomnosť vírusu aj na Slovensku. Konkrétne v piatok 6. marca 2020. Pre mňa ako vysokoškolského pedagóga bolo dôležité, že už o dva dni neskôr najprv Univerzita Komenského a po nej Slovenská technická univerzita prerušili prezenčnú výučbu. V nedeľu večer som bol ako dekan Fakulty aplikovaných jazykov Ekonomickej univerzity v Bratislave pozvaný na zasadnutie krízového štábu univerzity, na ktorom sme rozhodli o prerušení prezenčného štúdia na dva týždne. Všetci prítomní však tušili, že dva týždne sa zrejme predĺžia o ďalšie týždne.

Pôvodne odhadované dva týždne sa napokon natiahli do súčasnosti a v čase písania tejto publikácie sa začali uvoľňovať niektoré opatrenia, na ktoré sme si už aj zvykli. Korona priniesla zásadné zmeny do našich každodenných súkromných životov, zmenila naše pracovné návyky, mnohí ľudia prišli o prácu, živobytie, niektorí prišli o zdravie a mnohí z nás aj o svojich priateľov či blízkych. Pred koronou sme si boli zrazu všetci rovní, pretože vírus si svoje obete nevyberal podľa veku, pohlavia, farby pokožky alebo miery inteligencie. Štatistiky síce hovorili, že umierali najmä starší, ale medzi obeťami boli aj ľudia v produktívnom, resp. mladšom veku.

Po voľbách 2020 bolo jasné, že éra Roberta Fica sa končí, ľudia odmietli politiku Smeru-SD, SNS, Mostu-Híd a zvyšku Siete Radoslava Procházku. Voľby 2020 mali priniesť novú politickú kultúru. Boli to napokon prvé parlamentné voľby po zavraždení novinára Jána Kuciaka a jeho snúbenice Martiny Kušnírovej. V spoločnosti bolo cítiť silnú objednávku slušnosti v politike, politiky bez korupcie a klientelizmu, bez „našich ľudí“, bez politických nominantov v polícii, na súdoch, vo verejných úradoch.

Z pohľadu konca éry strany Smer-SD parlamentné voľby 2020 neprišli veľké prekvapenie. Úpadok Smeru-SD sa totiž dal predvídať aj z výsledkov predchádzajúcich volieb. Prvým míľnikom bola dozaista porážka Roberta Fica v prezidentských voľbách 2014, keď predsedu Smeru porazil občiansky kandidát, podnikateľ a filantrop z Popradu Andrej Kiska. Prepád hlasov zažil Smer-SD už v parlamentných voľbách 2016 po štvorročnom vládnutí s pohodlnou väčšinou v parlamente. Výrazný neúspech znamenal aj vo voľbách do orgánov samosprávnych krajov v roku 2018, ako aj v komunálnych voľbách v tom istom roku. Smer bol na zostupnej trajektórii už niekoľko rokov a vražda dvoch mladých ľudí pád smerom nadol len urýchlila.

Ak by sme ale chceli hovoriť o prekvapení volieb 2020, bol by to určite úspech Igora Matoviča a jeho strany OĽaNO. Víťazovi parlamentných volieb totiž ešte tri mesiace pred hlasovaním, teda v novembri 2019, namerala slovenská agentúra na prieskum verejnej mienky Focus 5,7 percenta (Sme 2021). Len 0,7 percentuálneho bodu tak strane OĽaNO chýbalo tri mesiace pred voľbami do vypadnutia z Národnej rady SR. Dobré zvládnutá volebná kampaň, nevydarený vstup do stranického súboja zo strany dnes už bývalého prezidenta Andreja Kisku, ale určite aj početné prepadanuté hlasy strán ako PS/Spolu, KDH a formácií maďarskej komunity mali po voľbách 2020 výrazný vplyv na posilnenie vyjednávacej pozície Igora Matoviča.

Začiatok vlády Igora Matoviča sa tak na Slovensku prelína so začiatkom koronakrízy. Bezprostredne po voľbách, resp. necelé tri týždne od prvého prípadu manažovala protipandemické opatrenia ešte dosluhujúca vláda Petra Pellegriniho, od 21. marca 2021 však všetku zodpovednosť prevzal Igor

Matovič a vládna koalícia zložená zo strán OĽaNO, Sme rodina, SaS a Za ľudí. Od prvých dní po zložení nového kabinetu bolo zjavné, že všetky dôležité témy, ktoré dovtedy ovplyvňovali slovenský politický diskurz, sa dostanú do úzadia a dominantná pozornosť politikov i verejnosti sa sústreďí na koronavírus, ochorenie COVID-19, následne na protipandemické opatrenia zasahujúce do bežného života každého jednotlivca a v konečnom dôsledku aj na očkovanie.

Vírus zasiahol do života každého z nás a keď sa už zdalo, že to najhoršie máme za sebou, vojská Ruskej federácie napadli svojho zvrchovaného suseda – Ukrajinu. Išlo o udalosť, ktorá prekvapila slovenskú spoločnosť nielen svojou razanciou, ale rovnako brutalitou ruských vojakov. Podobne ako korona, aj vojna na Ukrajine prehlušila iné témy a na niekoľko týždňov sa stala mediálnou udalosťou číslo jeden. Je pochopiteľné, že radikálni populistí nenechali na seba dlho čakať a využili aj túto tému pri komunikácii s voličmi. A páve o tom, ako radikálni populistí, ľavicoví i pravicoví, komunikovali s voličmi, je táto publikácia.

Tesne pred odovzdaním rukopisu do tlače uvažujem, či som do svojej analýzy nemal zahrnúť aj antisystémový subjekt s názvom OĽaNO. OĽaNO je stranou čisto formálnou, členov združuje len z titulu lítery zákona. Pred prijatím príslušnej novely z dielne predsedu SNS Andreja Danku „strana“ dlho vykazovala len štyroch členov. Tento typ straníckej štruktúry vyhovuje lídrom bez záujmu o vnútrostranícku demokraciu, tradičnú vnútrostranícku výmenu názorov či obsahovú polemiku. V klasických demokraciách sa lídri rodia vo vnútri strán. Okrem iného aj zápasom o svoje postavenie vo vnútri strany. V OĽaNO to tak nie je. V nej líder straníckou základňou pohŕda. Okrem autoritársky fungujúcemu rozhodovaniu vo vnútri strany začali na verejnosť postupne prenikať názory spochybňujúce princípy liberálnej demokracie, pokračovali megalomanské nápady predsedu OĽaNO a ministra financií Igora Matoviča, ktoré na schválenie v parlamente potrebovali podporu krajnej pravej, nehovoriac o vulgarizácii verejného diskurzu či dehumanizácii názorových oponentov. Igora Matoviča však už podrobne vo svojej knihe zmapoval šéfredaktor portálu Aktuality.sk Peter Bárty (2021). Nemožno však vylúčiť, že aj Igora Matoviča a jeho subjekt OĽaNO budeme čoskoro radiť do skupiny radikálnych populistov. Aj keď podľa niektorých názorov tam už dávno patrí.

V Bratislave, 8. júla 2022

1. ÚVOD

Pandémia ochorenia COVID-10 a štátnou mocou nariadené opatrenia proti šíreniu koronavírusu mali rôzne ekonomické, kultúrne, politické i spoločenské dôsledky (Brocková, Lipková 2021, Čiefová 2021, Przybyla, Bačík 2021, Turska-Kawa, Csányi, Kucharčík 2022, Smolík 2022, Kovanič 2022), výrazne ovplyvnili aj charakter verejnej debaty a v neposlednom rade aj jazyk (Lauková, Molnárová 2021, Spišiaková 2021, Vargová 2021). Do popredia sa v podmienkach životnej neistoty a frustrácie ešte viac dostávali rôzne populistické komunikačné stratégie. Populisti totiž získavajú väčšiu podporu počas kríz, v období zvyšovania nespokojnosti a pocitu neistoty (Holienková 2021). Pandémia ochorenia COVID-19 bola práve také obdobie, keď ľudia pociťovali nielen obavu z toho, čo príde, ale protipandemické opatrenia Matovičovej vlády zvyšovali mieru ich frustrácie. Frustrácia a hnev na opatrenia spojené s uzatváraním sa do súkromia, s obmedzením komunikácie s vonkajším svetom vyvolávali pocit hnevu. Protipandemické opatrenia zvýšili nedôveru v odbornosť, prehĺbili antipatiu k štátnej regulácii a posilnili skepticizmus k nadmernej ochrane štátu (Brubaker 2020). Tieto okolnosti vytvorili predpoklady na prehĺbenie sklonov dôverovať jednoduchým riešeniam zložitého problému, ktoré tak radi predstavujú populistí.

Nebola to len pandémia ochorenia COVID-19, protipandemické opatrenia či téma očkovania, ktoré formovali politický diskurz v skúmanom období (marec 2020 – jún 2022). Mimoriadne intenzívne zasiahla do verejnej debaty aj téma obrannej zmluvy s USA a jej ratifikácia v parlamente. Dňa 9. februára prebehla v Národnej rade SR jedna z najhlasnejších a najbúrlivejších debát poslancov slovenského parlamentu. Ak sa ten „cirkus“ vôbec dá nazvať debatou. Len čo minister obrany Jaroslav Naď dostal priestor na predstavenie návrhu, predstavitelia krajnej pravej začali narúšať priebeh schôdze hlasnými pokrikmi, púšťaním sirény či polievaním poslancov vodou. Tento deň sa do slovenského parlamentarizmu určite zapísal čiernymi písmenami, pretože ukázal, ako môže zopár ľudí na niekoľko hodín paralyzovať celý parlament. Schválením zmluvy sa však polemika neskončila. Opoziční poslanci pripravili vizuálny materiál, na ktorom boli znázornené tváre všetkých poslancov hlasujúcich za text zmluvy. A to s nápisom *Zoznam zradcov*. Situáciu vyhrcovalo ešte aj pozadie rokovania. Diskusia o obrannej zmluve s USA totiž prebiehala ruka v ruku s vyhrotením vzťahov medzi Ruskom a Ukrajinou, agresívnymi vyjadreniami Putinovho režimu a presunom armádnej techniky a vojakov členských štátov NATO na

Ukrajinu a do štátov hraničiacich s Ukrajinou. Poukazovanie na hrozbu, že Rusko napadne Ukrajinu a tento vojnový konflikt bude mať bezprostredný vplyv aj na obyvateľov Slovenska, sa ukázali ako správne. Opäť sa objavil silný pocit neistoty a strachu z vojny, prípadne z veľkej migračnej vlny, ktorá sa objavuje pri každom vojnovom konflikte.

Napriek viacerým neorealistickým odhadom, ktoré boli založené na predpoklade, že štáty sa správajú racionálne a vyhrážanie sa vojenským útokom je len akt posilňovania mocenskej pozície v domácej politike, Ruská federácia 24. februára 2022 vojensky napadla Ukrajinu. Vojna u slovenského východného suseda razom prekryla všetky ostatné, dokonca aj nárast pozitívnych prípadov na ochorenie COVID-19, aj keď oveľa menej problematického variantu OMICRON. Napriek tomu, že väčšina spoločnosti vojenskú inváziu jednoznačne odsúdila, slovenskí populisty si aj v tejto bezprecedentnej situácii našli vlastnú cestu, vlastné zdôvodnenia konfliktu, za ktorým nevideli ruského agresora s Putinom na čele, ale skôr americkú zahraničnú politiku či ukrajinskú túžbu integrovať sa viac so západom a odpútať sa tak definitívne od Ruska. Týmto údajne iba zbytočne provokovali Rusko.

Keďže sprievodným javom každej vojny je aj migrácia obyvateľov, Slovensko ako susedný štát Ukrajiny sa muselo okrem témy vojny zaoberať aj jej dôsledkami. Slovenská spoločnosť zareagovala prejavom spontánnej pomoci, solidarity s ukrajinskými občanmi, čo na chvíľu zatvorilo populistom ústa. Čoskoro sa však začali objavovať sprievodné témy spojené so začlenením ukrajinských utečencov do spoločnosti, vrátane zdravotnej starostlivosti, štátnej pomoci matkám s deťmi, zaradením do zamestnania. Populisti na seba nenechali dlho čakať a v pomoci Ukrajincom objavili problém. Solidarita, pokiaľ sa nemá dotýkať domácich obyvateľov, je totiž pre populistov nemysliteľná.

Šok z ruskej vojenskej invázie a prekonanie prvých problémov s integráciou ukrajinských vojenských utečencov začali po niekoľkých týždňoch od vypuknutia vojny pomaly nahrádzať nové témy spojené predovšetkým s domácou politikou. Dôsledky ruskej vojenskej agresie na Ukrajinu sa prejavili v prvom rade v prudkom náraste cien v celej Európe. Inflácia sa na Slovensku pohybovala nad úrovňou desiatich percent, čo rýchlo znižovalo životnú úroveň sociálne slabších skupín obyvateľstva a viedlo k čoraz väčšej nespokojnosti určitých profesijných skupín (najmä učiteľov a zdravotníckeho personálu). V tejto situácii sa niektorí predstavitelia vlády nevedeli dostatočne zorientovať a pôsobili bezmocne a nekompetentne.

Pre život slovenských radikálnych populistov však boli rozhodujúce dva dôležité momenty. A oba prišli v tom istom mesiaci. Začiatkom apríla 2022 Najvyšší súd Slovenskej republiky potvrdil vinu predsedovi ESNS Maria-

novi Kotlebovi za prejavy sympatií k hnutiu smerujúcemu k potlačeniu základných práv a slobôd. Bezprostredne po odsúdení šéf ĽSNS stratil mandát poslanca NR SR. Na druhej strane ideologického spektra predseda Smeru-SD Robert Fico spolu s bývalým straníckym podpredsedom a ministrom vnútra Robertom Kaliňákom boli koncom apríla 2022 obvinení zo založenia a zosnovania zločineckej skupiny. Robert Kaliňák sa zakrátko ocitol vo väzbe. O vydaní poslanca R. Fica na väzobné stíhanie musela rozhodnúť parlamentná väčšina. Predstavitelia krajnej ľavice využili príležitosť napäť situáciu v spoločnosti ešte viac zdramatizovať. Krajná pravica sa však za Roberta Fica postavila a podporu našiel aj medzi poslancami vládnej strany Sme rodina. Robert Fico sa tak, na rozdiel od svojho straníckeho kolegu, do väzby nedostal.

Práve jazyk, rôzne komunikačné stratégie, politický slovník, výrazové prostriedky, ktoré radikálni populisty vo vyššie popísaných situáciách používali, sú objektom môjho záujmu a obsahom tejto publikácie.

1.1 Cieľ publikácie

Tak pandémie ochorenia COVID-19, ako aj vojenská invázia Ruskej federácie na Ukrajinu vo februári 2022 a ich bezprostredné dôsledky, okrem iného v podobe hospodárskeho úpadku a rýchlo rastúcej inflácie, alebo mohutnej emigračnej vlny ukrajinských utečencov do susediacich štátov vrátane Slovenska, boli pre viaceré európske štáty možno najintenzívnejšími krízovými udalosťami od druhej svetovej vojny. Bobba a Hubé (2021) v kontexte vzťahu medzi pandemiou COVID-19 a populizmom upriamujú pozornosť na diskusiu o úlohe krízových situácií na vznik populistickej mobilizácie. Spravidla ide o diskusiu medzi dvomi veľkými skupinami: zástancami priamej súvislosti medzi krízami a populizmom a skupinou, v ktorej si autori nie sú istí, či je medzi oboma procesmi súvislosť. Michael Zürn (2018) z berlínskeho Vedeckého centra sociálneho výskumu pri vysvetlení dôvodov úspechu Donalda Trumpa a prívržencov brexitu upozorňuje na ich podporu v štrukturálne slabých regiónoch so zastaraným priemyslom. Práve v týchto regiónoch žijú porazení v globalizačných procesoch, ktorí vyjadrujú podporu populistom ako výsledok svojej sociálnej neistoty. Pretože práve populisty kritizujú nerovnosti medzi sociálnymi skupinami, ktoré sa pokračujúcim procesom globalizácie neustále prehlbujú. A to aj napriek tomu, že samotní populisty často patria k víťazom týchto procesov. Zürn však zároveň upozorňuje, že tento prístup nedokáže dostatočne vysvetliť, prečo voliči populistických strán alebo konkrétnych politikov majú väčší sklon veriť skôr autoritárskym lídrom (neraz často mimoriadne bohatým)

než ľavicovým, ktorí svoju politiku zakladajú na heslách o sociálnej spravodlivosti a rovnosti.

Pri pohľade na slovenskú politiku môžeme konštatovať, že populizmus bol na Slovensku súčasťou politiky od začiatku transformácie režimu z nedemokratického na demokratický, len mal rôznu podobu a intenzitu. Od nacionalistického začiatkom deväťdesiatych rokov 20. storočia, cez silnú sociálnu demagógiu národno-ľavicových subjektov v nasledujúcich rokoch. Populizmus využívali slovenskí politici aj bezprostredne pred vypuknutím pandémie COVID-19. V roku 2016 zasadli do parlamentu pravicoví extrémisti z ĽSNS. Do parlamentu sa dostala aj antiimigračná strana Sme rodina Borisa Kollára. A Igor Matovič s antisystémovou stranou so štyrmi členmi naplno vulgarizoval verejný diskurz. Ďalší politik, Ľuboš Blaha, poslanec za stranu Smer-SD, sa so svojim prízemným verbálnym prejavom stal najpopulárnejším slovenským politikom na sociálnych sieťach.

Uvedení politici sa stali populárni pri pomerne dobrých ekonomických ukazovateľoch: rastúcej životnej úrovni a stúpajúcich priemerných platoch, ako aj pri nízkej miere nezamestnanosti. Mohli by sme síce diskutovať, či migračná situácia z rokov 2015 a 2016 poznačená krízou migračnej politiky Európskej únie nie je práve tou krízovou situáciou, ktorej dôsledky sa prejavili v náraste populizmu slovenských politických aktérov, lebo práve ruka v ruku s krízou sa objavili v parlamente dve politické strany – ĽSNS a Sme rodina – ktoré sa spolu s OĽaNO pokladajú za predstaviteľov pravicovej populistckej (radikálnej či extrémistickej) politiky (Stojarová 2018). Dôvod, prečo sa do parlamentu dostali dva nové subjekty, vidím skôr v slabo inštitucionalizovanom straníckom systéme, ktorý sa prejavuje okrem iného vysokou mierou volatility a štiepením politických strán (Filipec 2019, Ondruška 2022). Slovenskí politici síce reagovali na migračné procesy v roku 2015 mimoriadne negatívne, ale po skončení volebnej kampane sa vrátili k tradičným témam. Utečenci Slovensko v rokoch 2015 a 2016 spravidla obchádzali, hoci migračná vlna z tohto obdobia bola dostatočne silná na to, aby si ju všimli aj predstavitelia slovenskej politiky. Tí vytvorili z migrantov práve toho imaginárneho nepriateľa, na ktorého populisti často poukazujú, keď popisujú katastrofické situácie, ktoré ľudu – národu – Slovensku hrozia, ak sa neurobia dostatočné ochranné opatrenia. Lenže migračná situácia bola len jedným z mnohých momentov dynamického dejinného vývoja európskeho kontinentu a v prípade Slovenska nemala prakticky žiadne ekonomické dôsledky, ktoré by obyvatelia bezprostredne pociťovali.

Príčiny vzniku populizmu je potrebné hľadať aj v inštitucionálnych nedostatkoch politických systémov. Práve v nich identifikuje nemecký politológ Klaus von Beyme (2019) hlavné príčiny vzostupu pravicového extrémizmu v štátoch strednej a východnej Európy. Medzi hlavné

inštitucionálne nedostatky zaraďuje von Beyme politické strany orientované na lídra, niekedy ironicky nazývané výrazom „couch party“, teda „gaučová“ strana. Je to strana, ktorej stranícka základňa sa zmesť na jednu sedačku. Práve v nových demokraciách existujú subjekty bez zreteľne organizovanej straníckej štruktúry (pozri aj Cabada 2017).¹ Okrem nedostatkov v straníckom systéme vidí von Beyme dôvody nárastu pravicového populizmu v strednej a východnej Európe v silných národných ideách, autoritárskych tradíciách a pociť ohrozenia zo strany veľkých mocností, ako aj nedostatky v procese transformácie režimu z nedemokratického na demokratický.

Z uvedených dôvodov si dovoľím tvrdiť, že nárast radikálneho populizmu nebol v prípade Slovenska bezprostrednou reakciou na krízové situácie, hoci dôsledky pandémie a vojny na Ukrajine určite prehĺbili frustráciu, pociť bezmocnosti a obavy z budúcnosti nemalej skupiny slovenskej populácie. A keďže obavy a strach sú živnou pôdou pre populistov, dalo sa očakávať, že sa im v tomto období bude dariť.

V štátoch západnej Európy sa politické strany z okrajových ideových spektier zapájali do diskusie o pandémii mimoriadne aktívne. Spravidla kladli veľký dôraz na popieranie alebo minimalizáciu nebezpečenstva a hrozby z ochorenia COVID-19 (Wondreys, Mudde 2022), neskôr začali spochybňovať účinky a bezpečnosť vakcín.

Pandémia ochorenia COVID-19 mala výrazný vplyv na správanie a formu vyjadrovania aj slovenských radikálnych populistov. Protipandemické opatrenia sa síce stali ústrednou témou verejného diskurzu, politici však nezabúdali ani na svoje priority, s ktorými vstupovali do kampane pred voľbami 2020. K základným patrila určite téma referenda, ktoré podľa predstaviteľov Smeru zmarila hlava štátu. Prezidentka Zuzana Čaputová chcela totiž ešte pred samotným vypísaním ľudového hlasovania vedieť, či otázka o skrátení volebného obdobia nie je v rozpore so slovenskou ústavou. A ústavný súd rozhodol, že je.

Určite zaujímavou diskusiou prešla téma podpisu zmluvy medzi USA a Slovenskou republikou o vojenskej spolupráci. Opäť sme boli svedkami diskurzu, v ktorom sa hovorilo o zrade národa, strate suverenity alebo do-

¹ Učebnicovým príkladom je v prípade slovenského straníckeho systému OĽaNO. Strana niekoľko rokov od svojho vzniku evidovala len štyroch členov. Keď sa v roku 2020 pýtal redaktor Igora Matoviča na jeho predstavu o členskej základni OĽaNO, líder tejto strany uviedol: „Myslím si, že NSDAP bola najväčšia politická strana, a keď akože kvalita politickej strany sa meria podľa počtu členov, tak oni mali, myslím, že 25 miliónov, takže tú ambíciu máme prekonať NSDAP v tejto veci“ (TASR 2018). Tento výrok dodnes využívajú radikálni populisté ako argument, že vláda s Matovičom alebo Hegerom na čele nesie znaky fašistickej organizácie.

konca o znásilňovaní slovenských žien americkými vojakmi. Zatiaľ čo pravicoví extrémisti svojho času tvrdili, že moslimskí migranti budú znásilňovať slovenské ženy (Štefančík, Hvasta 2019), slovenská krajná ľavica vidí sexuálnych násilníkov v amerických vojakoch.

Objektom môjho výskumu je práve spôsob, akým slovenskí politici prezentovali postoje počas pandémie ochorenia COVID-19 a ruskej (Putinovej) vojenskej agresie na Ukrajine. Nejde teda len o témy spojené s koronou, t. j. nie obsah je pri mojom výskume dôležitý, ale v prvom rade štýl komunikácie, jazykové prostriedky a spôsob, ako politickí aktéri jednotlivé témy spojené s pandemiou, vrátane rôznych vládnych opatrení, uchopili jazykovo. V prvom rade ma v tejto publikácii zaujíma nie to, čo sa komunikuje, ale spôsob, akým sa komunikuje, aké výrazové prostriedky populisti používajú, aby zdôraznili svoje obsahové priority. Aj z takej nevýznamnej témy, ako je zmluva o vojenskej spolupráci s dlhoročným a spoľahlivým spojencom, dokážu populisti urobiť tému polarizujúcu spoločnosť s cieľom za každú cenu mobilizovať voličov, vyvolávať strach a nenávisť a mať tak väčšiu šancu na získanie politickej moci.

V centre môjho výskumu teda stojí jazyk slovenských radikálnych populistov. V odbornej literatúre sa stretáme s konštatovaním, že populisti používajú jednoduchší jazyk (Sirotová, Michvocíková 2022), aby mu rozumeli širšie skupiny obyvateľstva (Rooduijn 2014). Marcel Lewandowsky (2015: 122) si v kontexte populistického spôsobu vyjadrovania všima, že populisti zvyknú používať zjednodušujúci jazyk, ktorý redukuje zložité politické otázky na zodpovednosť „vinníkov“ a politickú súťaž na protiklad priateľa a nepriateľa. Ich spoločným znakom má byť údajné prelomenie tabu, o ktorom hovoria, že na rozdiel od politického a mediálneho mainstreamu sa oni ako prví odvážili venovať aktuálnym háklivým témam a reálne ich pomenovať. Skutočné prelomenie tabu však v realite spočíva v spôsobe, akým jednotlivé otázky pomenávajú.

Napriek tomu, že populistický štýl komunikácie a radikálnejšie vyjadrenia používa mnoho slovenských neextrémnych vládnych a opozičných politikov (Kmeť 2021)², v tejto publikácii sa venujem politickej komunikácii

² V tomto kontexte sa myslí najmä predseda OĽaNO Igor Matovič (pozri napr. Bušíková, Baboš 2020), prípadne predseda Slovenskej národnej strany (SNS) Andrej Danko. Matovič sa pokladá za populistu, ktorý používa podobné komunikačné stratégie ako pravicoví alebo ľavicoví radikálni politici. Myslí sa okrem iného dramatizácia, teatrálnosť, jednoduchší jazyk, vulgarizmy, dehumanizácia a útoky na politických oponentov (Figulová, Dénešová 2021). Vzhľadom na to, že SNS sa po voľbách 2020 nedostala do parlamentu a v prieskumoch verejnej mienky sa pohybovala pod hranicou zvoliteľnosti, z výskumu som ju vynechal.

aktérov z radikálneho, ľavého a pravého kraja ideového spektra. Radikálne populistické formácie sa vyznačujú kombináciou populizmu a radikálnej ideológie, či pravicovej alebo ľavicovej. Napriek tomu, že niektorí autori sa snažia radikálne strany odlišiť od extrémistických a hlavný rozdiel vidia v prístupe k demokracii, ja v tejto publikácii používam výraz radikálny populizmus z praktického dôvodu. Hlavný rozdiel medzi radikálnym populizmom a extrémizmom má totiž spočívať v tom, že extrémisti majú negatívny vzťah k demokracii a obhajujú niektoré autoritárske režimy (Çilingir 2021). Ak by som sa stotožnil s týmto kritériom, nastal by problém, pretože každý z krajných pólov ideového spektra na Slovensku už vyjadril sympatie k niektorému z predchádzajúcich nedemokratických režimov. Z úst niektorých členov strany Smer-SD zazneli pozitíva k režimu KSČ a v jeho čelnom predstaviteľovi Gustávovi Husákovi vidia pozitívnu osobnosť, predstavitelia ĽSNS a Republiky sa v minulosti kladne vyjadrovali nielen o režime Slovenskej republiky z rokov 1939 – 1945 a jej prezidentovi Jozefovi Tisovi, ale dokonca aj na adresu Adolfa Hitlera a nemeckého nacizmu (pozri Štefančík, Hvasta 2019).

Z predstaviteľov radikálnej pravej si teda všimam prioritne komunikáciu politickej strany Kotlebovci – Ľudová strana Naše Slovensko (v ďalšom texte už len ĽSNS) a zástupcov stránickej formácie Republika. Z ľavého krajného ideového spektra analyzujem vyjadrenia predstaviteľov strany Smer-SD. Napriek tomu, že v prípade Smeru-SD na jednej strane a ĽSNS, resp. Republiky na druhej strane ide o ideologicky vzdialené stránickej formácie, ich spoločným znakom je populistický štýl vyjadrovania balansujúci na hrane medzi radikalizmom a extrémizmom. V prvom rade mám na mysli predsedu Roberta Fica a podpredsedu Ľuboša Blahu, ktorý patril v čase výskumu k najsledovanejším politikom Smeru-SD na sociálnych sieťach³, s najvyšším počtom interakcií jeho fanúšikov, ktoré dopĺňam vyjadreniami aj iných členov strany.

Táto publikácia je zameraná práve na populizmus krajnej ľavice a krajnej pravej. Všimam si komunikačné stratégie oboch kategórií populizmu, ich spoločné i rozdielne znaky, analyzujem emocionalizáciu i vulgarizáciu jazyka, dramatizáciu a škandalizáciu, venujem pozornosť používaniu vedeckého skepticizmu, konšpiračných teórií a falošných správ nielen vo vzťahu k očkovaniu proti ochoreniu COVID-19. Upozorňujem, že jednou zo spoločných a pravidelných stratégií slovenských radikálnych populistov je používanie mena amerického finančníka maďarsko-židovského pôvodu

³ Facebook zrušil 14. júna 2022 Ľubošovi Blahovi stránku. Dôvodom malo byť opakované hrubé porušenie pravidiel (Struhárik 2022). Blaha sa následne presunul na ruskú sociálnu sieť Telegram, ktorá je aj miestom pôsobenia dezinformačných webov (RTVS 2022).

Georgea Sorosa na vyvolanie nedôvery nielen k slovenskej vládnucej elite, ale rovnako k najsledovanejším médiám. Rovnako si všímam, ako populistí reagovali na obrannú zmluvu medzi Slovenskom a USA a na ruskú (Putinovu) agresiu na Ukrajine, aké naratívy⁴ a výrazové prostriedky pritom používali. Všímam si ich neskrývaný pozitívny vzťah k agresorovi vychádzajúci pravdepodobne zo sklonov pozitívne vnímať bývalý autoritársky režim komunistickej strany. V neposlednom rade ma zaujíma otázka, akými komunikačnými stratégiami reagovali na pokusy bezpečnostných zložiek moci vyšetriť protiprávne konanie z obdobia, keď bola časť radikálnych populistov zastúpená v exekutive.

1.2 Metodológia

Publikácia predstavuje výsledky diskurznej analýzy excerpovaných politických textov z obdobia od vypuknutia pandémie ochorenia COVID-19, teda od marca 2020 po jún 2022, kedy svet viac sledoval ruskú vojenskú agresiu na Ukrajine než čísla nových prípadov ochorenia spôsobeného koronavírusom. V centre záujmu mojej analýzy tak stojí politický jazyk, politický slovník a politický diskurz ako „veľmi špecifický typ komunikačnej aktivity zameranej svojimi cieľmi predovšetkým na presvedčenie, získanie a ovplyvňovanie recipienta a na súvisiace uplatňovanie moci“ (Svobodová 2017: 343).

Oľga Orgoňová a Alena Bohunická (2013: 50) vnímajú diskurznú analýzu ako „širokú oblasť výskumov zameraných na účinkovanie človeka socializovaného v určitom kultúrnej a politicky vymedzenom spoločenstve prostredníctvom komplexu verbálnych i neverbálnych aktivít, teda i produkcie a recepcie komunikátov.“ Rheindorf (2017: 18) definuje diskurz ako „súhrn všetkých významotvorných udalostí (nazývaných aj diskurzne udalosti), ktoré sa obsahovo vzťahujú k určitej téme.“ V tejto publikácii však nebudem skúmať len jednu tému, budem si všímať skôr konkrétnych aktérov a ich výpovede k viacerým témam. Diskurz teda chápem skôr z pohľadu Iriny Dulebovej (2012) „ako súhrn všetkých rečových aktov, použitých v politických diskusiách a takisto pravidiel verejnej politiky, overených tradíciou a skúsenosťami.“ Dôležitá tak pre mňa nie je jedna konkrétna téma, ale vybraní aktéri politického diskurzu a spôsob, ktorým s voličmi komunikujú.

⁴ Výraz naratív, resp. politický naratív v tomto texte vnímam ako politické rozprávanie (výklad), ktoré politici používajú v komunikačných stratégiách na vysvetlenie alebo zdôvodnenie nejakej skutočnosti, prípadne legitimizovanie politických rozhodnutí (viac Štefančík 2020a).

Podľa Ľubomíra Guziho (2016: 140) „politický diskurz predstavuje časť politickej komunikácie s jej osobitým jazykom, ktorý sa zvykne označovať ako „jazyk moci“.“ Jana Lauková a Eva Molnárová (2018: 26) ho vnímajú ako „širokú škálu metód, ktoré sa vyberajú podľa cieľov výskumu. Diskurzná analýza pozostáva z niekoľkých metodických krokov, pričom neexistuje žiadne obmedzenie, ktorý z týchto krokov je nevyhnutný.“ Preto ju autorky predstavujú vo foucaultovskom ponímaní ako „hľadanie a preskúmanie miest, v ktorých sa texty (systematicky) otvárajú do rôznych sémantických sfér.“

V kontexte predstavených definícií diskurznej analýzy⁵ sa v prvom rade sústreďujem na používanie rôznych lexikálnych jazykových prostriedkov predstaviteľmi slovenskej krajnej ľavice a krajnej pravice. V publikácii analyzujem spoločné tendencie a rozdiely v spôsobe a zámere používania určitých prostriedkov. Ide tak o komunikatívne orientovaný výskum, ktorý sa primárne sústreďuje na prejavy typické pre populistický štýl politickej komunikácie.

Podľa holandského lingvistu a výskumníka rasizmu Teuna A. van Dijka (1997) môžeme pozorovať dve skupiny metód výskumu diskurzu: kvalitatívne a kvantitatívne. Do prvej skupiny radí metódy ako kontext, gestá, zvuky, syntax, význam, rétoriku, rečové akty, interakciu, rozhovor, rozprávanie, argumentáciu alebo žánre, ako sú denné spravodajstvo či parlamentné rozpravy. Do druhej skupiny patria metódy korpusovej lingvistiky na štúdium rozsiahlych textových korpusov a experimentálne metódy v psychológii spracovania diskurzu.

Irina Dulebová a Linda Krajčovičová (2020: 19) zdôrazňujú, že „diskurzna analýza napomáha usúvzťažneniu diskurznych stratégií a im zodpovedajúcich jazykových taktík.“ Podľa Ruth Wodakovej (2001) by sa pri výskume konkrétneho diskurzu a súvisiacich textov vo vzťahu k diskurznej konštrukcii mala upriamiť pozornosť na nasledujúce otázky:

1. Ako sa pomenúvajú osoby a ako sa na ne jazykovo odkazuje?
2. Aké črty, charakteristiky, vlastnosti a znaky sa im pripisujú?
3. Pomocou akých argumentov a argumentačných schém sa konkrétne osoby alebo sociálne skupiny snažia ospravedlniť a legitimizovať vylúčenie, diskrimináciu, potláčanie a vykorisťovanie iných?
4. Z akej perspektívy alebo z akého hľadiska sa vyjadrujú tieto nálepky, atribúty a argumenty?
5. Vyjadrujú sa príslušné výroky otvorene? Sú jazykovo radikalizované alebo sa pri nich používa zmierňujúci štýl?

⁵ K diskurznej analýze pozri aj Cingerová, Motyková 2017.

Na tieto otázky budem hľadať odpovede pri analýze politického slovníka a komunikačných stratégií slovenských populistov. Vo výskume som použil analýzu politického diskurzu formou kvalitatívnej analýzy publikovaných textov. Nevenujem sa popisu frekvencií jednotlivých výrazov, zameriavam sa skôr na spôsoby komunikácie politických výstupov. Zaujíma ma, čo a ako politici hovoria o cove, prípadne o témach spojených s pandémiou ochorenia COVID-19, čo a ako hovoria o obrannej zmluve s USA, ako artikulujú postoj k ruskej agresii na Ukrajinu, k zodpovednosti ruského prezidenta Vladimira Putina za vojnové zločiny, prípadne v akom situačnom kontexte tieto výrazy používajú, čo konkrétne vyjadrujú.

Korpus nevyhnutný na výskum tvoria parlamentné prejavy (uložené v digitálnom archíve NR SR), programové dokumenty politických strán a rôzne verejné vyjadrenia politických aktérov publikované v rôznych typoch médií (printové mienkotvorné médiá, alternatívne médiá, sociálne siete, televízne diskusie), prípadne na stránkach rôznych štátnych inštitúcií. K jednotlivým komunikačným stratégiám radikálnych populistov uvádzam početné textové fragmenty získané z uvedených zdrojov. Spravidla sa snažím uviesť celú vetu, aby sa lepšie pochopil kontext, v ktorom autor využije konkrétne jazykové prostriedky. V niektorých prípadoch však vety skracujem, lebo sú na pochopenie myšlienky nepodstatné.

Podľa van Dijk (1997) hlavní aktéri politického diskurzu sú držiteľia verejných funkcií, napríklad predseda vlády, prezident, členovia vlády alebo parlamentu. Vzhľadom na to, že sa sústredím na vyjadrenia populistických politikov, hlavným objektom analýzy budú rôzne druhy politických vyjadrení napísaných alebo vyjadrených verbálne práve tejto skupiny politických aktérov. Tieto vyjadrenia sa stávajú politické, ak sú „kontextualizované v takých komunikačných udalostiach, ako sú zasadnutia vlády, parlamentné zasadnutia, volebné kampane, zhromaždenia, rozhovory s médiami, protestné demonštrácie atď.“ (van Dijk 1997: 14). Otázne je, čo vlastne prívlastok *politický* v tomto kontexte znamená. Myslím ním skutočnosť, že politici prezentovaním nejakej témy sledujú v prvom rade mocenský záujem, teda získanie podielu na politickej moci s cieľom presadzovať svoj (stranícky) záujem. Podľa Zdenka Dobríka (2021: 74) „texty sú často priestorom, v ktorom sa odohrávajú sociálne zápasy; sú v nich prítomné stopy rozmanitých ideologických stretov o dominanciu a hegemoniu. Preto je zmysluplné zamerať sa na to, ako sa používajú jazykové prostriedky pri rôznych prejavoch moci a pri manipulácii s ňou.“ Keďže hovorené aj písané texty sú určitou formou spoločenského a politického konania, politický diskurz vnímam ako politický akt, ako súčasť politického procesu, na konci ktorého je nielen získanie moci, ale rovnako jej udržanie a obhájenie v nasledujúcich voľbách.

V časti venujúcej sa metodologickým poznámkam nemôžem zabudnúť na dôležitú poznámku. K výskumu jazyka politiky pristupujem ako politológ. Ako absolvent politológie a germanistiky (2002) a dlhoročný zamestnanec Fakulty aplikovaných jazykov Ekonomickej univerzity v Bratislave (od 2012) sa síce orientujem v základných filologických výrazoch, používam niektoré korpusové nástroje pri výskume jazyka politiky, ale nepokladám sa za jazykovedca. K rozvoju slovenskej politickej lingvistiky, ktorej hlavný výskumný zámer sa sústreďuje na skúmanie politického jazyka, politického jazyka médií a jazyka v politike (Burkhardt 1996; Niehr 2013) tak svojím uvažovaním prispievam ako politológ, nie ako lingvista. Jeden zo zakladateľov nemeckej politickej lingvistiky Armin Burkhardt (1996) tvrdí, že metódy výskumu politickej lingvistiky sa môžu niekedy prikláňať viac k vede o politike, inokedy k lingvistike, a to v závislosti od toho, akými témami sa výskumníci zaoberajú, prípadne z ktorej vednej oblasti bádatelia pochádzajú. Úzku spoluprácu medzi lingvistami a politológmi pokladá Armin Burkhardt za dôležitú na formovanie politickej lingvistiky. Burkhardt v polovici deväťdesiatych rokoch 20. storočia pozoroval nedostatočný záujem politológov o túto problematiku, vyzýval na silnejšie zapojenie politológov do skúmania jazyka politiky. Politologické kompetencie pri výskume objektu politickej lingvistiky predpokladá aj Paul Danler (2020). Pri výskume politických textov v písanej i vo verbálnej podobe totiž nejde len o výskum jazyka, ale prakticky aj o výskum politických procesov zameraných na vzťah medzi politikom a občanom – voličom (Čingerová, Dulebová, Štefančík 2021). Pôvodne slabý záujem politológov o výskum jazyka pozorujem aj na Slovensku, aj keď v ostatných rokoch sa situácia v tejto oblasti výrazne zlepšuje a vznikajú zaujímavé texty referujúce o výsledkoch výskumu politického diskurzu.

1.3 Stav doterajšieho výskumu z pohľadu politickej lingvistiky

Keby som chcel podrobne zmapovať stav doterajšieho výskumu radikálnej ľavice a pravice či výskumu populizmu, potreboval by som na to možno aj jednu celú knihu. Najmä krajná pravica sa v ostatných desaťročiach stala pevnou súčasťou stranických systémov naprieč celou Európou a voličov si našla aj v štátoch strednej a východnej Európy (Pytlas 2016, Taranu 2016). Vzhľadom na to, že populizmus sa vníma nielen ako „zúžená ideológia“, ale aj forma politickej komunikácie, skúmajú ho nielen politológovia, ale pochopiteľne aj lingvisti (Némethová, Wiwczarowski, 2017, Adamcová 2018, Niehr, Reissen-Kosch 2018, Seresová 2018, Spišiaková, Mocková 2018, Schuppener, Demčíšák, Fraščíková 2021, Kumorová 2022). Mimoriadny

záujem o populizmus ako štýl politickej komunikácie sme mohli pozorovať aj v kontexte úspechov politikov ako Viktor Orbán v Maďarsku, Marine Le Pen vo Francúzsku alebo Matteo Salvini v Taliansku, ako aj v súvislosti s odchodom Spojeného kráľovstva z Európskej únie a so zvolením Donalda Trumpa za amerického prezidenta. Práve brexit a úspech Donalda Trumpa sa vnímajú ako dôsledok nárastu populistického politiky (Moffitt 2018). Trumpov populizmus sa opierať o „postpravdivú“ politiku, ktorá využíva sociálne médiá ako hlavný nástroj na šírenie falošných správ a alternatívnu interpretáciu faktov so zámerom podnietiť strach a nenávisť k *iným* (Speed, Mannion 2017). Víťazstvo Trumpa bolo dôkazom, že nenávisť a odmietanie elity zo strany znevýhodnených a skupinou globalizačnými procesmi porazených a frustrovaných ľudí možno použiť ako výťah do najmocnejšieho politického úradu na svete. Americký prezident prezentoval odvrátenú stranu populizmu a svojím osobitným štýlom komunikácie zaujal aj lingvistov (Javorčíková 2021). Je pochopiteľné, že aj v prostredí vedy o politike bol zaznamenaný zvýšený záujem o výskum nielen obsahovej, ale aj komunikačnej úrovne populizmu. Preto na tomto mieste predstavím prioritne len tie publikácie, v ktorých sme spoločne s ďalšími autormi pristupovali k objektu výskumu podobne. V nich sme sa nesústredili na dôvody volebného úspechu, geografické súvislosti voličskej podpory alebo na volebné priority zaznamenané vo volebných programoch politických strán, ale v prvom rade na formu komunikácie.

Táto monografia je pokračovaním troch predchádzajúcich publikácií. V roku 2017 sme s Irinou Dulebovou z Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave uverejnili monografiu *Jazyk a politika. Jazyk politiky v konfliktnej štruktúre spoločnosti*. V nej sme sa pokúsili identifikovať konfliktné línie ovplyvňujúce vývoj slovenských politických strán a stranického systému po roku 1989 prostredníctvom analýzy jazyka politiky. Zistili sme, že pre jednotlivé konfliktné línie boli charakteristické im vlastné výrazové prostriedky. Tie dominovali určité obdobie, ale po odznení konkrétnej konfliktnej línie sa z politického diskurzu buď vytratil, prípadne boli odsunuté do úzadia, lebo ich nahradili iné výrazové prostriedky. Ak by sme v tomto uvažovaní pokračovali dnes, museli by sme dozaista poukázať na súčasnú konfliktnú líniu, ktorej obsah tvorí postoj aktérov politiky ku korone, protipandemickým opatreniam, prípadne k (povinnému) očkovaniu. Prístup k týmto témam dnes slovenskú spoločnosť natoľko polarizuje, že aktuálna rozpoltenosť spoločnosti sa dá prirovnávať len k dvom momentom v modernej histórii Slovenska, k deleniu Československa, resp. k vzniku samostatného štátu, alebo k štýlu politiky tretej vlády Vladimíra Mečiara. Opäť sme sa dostali do obdobia, keď sa súkromné diskusie menia na hádky, ak sa počas debaty objaví téma spojená s pandémiou ochorenia COVID-19. Vymedze-

nie hraníc tejto konfliktnej línie však komplikuje skutočnosť, že zástancovia očkovania na jednej strane a antivaxeri na druhej strane nemusia mať prirodzených politických reprezentantov. Rozdiely medzi stranami v postoji k očkovaní sú síce zjavné a dajú sa jednoducho identifikovať, postoj politického subjektu k očkovaní však ešte automaticky neznamená, že bude nachádzať podporu u občanov s rovnakým prístupom k očkovaní.

Ďalšou publikáciou, ktorá predchádzala vzniku tejto monografie, je kniha mapujúca vývoj slovenského pravicového extrémizmu a analyzujúca spôsoby komunikácie jeho predstaviteľov. V monografii *Jazyk pravicového extrémizmu* sme s absolventom doktorského štúdia na Filozofickej fakulte Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach Miloslavom Hvastom v roku 2019 rozšírili výskum komunikačných stratégií predstaviteľov slovenského pravicového extrémizmu. Predstavili sme spôsoby, ako extrémisti komunikujú jednotlivé témy. Poukázali sme na dichotomické uvažovanie v zmysle MY vs. ONI, na zdôrazňovanie úlohy národa, kresťanstva, na pozitívne vnímanie niektorých nedemokratických režimov a odpor k domácim elitám, židom, homosexuálom, USA, aj k medzinárodným organizáciám, ale rovnako sme upozornili na rečovú agresiu pravicových extrémistov, na dehumanizáciu, na expresívne výrazy, ktoré sú už za hranicou politickej korektnosti. V závere publikácie sme poukázali na skutočnosť, že pravdepodobne najmä pod vplyvom viacerých trestných konaní voči predstaviteľom ĽSNS sa jazyk pravicového extrémizmu mení a nabera akceptovateľnú podobu aj pre liberálne režimy. Je síce stále radikálny a konfrontačný, ale už tak otvorene nevelebí nacizmus a nacistických vodcov. Nie je vylúčené, že obsah ostáva rovnaký, ale spôsob, ako sa tento obsah prezentuje, sa postupne zmenil. Túto zmenu však nepovažujem za prekážku, aby som jazyk tejto ideovej rodiny aj naďalej neskúmal.

Zmeny v politickej komunikácii krajnej pravice som identifikoval aj v aktualizovanej verzii výskumu jazyka pravicového extrémizmu, ktorá vyšla v Hamburgu pod titulom *Kommunikationsstrategien der slowakischen Rechtsextremisten* (2020c). V tejto monografii som poukázal na čoraz viac prekážok spojených s týmto výskumom. Pravicoví extrémisti totiž až do roku 2019 uverejňovali väčšinu názorov na jednom webovom portáli. Okrem osobných postojov sa na ňom uverejňovali aj oficiálne vyjadrenia strany, jednotlivé dokumenty (volebný program), prípadne petičné hárky k petícii za vystúpenie z NATO. Na stránke sa dalo dobre orientovať, pretože cez bezchybne fungujúci vyhľadávací mechanizmus sa dalo dobre vyhľadať ktorékoľvek publikované vyjadrenie predstaviteľov nielen ĽSNS, ale dokonca aj jej predchodcu, Slovenskej poľnohospodárskej strany. Počas súdneho procesu s Marianom Kotlebom vo veci odovzdania šekov v hodnote 1488 € (symbolické číslice 14 a 88 typické pre komunikáciu neo-

nacistov) celý portál vypli a s ním zmizol z vyhľadávača prakticky celý archív pravicového extrémizmu sústredený na jednom mieste. Tomuto kroku sa nemožno čudovať. Pravicových extrémistov totiž súdili za predchádzajúce vyjadrenia a vypnutím stránky prestali byť dostupné nielen pre voličov, ale aj pre súdnu zložku moci, prípadne aj pre výskumnikov.

Pri sledovaní vyjadrení politikov z prostredia krajnej pravice v období pandémie ochorenia COVID-19 začala biť do očí skutočnosť, že podobné komunikačné stratégie, aké používajú súčasní, prípadne bývalí predstavitelia ĽSNS, používajú aj niektorí poprední členovia strany Smer-SD (Blaha, Fico, Kamenický). Politici hlásiaci sa k hodnotám (aj keď len slovenskej verzii) sociálnej demokracie používali také isté výrazy, aké sme mohli identifikovať v rétorike pravicových extrémistov. V médiách sa objavili úvahy, či sa Smer-SD neposúva z ľavej polovice ideovej osi smerom ku krajnej pravici. Objavila sa dokonca otázka, či v prípade Smeru už nejde o komunikáciu typickú pre pravicových extrémistov. Moje vysvetlenie súvisí skôr s radikalizáciou slovenskej ľavice a posunom k ľavému extrému. Podobnosti medzi krajnou ľavicou a krajnou pravcou už totiž boli identifikované aj vo výskumoch autorov zo západnej Európy (viac v teoretickej časti), preto nie sú žiadnym prekvapením ani na Slovensku. Radikalizovanie politiky Smeru-SD sa dalo očakávať aj v súvislosti so štiepením strany odchodom skupiny politikov okolo Petra Pellegriniho. Robert Fico sa svojim majstrovstvom v populizme nikdy netajil⁶, napokon populistické trendy v politike Smeru-SD už boli identifikované v jeho ranom období (Učeň 2004, Marušiak 2006). Po radikalizovaní a vulgarizácii verejného diskurzu v kontexte pandémie ochorenia COVID-19 sa posun Smeru-SD smerom k ľavému kraju očakával a nakoniec sa tieto očakávania aj naplnili.

Z vyššie uvedeného vyplýva, že komunikačné stratégie ĽSNS a Republiky vykazujú spoločné znaky s komunikáciou niektorých predstaviteľov strany Smer-SD. Z tohto dôvodu výskumný záujem rozširujem a okrem jazyka krajnej pravice analyzujem aj jazyk krajnej ľavice. Následne porovnávam politický jazyk predstaviteľov ĽSNS, Republiky a Smeru-SD a identifikujem viaceré podobnosti politickej komunikácie radikálnych populistov z oboch strán ideového spektra.

V odbornej literatúre skutočne existuje čulá diskusia o ideologickej podstate slovenskej ľavice. A keďže sa k súčasným ľavicovým stranám hlási práve Smer-SD, autori hľadajú typické ľavicové rysy aj na tejto strane. Lenže výsledkom je spochybňovanie jednoznačnej ľavicovej orientácie (Čirner 2012). Smer-SD na jednej strane prezentuje dobrý vzťah s odborárskymi

⁶ „Dobre viete, že sme majstri v populizme“ (Robert Fico 2011, citované podľa TASR 2011).

organizáciami, napríklad kedysi propagoval zavedenie len jednej zdravotnej poisťovne, vo vláde zaviedol bezplatné cestovanie na slovenských železničných dráhach pre určité socio-ekonomické segmenty či bezplatné stravovanie žiakov v školách. Na druhej strane sa stranícki predstavitelia hlavne v prvom vládnom období (2006 – 2010) pravidelne zúčastňovali podujatí, na ktorých sa zdôrazňoval proces budovania slovenského národa. Podobné podujatia boli pred nástupom Smeru doménou skôr nacionalistov z SNS alebo HZDS. Dalo by sa povedať, že to bolo prirodzené, keďže Fico mal záujem o bývalých voličov HZDS, ale otázka znie, čo teda robil v rodine sociálnodemokratických strán? Odpoveď je jednoduchá, Fico mal vždy pragmatický prístup k politike. Veľmi dobrý vzťah si Smer-SD udržiaval s katolíckou cirkvou, dlhé roky sa vyhýbal diskusiám o etických otázkach alebo o postavení sexuálnych menšín. Smer-SD teda v mnohých momentoch ukazoval skôr nacionalistický než sociálnodemokratický charakter. A viac pragmatický než hodnotový prístup vždy odlišoval Smer-SD od moderných sociálnodemokratických strán v štátoch západnej Európy, čo nakoniec Robert Fico raz sám potvrdil v rozhovore pre TA3 (2021): *„Ja som predstaviteľ sociálno-demokratickej strany, ktorá chce robiť slovenskú sociálnu demokraciu. Nechcem robiť bruselskú sociálnu demokraciu. Ja nechcem, aby top témou Smeru boli tri záchody...“* Slovenská verzia sociálnej demokracie sa prejavovala vo vyššie uvedených témach alebo konkrétnych opatreniach. Smer-SD robil viac pragmatickú než hodnotovú politiku a tu nachádzam dôvod, prečo sa po určitom čase začal svojou rétorikou, svojím politickým slovníkom podobať viac na typickú krajne pravicovú stranu než na sociálnodemokratický subjekt typický pre krajiny západnej Európy. Politický jazyk sa na Slovensku vulgarizoval, do popredia sa posúvali subjekty bez pevnej straníckej štruktúry, bez stabilných regionálnych štruktúr, s charismatickým lídrom na čele, od popularity ktorého sa odvíjala aj popularita celej straníckej formácie. Je pochopiteľné, že dovtedy viac či menej politicky korektné prezentovanie obsahových tém Smeru-SD nebude stačiť a voličov strán ako ĽSNS a Republika slovníkom bežného politického lídra neosloví. Navyše, na opačnej strane stál komunikačne zdatný Igor Matovič s razantným populistickým obsahom i slovníkom.

Podobne ako vo vyššie uvedených publikáciách aj v tejto monografii sledujem sekundárny cieľ svojho výskumu, a sice etablovanie a rozvíjanie výskumnej disciplíny nachádzajúcej sa na pomedzí lingvistiky a politológie. Politickú lingvistiku sme na Fakulte aplikovaných jazykov Ekonomickej univerzity začali formovať v roku 2016, keď sme zorganizovali prvú konferenciu s názvom *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie*. Zborník z konferencie bol indexovaný vo Web of Science, takže sme pokladali za dôležité pokračovať vo výskume vzťahu jazyka a politiky. V roku

2021 sa konal jej šiesty ročník a vyzerať to tak, že vo svojej tradícii bude toto podujatie pokračovať. Odvtedy sme získali niekoľko domácich vedeckých grantov, v rámci nich sme uverejnili viacero článkov v zahraničných indexovaných časopisoch, vydali niekoľko konferenčných a nekonferenčných zborníkov, učebnicu s titulom *Politická lingvistika* (Cingerová, Dulebová, Štefančík 2021) a vyššie uvedené monografie. Pre študentov každý rok vypisujeme témy bakalárskych a diplomových prác, ktoré svojim obsahom a metodológiou patria do oblasti politickej lingvistiky. V uplynulých šiestich rokoch sme nadviazali a prehĺbili spoluprácu s viacerými vedeckými pracoviskami doma i v zahraničí, okrem iného sme na našej fakulte privítali jedného z čelných predstaviteľov nemeckej politickej lingvistiky Thomasa Niehra, autora viacerých vedeckých publikácií práve z oblasti politickej lingvistiky a nemeckej učebnice politickej lingvistiky *Einführung in die Politolinguistik. Gegenstände und Methoden* (2014). Po šiestich rokoch od konania prvého ročníka konferencie venujúcej sa vzťahu medzi jazykom a politikou môžeme spokojne konštatovať, že sme na Fakulte aplikovaných jazykov Ekonomickej univerzity v Bratislave v spolupráci s pracovníkmi Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave a s kolegami z iných slovenských univerzít výraznou mierou prispeli k formovaniu slovenskej politickej lingvistiky. Jazyk politiky je síce ešte stále výskumnou doménou hlavne lingvistov, ale vyššie uvedené aktivity a mnohé nové štúdie napovedajú, že svoje pevné miesto si môže nájsť aj v prostredí slovenskej vedy o politike.

1.4 Štruktúra publikácie

Vzhľadom na vyššie predstavený záujem skúmať jazyk populizmu bude nasledujúca kapitola venovaná vysvetleniu pojmu populizmus. Upriamim pozornosť na dve úrovne populizmu – obsahovú a formálno-komunikačnú. V prvej rovine je dôležité vysvetliť, čo je obsahom populizmu, na čom zakladajú populisti svoje argumenty, koho obhajujú a naopak, koho vnímajú ako nepriateľov. V druhej rovine načrtnem charakteristické znaky politickej komunikácie populistov, ktoré budem následne analyzovať v nasledujúcich kapitolách.

Nasledujúce časti publikácie sú rozdelené tak, aby ukázali, ako funguje slovenský populizmus v obsahovej a potom vo formálnej rovine. V tretej kapitole vysvetlím, ako funguje dichotomické uvažovanie populistov deliace ľudí do dvoch kategórií – na dobrých a zlých. Odpoviem na otázku, kto patrí do prvej, kto do druhej skupiny. Vzhľadom na to, že druhá skupina je väčšia, venujem jej viac pozornosti. Druhú skupinu totiž tvoria tí, na kto-

rých sa politika populistov zameriava. Populisti majú svojich nepriateľov – a tých je viacero. Pozornosť však zameriam iba na tých, ktorí v tejto pozícii vystupovali v skúmanom období, teda od začiatku pandémie v marci 2020 až po začiatok leta 2022. V publikácii *Jazyk pravicového extrémizmu* som spolu s kolegom Miloslavom Hvastom analyzoval negatívne vyjadrenia slovenských extrémistov na adresu rôznych skupín ľudí alebo organizácií, okrem iného aj na homosexuálov, prípadne na Európsku úniu. Hoci sa slovenskí radikálni populisti v skúmanom období sústredili na iné témy (Covid-19, očkovanie, obranná zmluva s USA, vojna na Ukrajine, rast cien), neznamená to, že by svoje postoje k homosexuálom alebo Európskej únii zmenili, len v danom období sa do popredia politického diskurzu dostali iné témy.

V analytickej časti publikácie si všímam, ako populisti artikulujú obsahové priority, ako pomenúvajú oponentov, aké komunikačné stratégie a výrazové prostriedky pritom používajú. Dôraz kladú na emócie, dramatizáciu, zveličovanie, škandalizáciu, na neustále opakované používanie tých istých výrazových prostriedkov, otázky podsúvané mimoriadne sugestívnym spôsobom, ale aj na dehumanizáciu alebo používanie vulgárnych výrazov adresovaných konkrétnym politickým osobnostiam, médiám, akademikom či predstaviteľom tretieho sektora. V osobitnej kapitole si všímam, ako dochádza k reverznému toku posolstva, t. j. ako populistí používaním výrazov z komunikačných stratégií oponentov pripravujú tieto slová o ich pôvodný význam, čím spôsobujú voličom pojmový zmätok, aby tak odvrátili pozornosť od vlastných problémov a zlyhaní.

Krátku poznámku venujem aj komunikácii predstaviteľov neradikálnych politikov, ktorým používanie populistických komunikačných stratégií rovnako nie je cudzie. Nazval som ju *Voda na mlyn*, aby som poukázal na nebezpečenstvo, keď radikálnu komunikáciu populistov preberajú politici z demokratického streda. Zveličovanie, dramatizácia, nálepkovanie a urážanie oponentov výrazmi zo zvieracej ríše totiž nie sú prítomné len v komunikačných stratégiách radikálnych populistov. Hlavne vo vyhrotených situáciách ich používajú aj iní politici, a to naprieč stranickým spektrom. Stačí si len spomenúť na komunikačný štýl Igora Matoviča alebo Jaroslava Naďa, prípadne na vulgarizmus použitý členom mimoparlamentnej strany na adresu slovenskej olympijskej víťazky v biatlone. Označovanie súperov výrazmi ako *buzeranti* alebo *dezoláti* možno zaujme voličov a rýchlo vzbudí pozornosť médií i verejnosti, sú však len vodou na mlyn pre radikálnych populistov. Tí tento spôsob vyjadrovania rýchlo využijú a ak ich niekto kritizuje za ich radikálny slovník, rýchlo upozornia na slovník politických súperov a zrelativizujú tak argumenty kritikov.

2. POPULIZMUS AKO KOMUNIKAČNÁ STRATÉGIA

Je skutočne otázne, či v politike existuje častejšie používaný výraz ako práve populizmus, hoci ako vedecký pojem je diskutabilný. Kritikov vyrušuje najmä jeho hodnotová zaťaženosť, vágnosť a nejednoznačnosť (Decker 2017). „Populizmus je jedným z najspornejších pojmov v sociálnych vedách, je plný paradoxov a súperiacich výkladov. Práve nejasnosť populizmu ako konceptu a politickej stratégie ho robí zároveň analyticky nejasným a politicky užitočným“ (Speed, Mannion 2017: 249). Anton Pelinka (2020: 109) hovorí, že „neexistuje žiadne jednoznačné, všeobecne uznávané chápanie populizmu.“ Keďže populizmus vo všeobecnosti a obzvlášť pravicový populizmus majú negatívnu konotáciu, slúži aj ako nástroj v politickej debате. Politici sa totiž neraz predbiehajú, kto označí oponenta práve týmto výrazom. *Ste populista* alebo vo verzii *je to populistické, je to populizmus* – to je spravidla argument, ktorý pri výmene názorov počujeme od politikov pravidelne.

Napriek tomu, že výraz populizmus sa v politickej diskusii vyskytuje pomerne často, v prípade otázky, kto zo slovenských politikov používa populizmus ako nástroj politickej komunikácie, možno ako prvý príde na um predseda strany Smer-SD Robert Fico. Napokon, on sám sa svojho času označil za majstra populizmu (TASR 2011). Medzi pamätníkmi slovenskej politiky by zrejme padlo aj meno Vladimír Mečiar prípadne Ján Slota alebo dokonca Ján Ľupták, bývalý predseda Združenia robotníkov Slovenska (ZRS). K tejto skupine by sme dnes pokojne mohli zaradiť aj Igora Matoviča, prípadne šéfa SNS Andreja Danku. Lenže aké, ak nie populistické, bolo napríklad predvolebné heslo SDK z roku 1998 o dvojnásobnom zvyšovaní plátov. Sociálna demagógia nie je znakom iba ľavicových populistov, ale objavuje sa aj u predstaviteľov iných ideových spektier.

Populizmus je teda rovnako starý ako súťaživá politika a viac-menej je pracovnou metódou politických lídrov naprieč straníckym spektrom. Podľa rakúskeho politológa Antona Pelinku (2017) populizmus je prirodzenou súčasťou súťaživej demokracie, v ktorej o priazeň voličov zápasia minimálne dva subjekty, resp. dve politické strany. Na otázku *Kto je populista?* tak pokojne môžeme odpovedať, že v súťaživom demokratickom režime je každá politická strana a každý jej kandidát, ktorý sa uchádza o zvolenie, istým spôsobom populista. Populistické tendencie, populistické myslenie, populistické tradície, populistický spôsob komunikácie boli a stále sú súčasťou de-

mokracie. A preto je dôležité podotknúť, že „populizmus ako taký nie je namierený proti demokracii“ (Pelinka 2017: 622).

Iste, pre niektorých politikov je populizmus každodenná pracovná metóda, u iných ho identifikujeme v oveľa menšej miere. Čo však majú spoločné? Populisti spravidla oslovujú nižšie až stredné sociálno-ekonomické vrstvy, mimoriadne ostrým jazykom kritizujú rozhodnutia politických súperov, predstavujú jednoduché a často radikálne riešenia zložitých problémov. Populisti používajú expresívne vyjadrenia adresované rôznych skupinám i jednotlivcom v rôznej miere, vecná rovina argumentácie chýba. Ako hlavný komunikačný kanál využívajú internet a ich pozícia v stránickej hierarchii je neotrasiteľná, pretože viažu na seba podstatnú časť voličov (Štefančík 2011).

V bežnej komunikácii sa populizmus spája s presadzovaním populárnych politických postojov, ktoré majú predstavovať vôľu väčšiny obyvateľstva. V akademickom ponímaní tohto pojmu to platí len čiastočne. Populizmus znamená predovšetkým odvolávanie sa na „obyčajných ľudí“ a kritiku vládnuvich spoločenských a politických elít (Decker 2017).

Sémantická nejednoznačnosť výrazu populizmus sa prejavuje v jeho rozmanitých interpretáciách. Stretáme sa dokonca s názorom, že populizmus je slabšia verzia extrémizmu. Viacerí autori však s touto interpretáciou nesúhlasia a upozorňujú na rozdiely medzi populizmom a extrémizmom. Podľa Hartleba „ak niekto považuje populizmus a extrémizmus za synonymá, robí buď vedomú alebo nevedomú chybu, pretože populizmus nemusí mať antidemokratické a protiústavné tendencie“ (Hartleb 2006: 143). Aj demokrat môže byť populistom a naopak, extrémizmus môže existovať bez prejavov populizmu, aj keď táto verzia existuje spravidla len v ojedinelých prípadoch. Ak ide o Slovensko, určite platí, že extrémisti využívajú populistický štýl komunikácie naplno.

Pri definovaní rozdielov medzi populizmom a extrémizmom sa do úvahy berú také faktory ako príčiny a okolnosti vzniku, ideológia, spôsob vystupovania a organizačné aspekty (Kohlstruck 2008: 212). Kohlstruck (2008: 224) vidí rozdiel medzi populistami a extrémistami najmä v postojoch k politickému systému. Zatiaľ čo extrémistické strany sa vyznačujú antisystémovým postojom, populistické formácie sa zameriavajú len na vládnuce politické strany. Aj s týmto prístupom je možné polemizovať, pretože extrémistické politické strany môžu navonok prejavovať konformný postoj k politickému systému, aby tak zabránili možným postihom zo strany súdnej zložky moci. Extrémistické subjekty totiž v liberálnych demokraciách môžu čeliť pokusom o zrušenie práve pre odmietavý postoj k aktuálnemu politickému systému. Podobne uvažuje aj Věra Stojarová (2018), podľa ktorej sa politické strany v priebehu času menia a ich postoje, ideológia, komu-

nikané stratégie a v konečnom dôsledku aj jazyk nie sú rigidné. Z tohto dôvodu navrhuje na extrémistické a radikálne formácie používať spoločný termín „krajná pravica“. Hans-Georg Betz (2002) si všíma podobnosti medzi extrémistami a populistami z hľadiska jazyka. Podľa tohto nemeckého autora sa jazyk populistov síce javí ako umiernenější alebo zdanlivo rozumnejší než u extrémistov, ale toto zdanie iba zakrýva skutočnosť, že obe kategórie politikov sledujú rovnaké ciele.

Problém definovať populizmus nastáva aj vtedy, keď sú populisti vo vláde. V rôznych publikáciách na tému populizmu sa totiž často vyskytuje názor, že populisti sú proti vládnemu establišmentu. Vládne elity, politické i ekonomické, populisti kritizujú za to, že sú spravidla skorumpované a príliš vzdialené záujmom „obyčajného človeka“. Lenže aj populisti môžu byť súčasťou vlády, dokonca môžu pôsobiť ako hlavná vládna strana a vtedy je práve táto charakteristika irelevantná. Populisti predsa nebudú samých seba obviňovať z korupcie alebo sociálnej demagógie a nebudú útočiť na vládu, keď oni sú súčasťou vlády.

Hoci možno súhlasiť s odmietnutím vnímať extrémizmus a populizmus ako synonymá, obsahovo podobný význam k populizmu nemožno úplne zamietnuť pri výraze radikalizmus. Strany s protiprisťahovaleckou tematikou sú podľa viacerých autorov (Mudde 2004, Williams 2010) zaradené v kategórii „pravícovo radikálnych“, aj keď nejde o pravidlo, čo len dokazuje rozličné nazeranie na oba pojmy.

Podľa českého politológa Josefa Smolíka (2017: 102) je populizmus „negatívnym označením, nástrojom diskvalifikácie protivníka či dôvodom k používaniu sekuritizačného slovníka, postaveného na domnelom ‚populistickom‘ nebezpečenstve“. Slovo nebezpečenstvo by som v definícii českého politológa zdôraznil. Populisti totiž často hľadajú nepriateľa a snahou o porazenie nepriateľa (neraz fiktívneho) často zdôvodňujú politické rozhodnutia.

Nemecký autor Selk (2020: 25) sa domnieva, že populizmus je reakcia na viaceré problémy súčasnej demokracie, ku ktorým zaraďuje:

- izoláciu a korupciu vládnucej elity;
- dojem nadmerného vplyvu elít na politiku;
- dojem početných skupín občanov, že elity nedostatočne reprezentujú ich záujmy, myšlienky, názory;
- nedostatočný súhlas s vážnejšími politickými rozhodnutiami a problém s realizáciou politických reforiem;
- dojem, že politické elity zlyhávajú pri riešení verejných problémov.

Tieto javy umožňujú populistickým politikom vykresľovať aktivity a rozhodnutia politickej elity ako činnosť, ktorá nie je v záujme „ľudu“. Zatiaľ čo ľud je vykreslený ako autentická, dobrá komunita, politickej elite sa

pripisuje korupčnú činnosť. Na jednej strane sa tým vyjadruje obvinenie, že vládna elita je predajná a zrádza myšlienku rovnosti medzi ľuďmi, na druhej strane obvinenie z korupcie má morálny rozmer. O vládnucej elite populistí tvrdia, že je nemorálna a nesvojprávna, riadi sa predovšetkým vlastnými záujmami, je dekadentná a nedôveryhodná, nie je citlivá k ohrozeným sociálnym skupinám a neberie ohľad na záujmy „ľudu“ (Selk 2020).

2.1 Úrovně populizmu

Pri definovaní pojmu *populizmus* sa stretávame s otázkou, či nejde skôr o ideológiu alebo politický štýl, resp. o komunikačnú stratégiu (Poier, Saywald-Wedl, Unger 2020). Výrazom populizmus sa totiž zvyknú označovať rôzne ideové smery, koncepty, politické ciele, ako aj metódy politickej komunikácie (Pelinka 2020). Podľa Jagersa a Walgrava (2007: 322) je populizmus „komunikačným rámcom, ktorý sa obracia na ľudí, identifikuje sa s nimi a predstiera, že hovorí v ich mene.“ Weyland (2001: 14) zas vníma populizmus ako „politickú stratégiu, prostredníctvom ktorej charizmatiký líder vykonáva moc na základe priamej, nesprostredkovanej, neinštitucionalizovanej podpory veľkého počtu väčšinou neorganizovaných stúpencom.“ Aby sme nezúžili populizmus len na jeden konkrétny aspekt, pomôžeme si pohľadom nemeckého autora Florianu Hartleba (2006), ktorý predstavil štyri úrovne populizmu:

- a) Na technickej úrovni je populizmus definovaný ako zjednodušený štýl politiky orientovaný na verejné artikulovanie želaní „ľudu“, čo je aj predmet nášho vedeckého záujmu.
- b) Na obsahovej úrovni sa populizmus prejavuje v kritických stanoviskách k existujúcemu vládnemu establišmentu a fixuje sa v prvom rade na témy schopné mobilizovať elektorát (sociálna demagógia, antiamerikanizmus, antiimigračná politika). Na tejto úrovni sa teda populizmus chápe v prvom rade ako ideológia. Mudde (2004: 5443) definuje populizmus ako ideológiu, podľa ktorej je spoločnosť rozdelená na dve homogénne a antagonistické skupiny, na „čistý ľud“ a „skorumpovanú elitu“. Základom tejto ideológie je, že politika by mala byť vyjadrením všeobecnej vôle ľudu. Vládni politici sú v jazyku populistov korupční, túžia po moci. Niektorí autori (Mudde 2004, Priester 2012) zdôrazňujú, že populizmus je „zúžená“ ideológia, pretože ide o súbor len niekoľkých myšlienok, aj keď veľmi konkrétnych. Vychádzajú z presvedčenia, že „politická elita je skorumpovaná, ľud je homogénna a cnostná entita a neobmedzená ľudová suverenita je vhodným prostriedkom na obnove-

nie zákonného poriadku“ (Schemer et al. 2018: 120). S podobným názorom sa stretneme aj u Taggarta (2000: 5), podľa ktorého má populizmus „prázdne srdce“, pretože je bez základných ideologických hodnôt. Na rozdiel od plnohodnotných ideológií, ako sú napríklad liberalizmus, socializmus alebo konzervativizmus, obsah populizmu sa zužuje na vzťah medzi „cnostným ľudom a zlou elitou“ (De Bruycker, Rooduijn 2021). „Zatiaľ čo iné ideológie sa buď implicitne alebo explicitne zameriavajú na jednu alebo viac hodnôt, ako je rovnosť, sloboda a sociálna spravodlivosť, populizmus takéto jadro nemá“ (Taggart 2000: 4). Populizmus je preto schopný prispôbiť sa prostrediu, v ktorom existuje. Inými slovami, populizmus je schopný spájať sa s každou ideológiou vrátane krajnej ľavice, krajnej pravej, prípadne s myšlienkami ultrakonzervatívcov (De Bruycker, Rooduijn 2021).

- c) Personálna dimenzia populizmu vyjadruje prítomnosť centrálnej charizmatickej osobnosti, od ktorej je odvodená popularita celej strany. Charizmatická osobnosť získava a uplatňuje moc udržiavaním priameho, nesprostredkovaného kontaktu so skupinou pôvodne neorganizovaných podporovateľov. Stretneme sa s názorom, že populista sa obracia najmä na ľudí, ktorí sa cítia vylúčení alebo marginalizovaní z politického života, pociťujú frustráciu z toho, že nedokážu ovplyvňovať svoj život želaným smerom a nemajú kontrolu nad spoločenskými zmenami, čo sa následne neodráža v zdvorilostnom mlčaní, ale v hrubom vyjadrovaní sa a v politickom populizme (Sámelová 2019). Populista práve týmto ľudom sľubuje, že on ich zachráni pred krízami, hrozbami a nepriateľmi. Líder komunikuje prosbu o pomoc „pri svojom hrdinskom úsilí o obnovu národa, v boji proti privilegovaným skupinám a ich osobitným záujmom a v transformácii „skorumpovaných“ inštitúcií“ (Weyland 2001: 14). Personalizované vedenie je prirodzeným dôsledkom reakcie proti bežnej politike, ktorú voliči populistov odmietajú podobne ako skostnatené inštitucionálne štruktúry vrátane byrokratických organizačných úrovní (Canovan 1999). Stranícke formácie s populistickým lídrom na čele podliehajú autoritárskemu vedeniu, o kľúčových otázkach často rozhoduje predseda bez účasti zvyšku stranického vedenia alebo stranickej základne. V prípade slovenských politických strán je stránica základňa často len formálne kritérium na existenciu politickej strany, ale pre reálny život strany nie je rozhodujúca. Jedinou úlohou stranických orgánov zložených z nominantov členskej základne je často len potvrdiť rozhodnutia najvyšších orgánov strany prípadne samého predsedu. V populistických formáciách je vedúca osobnosť akýsi hovorca obyčajného človeka, obyčajného voliča, je sprostredkovateľ politického posolstva. Bez centrálnej osobnosti by teda populizmus ako komunikačná

stratégia nemusel byť úspešný. Centrálna osobnosť formuluje požiadavky a záujmy bežných ľudí odvolávaním sa na ich často len hypotetickú vôľu. Podľa Hartleba (2006) populista sa správa podľa takzvanej „obrátenej psychoanalýzy“, to znamená, že pristupuje k publiku s presne opačným zámerom, než s akým psychoanalytik pristupuje k pacientovi. Aj populista sa primárne zameriava na neistotu voliča, na jeho neurotické obavy a strach, ale namiesto toho, aby ich jednotlivca postupne zbavoval, zámerne ich posilňuje a vyvoláva ďalšie, čím posilňuje puto medzi sebou a voličom. Psychoanalytik pacienta oslobodí, populista voliča pripúta.

- d) A napokon, mediálna úroveň je vyjadrená v intenzívnom využívaní prostriedkov masovej komunikácie. V súčasnosti sú populisti a predstavitelia krajných pólov ideového spektra vrátane slovenských (Bardovič 2018) mimoriadne intenzívni na sociálnych sieťach. Keďže populisti kritizujú tradičné médiá zo zámernej manipulácie, presúvajú sa na sociálne siete, kde neexistuje medzistupeň medzi politikom a občanom. Z tohto dôvodu môžu šíriť posolstvá rýchlejšie, adresnejšie a bez medzistupňa v podobe redakcie, ktorá v tradičných médiách spravidla bráni šíreniu klamstiev a nenávistných vyjadrení. Rýchly prenos informácií a prakticky absentujúca regulácia sociálnych sietí umožnili šíriť informácie rôzneho obsahu a rôznymi vyjadrovacími prostriedkami. Internet priniesol nový komunikačný model (Matytcina, Grigorjanová 2021a), odstránil hranicu medzi politikom a voličom a umožnil občanovi participovať na bezprostrednej komunikácii s politikmi. Zatiaľ čo v klasických médiách stál medzi politikom a občanom sprostredkovateľ, strážca brány, dnes sa politik prihovára občanovi priamo. Tento proces funguje aj opačne. Ak v minulosti musel politik počítať s načasovaním zverejnenia informácie, v printových médiách dokonca čakať na ďalší deň, na sociálnych sieťach sa prihovára voličovi bezprostredne bez časových posunov. A spätnú väzbu získava od recipienta bezprostredne v podobe komentárov, vymieňaní si informácií na sociálnych sieťach alebo jednoduchého označenia „lajkom“ či šírenia posolstva na svojom profile.

Internet poskytol populistom príležitosť na personalizovanú komunikáciu. Podľa niektorých výskumov (Kruikemeier et al. 2013) jednotlivci, ktorí navštevujú webové stránky zamerané na konkrétneho politika alebo obsahujú viac interaktívnych prvkov, cítia sa politicky angažovanejší ako občania, ktorí navštevujú webové stránky zamerané iba na politickú stranu alebo nemajú interaktívne funkcie. Z tohto dôvodu politici využívajú sociálne siete, pretože tieto sú založené na interaktívnom vzťahu. Vysoko interaktívna a personalizovaná online komunikácia zvyšuje politickú angažovanosť občanov, čo si (nielen populistickí) politici

uvedomujú. Iní autori (Lee, Jang 2013) zistili, že používatelia internetu so záujmom o politiku prežívajú silnejší pocit medziľudského kontaktu v sociálnych médiách než na spravodajských internetových stránkach. Najmä jednotlivci, ktorí sa cítia viac vylúčení zo spoločnosti, môžu nadobudnúť pocit dôležitosti a sociálnej participácie, ak prostredníctvom sociálnych sietí komunikujú s niekým, koho pokladajú za významného. „Viac ako iné ideológie populizmus uspokojuje potreby sociálnej integrácie a budovania spoločenstva svojich stúpcov, ktorí sa môžu cítiť obzvlášť odcudzení, vylúčení, prípadne neistí, pokiaľ ide o ich vlastnú budúcnosť. V tomto zmysle populizmus obzvlášť úzko súvisí so základnou ľudskou potrebou spolupatričnosti a prijatia“ (Reineann et al. 2016: 20).

Pôsobenie populistov na sociálnych sieťach vyvoláva otázku, či internet, ktorý mal byť pôvodne nástrojom návratu k priamej demokracii (Meyer 2001), demokracii viac neškodí než pomáha. Medzi odborníkmi sa objavuje otázka, či z nás internet postupne nerobí potenciálnych xenofóbov (Emmer 2017). S rozšírením možností politickej participácie sa totiž objavujú aj rôzne druhy nenávistných prejavov, ktoré mieria priamo na základné ľudské práva a občianske slobody. Sociálne siete vplývajú na občanov s predispozíciami na šírenie negatívnych emócií. Bez internetu by zrejme ostali osamotení, mimo hlavného mediálneho prúdu, ich nenávisť by sa prejavovala len v ich sociálnom mikropriestore, ale vďaka internetu dokážu kontaktovať podobne uvažujúcich ľudí, zapájať sa do skupinových diskusií, medzi sebou sa povzbudzovať a nechávať voľný priechod negatívnym emóciám. Práve šírenie nenávisti na sociálnych sieťach s odvolávaním sa na slobodu slova môže byť spúšťačom opačného efektu, než aký pôvodne predpokladali fanúšikovia participatívnych možností internetu. Namiesto rozširovania politickej participácie prostredníctvom internetu môžeme byť svedkami úpadku demokracie (Cingerová, Dulebová, Štefančík 2021). Príkladom je verejné šírenie rôznych otvorených klamstiev, konšpiračných teórií, útokov na podstatu liberálnej demokracie, napríklad útok nahnevaných občanov – podporovateľov bývalého prezidenta USA Donalda Trumpa – na americký Kapitol začiatkom januára 2021. Za príkladmi však nemusíme chodiť ďaleko. Stačí si len všimnúť komunikačné aktivity niektorých politicky angažovaných občanov Slovenskej republiky, ktorí svoju frustráciu vyjadrovali počas pandémie na nepovolených demonštráciách organizovaných s cieľom vyjadriť kritiku k protipandemickým opatreniam.

2.2 Definičné znaky populizmu

Podľa M. Oswalda, M. Schäfera a Eleny Brodovej (2022) existujú najmenej tri rôzne smery výskumu populizmu: populizmus ako politická stratégia, ideológia a ako diskurzívny štýl. Do viacerých kategórií členia populizmus aj Poier, Saywald-Wedl, Unger (2020), ktorí rozlišujú tri kategórie znakov populizmu: (1) formálno-diskurzívne, (2) formálno-organizačné a (3) obsahovo-ideologické (tabuľka 1). Zatiaľ čo formálno-diskurzívne definičné znaky odrážajú konkrétnu populistickú komunikačnú stratégiu a javia sa predovšetkým ako výskumný objekt lingvistiky, formálno-organizačné prvky sa týkajú inštitucionálneho a organizačného rozmeru populistických strán a patria do oblasti záujmu politológov. Najdôležitejšími organizačnými kritériami sú: existencia charizmatického vodcu, často hierarchická organizácia a spravidla uvoľnený charakter populistických strán, ktoré majú v názve mnohokrát iné slovo ako *strana* (*aliancia*, *alternatíva*, *hnutie* alebo výraz bez priamej konotácie s politikou). Potrebné je upozorniť, že pre slovenskú politickú realitu je od systémovej zmeny v roku 1989 zvykom nepoužívať výraz *strana* v názve politického subjektu. Nejde však o prejav populizmu, ale skôr snahu vyhnúť sa tomuto výrazu z dôvodu negatívnej historickej skúsenosti. Pod názvom Strana sa totiž do roku 1989 vnímala výlučne nedemokratická Komunistická strana Československa, resp. Slovenska. Po roku 1989 prebrali tento výraz do svojho názvu spravidla formácie, ktoré boli pokračovateľkami historických strán (*Slovenská národná strana*, *Demokratická strana*). Objavili sa dokonca názory, že výraz *strana* je prekonaný a nekorešponduje s predstavou moderného politického marketingu. Paradoxne, Ľudová strana Naše Slovensko (ĽSNS) prebrala výraz strana do svojho názvu bez toho, aby to vplývalo na jej popularitu negatívne.

Poier, Saywald-Wedl, Unger (2020) delia najdôležitejšie obsahovo-ideologické znaky populizmu do ďalších subkategórií, ktorých spoločným znakom je idealizácia *ľudu* ako centrálnej kategórie populistických politikov. Ľud je v perspektíve populistov negatívne vymedzený proti elite alebo vládneému establišmentu. Ďalšiu skupinu nepriateľov tvoria tzv. anti-izmy, napríklad antiislamizmus alebo antisemitizmus. Napokon poslednú skupinu ideologických a obsahových definičných znakov populizmu tvorí zdôrazňovanie významu nástrojov priamej demokracie: blízkosť k nástrojom priamej demokracie a skepticizmus k inštitúciám zastupiteľskej demokracie. Vymedzenie týchto znakov populizmu ešte neznamená, že niektoré z nich nemožno identifikovať aj pri iných stranách. V prípade pravicových populistov sa však tieto prostriedky kumulujú. A čím je paleta takýchto výrazových prostriedkov bohatšia, o to populistickejší a extrémistickejší je spôsob vyjadrovania skúmaných aktérov.

Tabuľka 1: Prehľad definičných znakov populistických strán

Formálne		Obsahové (ideologické)		
Populistické komunikačné stratégie (diskurzívne)	Populistická organizačná štruktúra (organizačné)	Idealizácia ľudu		
		Vertikálny obraz nepriateľa	Horizontálny obraz nepriateľa	Plebiscitné chápanie demokracie
otváranie tabuizovaných tém apel na emócie moralizovanie agitácia demagógia inštrumentalizácia strachu konšpiračné teórie radikálne riešenia zjednodušenia oportunizmus	charizmatická osobnosť hierarchická organizácia aj na lokálnej úrovni dôsledná organizácia	anti-strana anti-establišment strana obyčajného človeka apel na zdravý rozum	anti-izmy: antiamerikanizmus antisemitizmus antiimigračný apel antiislamizmus	nepriateľský pohľad na existujúce inštitúcie priama demokracia vôľa ľudu absencia ochrany práv menšín antipluralizmus

Zdroj: Spracované podľa Poier, Saywald-Wedl, Unger 2020.

Jagers a Walgrave (2007) analyzovali politickú komunikáciu v rámci volebnej kampane v Belgicku a konštatujú, že politické strany používajú štyri druhy politickej komunikácie. Prvým druhom je *prázdny populizmus*, pri ktorom sú prvým, ale zároveň jediným definičným znakom odkazy na ľud a vôľu ľudu. Druhú kategóriu nazývajú *vyklúčujúci populizmus*, pre ktorý je charakteristické vylučovanie niektorých skupín. Odkazy na ľud kombinované s útokmi na elity nazývajú Jagers a Walgrave *antielitársky populizmus*. Napokon, výrazom *úplný populizmus* pomenúvajú kombináciu všetkých troch predchádzajúcich prvkov populizmu (pozri aj Reinemann et al. 2016, de Vreese et al. 2018). V nasledujúcej podkapitole bude „ľud“ vystupovať ako ústredná kategória súčasných slovenských radikálnych populistov.

2.3 Ľud ako centrálna kategória populistov

Už viackrát som uviedol, že univerzálnym znakom populistov v západnej i strednej Európe je programová „orientácia na ľud a obyčajného človeka“ (Spier 2006: 37). Reinmann et al (2016) zdôrazňujú, že všetky známe definície populizmu obsahujú práve odvolávanie sa na *ľud* a jeho vôľu, prípadne si pri slove *ľud* pomáhajú výrazmi s národnostným (napr. Slovensko, Slováci), etnickým, regionálnym, náboženským (napr. kresťania) alebo dokonca rasovým (napr. bieli) podtónom. Príslušnosť k národnosti, etniku, vzťah k regiónu alebo náboženská príslušnosť následne slúžia ako kritérium na zaradenie, resp. vylúčenie osôb z kategórie *ľud*.

Výraz *ľud* tvorí jadro latinského výrazu *populus*. *Ľud* je osobitnou kategóriou politickej komunikácie. Populisti ho vnímajú ako homogénnu masu bez vnútorných rozdielov, ako monolitický, jednotný subjekt (Rydgren 2017). Sociálne izolovaným osobám tak populisti pomáhajú zorientovať sa v zložitom systéme sociálnych vzťahov a poskytujú im „pocit spolunáležitosti a sociálnej identity“ (Spier 2006: 37). Hovorením v mene *ľudu* v zmysle toho, že zastupujú demokratického suveréna, a nie partikulárne záujmy, napríklad ekonomickej elity, si populisti nárokuje svoju politickú legitimitu a nezastupiteľné zastúpenie vo verejných funkciách (Canovan 1999).

Obsah pojmu *ľud* sa líši v závislosti od ideologickej orientácie. *Ľud* môže nadobúdať rôzne významy. Táto diskurzívna vágnosť umožňuje populistom zjednotiť rôznorodé publikum pod jednou nálepkou (de Vreese et al. 2018). Pravicové strany sa odvolávajú v prvom rade na národnú identitu, ľavicové skupiny, na sociálne postavenie pracujúcich a nezamestnaných. Oba smery majú spoločné to, že konkrétne záujmy voličov, ktorých oslovujú, vydávajú za vôľu *ľudu*. Na vyjadrenie tejto vôle populisti propagujú na jednej strane viac priamej demokracie namiesto existujúcej zastupiteľskej demokracie, na druhej strane sa spoliehajú na charismatických vodcov, ktorí sa prezentujú ako hovorcovia *ľudu* používajúci tvrdú rétoriku (Decker 2017).

V (pravico)populistických vyjadreniach k *ľudu* môžeme identifikovať dve dôležité diskurzívne stratégie: synekdochu a topos (Reisigl 2011). Synekdocha, označenie časti namiesto celku, prípadne naopak celku namiesto časti, sa v prípade pravicového extrémizmu objavuje najmä pri slove *ľud*. Samozrejme, nejde o všetkých *ľudí* prináležiacich k *ľudu*, resp. národu, teda spoločenstvu, ktorého charakteristickým znakom sú okrem iného spoločný jazyk, spoločné, zvyčajne hranicami vymedzené územie, prípadne niektoré spoločné kultúrne špecifiká vyplývajúce z miestnych tradícií. Tento špeciálny rétorický prostriedok *totum pro parte* platí väčšinou len pre určitú

sociálnoekonomickú skupinu – elektorát populistického subjektu. Málokedy sa slovom ľud označuje národ ako celok. Radikálni populistí či extrémisti ním označujú len tú časť spoločnosti, ktorá podporuje ich programové priority. Ľudí na opačnej strane považujú za nepriateľov (Štefančík, Dulebová 2017).

Druhou veľmi dôležitou, ak nie najdôležitejšou komunikačnou stratégiou je schéma, do ktorej populistí zasadzujú svoje argumenty alebo tvrdenia, prípadne spochybňujú existujúci status quo, a síce topos ľudu a jeho verzia označovaná v teórii argumentácie ako *argumentum ad populum*. Tento model vyjadruje argumentáciu v zmysle, že ak niečo požaduje ľud (národ), väčšina ľudu, alebo aspoň určitá sociálnoekonomická skupina, v predstave populistov ich volíči a sympatizanti, malo by sa toto želanie zrealizovať. Alebo naopak, ak si ľud niečo nepraje, nemôže to zostať alebo stať sa realitou (Spier 2006; Reisligl 2011; Štefančík, Hvasta 2019).

2.4 Motív hrozby a nepriatelia ľudu

Populisti svoje konanie a komunikáciu často ospravedlňujú tým, že tak chce ľud, prípadne národ a oni sa len stotožňujú s vôľou ľudu. Keďže populistí zdôrazňujú význam suverenity ľudu ako piliera liberálnej demokracie, neberú do úvahy liberálne zložky moderných demokracií, ktoré sú rovnako dôležité vrátane právneho štátu, ľudských práv, ochrany menšín a deľby moci (Reinemann et al. 2016).

Komunikačné stratégie zdôrazňujúce význam ľudu sa zakladajú na homogenizácii, zjednodušovaní, a teda vylučovaní tých, ktorí do kategórie ľud nepatria (Lehner 2019). Vylučovanie niektorých skupín z kategórie ľud nie je nový fenomén, existovalo už v antickom období. V gréckych polis sa výrazom ľud chápala len časť obyvateľstva a v antickom Ríme stál *populus* v opozícii k senátorskému stavu (Schuppener, Demčíšák, Fraščíková 2021). Hoci populistí dnes hovoria o ľude, málokedy ním myslia všetkých obyvateľov národného štátu.

Hodnoty a správanie niektorých „iných“ skupín považujú populistí za nezlučiteľné so všeobecným záujmom ľudu. Preto sú niektoré špecifické skupiny obyvateľstva stigmatizované a vylúčené z tejto kategórie. Presné vymedzenie vylúčených skupín sa pri jednotlivých politických stranách líši. Často ide o elity, prisťahovalcov alebo iné etnické menšiny (Rydgren 2017). Tieto skupiny sú spravidla definované ako hrozba a ekonomická záťaž pre spoločnosť. Spravidla má byť ohrozená domáca populácia, národ ako celok, národná a kultúrna identita, rôzne tradície, väčšinové náboženstvo, krajina, výkonnosť ekonomiky, prípadne systém sociálnej a zdravotníckej pomoci.

Ľud môže byť ohrozený v ekonomickej rovine, ak sa napríklad migranti ako tradiční nepriatelia najmä pravicových radikálnych populistov vnímajú ako konkurencia domácej populácie na pracovnom trhu. Populisti vytvárajú strach, artikulujú rôzne skutočné či fiktívne hrozby a predstavujú obetných baránkov, ktorých obviňujú z ohrozenia domácej spoločnosti (Wodak 2016). Obviňujú tieto skupiny z rôznych nešťastí a nehôd, ktoré postihujú *ľud*. Z tohto dôvodu sú zaradené do rôznych kategórií nepriateľov, s ktorými treba tvrdo zaobchádzať, ak nie jednoducho ich vylúčiť prípadne odstrániť z územia *národa* (Jagers, Walgrave 2007).

Nepriateľ, reálny alebo imaginárny (spravidla skôr imaginárny), hrá dôležitú úlohu pri zdôvodňovaní politických rozhodnutí. Vnútrošného nepriateľa *ľudu* a *obyčajného človeka* stelesňujú politickí oponenti populistov, pričom nemusí ísť výlučne o vládnuce skupiny, aj keď antielitarizmus je dôležitý charakteristický prvok populizmu či už ako politický koncept alebo ako diskurzívna či štylistická artikulácia (Sorensen 2021: 42). Predpokladá sa totiž aj možnosť, že populisti môžu byť pri moci a v takomto prípade k vnútorným nepriateľom patria opozičné strany alebo dokonca partneri z vládnej koalície.

Ďalšieho významného vnútorného nepriateľa, ktorého populisti vylučujú z kategórie *ľudu*, predstavujú skupiny narušajúce národnostnú alebo etnickú integritu *ľudu*. V tomto kontexte sa za tradičných nepriateľov pokladajú prisťahovalci. Nielenže sú nositeľmi iných kultúrnych tradícií, ale v slovníku populistov sú konkurenciou na trhu práce s negatívnym vplyvom na rast nezamestnanosti domáceho obyvateľstva. Obavy z imigrácie prichádzajú aj z údajov štatistických úradov o vyššej natalite imigrantov z radov moslimov a postupnom vymieraní pôvodného obyvateľstva (Ash 2007). Imigrantov neidentifikujú len ako vnútorného nepriateľa, ale vystupujú aj v pozícii vonkajšieho nepriateľa, ak sa o nich uvažuje v rovine potenciálneho nebezpečenstva. Tento predpoklad sa posilňuje, ak sa na migrantov nazerá ako na vyznávačov odlišného náboženstva, spravidla islamu, ktorí nie sú schopní ani ochotní prispôbiť sa európskym tradíciám, čoho dôsledkom je vytváranie uzavretých prisťahovaleckých komunít vo veľkých mestách.

Spektrum *nepriateľov* je aj v prípade slovenskej krajnej pravice i ľavice široké. Podľa Norberta Kmeťa (2021: 123) „kategória nepriateľ je premenlivá, čiže prispôsobuje sa momentálnym potrebám jeho používateľa.“ Do kategórie nepriateľov radia súčasní slovenskí populisti spravidla utečencov a pracovných migrantov, obzvlášť negatívne sa vymedzujú proti moslimským migrantom, a to bez ohľadu na dôvod opustenia krajiny pôvodu, rovnako proti príslušníkom rómskej menšiny a židom, resp. organizáciám a podnikom vo vlastníctve podnikateľov židovského náboženstva. Nájdeme tu však aj inak zmýšľajúcich ľudí, prívržencov Európskej únie a NATO,

podporovateľov americkej zahraničnej politiky, rovnako vládnuce elity z demokratického streda, slobodomurárov, banky a veľké firmy so zahraničným (západným) kapitálom, mimovládne organizácie, ako aj etablované médiá a príslušníkov sexuálnych menšín. Nepriateľov iných kultúr jazyk pravicových populistov a extrémistov predstavuje v rasistickej a xenofóbnej logike, na čo slúži celý rad rôznych negatívne konotovaných podstatných alebo prídavných mien, nevynímajúc vulgarizmy a spravidla ich predstavujú ako hrozbu pre národ. Spravidla má byť ohrozená domáca populácia, národ ako celok, kultúra, tradície, náboženstvo, krajina, prípadne systém sociálnej pomoci. Národ má ohrozovať domáci aj vonkajší nepriateľ. Zvonku ohrozujú národ spravidla nielen migranti, ale napríklad aj politika medzinárodných organizácií a zvnútra niektoré menšiny, mainstreamové médiá alebo politici demokratického streda (Štefančík, Hvasta 2019).

Na druhej strane sú v skupine *priateľ* voliči a prívrženci vyznávajúci hodnoty a predstavy o živote rovnaké ako vedenie strany, spĺňajúci podmienky na zaradenie („správna“ národnosť a sexuálna príslušnosť, rasa, príslušnosť k „správne“ náboženstvu) do väčšinového obyvateľstva. V tejto skupine sa v početnej miere nachádzajú ľudia, ktorí dôverujú obsahom konšpiračných teórií a podliehajú falošným informáciám (hoaxom) (Štefančík, Hvasta 2019).

2.5 Ľavicový verus pravicový populizmus

Autori pri analýze populizmu v západoeurópskych a latinskoamerických štátoch pokladajú za dôležité rozlišovať medzi populizmom ľavicovým a pravicovým. Jeden z rozdielov nachádzajú napríklad v tom, ako populistí vnímajú kategóriu *ľud*. Zatiaľ čo pravicoví populistí majú tendenciu vnímať ľud ako *národ*, ľavicoví populistí ho chápu skôr ako *triedu* (Engesser, Fawzi, Larsson 2017). Zároveň prizvukujú, že v západnej Európe dominuje populizmus z pravého kraja ideovej osi. Výsledok rešerše existujúcej literatúry na tému populizmus prináša spravidla dominanciu štúdií analyzujúcich pravicový populizmus. Autori analyzujú rakúskych ľudovcov z FPÖ, taliansku stranu Lega Nord, Národný front vo Francúzsku, respektíve Národné združenie (od roku 2018), nemeckú AfD, švajčiarsku Lega dei Ticinesi, Dánsku ľudovú stranu, nórsku Pokrokovú stranu, Švédskych demokratov, či holandskú Stranu pre slobodu Geerta Wildersa. Vo výskumoch z ostatných rokov sa často objavuje aj analýza komunikácie bývalého amerického prezidenta Donalda Trumpa či britských politikov, ktorí propagovali vystúpenie Spojeného kráľovstva z Európskej únie. Podľa Hansa-Georga Betza (2002) k hlavným znakom radikálnych populistov v západnej Európe patrí

silný dôraz na pojem odlišnosti a obrana kultúrnej rozmanitosti. Populistic-ká pravica používa oba pojmy na legitimizáciu boja proti tomu, čo pokladá za dve najväčšie hrozby pre európsku kultúru a západné hodnoty: globalizáciu a islam. Takto ponímaná ideológia oslovuje široký elektorát, ktorý netvorí iba skupiny postihnuté hospodárskymi, sociálnymi alebo kultúrnymi modernizačnými procesmi.

Ľavicový populizmus prevláda v Latinskej Amerike, objavuje sa v Grécku a často aj v krajinách strednej a východnej Európy, respektíve v postkomunistických štátoch. Ľudia si zvykli na sociálne „vymoženosti“ reálneho socializmu, niektorí dokonca nostalgicky spomínajú na „staré dobré časy“ pred rokom 1989, keď neexistovali hypotéky, lebo ľuďom byty pridelovala spravídla vyššia moc, na auto sa čakalo niekoľko mesiacov, ale nie každý si ho mohol dovoliť, keď sa na mäso muselo stať v dlhom rade, aj to iba v určitý deň v týždni a mandarínky bolo spravídla dostať iba pred Vianocami. Na obdobie, keď medzi Západom a Československom bol natiahnutý ostatný drôt, aby bránil obyvateľom nelegálne prekročiť hranice, utiecť zo socialistického „raja“ a „zraďiť“ tak myšlienky reálneho socializmu. A keďže komunistická propaganda sa zakladala na myšlienke rovnosti medzi ľuďmi, hoci vzhľadom na privilégiá vládnucej elity bola táto rovnosť len fiktívna, aj dnešný ľavicový populizmus je založený na zdôrazňovaní sociálnej rovnosti, sociálnej spravodlivosti a spravodlivom rozdelení bohatstva. Keby sme hľadali podstatu proklamovanej rovnosti, mohli by sme sa pozrieť na migračnú situáciu z rokov 2015/2016, keď ľavicoví populisté na Slovensku odmietali uznať migrantov za rovnocenných občanov a namiesto skutočnej solidarity mali ústa plné nového výrazu: *flexibilná solidarita*. Teda solidarita, ktorá sa prispôsobuje aktuálnym podmienkam a má v prvom rade vyhovovať prijímajúcej spoločnosti, ale určite nie tým, ktorí pomoc skutočne potrebujú. Práve migračná situácia z polovice druhého desaťročia tohto tisícročia ukázala, že ľavicoví populisté majú mimoriadne veľa spoločného s populistami z pravého ideového spektra. Aj ľavicoví populisté dokážu hovoriť o národe, o národných záujmoch, dokážu poukazovať na nedostatky európskej integrácie, upozorňujú na odlišnú náboženskú príslušnosť a podčiarkujú nerovnosť medzi kresťanmi a moslimami.

Ľavicový a pravicový radikálny populizmus sa na seba podobajú, hoci vychádzajú z rôznych ideových základov (Štefančík 2020a). Medzi pravicovým a ľavicovým populizmom sú podobnosti nielen v racio-programovej rovine, ale nachádzame ich aj v rovine emocionálnej. Odlišujú sa v tom, že ľavicoví populisté využívajú predovšetkým sociálno-ekonomické a menej etnicko-kultúrne definičné znaky na oddelenie „svojich“ ľudí od „iných“, resp. „tých druhých“. Ak majú obe formy populizmu niečo spoločné, tak je to určite tvrdé vylúčenie rôznych „iných“ z kategórie MY, t. j. z „ľudu“.

Pravicoví a ľavicoví populistí tak vyvolávajú spoločnú ilúziu neporušeného sveta, ktorý možno uchrániť pred globálnymi ekonomickými cyklami (Hartleb 2017).

Podľa Karin Priesterovej (2017) sa mimo európskeho priestoru, najmä v Latinskej Amerike, pod ľavicovým populizmom chápe hnutie, na čele ktorého stojí charizmatiký líder zastupujúci chudobných a sociálne vylúčených, jeho zahraničná politika je spravidla namierená proti Spojeným štátom americkým a veľkým nadnárodným korporáciám. V závislosti od hospodárskej štruktúry krajiny sa populistickí lídri pozitívne vyjadrujú o štátoch s diktátorskými režimami. S typicky európskym ľavicovým populizmom sa podľa tejto nemeckej autorky spája otázka európskej integrácie. Karin Priester (2017) identifikuje štyri kategórie ľavicových populistov vo vzťahu k Európskej únii. Vnímajú ju: a) len ako zónu voľného obchodu s odmietaním ďalšej integrácie; b) ako spoločenstvo hodnôt zabezpečujúce mier; c) ako spoločenstvo suverénnych štátov, ktorých suverenita by mala byť zachovaná; d) ako úsilie o nadnárodnú európsku demokraciu s cieľom samostatnej spoločnosti mimo deštruktívneho trhového hospodárstva a autoritárskeho štátu. V súvislosti s týmto členením treba poznamenať, že Priester (2017) myslí skôr ľavicový populizmus v západnej Európe, keďže uvádza spravidla príklady z Talianska, Grécka, Francúzska alebo Nemecka. Ani táto autorka neuvádza štáty strednej a východnej Európy ako príklady krajín, v ktorých by okrem pravicových mohli pôsobiť aj ľavicové radikálne zoskupenia.

Podobne ako v prípade pravicového extrémizmu aj pri skúmaní ľavicového extrémizmu existujú pokusy o jeho presné definovanie a odlíšenie od ľavicového radikálneho populizmu. Predstavitelia krajnej ľavice spravidla samých seba vidia ako ľudí, ktorým je cudzia akákoľvek vláda človeka nad človekom. Dodržiavanie demokratických pravidiel však ide pri tomto uvažovaní bokom. Existujúci spoločenský poriadok sa pokladá za kapitalistický, imperialistický alebo dokonca za rasistický. Radikálna zmena vlastníckych vzťahov preto zohráva rozhodujúcu úlohu ako jeden z hlavných nástrojov sociálnej nivelizácie a zásadnej reorganizácie mocenských vzťahov (Hartleb 2004). Krajná ľavica odmieta trhové hospodárstvo, pretože ho považuje za imperialistické alebo kapitalistické, ktoré prospieva len určitej skupine ľudí. Z tohto dôvodu krajná ľavica prezentuje záujem existujúci demokratický poriadok zmeniť. Tak ako pravicoví extrémisti aj predstavitelia krajnej ľavice predstavujú víziu úplne novej spoločnosti (Backes, Jesse 1993), ktorá by nemala byť v súlade s princípmi liberálnej demokracie (k tomuto pojmu viac Merkel a kol. 2003).

Podľa Hartleba (2004) by jeden z možných variantov ľavicového extrémizmu mohol predstavovať anarchizmus ako „typ spoločnosti bez hierar-

chie a vládnucej elity“ (Hartleb 2004: 148). Anarchizmus tak predstavuje súhrnné označenie pre akýkoľvek dôsledný odpor k existujúcim zákonom, pravidlám a poriadku, ktorý sa vyznačuje nepriateľstvom k organizácii, štátu, inštitúciám a politike vo všeobecnosti, ako aj odpor k egocentrickému sebarozvíjaniu. Ústredným motívom ľavicového extrémizmu je odpor k normám demokratického ústavného štátu. Napriek rôznym krízam však takýto spôsobom uvažovania nenachádza v súčasných západných demokraciách masovú podporu. Anarchizmus sa objavuje spravidla len v rámci rôznych apolitických a odmietavých tendencií prípadne v subkultúrach.

2.6 Populizmus a politická lingvistika

Politická lingvistika je dnes rýchlo sa rozvíjajúca vedná disciplína na pomedzí lingvistiky a politológie (Burkhardt 1996, Dulebová 2011, 2018, Cingerová, Dulebová, Štefančík 2021). Jej primárnym výskumným objektom je totiž jazyk politiky, teda jazyk politických aktérov, politického spravodajstva, prípadne politická komunikácia. A o jazyk ako o objekt svojho výskumu sa zaujímajú nielen lingvisti či odborníci na masmediálnu komunikáciu, ale aj politológia. Preto je politická lingvistika vednou disciplínou integrujúcou odborníkov tak z lingvistiky ako aj politológie.

Jazyk vo všeobecnosti „slúži na vyjadrenie nášho zámeru a výsledkom tohto zámeru je konkrétny čin“ (Kvapil 107: 12). „Jazyk ako základná zložka komunikácie je neoddeliteľnou súčasťou sociálnej integrácie“ (Schuppe-ner, Demčíšák, Fraščíková 2020). A práve pre politiku ako sociálne konanie je sociálna interakcia základom jej existencie. Ak chápeme politiku ako boj o moc, „ako snahu o podiel na moci alebo o ovplyvňovanie rozdelenia moci, či už medzi štátmi, alebo v rámci štátu medzi skupinami ľudí, ktoré zahŕňa“ (Weber 1919: 4), potom je konkrétny zámer jazyka jasný. Získanie moci, zveľadenie mocenského vplyvu a následne potvrdenie mocenskej pozície vo voľbách. Lenže bez jazyka, bez komunikačných zručností to ide len veľmi ťažko alebo vôbec nie. Úspešný politik musí byť komunikačne zručný a pri populistoch to platí dvojnásobne.

Jazyk je rozhodujúci nástroj komunikácie medzi politickými aktérmi navzájom, ako aj medzi politikmi a voličmi. Jazyk je „jedným z najdôležitejších politických nástrojov a prostriedkom slúžiacim na presadenie politických cieľov“ (Kášová 2016: 95). Podľa Jörga Kiliana (1997: 2) je jazyk „najdôležitejším nástrojom politického konania, a to bez ohľadu na historické obdobie alebo formu vlády.“ Pod politickou komunikáciou rozumieme komunikáciu dosiahnuť pomocou určitej techniky konkrétny cieľ, ktorým je okrem iného ovplyvnenie postojov ostatných určitým, pre politikov želaným

ným spôsobom (Römmele 2022). Girth (2015) pokladá za najdôležitejšiu funkciu jazyka politiky presvedčanie (persuáziu). V ideálnom prípade dochádza k ovplyvňovaniu prostredníctvom vierohodného argumentovania s cieľom dosiahnuť konsenzus. Ako však uvidíme pri analýze jazyka radikálnych populistov, nie všetci politici majú záujem o poskytovanie dôveryhodných argumentov. Naopak, politici voliča často presvedčajú aj polopravdami či dokonca otvorenými klamstvami, zavádzaním, zveličovaním, škandalizovaním, spochybňovaním vedeckých poznatkov, používaním tzv. sedliackeho rozumu či vulgarizmami alebo otvoreným urážaním politických oponentov. Okrem persuázie má jazyk v politike aj iné funkcie. Prostredníctvom jazyka politici informujú, preto má v politike informatívnu funkciu. Politici majú v demokratických systémoch povinnosť informovať verejnosť o svojich aktivitách, pretože ich činnosť je vecou verejného záujmu a občan má právo vedieť, čo je obsahom pracovnej náplne politika. Jazyk politiky má tiež integratívnu funkciu, pretože prostredníctvom jazyka sa vyjadrujú kolektívne postoje a presvedčenia, ktoré prispievajú k vytváraniu spoločných hodnôt bez ohľadu na koalíčno-opozičné zaradenie politikov a ich voličov. Ďalšia, regulatívna funkcia jazyka politiky usmerňuje vzťahy medzi predstaviteľmi vládnucej elity a obyvateľmi. Ak komunikačný tok funguje opačným smerom, t. j. zdola nahor, vtedy hovoríme o poskativnej funkcii jazyka politiky, čo znamená artikulovanie požiadaviek verejnosti smerom k politickej elite (napríklad formou verejných vyhlásení, petícií, manifestov, hromadných pripomienok a pod.) (Štefančík, Dulebová 2017).

Ak chápeme populizmus nielen ako úzko vymedzenú ideológiu, ale aj ako komunikačnú stratégiu, je pochopiteľné, že o túto tému prejavujú primárny záujem odborníci z oblasti politickej lingvistiky (Cingerová, Dulebová, Štefančík 2021). Podľa Johannes Schaefera (2020) možno rozdeliť politologicko-lingvistický výskum populizmu do troch oblastí. V prvej sa stretávame s otázkou, čo tvorí podstatu populizmu, prípadne aký je vzťah medzi populizmom a demokraciou. Stretneme sa totiž s názorom, že populizmus a demokracia sú dve nekompatibilné kategórie, iní naopak tvrdia, že populizmus je súčasť demokratickej diskusie a dokonca demokracii pomáha, pretože artikuluje *vôľu ľudu*. Ako však neskôr ukážem, ako *ľud* populistí ponímajú len časť obyvateľov, nie celok, vrátane rôznych kategórií menšín. V druhej oblasti výskumu stoja v centre záujmu komunikačné stratégie a výrazové prostriedky populizmu. Napokon v tretej oblasti sa autori zameriavajú na hľadanie odpovede, ako možno populizmus uchopiť ako vedeckú kategóriu. Ako zaujímavé sa ukazuje, že ak jeden politik obviní iného politika z populizmu, aj to môže byť samo o sebe populistické.

Medzi odborníkmi na politickú lingvistiku sa diskutuje o tom, či vzhľadom na nejasnú definíciu vôbec existuje jazyk populizmu prípadne jazyk

(pravícového alebo ľavicového) extrémizmu. Osobne som s politológom Miloslavom Hvastom hľadal odpoveď na túto otázku a svoje zistenia sme predstavili v monografii *Jazyk pravícového extrémizmu* (2019). V knihe konštatujeme, že jazyk pravícového extrémizmu je osobitná kategória politického jazyka, ktorý sa vyznačuje špecifickými znakmi. K nim patrí najmä odvolávanie sa na vôľu ľudu; osobné a privlastňovacie zámená vyjadrujúce rozdiel medzi „my“ a „oni“, „náš“ a „ich“; komparatív, superlatív, hyperboly; adjektíva vyjadrujúce farbu pokožky; binárna, čiernobiela logika; sklony k škandalizácii; apel na emócie; vyvolávanie pocitu ohrozenia a strachu; dramatizácia; urážanie oponentov; zvieracie výrazy charakteristické aj pre jazyk nemeckého národného socializmu; konšpiračné teórie (Štefančík, Hvasta 2019). S podobnými, ak nie s rovnakými komunikačnými stratégiami sa stretne aj pri výskume radikálneho populizmu, pretože populizmus môže byť komunikačný nástroj ľavicových i pravícových extrémistov.

V prípade pravícového populizmu Frank Decker (2004: 35-36) identifikuje niekoľko agitačných štylistických prostriedkov, ktoré by mohli tvoriť primárny objekt výskumu populizmu ako komunikačnej stratégie aj pre odborníkov z oblasti politickej lingvistiky. Ide najmä o:

– *Odvolávanie sa na zdravý rozum*. Pri tejto argumentačnej figúre dávajú populisti na jednu úroveň individuálnu a kolektívnu morálku v súlade s heslom: čo sa osvedčilo a ukázalo ako správne v súkromnej sfére, môže fungovať aj vo verejnej. Tento spôsob uvažovania je evidentný pri vyhláseniach o sociálnej a hospodárskej politike (napr. požiadavka na vyrovnaný rozpočet, šetrenie, a pod.).

– *Uprednostňovanie radikálnych riešení*. Populisti poukazujú na pomalé riešenia niektorých problémov a uprednostňujú radikálnejšie riešenia, ktoré majú byť viac na prospech ľudu.

– *Protikladné postavenie medzi ľudom a elitou*. Populisti sa identifikujú s obyčajnými ľuďmi, s tou časťou obyvateľstva, ktorej záujmy a hodnoty má sebecká a zradná elita poškodzovať.

– *Konšpiračné teórie a dichotomické uvažovanie priateľ – nepriateľ*. Rétorika populistov sa zakladá na dichotomickom vnímaní priateľ verzus nepriateľ. Obraz nepriateľa vzniká na jednej strane prostredníctvom personifikácie, t. j. spoločenské problémy sa premietajú na určité skupiny ľudí, ktorých predstavujú ako vinníkov (funkcia obetného baránka) a na druhej strane prostredníctvom teórií sprisahania. Dôležité je, aby obraz nepriateľa nejako korešpondoval s hlavným poslanstvom konšpiračnej teórie. Konfrontácia priateľa a nepriateľa slúži tomu druhému na posilnenie vlastného postavenia a nájdenie vlastnej identity; populistovi poskytuje príležitosť predstaviť sa v roli spasiteľa.

– *Provokáciu a porušovanie tabu.* Reprezentovať záujmy ľudu neznamená, že populistí sa ženú za jeho náladami a vždy reprezentujú len mimoriadne populárne názory. Záujem dištancovať sa od vládnucej elity niekedy predpokladá vypočítavé odchýlky, ktoré sa týkajú tabuizovaných tém, a preto pôsobia tak provokatívne. K takýmto témam patrí v západnej Európe napríklad odmietanie politickej korektnosti, v ktorej radikálni populistí a pravicoví extrémisti vidia popieranie slobody slova.

– *Používanie biologických a násilných metafor.* Aby populistí pôsobili dôveryhodnejšie na voličov, používajú často jazyk pripomínajúci násilie a vojnu. Odmietanie všetkého, čo je cudzie a „neprirodzené“, sa často vyjadruje prostredníctvom biologických formulácií, ktorých úlohou je vykresliť obraz chorej spoločnosti ohrozenej rozkladom a dezintegráciou. Tomu zodpovedá aj časté používanie sexuálnych, lekárskeho alebo zvieracích metafor.

– *Emocionalizáciu a vyvolávanie strachu.* Výber slov a dikcia populistického komunikačného štýlu prispievajú k emocionálnemu rozhorčeniu obyvateľstva. Populisti používajú predsudky, ktoré sa odzrkadľujú v agresívnej forme proti údajnému nepriateľovi.

3. MY VERZUS ONI

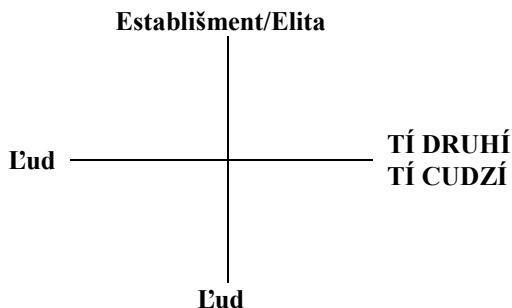
V teoretickej časti tejto publikácie som upozornil na to, že ústrednou kategóriou populistov je *ľud*, v slovenskom diskurze skôr *národ*. Odvolávanie sa na ľud a jeho (imaginárnu) vôľu tvorí základné jadro populizmu. Bez odkazu na ľud je populizmus nemysliteľný. Touto stratégiou chcú populisti prezentovať, že im záleží na záujmoch *ľudu*, chcú predovšetkým hájiť záujmy *ľudu* a najlepšie vedia, čo si *ľud* skutočne želá (Jagers, Walgrave 2007). Pri opise *ľudu* populisti často zdôrazňujú spoločné črty – príslušnosť k národu, náboženstvu, etniku, rase, regiónu. Odkazuje sa na osobitné črty *ľudu* (*národa*), akým je česťnosť, pracovitosť, ale napríklad aj túžba po mieri. Odvolávaním sa na *národ* a jeho vôľu populisti posilňujú identifikáciu cieľovej skupiny k „imaginárnej komunite“ (Reinemann 2017).

V logike populistov existuje okrem kategórie MY (*ľud*) kategória ONI, prípadne TÍ DRUHÍ. Stojí v ostrom kontraste ku kategórii MY. Podobne ako odkazovanie na pozitívne vlastnosti *ľudu* (MY) pomáha budovať skupinovú identitu a pocit spolunáležitosti, vyhraňovanie sa voči iným, cudzím skupinám, aktérom alebo inštitúciám. „Etablované strany, Európska únia, NATO, ale aj mainstreamové médiá, vedci, intelektuáli, umelci, kultúrne a ekonomické elity sú vykresľované ako nekompetentné, nedôveryhodné, neefektívne, politicky príliš korektné, skorumpované, samoúčelné alebo ovládané zahraničnými záujmami“ (Reinemann 2017: 175).

V odbornej literatúre môžeme identifikovať dve roviny, na ktoré sa vzťahuje dichotómia MY verzus ONI (schéma 1). Vo vertikálnej rovine je *ľud* postavený do protikladu k „politickému establišmentu“ alebo (skorumpovanej, skazenej, zradnej) „elite“, v horizontálnej rovine stojí kategória MY v protiklade ku kategórii TÍ CUDZÍ. Do tejto kategórie patria najmä prisťahovalci, často ekonomickí migranti, niektoré menšiny a náboženské spoločenstvá, v prvom rade moslimovia.

Elity, ale aj TÍ DRUHÍ a TÍ CUDZÍ vystupujú v populistických komunikačných stratégiách v pozícii obetných baránkov, ktorým sa prisudzuje vina za všetky možné negatívne javy v spoločnosti (za zdražovanie, nedostatok niektorých tovarov a služieb, za migrantov, pocit ohrozenia, za vojnu na Ukrajine a jej obeť, nenávisť, korupciu, chudobu, dokonca aj za pandémiu a každého, kto ohrozeniu COVID-19 podľahol, atď.). Vyhraňovanie sa skupiny MY voči ONI sa uskutočňuje podľa viacerých kritérií: etnického pôvodu, sexuálnej orientácie, náboženskej príslušnosti, prípadne politických hodnôt (Reinemann 2017) a v prípade pravicových extrémistov aj rasy.

Schéma 1: Ideologické jadro populizmu – vertikálna a horizontálna dimenzia

Zdroj: Klein 2012: 19

3.1 My – Ľud, národ a Slovensko

Centrálna a nespochybniteľná jadro populistického komunikácie predstavuje komunikačná konštrukcia *ľudu*, ktorá zahŕňa apelovanie na *ľud*, hovorenie o *ľude*, dávanie *ľudu* a jeho záujmy na popredné miesto v politických rozhodnutiach alebo symbolická a rétorická identifikácia sa s *ľudom* (národom) tak, že hovoríme o sebe ako o súčasť „nás“ (Reinemann et al. 2016). Populisti vnímajú *ľud* (MY), resp. národ ako homogénnu masu, ktorej celistvosť narúšajú príslušníci rôznych skupín resp. menšín (ONI). A to bez ohľadu na to, či ide o menšiny národnostné, etnické, rasové alebo sexuálne. Problém spočíva v tom, že žiadna demokratická spoločnosť nie je homogénna. Ak populisti predpokladajú, že *ľud* má vždy pravdu a vôľa *ľudu* by sa mala prejavovať do politického rozhodovania, a to aj za cenu určitých obmedzení, hlavne TÝCH DRUHÝCH, nemožno uvažovanie radikálnych populistov definovať ako demokratické. Demokracia totiž predpokladá pluralitu názorov, ale rovnako je založená na uznávaní práv menšín. Podľa G. Sartoriho (1993) je demokracia vládou väčšiny pri zaručených právach menšín. Populisti zvyknú prezentovať názor, že *ľud* je homogénny, ale práve tento *ľud* majú ohrozovať rôzni nepriatelia, ktorí homogenitu narúšajú. Okrem konštrukcie *ľudu* je ďalším charakteristickým znakom populizmu antielitárstvo, ktoré sa prejavuje v kritike rôznych druhov elít, inštitúcií, establišmentu (viac v nasledujúcej podkapitole) alebo celého politického systému a napokon aj vylučovanie niektorých sociálnych skupín. Populisti nepokladajú tieto skupiny za legitímnu súčasť „skutočného“ *ľudu*, a preto k nim zaujímajú spravidla negatívny, až nepriateľský postoj (Reinemann et al. 2016).

Populisti sa štylizujú do pozície obhajcov *národa* (*ľudu*) a jeho údajnej vôle prípadne dobra, na rozdiel od vládnucej, údajne *skorumpovanej* politickej elity. Populisti tak vytvárajú morálny rozdiel medzi MY a ONI, ktorý stavia politickú elitu do zlého svetla (Selk 2020).

Konstrukt MY verzus ONI nie je v politickej diskusii nový, naopak, je prirodzenou súčasťou politického súperenia. Slovenský politológ Norbert Kmeť (2021) detailne študuje pozíciu INÝCH a rozpor medzi MY a ONI nachádza už v spisoch antických filozofov. Podľa Cingerovej a Dulebovej (2019: 10) „pozícia druhého tvorí nielen pevnú súčasť polarizujúcich diskurzov, konštrukt druhého je dôležitý, konštituujujúci aj pre identitu skupiny MY, t. j. (kolektívneho) subjektu, ktorý sa voči referentovi polarizujúceho diskurzu vymedzuje.“ Populistické komunikačné stratégie toto dichotomické vnímanie reality posilňujú, dokonca sa dá povedať, že rozdelenie na MY a ONI je základné komunikačné východisko tak ľavicových ako aj pravicových populistov (Ötsch, Horaczek 2017; Štefančík, Hvasta 2019; Demčíšák, Fraščíková 2021a).

Z pohľadu konkrétnych jazykových výrazov populisti odkazujú na *ľud* spravidla lexémami ako *národ*, *vlast'* alebo vlastnými menami ako *Slovensko*, *Slováci*. Nie je pritom podstatné, či ide o pravicových alebo ľavicových populistov, v niektorých prípadoch sa dokonca ťažko odlišuje, či ide o ľavicového alebo pravicového populistu:

- „*Už Slovensko vstáva ... putá si strháva*“ (noviny ESNS, november – december 2020).
- „*Už Slovensko vstáva, putá si strháva*“ (Ľ. Blaha, FB, 24. 07. 2021).
- „*Slová slovenskej hymny, už Slovensko vstáva, putá si strháva*“ (Ľ. Blaha, Smer-SD – FB, 28. 04. 2022).

Tu by bolo namieste upozorniť na rozdiely medzi ľavicovým a pravicovým populizmom. Pre pravicový populizmus je okrem vertikálnej dichotómie *ľud* verzus *elita* vo všeobecnosti považovaná aj horizontálna rovina, a síce oddeľovanie (skutočného) *ľudu* od tých, ktorí sa nejakým spôsobom odlišujú od kategórie MY, napr. migrantov, homosexuálov, cudzincov a národnostných menšín. Pravicový populizmus sa opiera o nativizmus s cieľom vytvoriť etnicky homogénny národ. Naopak, pre ľavicový populizmus je charakteristická inkluzívna zložka, ktorá presahuje vyhranenie sa voči politickému establišmentu. Snaží sa o integráciu sociálne znevýhodnených a menej privilegovaných skupín obyvateľstva do spoločensko-politického procesu a o posilnenie ich postavenia voči politicky silným. Kritika ľavicových populistických subjektov je často namierená proti finančnej

elite a globálnym korporáciám, ako aj proti skorumpovaným vládnyim aparátom. Práve voľba tém má odhaliť ideovú základňu, podľa ktorej sa majú ľavicoví populistí odlišovať od pravicových (Gritschmeier 2021).

Ak sa však pozrieme na komunikačné stratégie slovenských ľavicových a pravicových radikálnych populistov, nachádzame viaceré prieniky. Tak ľavicoví ako aj pravicoví populistí vyzdvihujú dôležitú úlohu *národa* (Slovenska) a oba prúdy zameriavajú pozornosť na sociálne znevýhodnených. Spoločné prieniky nachádzame aj pri označení tých, ktorí majú narúšať etnickú, kultúrnu či náboženskú celistvosť slovenského národa.

– „Ponižujete tým *slovenský národ* ... *slovenský národ* túži po slobode a suverenite a vaše správanie je nedôstojné, vazalské a ponižujúce“ (Ľ. Blaha, citované podľa Uhlárik 2021a).

– „Ak sa *národ* nezobudí, už nám nikto nepomôže ... Vláda vôbec nebojuje s vírusom. **Bojuje s národom** a láme mu chrbticu v priamom prenose“ (M. Mazurek, youtube.com, 14. 11. 2021).

– „Po 32 rokoch od novembra '89, sme si vyštrngali vládu, ktorá *národ* núti nosiť respirátory, nosiť rúška a nosiť masky. Ale my sme *národ* slobodný a my žiadne masky nosiť nebudeme. Masky je symbolom otroka, rúško je symbol otroka a my nie sme otroci“ (Marian Kotleba, YouTube, 18. 11. 2021).

– „Však sa vysmievate Slovákom, vysmievate sa *národu*“ (Ľ. Blaha, FB, NR SR, 23. 11. 2021).

– „Vláda gniavi *národ*. ... V parlamente strážime *národné záujmy!*“ (Noviny ESNS, apríl 2021).

– „*Oni* nás priamo vťahujú do vojny a chcú na Ukrajinu poslať našu S-300, čím na celé Slovensko nakreslíme veľakánsky terč. Toto je *národný záujem?*“ (Ľ. Blaha, FB, 17. 03. 2022).

– „Slovensko sa dvíha. Za mier, za slobodu, za *národ!* ... Odmietame, aby vláda okrádala *národ* ... *Slovensko* na prvom mieste!“ (Ľ. Blaha, FB, 10. 04. 2022).

– „Na rozdiel od súčasnej vlády sme v hnutí REPUBLIKA jednoznačne vždy na strane *Slovenska*“ (M. Uhrík, FB, 13. 04. 2022).

– „Heger ... on si dovoľí dávať Ukrajincom 530 miliónov a *Slovákovi* nič. Čo to má znamenať? S týmto musíme skončiť“ (S. Mizík, ESNS, 22. 04. 2022).

Zdôrazňovanie úlohy národa v komunikačných stratégiách slovenských populistov podčiarkuje poukazovanie na význam historických osobností a udalostí. Zatiaľ čo pravicoví a ľavicoví populistí majú k historickým osobnostiam 19. storočia podobný postoj, z 20. storočia si vyberajú podľa

svojho ideového zaradenia. Pravicoví extrémisti v minulosti obdivovali Jozefa Tisa (Spálová et al. 2022), prípadne iných predstaviteľov jeho režimu (Štefančík, Hvasta 2019), ba našli sa aj takí, ktorí videli pozitíva aj v Adolfovi Hitlerovi. Ľavicoví radikálni populistí vyjadrujú zase sympatie k predstaviteľovi iného zločineckému režimu, ku komunistovi Gustávovi Husákovi („*Husák bol jedna z najväčších osobností našich moderných dejín a jedna z najmúdrejších postáv slovenskej ľavice*“, Blaha, FB, 22. 07. 2018). Ľavicoví populistí zdôrazňujú význam Slovenského národného povstania, predstavitelia krajnej pravice ho, naopak, považujú za „čierny deň“ v histórii Slovenska, prípadne za „*bolševický puč proti slovenskej samostatnosti*“ (TASR 2019). Dnes už je legendárne vyjadrenie bývalého podpredsedu ĽSNS Milana Uhríka k deportáciám židov zo Slovenskej republiky do koncentračných táborov počas druhej svetovej vojny, ktorý sa k tejto téme nechcel vyjadriť s odôvodnením „*pretože nie som historik a neviem, aké boli historické okolnosti*“ (RTVS, in: YouTube 29. 03. 2017).

– „**Gustáv Husák** bol hrdina SNP. Gustáv Husák bol hrdina Slovenského národného povstania ... Bol to človek, ktorý vybojoval federáciu pre Slovákov“ ...*bol to hrdina SNP a bol to hrdina slovenského národa v boji za federáciu* (Ľ. Blaha, 03. 11. 2020).

Vzhľadom na to, že v roku 2017 vtedajší generálny prokurátor Jaromír Čižnár navrhoval zrušiť ĽSNS okrem iného až za priam oslavné vnímanie niektorých politikov nedemokratického režimu prvej Slovenskej republiky, pozitívne vyjadrenia na adresu slovenských vojnových zločincov nahradili zástupcovia krajnej pravice odkazovaním na historické osobnosti 19. storočia, prípadne prvej polovice 20. storočia, ktoré zohrali v procese tvorby moderného slovenského národa pozitívnu úlohu. Spoločnosť vo všeobecnosti akceptovala pozitívne napríklad Štúra, Hurbana, Štefánika, Janka Kráľa a pod.

– „*Za tvoju reč by sa nemusel hanbiť ani samotný **Eudovít Velislav Štúr**, lebo naozaj si to povedal s maximálnym záujmom a láskou k slovenskému národu a Slovenskej republike*“ (Marian Kotleba, NR SR, 24. 04. 2021).

– „***Eudovít Štúr**, ktorého 166. výročie smrti si dnes pripomíname, by z dnešného podpísania zmluvy s USA a odovzdania časti našej suverenity nadšený nebol*“ (R. Fico, citované podľa Extra plus 2022).

– „*Spomeňme si na našich **štúrovcov**. Pre nich bolo Slovensko vždy na prvom mieste. A presne to chceme aj my. To, čo **chcel Eudovít Štúr** či **Jozef Miloslav Hurban** ... **Štúrovci** bojovali za našu slobodu,*

nenechajme si ju vziať americkými agentmi vo vláde“ (Ľ. Blaha, FB, 19. 03. 2022).

– *„Janko Král“ bol počas svojho života za svoje názory prenasledovaný, väznený, ba dokonca aj mučený. Tu môžeme vidieť paralelu jeho života a paralelu v tom, ako sú dnešní vlastenci na Slovensku prenasledovaní a odsudzovaní za svoj vlastný názor“* (A. Medvecký, ĽSNS, 26. 04. 2022).

– *„V tento deň tragicky zahynul veľký syn slovenského národa **Milan Rastislav Štefánik**. M. R. Štefánik sa stal od jeho tragickej smrti slovenským národným hrdinom“* (ĽSNS, 04. 05. 2022).

Pri interpretácii niektorých dejinných udalostí používajú radikálni populisti svoj vlastný, mimoriadne subjektívny a ideológiou poznačený pohľad a niekedy prekrútiť históriu, ako to urobil napríklad pri výročí Slovenského národného povstania a neskôr aj pri výročí víťazstva nad fašizmom podpredsa Smeru-SD Ľuboš Blaha:

– *„Fašizmus prišiel zo západu, sloboda z východu“* (Ľ. Blaha, YouTube, 29. 08. 2022).

– *„My nikdy nezabudneme, že sloboda v roku 1945 prišla zo Sovietskeho zväzu“* (Ľ. Blaha, FB, 07. 05. 2022).

Problém tohto výroku spočíva vo fakte, že hoci sa za kolísku fašizmu pokladá Taliansko, teda juhozápadná Európa, sloboda z východu na Slovensko, resp. do Československa neprišla. V slovenskom diskurze sa víťazstvo nad fašizmom často vníma ako oslobodenie, lenže výraz *oslobodenie* je odvodené od slova *sloboda*. Víťazstvo protihitlerovskej koalície (USA, Veľká Británia, Francúzsko a Sovietsky zväz) prinieslo slobodu do štátov západnej Európy (s výnimkou východnej časti rozdeleného Nemecka) a znamenalo víťazstvo nad nemeckým nacizmom i porážku politiky totalitného systému Slovenskej republiky 1939 – 1945, ale v obnovenom Československu ako štátnom zriadení, ktoré sa ocitlo vo sfére mocenského vplyvu totalitného Sovietskeho zväzu, veľmi rýchlo jednu totalitu vymenila iná, resp. fašistický režim nahradil režim komunistickej strany. Práve začiatok režimu českých a slovenských komunistov sa pokladá za najtemnejšie obdobie československých dejín druhej polovice 20. storočia. Spreádzali ho okrem iného perzekúcie a vykonštruované politické procesy za protištátnu činnosť. Obete komunistických represálií prichádzali o majetok, končili v uránových baniach, prípadne boli odsúdení na trest smrti. Nehovoriac o tom, že v auguste 1968 práve tanky z východu spolu s vojskami z ďalších štátov Varšavskej zmluvy ukončili demokratizačné procesy z obdobia tzv. Praž-

skej jari. Práve sovietske tanky v Československu alebo v Maďarsku v roku 1956 boli dôkazom, že Sovietsky zväz po porážke fašizmu nemal vôbec záujem o to, aby si stredoeurópske krajiny ako štáty nachádzajúce sa vo sfére vplyvu totalitného Sovietskeho zväzu veci verejné spravovali slobodne a samostatne.

3.2 ONI – vládna elita

K hlavným úlohám demokratickej opozície patrí kontrola vládnych strán. Opozícia upozorňuje na nedostatky vládnej politiky a ponúka alternatívy. Občania nakoniec vo voľbách rozhodnú, či bola opozičná kritika objektívna a rozhodnú buď o novom stranícko-politickom zložení exekutívy, alebo potvrdia líniu vlády. Samozrejme, je otázne, akým spôsobom opozícia vládny establišment kritizuje. Je úplne prirodzené, že nie každý, kto kritizuje vládu prípadne elity, musí byť hneď populista. Populistov odlišuje od iných kritikov ich vlastné tvrdenie, že oni a len oni zastupujú *skutočný ľud* (Wodak 2017). Populisti stavajú svoju politiku na kritike elít, hoci aj oni sú súčasťou elít. Politických, vzhľadom na to, že niektoré politické strany vytvárali vládu a nominovali predsedu vlády, ale aj ekonomických, keďže vytvorili taký systém, ktorý vyhovoval ľuďom, čo zbohatli na obchodoch so štátom, na zmanipulovaných tendroch a dopredu vyhratých verejných obstarávaníach.

Populistické politické strany sa pri kritike elít odvolávajú na vôľu národa, tvrdia, že hovoria v mene *ľudu* (Oswald, Schäfer, Broda 2022), používajú expresívnejšie výrazy, dokola ich opakujú, prezentujú realitu čiernobielo, uprednostňujú spravidla negatívne emócie pred realistickým videním situácie a dokážu stavať vlastné argumenty na konšpiračných teóriách. Kritické uvažovanie v tomto prípade nie je rozhodujúce, dôležitá je emócia. Populisti vytvárajú príbeh založený na konflikte, v ktorom ľudia oklamali elity – ekonomické elity, médiá, intelektuáli a vládni politici (Jagers, Walgrave 2007, Diehl 2016). Elity sú kritizované pre svoje údajné privilégiá, skorumpovanosť, neschopnosť, neochotu a minimálnu zodpovednosť za realizovanie potrieb *ľudu*. Populisti elity obviňujú z presadzovania len vlastných partikulárnych záujmov a z odcudzenia sa reálnym potrebám a hodnotám *ľudu* (Smolík 2017). Aj z tohto dôvodu mnoho autorov pokladá antiestablišmentské postoje za jeden z ústredných znakov populizmu (Jagers, Walgrave 2007). Vláda je v perspektíve radikálnych populistov označovaná spravidla negatívnymi prívlastkami ako *skorumpovaná, zločinecká, zapredaná, protikresťanská, protinárodná, protislovenská* a pod.:

- „Nikdy v histórii od 93. roku sme nemali takú, otvorene **protislovenskú, protinárodnú a protikresťanskú vládu ako máme teraz**“ (Marian Kotleba, YouTube, 18. 11. 2021).
- „Robert Fico to dnes povedal za nás všetkých - **idú spáchať ekonomickú vraždu na slovenskom národe**“ (Ľ. Blaha, FB, 08. 03. 2022).
- „Musí prísť generálny štrajk, ktorý zmetie túto **vládu banditov do zabudnutia!**“ (S. Mizík, ĽSNS, 22. 04. 2022).
- „I. mája ideme do ulíc. Proti tejto **skorumpovanej a zločineckej vláde!**“ (M. Uhrík, FB, 25. 04. 2022).
- „Aj naďalej budeme ... bojovať proti prešlapom súčasnej vlády, ktorá ničí celý štát“ (M. Uhrík, FB, 26. 04. 2022).

Bolo prirodzené, že opozičné formácie v skúmanom období kritizovali vládne subjekty. Vládnej koalícii sťažovala situáciu pandémie ochorenia COVID-19 a absencia skúseností s riešením problémov súvisiacich s pandemiou. Vláda sa dostávala pod tlak aj pre vlastné chyby. Prioritne to bol komunikačný štýl Igora Matoviča, ktorý akoby zabudol, že z opozičného politika sa po voľbách 2020 nestal len politik vládnej koalície, ale hneď predseda slovenskej vlády. Namiesto toho, aby konflikty riešil a v pozícii predsedu vlády pôsobil ako mediátor medzi rôznymi straníckymi záujmami, Igor Matovič konflikty naopak privolával a situáciu v koalícii zhoršoval.

Podľa populistov je politika vlády namierená proti záujmom ľudí, pretože nerešpektuje ich potreby. Jedna z opakujúcich sa výčitiek je, že elita ľudí *klame*:

- „Vláda a prezidentka Čaputová **vyhlásili slovenskému národu vojnu**“ (R. Fico, YouTube, 12. 11. 2021c).
- „Matovič **oklamal celý národ ... Podvod, klamstvo, šikanovanie občanov, hygienické a policajné perzekúcie, každomesačné zdražovanie a vízia vojny proti Rusku. To je skutočnosť Matovičových politických sľubov**“ (Noviny ĽSNS, marec 2022).
- „**Klamali pri cove, klamú ďalej! Stop totalite!**“ (M. Uhrík, FB, 04. 03. 2022).
- „A liberáli na čele s prezidentkou Čaputovou od rána do večera **klamali ... Tak ako klamala v kampani, že nepodpíše obrannú dohodu s USA, tak klame aj teraz. Fyzikálna jednotka ľži je oddnes jeden čaput**“ (Ľ. Blaha, 19. 03. 2022).
- „Nad' a Heger **oklamali Slovákov**“ (L. Kamenický, FB, 08. 04. 2022).

Počas ruskej vojenskej agresie na Ukrajine sa dokonca objavili názory, že za obete tejto vojny môžu slovenskí politici, prípadne, že vláda okráda slovenských občanov, pretože posiela zbrane napadnutej Ukrajine:

– „Každý mŕtvy Ukrajinec je **zodpovednosťou** Matoviča, Klusa a másiarov ako sú oni“ (Ľ. Blaha, 06. 03. 2022).

– „**Táto vláda okráda slovenský národ** o stovky miliónov eur. Ľuďom tvrdia, že nie sú peniaze na dôchodky, na platy zdravotníkov a učiteľov, ale pre Zelenského Ukrajinu peniaze vždy majú.“ (M. Uhrík, FB, 13. 04. 2022).

3.3 ONI – slobodné médiá

Podľa populistov tvoria dôležitú skupinu nepriateľov národa slobodné médiá, pretože väčšina z nich podporuje systém liberálnej demokracie a upozorňuje na rôzne polopравdy alebo otvorené klamstvá, ktoré populistí šíria vo verejnom priestore. Populisti sú kritickí predovšetkým k mienkotvorným médiám, ktoré majú najväčší dosah na spoločnosť. Tradičné médiá vnímajú ako súčasť elity a politického establišmentu, pričom kritizujú najmä vplyv politických strán na verejnoprávne vysielanie, prepojenia medzi elitami v politike, podnikaní a médiách, ako aj údajne uniformné a nespravodlivé spravodajstvo, ktoré je v rozpore s politickými záujmami populistických aktérov. Populisti obviňujú médiá z nedostatku legitimacy, dôveryhodnosti a objektivity. Objavujú sa názory, že médiá majú moc nad verejnou mienkou a manipulujú s občanmi v záujme establišmentu (Reinemann 2017). Pritom viaceré štúdie odkazujú na prepojenie médií s populizmom, resp. s populistickými lídrami. Bez médií by populistí nedokázali existovať, pretože politické posolstvá šíria práve prostredníctvom médií, a v súčasnosti najmä cez sociálne siete.

Populisti prezentujú mienkotvorné médiá ako *fašistické, zradcovské, platené zo zahraničia, Sorosove, skorumpované, protislovenské*, novinárov označujú výrazmi ako *prostitútky, presstitúti, žoldnieri, (americkí) agenti*. Je zrejmé, že slobodne píšuci novinári populistom prekážajú. Populistov vyrušuje konštruktívna kritika a ťažko spochybiteľné argumenty, na ktoré nevedia reagovať a niekedy zvyknú kritiku označovať za *mediálny lynč*. Z tohto dôvodu pravidelne napadajú jeden zo základných pilierov liberálnej demokracie, ktorý predstavujú slobodné médiá a nezávislá žurnalistika.

- „*Ked' však teraz vidíme, ako im **protislovenské médiá**, ktoré *LS Naše Slovensko* celý čas ignorujú alebo dehonestujú ...*“ (S. Mizík, Noviny ESNS, september 2021).
- „*V slovenskej politike, v slovenských mimovládnych organizáciách a niektorých médiách pôsobí **Sorošova črieda prasiat**. Po parlamentných voľbách krochtali od blaženosti, ale teraz kvičia, lebo vedia, že sa na nich varí voda*“ (R. Fico, citované podľa Pravda, 02. 11. 2021).
- „*Som presvedčený, že na Slovensku funguje **organizovaná zločinecká skupina** novinárov a sú sústredení predovšetkým v Denniku N, v denníku SME a v Aktualitách*“ (R. Fico, citované podľa O médiách, 24. 01. 2022).
- „*Ja som si tiež v posledných dňoch užil svoje. Veľká **fašistická trojka** (SME, Dennik N a Aktuality) o mne vychrlila dve tony článkov*“ (Ľ. Blaha, FB, 20. 02. 2022).
- „*Bežný slovenský čitateľ alebo divák týchto **mainstreamových odpadných kanálov** ... úplne nenávistných odpadných kanálov*“ (M. Mazurek, Republika, FB, 10. 04. 2022).

Vzhľadom na to, že slobodné médiá prinášajú iný obraz, aký prezentujú populistu, populistu potrebujú spochybníť dôveryhodnosť poskytovaných informácií. Obvinenia z klamlivých správ a propagandy vznášajú politici s cieľom napadnúť myšlienky, ktoré sú pravdivé (Pascale 2019). A to je dôvod, prečo niektorí ľudia pokladajú médiá za nedôveryhodné a domnievajú sa, že médiá klamú a to aj napriek tomu, že väčšina verejnosti tieto médiá sleduje a ich spravodajstvo pokladá za dôveryhodné. Teóriu „lživých médií“ totiž spravidla šíria prívrženci jedného konkrétneho názoru. Ak nemajú rovnaký názor aj médiá, pokladajú ich za lživé. Recipienti mediálnych obsahov, ktorí hodnotia spravodajstvo ako jednostranné, vždy vnímajú zaujatosť v neprospech vlastného postoja (Holtz, Kimmerle 2018).

- „*Mainstreamové **mediá neustále klamú!***“ (M. Mazurek, FB, 01.06.2020).
- „***Liberálne médiá** robia to, čo vždy. **Klamú. Manipulujú***“ (Ľ. Blaha, FB, 29.07.2021).
- „*Ľudia už vládnym politikom a mainstreamovým **presstitútkam** neveria, lebo **zavádzajú a klamú až sa práši***“ (M. Uhrik, FB, 21.03.2022).
- „*Slovenské **liberálne médiá klamú** od rána do večera. Oni nerobia novinárčinu, oni robia politiku a plnia pokyny svojich vlastníkov,*

ktorými sú Sorosove nadácie či milionári z Esetu. Sú to len hlasné trúby Ameriky“ (Ľ. Blaha, FB, 12.02.2022).

K médiám sú populisti kritickí nielen preto, lebo im nastavujú zrkadlo, vyvracajú ich klamstvá, upozorňujú na šírenie hoaxov a konšpiračných teórií, ale aj preto, lebo sú strážnymi psami demokracie. A to nielen v kontexte poskytovania informácií a kladení nepríjemných otázok. Zamestnanci médií totiž zvažujú, koho do štúdia pozvať a koho nie. Aj na Slovensku sa totiž vedie diskusia, či s radikálnymi politikmi vôbec diskutovať. Najmä s tými, ktorí otvorene šíria nenávisť, prvoplánovo urážajú, prekrúcajú historické fakty, prípadne šíria propagandu vojnového agresora. Názorovú diskusiu vyvolala napríklad mediálna „stopka“ pre pravicových extrémistov z ĽSNS pred voľbami 2020. Objavili sa názory, že s pravicovými extrémistami je zbytočné diskutovať, pretože vedome šíria klamstvá, vyjadrujú nenávisť k určitým skupinám a pri takýchto ľuďoch je zbytočný každý argument. Zástancovia opačnej strany argumentovali, že s extrémistami je potrebné hovoriť, aby im niekto v priamom prenose mohol ich názory vyvrátiť. Tento argument je dosť dôležitý, ale platí len v prípade, ak sú novinári dostatočne pripravení a vedia na extrémistov pohotovo reagovať. Z osobnej skúsenosti totiž viem, že niektorí novinári alebo skôr moderátori niektorých relácií v skutočnosti nemožujú, len automaticky čítajú vopred pripravené otázky. Neskúsenosť moderátora by mohla viesť k neželanej situácii, z ktorej by extrémista odchádzal ešte silnejší.

Vzhľadom na to, že niektoré redakcie sa predsa len rozhodli ísť cestou odmietania účasti radikálnych politikov, môže reakcia odmietnutých politických aktérov vyzeráť pomerne hystericky:

*– „Liberálno-fašistické médiá ženú spoločnosť na pokraj občianskej vojny ... Len pripomínam, že o Dibákovej sa hovorí ako o Grendelovej "opičke" ... Ale ešte vždy môžete prepnúť na STV-čku a vypočuť si, ako si **neonacista Havran** zavola do diskusie o Rusku troch mrdlantov ... mimochodom, Havran je v ťažkom konflikte záujmov, lebo je zároveň redaktorom **militaristického neoliberalného denníka SME** ... A dnes je celý šťastný, že môže v **prihlúplom** pravicovom **SME** ...“ (Ľ. Blaha, FB, 03. 03. 2022).*

V tomto kontexte je namieste poznamenať, že história sprisahaneckých teórií o vedomých klamstvách médií na európskom kontinente siaha až do začiatku 19. storočia. Prečo práve do tohto obdobia? Podľa Probstu (2018) to bola epocha rýchlych technických a spoločenských zmien, v ktorej nepriatelia technickej a spoločenskej modernizácie hľadali vysvetlenie všetké-

ho, čo sa im na svete nepáčiło a pretože pôvodne hlavní podozriví, diabol, démoni a čarodejnice už neboli presvedčiví ako pôvodcovia zla vo viditeľne vedeckejšom a svetskejšom svete. Túto úlohu po bosorkách prevzali novinári, autori a kníhkupci osvieteniského hnutia. Po roku 1848 za agentov „ľživej tlače“ (Lügepresse) pokladali židov. Židia mali stáť za vznikom myšlienok o liberalizme a demokracii, ktoré sa mali šíriť prostredníctvom „ľživej tlače“. „Táto antisemitská teória ťahania za jeden povraz našla svoju autoritatívnu podobu v roku 1903 vo sfalšovaných ‚Protokoloch sionských mudrcov‘ a neskôr sa stala zárodkom ideológie národného socializmu“ (Probst 2016).

Výraz „ľživá tlač“ sa dnes pokladá za dedičstvo nemeckého národného socializmu. V 21. storočí ho používajú najmä neonacisti. Podľa nich si americkí židia kupujú slobodnú tlač, aby tak mohli ovplyvňovať dianie v krajine, resp. naprieč svetom. O kupovaných novinároch sa v slovenskom politickom diskurze hovorí najmä pri témach ako migrácia, spolupráca s USA či ruská vojenská agresia na Ukrajine.

3.4 ONI –medzinárodné organizácie

V tejto publikácii analyzujem jazyk radikálnych populistov, ktorý používali pri artikulovaní tém v období pandémie ochorenia COVID-19 a ruskej vojenskej agresie na Ukrajine. Hoci majú negatívny postoj k medzinárodným organizáciám charakteristický v prvom rade pre krajnú pravicu, z minulosti je známe vyjadrenie napríklad aj podpredsedu Smeru-SD Ľuboša Blahu na adresu Európskej únie, ktorú označil za „*bandu lúzrov*“ (SITA 2019).

Hoci negatívny názor na medzinárodné organizácie nebol v skúmanom období prioritou politického diskurzu, pokladám za dôležité upozorniť aj na túto otázku, pretože krajná pravica považuje medzinárodné organizácie, podobne ako vládny establišment alebo slobodné médiá, za dôležitého nepriateľa *ľudu*“ (Štefančík, Hvasta 2019). Vzhľadom na pandémiu COVID-19 a ruskú vojenskú inváziu na Ukrajine sa radikálni populistí vyjadrovali k Európskej únii len sporadicky. Z ich vyjadrení je zjavný prevládajúci negatívny postoj k oboj medzinárodným organizáciám. Hoci na EÚ neboli predstavitelia krajnej pravice v skúmanom období zameraní tak negatívne ako v minulosti, stále pri tejto téme používajú výraz *diktát*, aby ním vyjadrili vzťah medzi EÚ a členskými štátmi. Vo vzťahu k Únii odmietajú prehĺbenie integrácie, zdôrazňujú význam národných štátov a ich národnej suverenity, sú proti vzniku ďalších spoločných orgánov, o. i. odmietajú spoločnú európsku prokuratúru. Sú negatívne vyhranení proti niektorým európskym štátnikom, najmä lídrom väčších krajín, ako je Nemecko alebo Francúzsko.

- „Slovenské záujmy stavíme nad **diktát Bruselu**, a preto odmietať obmedzovanie suverenity členských štátov Európskej únie“ (De-satoro ESNS, nedatované).
- „NATO nie je žiaden obranný pakt a nerozsieva nič okrem smrti, hladomoru, vyhnanstva a beznádeje“ (M. Mazurek, FB, 16. 09. 2021).
- „Právo národných štátov je viac ako **diktát Bruselu!**“ (R. Schlossár, ESNS, 11. 10. 2021).
- „Vyštrngali sme si vládu, ktorá nás núti ostať v Európskej únii, v **bruselskom diktáte**, ktorý **gniavi náš národ**. Vyštrngali sme si vládu, ktorá nás núti ostať v **teroristickej organizácii NATO**, ktorej znakom je hákový kríž“ (Marian Kotleba, YouTube, 18. 11. 2022).

3.5 Motív zrady

Základom uvažovania populistov je úloha *ľudu* a jeho zásadné postavenie v štruktúre a fungovaní celého politického systému. Podľa populistov existuje rozdiel medzi privilegovanými, elitou a zvyškom spoločnosti. Dôležité je podotknúť, že elitou sa nerozumejú len vládnucci politici, ale rovnako politické strany, mainstreamové (v jazyku slovenských populistov *liberálne*) médiá, medzinárodné firmy alebo medzinárodné organizácie. Keďže privilegovaní nedbajú o záujmy ľudí, má dochádzať k *zrade* tých, ktorí majú *ľud* zastupovať. Aj preto populisty prezentujú myšlienku navrátiť moc do rúk *ľudu* (okrem volieb aj zdôrazňovaním úlohy priamej demokracie) a nahradiť existujúcu elitu ľuďmi, ktorí budú brať do úvahy záujmy *ľudu* (Oswald, Schäfer, Broda 2022).

Elity sú v jazyku populistov konštruované ako homogénna skupina, ktorá pre svoje bohatstvo, vzdelanie a/alebo etnický pôvod nepatrí k „obyčajným ľuďom a namiesto toho sleduje vlastné záujmy a zrádza vlastný *ľud*“ (Hoffmann 2020: 61-62). Aj v jazyku slovenského politického populizmu identifikujeme mimoriadne často motív zrady prípadne vlastizrady. Vládne strany a/alebo hlava štátu majú zrádzať záujmy Slovenska či slovenského národa. Na túto skutočnosť sme s Miloslavom Hvastom (2019) upozornili vo svojej publikácii o jazyku pravicového extrémizmu. Ak si však prečítame nasledujúce výroky, musíme konštatovať, že podobnú komunikačnú rétoriku uplatňujú aj slovenskí ľavicoví radikáli. Na vyjadrenie zrady používajú populisty rôzne lexémy, spravidla *zrada*, *zradcovia*, *zapredanci*, ale objavuje sa aj slovo *judáš*, prípadne prívlastok *judášsky*, čo bolo typické pre politický diskurz v deväťdesiatych rokoch 20. storočia.

- „*Vlastný názor dávno zapredali za 30 strieborných ako takí **Judáš**. Ako **zapredali** aj Slovenskú republiku do rúk Severoatlantickej aliancie a Spojených štátov amerických*“ (M. Mazurek, NR SR, 30. 06. 2020).
- „*Táto vláda je len krátkou a temnou epizódou v dejinách slovensko-ruského bratstva. Správajú sa ako gubernia Spojených štátov amerických a **zradzajú** národné záujmy*“ (Ľ. Blaha, FB, 21. 05. 2021).
- „*Prezidentka **zradila** ústavu, národ a klame*“ (R. Fico, YouTube, 27. 07. 2021a).
- „*Vý ste jedna obyčajná marička referenda, mordujete demokraciu v priamom prenose a páchate **vlastizradu**. Môžete vrieskať, plieskať, hučať, bučať - proste to tak je a Slováci to vidia*“ (Ľ. Blaha, FB, 11. 11. 2021).
- „*Presne ako ste povedali. Je to **vlastizrada** a títo ľudia musia v budúcich voľbách skončiť*“ (L. Kamenický, FB Robert Fico live, 08. 02. 2022).
- „*Krátko pred obedom to schválili vlastizradcovia v parlamente a až po večer to podpísala **vlastizradkyňa** z paláca*“ (Ľ. Blaha, FB, 09. 02. 2022).
- „*Toto je zoznam **vlastizradcov**, ktorí v parlamente hlasovali za americkú okupáciu Slovenskej republiky. Priatelia, prosím, širte to. Nech celé Slovensko pozná tváre tých, čo našej vlasti zobrali slobodu a suverenitu. Nech celé Slovensko vie, kde bývajú **zradcovia**, ktorí nás ženú do vojny proti bratskému ruskému národu ... Všetci títo poslanci OĽaNO, Sme rodiny, SaS, Za ľudí a Progresívneho Slovenska svojim hlasovaním **zradili národno-štátne záujmy Slovenskej republiky a odovzdali národnú suverenitu cudzej okupačnej veľmoci***“ (Ľ. Blaha, FB, 10. 02. 2022).
- „*Začnite trestné stíhanie za **vlastizradu** a zachráňte Slovensko pred tou bandou zločincov, čo sedí vo vláde!*“ (M. Uhrík, FB, 09. 02. 2022).
- „*Slušne som novinárom vysvetlil, že oni **zradili a znásilnili národ** a ľudia sa cítia právom nahnevaní ... Nie je predsa možné, že tu 79 no-namov rozhoduje o osude Slovenska a ľudia ani netušia, že v ich meste býva takýto **zradca***“ (Ľ. Blaha, FB, 11. 02. 2022).
- „***Zradili** národ! ... Národ im to nikdy nezabudne*“ (M. Uhrík, FB, 12. 02. 2022).
- „*Zradcom na čele s prezidentkou SR dochádza, čo za šialenú zmluvu podpísali s vládou USA*“ (R. Fico, FB, 12. 02. 2022).

- „Poslanci koalície sa trestným oznámením len snažia prekryť svoju hanbu za hlasovanie o **judášskej** dohode s USA ... zahlasovali za **judášsku** zmluvu s USA, ktorú nechcela väčšina národa“ (I. Melicher, FB, 15.02.2022).
- „Od včera už celé Slovensko vie, že máme skorumpovanú prezidentku. Z Ameriky jej zaplatili kampaň a odvtedy ju ovládajú. Hovorí sa tomu **vlastizrada**, pani Čaputová – **vlastizrada**“ (Ľ. Blaha, citované podľa Smer-SD, 21. 02. 2022).
- „Ľšli sme do konfliktu s Naďom, lebo pri **vlastizrade** nemôžeme mlčať! ... Boris Kollár vyhovel **zradcom národa**“ (Noviny ĽSNS, marec 2022).
- „Klamú a **zrádzajú** Slovensko. To robia od prvého dňa vo vláde“ (Ľ. Blaha, FB, 16. 03. 2022).
- „Odovzdanie nášho jediného a posledného systému protivzdušnej obrany S-300 Ukrajine by bolo **vlastizradou** zo strany Hegerovej vlády“ (M. Uhrík, FB, 18. 03. 2022).
- „Posiela zbrane na Ukrajinu, ktoré končia aj v rukách fašistických oddielov. Je to v priamom protiklade k našej protifašistickej národnej tradícii. **Je to zrada našich národných záujmov**“ (Ľ. Blaha, FB, 07. 05. 2022).

Výrazom *zrada* (často aj ako lexéma *vlastizrada* alebo v podobe prídavného mena *zradný*, *zradcovský*) prezentujú tak pravíkoví ako aj ľavicoví populisti názor, že súčasná politická elita neslúži (slovenskému) národu, ale ekonomickým, vojenským, prípadne iným záujmom cudzích subjektov (USA, Izrael, židia, globálne ekonomické, politické alebo bezpečnostné organizácie). Z tohto dôvodu má vláda predstavovať dôležitého vnútorného nepriateľa slovenského národa označovaného v slovníku populistov výrazmi ako *zradcovia*, *zapredanci*. Kritika na adresu politikov z demokratického streda sa stupňuje v závislosti od toho, čo konkrétne presadzujú. Dopúšťaním sa zrady prípadne vlastizrady má dochádzať k strate suverenity a nezávislosti slovenského národa resp. samostatnej Slovenskej republiky. K zrade malo v skúmanom období dôjsť predovšetkým uzatvorením Dohody o spolupráci v oblasti obrany medzi SR a USA, sporadicky sa objavovala aj výčitka, že vláda má liberálnu imigračnú politiku, čím rovnako zrádza záujmy slovenského ľudu.

3.6 Mesiášsky syndróm a rola spasiteľa

Vzhľadom na to, že *ľud* (národ, Slovensko, vlast') je vystavený rozličným hrozbám zvonku aj zvnútra, práve populistí sa radi štylizujú do roly bojovníkov za jeho záujmy a ochrancov. Populisti s obľubou vystupujú v úlohe spasiteľov, podľa ktorých práve oni „zastupujú skutočnú vôľu *ľudu*, obnovujú neobmedzenú suverenitu *ľudu*, a teda prirodzený a pôvodný poriadok“ (Schemer et al. 2018: 119). Považujú sa za tých, ktorých úlohou je ochrániť národ, pretože TÍ DRUHÍ národ zrádzajú a svojimi rozhodnutiami spoločne s TÝMI CUDZÍMI ohrozujú jeho (osobnú, politickú, ekonomickú) bezpečnosť.

– „*My v ĽS Naše Slovensko boj za slobodu nás, našich detí aj celého národa vnímame ako poslanie. Bud' zvíťazíme, alebo padneme. Ale vždy je lepšie padnúť v boji, ako sa nechať odvieť na bitúnok ako ovca*“ (Noviny ĽSNS, september 2021).

– „*Liberáli vyhlásili vojnu Slovákom, musíme brániť našu vlasť!*“ (Ľ. Blaha, FB, 08. 03. 2022).

– „*Ľšli sme do konfliktu s Naďom, lebo pri vlastizrade nemôžeme mlčať!*“ (Noviny ĽSNS, marec 2022).

– „*Dnes systém odsúdil Mariana Kotlebu, zajtra môže odsúdiť akéhokoľvek iného slovenského občana s nepohodlnými názormi, ktorý bude mať rovnako ako on odvahu postaviť sa za Boha a za národ, nekompromisne hlásať pravdu a bojovať za silné a spravodlivé Slovensko pre všetkých slušných ľudí*“ (ĽSNS, 05. 04. 2022).

– „*Nenecháme Slovensko úplne zruinovať a zapojiť do vojenských hrôz!*“ (M. Mazurek, 11. 04. 2022).

– „*Lepšie, ak sa my o to nepričiníme, to ani nebude*“ (Marek Kotleba, ĽSNS, 21. 04. 2022).

3.7 Antiliberalizmus

Napriek tomu, že liberalizmus je ideológia, ktorej výdobytkom je okrem iného rozšírenie volebného práva, pluralitná demokracia a súťaživý stranický systém, ľavicoví aj pravicoví populistí používajú výrazy ako *liberál* alebo *liberalizmus* spravidla v negatívnom význame, a to na označenie kategórie ONI. Populisti slovom *liberáli* nálepkujú politikov bez ohľadu na ich ideové ukotvenie. Liberál sa používa na označenie opozície, resp. nepriateľa k *slovenskému, národnému* alebo *kresťanskému*. V komunikačných stratégiach populistov liberál teda nie je sympatizant liberalizmu a liberálnych

hodnôt (v prvom rade individuálnej slobody a osobnej zodpovednosti), ale ho prezentujú ako človeka postaveného do opozície k *národu*, teda ku kategórii MY. Výrazom liberál tak môžu populistí onálepkovať dokonca aj človeka, ktorý volí dlhé roky konzervatívne alebo kresťanskodemokratické strany, ale vzhľadom na to, že je v opozícii k populistickým stranám, je prezentovaný ako *liberál*.⁷

– „V skutočnosti sú to **liberáli**, ktorí podporujú ten najväčší útlak, to najväčšie zabíjanie, ešte horšie, ako v histórii robili **fašisti**“ (R. Schlossár, NR SR, 15. 07. 2020).

Ak radikálny populista použije prívlastok *liberálny* (prípadne v podobe *neoliberálny*), často ho spojí s lexémou s negatívnou konotáciou:

– „Toto je Soros. Monštrum. **Neoliberálne monštrum**“ (Ľ. Blaha, FB, 26. 01. 2021).

– „Minister Sulík dostal v parlamente náklad ako nikdy. ... Za to, aký je **neoliberálny sociopata**“ (Ľ. Blaha, FB, 26. 10. 2021).

– „Bojujeme proti **liberálnym šialencom**! ... **Liberálni blázni** čoraz viac pretláčajú tzv. gender ideológiu ... Táto **zvrhlá liberálna** agenta ...“ (kotlebovci.sk, 2021).

– „Kuciak im to nenapraví. Ten chlapec sa dnes musí v hrobe obračať, ako zneužívajú jeho pamiatku na slizké politické zisky amerických vojnových štváčov a **neoliberálnych fanatikov**“ (Ľ. Blaha, FB, 21. 02. 2022).

– „Ja viem, že **liberálnu mafiu** vytáčame“ (Ľ. Blaha, FB, 22. 02. 2022).

– „Takto sa **liberálna čvarga** správa k našim športovým hrdinom“ (Ľ. Blaha, 25. 02. 2022).

– „Dnes ju **liberálna spodina** vulgárne okydáva - len preto, že je pôvodom z Ruska a nechce sa vyjadrovať k politike“ (Ľ. Blaha, FB, 28. 02. 2022).

– „Vyzývam tých absolútne **hlúpych liberálnych politikov**, aby sa spamätali a uvedomili si, že cez hranice nám sem z východu prichádza hocikto, nie len študenti!“ (M. Mazurek, FB, 01. 03. 2022).

– „Mikloš je v prvom rade **neoliberálny gauner** gorilích rozmerov, ktorý rozpredal slovenský národný majetok do zahraničia, za čo by mal zhorieť v pekle“ (Ľ. Blaha, FB, 03. 03. 2022).

⁷ Podobný spôsob uvažovania môžeme pozorovať aj v ruskom verejnom diskurze, kde je význam slova *liberál* rovnako modifikovaný a používa sa časťou spoločnosti spravidla v negatívnom význame (viac Cingerová, Dulebová 2019).

- „V reakcii na nedávnu činnosť **liberálnych fanatikov** z PS ...“ (ESNS, 11. 05. 2022).
- „Zhodneme sa, že Sulíkovci sú **neoliberálni sociopati** bez akéhokoľvek sociálneho cítenia“ (Ľ. Blaha, FB, 15. 05. 2022).

Oblúbeným výrazovým prostriedkom populistov na pomenovanie ľudí s kritickým myslením je spojenie *liberálna kaviareň*. Ako liberálne pravidelne označujú médiá (prípadne *liberálnych novinárov*), hoci nešpecifikujú, čo konkrétne tým myslia. Označenie médií výrazom liberálny je však v populistickom slovníku lepší prípad, pretože niektorí sa neštítia označiť médiá prívlastkom *fašistický*. Medzi výrazmi so slovom *liberálny* sa dokonca objavuje oxymoron *liberálny fašista*.

- „Koho iného mi to má pripomínať, než mladého Benita Mussoliniho, ktorý takisto najskôr predstieral, že je socialista, aby nakoniec skončil ako čistý fašista a terorizoval ľudí podľa svojich fašistických predstáv? A presne to robí aj Zala a celá **liberálna kaviareň** ... Sú to obyčajní fašisti. Ako Čaputová. Ako Lengvarský. Ako Matovič. A celá **liberálna kaviareň**“ (Ľ. Blaha, 16. 08. 2021).
- „**Liberálna kaviareň** dostáva od života také facky, že také nerozdávala ani Helena Růžicková...“ (Ľ. Blaha, FB, 07. 09. 2021).
- „Mentalita veľmi podobná tej fašistickej - preto sa pre nich vžil názov **"liberálni fašisti"**. Kopú za bankárov, korporácie a farmafirmy a nezaujíma ich bežný pracujúci človek, ktorý nemá prachy a status“ (Ľ. Blaha, FB, 2021).
- „Je najvyšší čas, aby sa Slovensko postavilo proti nenávisti. Proti rusofóbii. Proti všetkým tým Lipšicom, Čaputovým, Miklošom a Havranom. Proti **liberálnemu zlu**“ (Ľ. Blaha, FB, 20. 03. 2022).

3.8 Antiamerikanizmus

Dôležitého nepriateľa národa má z pohľadu ľavicových a pravicových slovenských populistov predstavovať vláda Spojených štátov amerických, americké banky, prípadne americké nadnárodné korporácie a mimovládne združenia. Adjektívum *americký* sa v tomto kontexte používa ako negatívne synonymum nahrádzajúce adjektíva *zlé*, *zradcovské*, *škodiace národu* (Slovensku, slovenským občanom). Z nasledujúcich fragmentov je evidentné, že radikálni politici dokážu niekoľko dní za sebou používať rovnaké výrazové prostriedky s cieľom zdramatizovať situáciu a vyvolať u voličov obavy, strach, prípadne až nenávisť.

- „**Slováci nie sú individualistickí, egocentrickí, rozpínaví a konzumní ako Západniari. Sme mierumilovný slovanský národ a nikdy nepredáme našu dušu za americké doláre. Hrdo sa hlásime k Štúrovi, k slovenskej štátnosti a k slovenskej podstate**“ (Ľ. Blaha, FB, 04. 02. 2022).
- „**A táto väčšina národa teraz môže ukázať, že tu nechce amerických vojakov ani jadrové zbrane - v referende môžeme Američanov vyhnat' zo Slovenska a vypovedať obrannú dohodu s USA ... Kráľ je nahý – do celého sveta sa ponesie správa, že USA sú okupačná veľmoc**“ (Ľ. Blaha, FB, 09.02.2022).
- „**Ale takto si to Američania nepredstavovali. Americkí vojaci sú na Slovensku vnímaní väčšinou obyvateľstva ako okupanti. A to je ťažká morálna porážka slávnej Ameriky**“ (Ľ. Blaha, FB, 09. 02. 2022).
- „**Ste vlastizradkyňa, pani Čaputová. Ste americká agentka. Ste hanba národa**“ (Ľ. Blaha, FB, 09. 02. 2022).
- „**Najväčšiu zodpovednosť za americkú okupáciu nesú Zuzana Čaputová, Eduard Heger, Jaroslav Naď a Ivan Korčok. Americkí agenti, ktorých prepojenie na USA musí byť predmetom vyšetrovania za vlastizradu**“ (Ľ. Blaha, FB, 10. 02. 2022).
- „**Nikto nešíri nenávisť viac ako Denník N a SME. Ešte Aktuality a Markíza – veľká americká štvorka**“ (Ľ. Blaha, FB, 11. 02. 2022).

„Podľa všeobecného chápania sa antiamerikanizmus chápe ako nepriateľský postoj voči USA založený na nediferencovanom obraze Ameriky“ (Knappertsbusch 2016: 12). Spravidla sa týmto výrazom označuje nepriateľský postoj k zahraničnej politike, ktorá sa presadzuje vojenskou silou. Spojené štáty americké majú od skončenia studenej vojny v medzinárodnom poriadku hegemonické postavenie, čo prirodzene naráža na kritiku. Keďže iné, mocensky silné štáty, napríklad Rusko alebo Čína, sa usilujú túto hegemoniu narušiť, niektorí ľudia vnímajú tento zápas ako osobný a sú skôr na strane menšieho a mocensky slabšieho štátu. V antiamerikanizme však často nie je stelesnený len odpor k americkej zahraničnej politike. Spravidla sa v ňom skrýva aj negatívny postoj k záujmom globálnych firiem s americkým kapitálom, k spoločenskému systému, k americkej kultúre, životnému štýlu, k hodnotám americkej demokracie, prípadne aj k obyvateľom USA.

Podľa Armina Pfahl-Traughbera (2004) je zrodenie antiamerikanizmu spojené s rozšírením individuálnych slobôd na americkom kontinente na konci 18. storočia. Podľa tohto nemeckého politológa boli USA prvý inštitucionalizovaný právny štát s ústavne zakotveným dodržiavaním ľudských

práv. Európski liberáli nazerali na USA s obdivom, je však pochopiteľné, že konzervatívne naladené spoločenské vrstvy usilujúce sa o zachovanie status quo mohli vidieť v týchto procesoch nebezpečenstvo. „Po politickom etablovaní USA a rozvoji tamajšej spoločnosti vyvíjal sa v prvej polovici 19. storočia mimoriadne negatívny obraz Ameriky, ktorý bol prezentovaný v prvom rade zástupcami nemeckého romantizmu, ale aj sklamanými migrantmi. Tento obraz vypovedal o rovnostárstve, nekultúrnosti, monotónnosti života, materializmu a priemernosti ako hlavných prejavov tamajšej spoločnosti“ (Pfahl-Traughber 2004).

V medzivojnovom období boli proti USA negatívne zameraní ľavicoví extrémisti, ktorým prekážala trhová ekonomika a kapitalizmus. Antiamerikanizmus bol prítomný aj v nacistickej propagande, keďže systém americkej liberálnej demokracie s hodnotami ako dôraz na individuálnu slobodu, ochranu menšín, multikulturalizmus a pluralizmus stál v protiklade k totalitnému režimu nemeckých národných socialistov. Je preto prirodzené, že aj pre súčasných neonacistov sú USA stelesnením zla. Nemeckí neonacisti navyše vyčítajú USA podiel na potlačení režimu Tretej ríše a zodpovednosť za organizovanie norimberských procesov (Štefančík, Hvasta 2019).

K rozmachu antiamerikanizmu došlo v období kritiky vojny vo Vietname. Americká zahraničná politika si našla kritikov po celom svete, dokonca sa s ňou stotožnilo mnoho amerických občanov (Hartleb 2004). Dnes sa antiamerikanizmus v regióne strednej a východnej Európy prejavuje v postojoch tých ľudí, ktorí nejakým spôsobom sympatizujú s bývalým režimom komunistickej strany. V období studenej vojny boli USA hlavným nepriateľom socialistického bloku. Rezídua štyridsaťročnej propagandy o zlých kapitalistoch, vykorisťovateľoch, dekadentom americkom liberalizme možno dnes identifikovať práve vo vyjadreniach predstaviteľov radikálnych prúdov.

3.9 Proruský sentiment

Zatiaľ čo k USA sú slovenskí populistí mimoriadne kritickí, nekritický prístup pravidelne komunikujú vo vzťahu k Rusku. A to aj napriek násilnému ukončeniu Pražskej jari v roku 1968 a následnej vojenskej okupácii Československa Sovietskym zväzom na viac ako dvadsaťjeden rokov. Populisti na ľavej aj pravej strane kritizujú ekonomické sankcie Európskej únie proti Rusku a prizvukujú potrebu brániť „bratský slovanský národ“. V napätom vzťahu medzi Ukrajinou a Ruskom sa pred vojnou otvorene stavali na ruskú stranu, po Putinovej agresii na Ukrajinu o niečo opatrnejšie, ale bez priamych obvinení na adresu Ruska. Nevšimajú si autoritárske tendencie

Putinovho režimu ani likvidáciu novinárov a politických oponentov, neprekážala im okupácia Krymu, polovojskové operácie v regióne východnej Ukrajiny či priama ruská vojenská agresia na Ukrajinu vo februári 2022. Vyber medzi Ruskom a Ukrajinou vyjadrili svojím zaradením do parlamentných skupín podporujúcich priateľstvá s konkrétnymi štátmi. Zatiaľ čo do skupiny priateľstva s Ruskou federáciou patrilo v apríli 2022 pätnásť poslancov Smeru-SD a osem zo strán ĽSNS a Republika, v skupine priateľstva s Ukrajinou bol len jeden poslanec Smeru-SD (Kern 2022).

– „*Rusko? Náš osloboditeľ v druhej svetovej vojne. Krajina, s ktorou máme veľmi dobré historické a kultúrne prepojenia*“ (Ľ. Blaha, NR SR, 23. 04. 2020).

– „*Slovenský národ bude vždy s úctou spomínať na obeť ruského národa v druhej svetovej vojne a nikdy nezabudneme na slovanské puto, ktoré nás spája. Držíme palce prezidentovi Vladimírovi Putinovi, ktorý vrátil Rusku silu, hrdosť a sebavedomie*“ (Ľ. Blaha, 21. 05. 2021).

– „*Ruskú federáciu považujeme za prirodzene priateľský slovanský štát, ktorý už naši národní veľikáni Ľudovít Velislav Štúr a Svetozár Hurbán Vajanský pokladali za garanta slovanskej vzájomnosti*“ (Noviny ĽSNS, máj 2021).

– „*Čaputová dnes definitívne odhodila svoju sladkú masku. Nenávidí Rusko a otrocky slúži USA. Chystá sa podpísať okupačnú dohodu s USA a ženie národ do vojny proti bratskému ruskému národu*“ (Ľ. Blaha, FB, 01. 02. 2022).

– „*Boli to predovšetkým Rusi, ktorí oslobodili Európu a porazili Hitlera ... Nepredstaviteľné utrpenie*“ (Ľ. Blaha, FB, 01. 02. 2022).

– „*Slovák nikdy nepozdvihne zbraň proti bratskému ruskému národu, ktorý nás oslobodil od fašizmu v druhej svetovej vojne*“ (Ľ. Blaha, FB, 02. 02. 2022).

– „*Myslím, že to môžem povedať za celý poslanecký klub, my sa nestotožňujeme s bezpečnostnou stratégiou, ktorú presadzuje súčasná vládna koalícia, v ktorej sa pomenúva Ruská federácia ako hrozba. My jednoducho Ruskú federáciu za hrozbu nepovažujeme a ani považovať nemôžeme. Ak si uvedomíme, že samotní najvyšší predstavitelia na Ukrajine hovoria, prestaňte už bláznit', nevymýšľajte, že tu ide nejaká vojna, pretože vedľa, že žiadna vojna na Ukrajine nehrozí*“ (R. Fico, NR SR, 08. 02. 2022).

– „*Neznášajú, keď niekto povie pravdu nahlas ... Už niekoľko mesiacov počúvame, že Rusko chce napadnúť Ukrajinu. Už niekoľko mesiacov čítame v novinách štvavé články proti Ruskej federácii, pri-*

čom v mnohých prípadoch sú to naozaj klamstvá na úrovni najlacnejšej propagandy ... Načo sú dobré tie protiruské provokácie a vyhrocovanie napätia?“ (M. Uhrík, FB, 16. 02. 2022).

– „Práve dnes sa ukázalo, že vojna na Ukrajine je jeden gigantický hoax, ktorý si vymysleli Američania, aby rozoštvávali a strašili Európu ... Nie, žiadne ruské vojská neprídu na Ukrajinu, to sem na Slovensko prídu americké vojská“ (L. Blaha, FB, 16. 02. 2022).

Hoci sa pozitívny vzťah k Rusku dá predpokladať skôr v komunikačných stratégiách krajnej ľavice, pozitívne nazerá na Rusko aj krajná pravica. Dôvody sú minimálne dva. Väčšinové obyvateľstvo Ruska tvoria Slovania, preto je vzťah k Rusom ako k „bratskému“ slovanskému národu logickým vyústením pozitívneho vzťahu k slovanským národom. Druhý moment sa viaže na zahraničnú politiku. Rusko ako bezprostredného nástupcu ZSSR vnímame aj po skončení studenej vojny ako protipól k USA a keďže USA ľavicoví aj pravicoví radikálni populistí pokladajú za nepriateľa Slovenska, nepriateľ nepriateľa sa vníma ako priateľ.

– „Prichádzajú [americkí vojaci] sem v kolaborácii s NATO provokovať a vyskúšať si, ako by mohla prebiehať **vojna proti Rusku** na európskom kontinente! Na rozdiel od európskych občanov na amerických vojakov neplatia žiadne karantény, veď vírusová panika medzi ľuďmi im aspoň zabezpečí komparz pre navodenie **atmosféry skutočnej vojny**“ (M. Uhrík, zdroj topky.sk 2020).

– „Hrozba je NATO, nie Rusko“ (Naše Slovensko, roč. 4, č. 1 –2, 2021).

– „**Odmietame protiruské besnenie** a sankcie a budeme pracovať na zlepšení vzťahov aj so štátmi na východ od nás, vrátane zlepšenia vzťahov s Ruskou federáciou“ (Republika, 2021).

– „**ĽS Naše Slovensko túto nezmyselnú protiruskú politiku odmieta. Ruskú federáciu považujeme za prirodzene priateľský slovanský štát, ktorý už naši národní veľikáni Ľudovít Velislav Štúr a Svetozár Hurban Vajanský pokladali za garanta slovanskej vzájomnosti**“ (Noviny ĽSNS, roč. 4, č. 1 – 2, 2021).

Proruský sentiment bol v jazyku populistov prítomný aj po vojenskom napadnutí Ukrajiny ruskou armádou. Napriek tomu, že väčšina demokratických štátov útok na slobodnú krajinu odsúdila a v Rusku videla jednoznačne agresora, slovenskí radikálni populistí hľadali dôvod napadnutia Ukrajiny najväčšou krajinou sveta v USA. Hoci médiá prinášali každý deň desivé

videá z vojnovej zóny, slovenskí populistí hľadali spôsob, ako vyjadriť sympatie Rusku:

- „*Som smutný z toho, ako slovanský brat bojuje proti bratovi, kým ten, čo ich proti sebe pošťoval si za oceánom mydlí ruky a už teraz sa teší z toho, koľko na tom zarobí, a ako rodinu našich slovanských národov zase oslabí*“ (M. Uhrík, FB, 24. 02. 2022).
- „*Ale my sa nikdy nebudeme hanbiť za to, že si ruský národ vážime a odmietame lynčovanie Rusov a ľudí s iným názorom. Nezabúdajte - karma je zdarma, fašisti!*“ (Ľ. Blaha, FB, 25. 02. 2022).
- „*Pýtam sa, kto je teraz skutočnou hrozbou pre národnú bezpečnosť? My, čo vyzývame k dialógu s Ruskom, aby sme odvrátili jadrový armagedon?*“ (Ľ. Blaha, FB, 27. 02. 2022).
- „*Odmietame nenávisť voči Rusom, odmietame z Ruska robiť nášho nepriateľa, odmietame americkú propagandu*“ (Ľ. Blaha, FB, 07. 05 2022).

Dňa 27. februára 2022 ruský prezident Vladimir Putin nariadil uvedenie jadrových síl do pohotovosti a západné štáty obvinil z nepriateľských krokov. Napriek tomu, predstaviteľ slovenského ľavicového extrémizmu videl vinníka tejto situácie všade inde, len nie na ruskej strane:

- „*CHCETE BYŤ ZODPOVEDNÍ ZA JADROVÚ VOJNU, BLÁŽNI? Rusi uviedli jadrové sily do bojovej pohotovosti. Tu už končí všetka sranda. Čaputová, Nad', Korčok a ďalší - chcete byť spoluzodpovední za tretiu svetovú vojnu? Ešte raz. Svet sa ocitá na pokraji jadrovej vojny. A americkí militaristi a ich pusipajťáši na Slovensku tu d'alej napínajú svaly*“ (Ľ. Blaha, FB, 27. 02. 2022).

Podporu Rusku vyjadrovali populistí aj tým, že vyjadrovali negatívny postoj k riadne zvoleným politikom na Ukrajine ...

- „*Proti Rusku chcú bojovať tým, že zbedačia slovenský národ. Tak znel pokyn z USA - bojujte za **banderovský režim na Ukrajine**, až kým neumrzne posledný Slovák*“ (Ľ. Blaha, FB, 08. 03. 2022).
- „*Nesmieme zabúdať, čo páchal **banderovský režim** na Donbase*“ (Ľ. Blaha, FB, 10. 03. 2022).
- „*Sovieti posielali zbrane našim povstalcem v SNP, tak vraj aj my máme vyzbrojovať ukrajinských **banderovcov***“ (Ľ. Blaha, FB, 20. 03. 2022).

- „*Nechceme robiť hovorcu **nejakým ukrajinským oligarchom a mafiánom***“ (Ľ. Blaha, Smer-SD – FB, 28. 04. 2022).
- „*Slovenská vláda sa správa ako pobočka Pentagonu. Posiela zbrane na Ukrajinu, ktoré končia aj v rukách **fašistických oddielov***“ (Ľ. Blaha, FB, 07. 05. 2022).
- „*Tárajú o víťazstve nad fašizmom a sami posielajú **fašistom zbraň na Ukrajinu***“ (Ľ. Blaha, FB, 08. 05. 2022).
- „*Ľudia už majú plné zuby toho, že vláda dokola rieši len **Zelen-ského - oligarchického panáka***“ (Ľ. Blaha, FB, 15. 05. 2022).

...kriticky sa vyjadrovali k solidarite, ktorú vojensky napadnutej Ukrajine prejavovali rôzni ľudia, skupiny, štáty, či rôzne organizácie:

- „*Ukrajina vyhrala Eurovíziu ... Počuli ste tú odrhovačku, čo vyhrala na Eurovízii? Keby tam Ukrajina poslala tlupu paviánov, tak by to bol určite väčší hudobný zážitok ako pieseň Stefania. Fakt si to pustite. Začne to kvílením, ktoré nápadne pripomína výlevy podgurážených chlapov, keď sa nadržanom vracajú z dedinskej krčmy*“ (Ľ. Blaha, FB, 15. 05. 2022).

...prípadne sa pokúšali obrátiť pozornosť na úplne iné témy (spravidla zdražovanie) a banalizovať tak tému ruskej vojenskej agresie na Ukrajine prípadne existenciu ruských agentov verbujúcich občanov Slovenska do ich služieb:

- „*Oni si fakt myslia, že sa ľudia najedia z nenávisti proti Putinovi? Sme svedkami extrémneho zdražovania a to stále nie je koniec: ceny ropy, plynu a pšenice vystrelili do nebies. **Namiesto toho, aby riešili zdražovanie, oni ešte prikurujú - ženú Slovensko do vojny, ktorá sa nás netýka***“ (Ľ. Blaha, FB, 08. 03. 2022).
- „*Kým tu médiá riešia nejakých štyroch trápnych agentíkov, **na Slovensku sa schyluje k sociálnym nepokojom***. Odbory už otvorene hovoria o generálnom štrajku“ (Ľ. Blaha, FB, 15. 03. 2022).
- „*Lipšic poslal list generálnemu prokurátorovi Marošovi Žilinkovi, aby zrušil nejakú obstarožnú dohodu o spolupráci s Ruskom. **To fakt na Slovensku nemáme iné problémy? ... Slováci chcú, aby sme riešili problémy Slovákov***“ (Ľ. Blaha, FB, 20. 3. 2022).
- „*Národ chce sociálne istoty, poriadok a mier. Chce, aby sa vláda starala o Slovákov. Nechce žiadne rusofóbne kydy. Ani slniečkarske migračné nezmysly*“ (Ľ. Blaha, 04. 04. 2022).

– „Čiže tie peniaze, ktoré **potrebujeme dávať chudobným ľuďom na Slovensku, budeme dávať zase len na zbrane, len preto, aby sme zapojili Slovensko do vojny proti ruskému národu**“ (Ľ. Blaha, Smer-SD, 08. 04. 2022).

– „**Nechceme posilať zbrane na Ukrajinu, chceme riešiť chlieb pre Slovákov**“ (Ľ. Blaha, Smer-SD, 11. 04. 2022).

Proruský sentiment som u radikálnych populistov identifikoval aj v celkovom postoji k vojne. Väčšina lídrov štátov Európskej únie odsúdila Putinov režim, vníma ho ako vojnového zločinca, ktorý je zodpovedný okrem iného za genocídu ukrajinského obyvateľstva. Slovenskí radikálni populistí často kritizovali domácu politickú elitu za to, že podporuje ukrajinského prezidenta. Populisti síce tvrdili, že sú za mier, ale Putinov režim za vojenskú inváziu ruských vojsk na Ukrajinu neodsúdili. Naopak, zdvihovali tých, ktorí sa na stranu ukrajinského prezidenta nepostavili:

– „*Na rozdiel od slovenskej vlády nekváka [Viktor Orbán] od rána do večera o Ukrajine, ale radšej zabezpečil normálne ceny benzínu a plynu pre Maďarov. 4. Na rozdiel od vojnových štváčov na Slovensku Orbán odmietol posilať Zelenskému zbrane. A neženie svoj národ do vojny proti Rusku. Lebo nie je idiota*“ (Ľ. Blaha, Smer-SD, 04. 04. 2022).

Nekriticky pozitívny prístup k Rusku sa dal identifikovať aj v prípadoch, keď po ústupe ruských vojsk z niektorých ukrajinských regiónov boli odhalené zločiny ruskej armády spáchané na ukrajinských civilistoch. Jedným z nich boli civilné obete v meste Buča, na niektorých boli vidieť známky po mučení alebo ich zavraždili strelou do zátylku. Moskovská propaganda reagovala tvrdením, že telá ležiace niekoľko dní na uliciach mesta bez známok života tam pri odchode ruskej armády ešte neboli. Rusi videli vinníkov v ukrajinskej vojnovej propagande. Ruská propaganda si zrejme neuvedomila, že ich tvrdenia sa dajú ľahko vyvrátiť zábermi zo satelitov doložené výpoveďami tých, čo prežili a potvrdili, že k vraždám ukrajinských civilistov došlo ešte pred odchodom ruských agresorov z mesta. Niektoré telá ležali na zemi dokonca tri týždne pred tým, než ruská armáda opustila mesto (Browne, Botti Willis 2022).

Informácie o vraždení civilistov ruskými okupantmi pochopiteľne otriasli svetovou verejnosťou. Tento čin odsúdili viacerí svetoví lídri a volali Vladimíra Putina na zodpovednosť. Aj preto bola ruská propaganda mimoriadne aktívna a pokúšala sa zvaliť zodpovednosť na ukrajinskú stranu. Podpredseda Smeru-SD Ľ. Blaha jej v tom pomohol vyjadreniami, ktorými

sa pokúšal spochybniť vinu ruskej strany. Na pomýlenie recipienta svojho posolstva použil kombináciu viacerých argumentačných schém: *médiám sa nedá veriť, na Ukrajine sú neonacisti*, a doplnil: *nacistom ja neverím, vy áno?* a potom tá najdôležitejšia: *komu to pomôže a komu poškodí?*, ku ktorej samozrejme hneď doplnil aj odpoveď naznačujúcu katastrofický scenár. Opäť tu nájdeme vysokú mieru konšpiračnej sugescie s cieľom vyvolať v čitateľovi nielen pochybnosti, ale aj strach:

– „*Vždy si treba položiť zásadnú otázku - cui bono? V koho záujme sa stalo to, čo sa stalo? Čisto logicky, bez emócií. Je v záujme Putina, aby ruská armáda odchádzala z mestečka pri Kyjeve s tým, aby tam ostentatívne nechala mŕtvolý civilistov po cestách, aby potom Zelenskij mohol vrieskať, aké pácha Rusko vojnové zločiny? ... Alebo je skôr v záujme Zelenského vrieskať o ruských masakroch civilistov a tlačíť tak Západ do vojny, ktorá môže zlikvidovať celý svet? ... Európa by mala mať dosť rozumu na to, aby sa nenechala urážať hercom od oligarchu Kolomojského. A aby rozoznala, že toto je americká špinavá hra, ktorá má oslabiť európske národy - nič iné“ (L. Blaha, FB, 05. 04. 2022).*

Tento druh argumentácie sa zakladá na tom, že sa menej kritickému čitateľovi ponúkne jednoduchá a mimoriadne sugestívna odpoveď. Populisti ho používajú spravidla v momente, keď nie sú k dispozícii iné argumenty. Objavil sa napríklad po vražde ruského opozičného politika Borisa Nemcova v roku 2015. Bol založený na predpoklade, že Nemcova nemohol dať zavraždiť Putin alebo niekto z Putinovho blízkeho okolia, pretože vražda opozičného politika mohla najviac uškodiť práve ruskému prezidentovi. Tento spôsob argumentácie nepripúšťal alternatívu, že Putin dal zavraždiť Nemcova jednak na výstrahu ostatným potenciálnym kritikom, ale aj preto, aby nikto nespochybňoval jeho dlhé roky pestovaný kult osobnosti. Argument, že vražda opozičného politika uškodila práve Putinovi sa napokon nepotvrdil, keďže Putin si aj naďalej udržal najväčší vplyv v ruskej politike a smerom k verejnosti mu to zásadne neuškodilo. Kritikov mohla vražda utvrdiť v pochybnostiach, ale v prípade prívržencov ruského prezidenta táto udalosť ich dôveru v Putina neovplyvnila.

Tento druh argumentu sa objavil aj po vražde Jána Kuciaka a Martiny Kušnírovej vo februári 2018. Slovenská verejnosť zareagovala na vraždu dvoch mladých ľudí mimoriadne pobúrene, čo viedlo k najväčším protivládny demonštráciám od novembra 1989. Ľudia na námestiach požadovali nielen dôsledné vyšetrenie vraždy, ale aj odstúpenie Roberta Fica. Dôsledok masových demonštrácií sa napokon prejavil v odstúpení vlády

Roberta Fica a vymenovaní nového predsedu vlády Petra Pellegriniho. Práve táto skutočnosť viedla konšpirátorov k úvahám, že za vraždou nemôže byť podnikateľ s kontaktmi na vládny Smer-SD, ale skôr opozičné strany, pretože výmena vlády pomohla najviac práve im.

Podobnú argumentačnú schému použil aj Ľuboš Blaha v kontexte informácií o vojnových zločinoch v ukrajinskom meste Buča. Bezprostredne po zverejnení informácií o masakri v Buči sa objavili konšpirácie, že mŕtvy nie sú skutočné a dokonca sa jedna mala na videu pohnúť. Vzhľadom na silný proruský sentiment v slovenskej verejnosti to bola len otázka času, kedy niektorí politici začnú spochybňovať ukrajinské politické vedenie, dôvody vojny a vojnové zločiny ruských agresorov. Zrejme nikoho neprekvapilo, že jedným z prvých bol práve podpredseda Smeru-SD. Ten okrem sugestívneho prístupu pravidelne prekrúcal históriu, keď chcel svojim kriticky menej zdatným čitateľom nahovoriť, že výraz *Slava Ukrajini* je symbol „ukrajinského neonacizmu“ alebo „ukrajinských fašistov“.

– „V prípade Zuzany Čaputovej, ktorá použila banderovský pozdrav *Sláva Ukrajine*, je však všeobecne známe, že ide o **symbol ukrajinských fašistov**, a preto nešlo iba o prejav sympatie, ale o zjavnú propagáciu“ (Ľ. Blaha, 05. 04. 2022).

– „Nechceme, aby na Slovensku zaznievali banderovské pozdravy ako je *Sláva Ukrajine*. Jednoducho tu **fašizmus** nechceme“ (Ľ. Blaha, Smer-SD, 11. 04. 2022).

– „Chceme, aby Zuzana Čaputová verejne vykrikovala **nacistické banderovské pozdravy**?“ (Ľ. Blaha, Smer-SD – FB, 28. 04. 2022).

– „A aby tam mohol nejaký feťák na Eurovízii vrieskať banderovské pozdravy“ (Ľ. Blaha, FB, 15. 05. 2022).

Blaha svoju, zjavne zámerne zmanipulovanú interpretáciu ukrajinského pozdravu, nepublikoval prvýkrát. Tento prístup neprezentoval iba on, ale objavil sa na sociálnych sieťach vo viacerých štátoch, spravidla u tých čitateľov, ktorí nevideli dôvod odsúdiť za agresiu Ruska Putinov režim. Pozdrav „Slava Ukrajini“ sa dnes pokladá za súčasť ukrajinskej národnej identity. Pôvod nemá v ukrajinskom neonacizme, ako sa to snaží tvrdiť podpredseda Smeru-SD, ale objavil sa už v roku 1840 v básni ukrajinského autora Tarasa Ševčenka Osnovjanenkovi (До Основ'яненка):

Наша дума, наша пісня
Не вмере, не загине...
От де, люде, наша слава,
Слава Україні!

Na prelome 19. a 20. storočia ho prijali za slogan ukrajinské študentské spolky v Charkove. Ako pozdrav sa začal používať až v období Veľkej októbrovej revolúcie medzi ukrajinskými partizánmi, ktorí sa pokúšali zabrániť vplyvu bolševickej revolúcie na Ukrajinu. V období druhej svetovej vojny ho používali predstavitelia Organizácie ukrajinských nacionalistov (OUN), ktorá bojovala nielen proti nemeckým nacistom, ale aj proti sovietskym bolševikom. Jej hlavným cieľom bola nezávislosť Ukrajiny. Tejto organizácii sa prisudzuje páchanie vojnových zločinov. Napriek tomu, že Blaha spája pozdrav s „banderovcami“, skupina na čele so Stepanom Banderom sa v roku 1940 od OUN oddelenila. V období Sovietskeho zväzu bol tento pozdrav zakázaný, pretože sa spájal so separatistickými procesmi na Ukrajine. Používali ho však predstavitelia spolkov ukrajinských emigrantov v exile. Na Ukrajine sa objavil znovu na začiatku deväťdesiatych rokov 20. storočia medzi politikmi, ktorí presadzovali štátnu samostatnosť Ukrajiny, neskôr počas Oranžovej revolúcie a nakoniec aj počas Euromajdanu, teda v rámci série viacerých demonštrácií proti proruskému prezidentovi Ukrajiny Viktorovi Janukovičovi. Demonstranti nesúhlasili s pozastavením prípravy ukrajinsko-európskej asociačnej dohody, ktorá mala naštartovať pro-európsky kurz ukrajinskej politiky.

Tento pozdrav dnes akceptuje nielen väčšina ukrajinskej spoločnosti práve preto, lebo ním Ukrajinci zdôrazňujú svoju túžbu po nezávislosti, ale objavuje sa aj v pozdravoch lídrov demokratických štátov smerom k ukrajinskému obyvateľstvu. V prejave ho použili americký prezident Bill Clinton (citované podľa Broder 1995), kanadský premiér Justin Trudeau (2016), predseda nemeckých sociálnych demokratov a v tom čase minister zahraničných vecí SRN Sigmar Gabriel (2017) a po ruskej agresii na Ukrajinu takýmto spôsobom vyjadrovali podporu Ukrajincom aj viacerí lídri európskych štátov vrátane šéfky Európskej komisie Ursuly von der Leyen (2022) a slovenskej prezidentky Zuzany Čaputovej. V roku 2018 ho prijali ako oficiálny pozdrav ukrajinskej armády.

Keby sme sa teda stotožnili s logikou podpredsedu Smeru-SD, museli by byť podporovatelia fašizmu na čele nielen viacerých demokratických štátov, ale aj Európskej únie. V súlade s touto logikou by museli byť za nedemokratov vyhlásení aj všetci Slováci za to, že používajú slovenskú hymnu. Teda tú istú hymnu, akú malo totalitné Československo, len doplnenú o ďalšiu slohu.

Otázne pri tejto téme ostáva, prečo slovenskí radikálni populisty podporujú autoritársky režim Vladimíra Putina. Pri hľadaní odpovede na túto otázku sa natíska niekoľko hypotéz. V prvom rade proruský sentiment zapadá do dichotomického uvažovania v zmysle priateľ verus nepriateľ. Ak populisty kritizujú establišment, ktorý otvorene podporuje prozápadné sme-

rovanie reprezentované vládami západnej Európy a USA, populistí naopak podporujú Ruskú federáciu, pretože predstavuje protipól západného sveta. Dalším dôvodom sú nálady verejnej mienky. Prieskumy ukazujú, že na Slovensku žije početná skupina ľudí, ktorá pozitívne vníma Rusko a neprekáža jej autoritársky štýl Putinovho režimu. Podľa prieskumu agentúry AKO z konca februára 2022 až jedna štvrtina opýtaných považovala USA za vinníka vojny na Ukrajine (Blaško 2022). Tretí dôvod je v rovine špekulácie, ale existuje dostatok indícií, ktoré by mohli potvrdzovať jeho výpovednú hodnotu. Nemožno úplne vylúčiť fakt, že niektoré slovenské politické strany podporuje finančne ruská strana. Už v minulosti sa objavili podozrenia, že slovenských pravicových extrémistov finančne podporil podnikateľ zo sankčného zoznamu Európskej únie Konstantin Malofejev (ČTK 2017). Jedným z cieľov Putinovho režimu je nestabilná situácia v krajinách strednej a východnej Európy, ktorá by mohla negatívne vplývať na situáciu v rámci celej Európskej únie. Konkrétne Ľudovú stranu Naše Slovensko pre podozrenia z nelegálneho financovania zo zdrojov pochádzajúcich z Ruskej federácie už preverovala aj Národná kriminálna agentúra, doteraz však extrémistom neboli takéto zdroje preukázané (Štefančík, Hvasta 2019). Tieto podozrenia sa objavili opäť v súvislosti so zverejnením informácie o pokusoch vyslanca ruskej ambasády, pravdepodobne pracovníka ruských bezpečnostných služieb, verbovať do svojich služieb občanov Slovenskej republiky. Medzi naverbovanými Slovákmi mal byť vojenský plukovník, zamestnanec SIS, ale aj externý prispievateľ portálu Hlavné správy (Tódová 2022). A práve táto osoba vzbudzuje pochybnosti o financovaní niektorých slovenských politických strán. Hoci sa muž podozrivý zo špionáže „ulakomil“ na niekoľko stoviek eur od ruského agenta, z výročnej správy LSNS (2016) vyplýva, že mu v roku 2016 daroval až 10 000 eur. Takéto presuny peňazí od človeka naverbovaného ruskou tajnou službou vyvolávajú oprávnené podozrenie, či sa takýmto spôsobom nepresúvali peniaze z účtov Ruskej federácie na účty slovenských politických strán.

3.10 Antimimigračný populizmus

O medzinárodnej migrácii, migrantoch alebo o moslimoch doteraz reč nebola, hoci pre európske populistické strany je negatívny postoj k imigrácii jedna z hlavných priorít. Podľa Klausa von Beyme (2018) sa krajne radikálne strany odlišujú pri téme imigrácie najmenej práve v krajinách západnej Európy. Dostávajú totiž dostatočnú spätnú väzbu od časti miestnej populácie, ktorá je pomerne kriticky naladená práve proti migrantom.

Radikálnejším populistickým stranám začali rásť preferencie v osemdesiatych rokoch 20. storočia práve pri rastúcej miere imigrácie (Hayes, Dudek, Marie 2019). V tom čase sa začal meniť charakter migračných procesov v západnej Európe. Zatiaľ čo predtým dominovali pozvaní pracovní migranti väčšinou zo západoeurópskych štátov a Juhoslávie⁸ a spomedzi utečencov obyvatelia štátov vtedajšieho socialistického bloku, v osemdesiatych rokoch začínajú prichádzať do Európy migranti z mimoeurópskych krajín. Dôležitú úlohu pri vytváraní negatívneho prístupu k imigrantom zohrával aj náboženský faktor, keďže mnohí prichádzali do Európy z moslimských štátov (Lidák 2014, Onufrák 2020). Na rozdiel od bývalých utečencov z komunistickej Európy, ktorí sa považovali nielen za vzdelaných, kvalifikovaných, pracovne zručných a pochádzali z kultúrne príbuzných krajín, pričom ich zároveň pokladali za dôležitý zdroj informácií o politických súvislostiach za „železnou oponou“ (Štefančík 2015), migranti z neeurópskych štátov tieto atribúty nemali (Watson 2009). Migrácia sa tak v západnej Európe postupne stávala jednou z najdôležitejších tém politického diskurzu. Napriek úsiliu národných vlád potlačiť rastúcu nevráživosť k cudzincom stanovením prísnych obmedzení prisťahovalectva, v osemdesiatych a začiatkom deväťdesiatych rokov 20. storočia sa po niekoľkých desaťročiach od konca druhej svetovej vojny opäť objavila xenofóbia a rasizmus (Betz 1994).

V slovenskom politickom diskurze téma migrácie dlho absentovala, prípadne stála na okraji záujmu politikov (Prívara, Rievajová 2021). Presadila sa až v rokoch 2015 a 2016, keď do Európy prichádzali tisícky imigrantov zo Sýrie a severoafrických štátov (Letavajová et al. 2020), kedy sa migrácia začala prezentovať prioritne ako hrozba (Goda, Ušiak 2016). Keďže médiá pokrývali túto tému mimoriadne intenzívne, začali sa ňou zaoberať aj politickí aktéri. Boli to politici Smeru-SD a ĽSNS (vrátane súčasných predstaviteľov strany Republika), kto pred voľbami 2016 využíval negatívny prístup k migrácii ako jednu z hlavných mobilizačných tém. Populisti predstavovali negatívny vzťah k migrantom používaním rôznych výrazov z vojenského slovníka (*invázia, agresia, vpád, genocída, likvidácia, brániť, bojovať* atď.) (Štefančík, Hvasta 2019; Izák 2021). Pokúšali sa tak navodiť strach pred aktérmi migračných procesov, ktorí v predstavách extrémistov vystupovali ako hrozba pre kultúrnu a národnú identitu nielen slovenského národa, ale aj národov iných európskych štátov. Obyvatelia Slovenska reagovali na tému migrácie tak intenzívne prvýkrát a veľká časť slovenskej verejnosti komentovala migračné procesy v Európe s mimoriadnou dávkou

⁸ Z neeurópskych štátov to boli prevažne iba Turci v Nemecku a Alžírčania vo Francúzsku (Betz 1994)

expresívnych výrazov, resp. xenizmov. Podľa slovakistiek Oľgy Orgoňovej a Aleny Bohunickej (2016) kriticky naladení obyvatelia Slovenska zakladajú svoje uvažovanie o imigrantoch na stereotypoch, že sú/budú nekvalifikovaní (s následnými negatívnymi ekonomickými dôsledkami a zvýšenou mierou kriminality), sociálne a kultúrne neprispôsobiví, doslova „horší“ než sociálne vylúčení Rómovia, pričom ich kultúrne konštanty (mešity, modlitebné reálie, odevy, zákonodarstvo...) sú pre slovenskú populáciu rušivé „exotizmy“. Tieto prejavy signalizujú vysokú mieru intolerancie a nedostatok akomodačného úsilia časti slovenskej populácie.

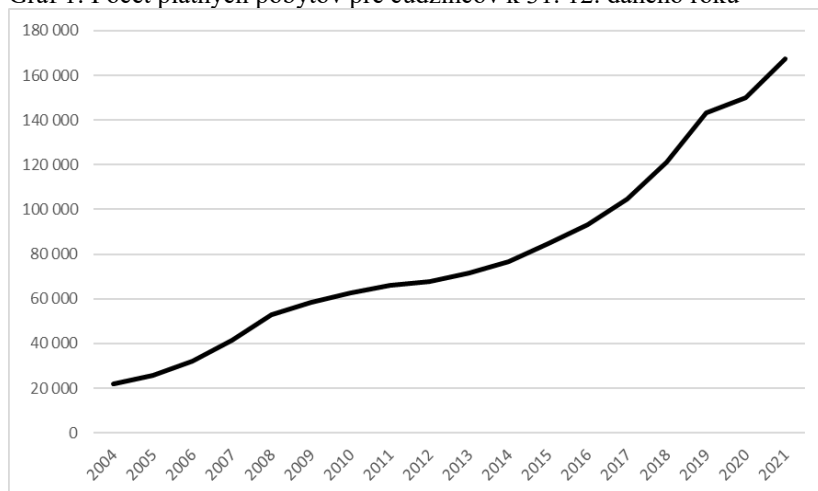
Výrazom imigrant sa v populistickom slovníku rozumie spravidla človek prichádzajúci z kultúrne a nábožensky odlišného prostredia. Otázka migrácie sa tak čoraz viac redukuje na príslušnosť k náboženskému spoločenstvu, konkrétne k islamu (Hartleb 2018). Islam je v populistickom vnímaní symbolickým obrazom „cudzosti“, ktorý ohrozuje domácu homogénnu spoločnosť cudzou kultúrou a zároveň obrazom násilnej cudzej moci. Na Slovensku má totiž časť populácie predstavu, že islam je násilné náboženstvo, ktoré nie je kompatibilné s kresťanským vierovyznaním (Letavajová, 2018). Keďže imigranti sú podľa populistov nositeľmi odlišných kultúrnych zvykov, prezentujú ich ako hrozbu pre domácu kultúru a národnú identitu. V tejto súvislosti tak ponúkajú zjednodušené odpovede na otázku, ako má kresťanská Európa reagovať na rastúcu populáciu ľudí s moslimským vierovyznaním, ktoré ohrozuje prežitie národa alebo západnej, resp. západoeurópskej civilizácie. Súčasťou tohto diskurzu je politický mýtus, že kedysi existovali určité homogénne národné spoločenstvá a tieto možno obnoviť, ak sa migrácia z kultúrne a nábožensky odlišných štátov eliminuje, prípadne sa úplne zastaví (Huysmans 2000).

V populistickom slovníku migranti nie sú ochotní integrovať sa, dôsledkom čoho je vytváranie uzavretých prísťahovaleckých komunít a vyššia miera kriminality u imigrantov (Štefančík, Hvasta 2019), ktorí môžu okrem národnej a kultúrnej identity ohrozovať aj osobnú bezpečnosť. Postoje k migrantom zakladajú na opakovaní negatívnych stereotypov (Lenč 2022), aby tým posilnili emocionálny aspekt svojej výpovede. Migrant je tak v očiach radikálnych populistov spravidla zločinec, ktorý nie je schopný akceptovať právne princípy hostiteľského štátu:

– „Ak vám jedného dňa znásilní a zavraždí vašu ženu, matku alebo dcéru horda migrantov, potom si možno spomeniete na to, kto bol ten, čo im pomáhal usadiť sa v našom štáte a odkiaľ na to bral peniaze. Potom zažijete, o čom je tá migrácia, ktorá prináša prospech všetkým, financovaná ministerkou Kolíkovou z vašich peňazí“ (R. Schlossár, NR SR, 10. 05. 2021).

Problém slovenských radikálnych populistov – na rozdiel od podobne orientovaných politikov zo štátov západnej Európy – spočíva v tom, že Slovensko nie je typická imigračná krajina. Počet cudzincov s tolerovaným pobytom na Slovensku začal rásť až po vstupe štátu do Európskej únie, pričom až do roku 2014 prevažovali cudzinci zo štátov EÚ. Dlhodobo nízky je aj počet žiadateľov o azyl a ešte nižší počet pozitívne vybavených žiadostí o azyl (Letavajová 2021). Hoci počet imigrantov postupne rastie aj na Slovensku (Graf 1), celkové počty sa stále nedajú porovnávať s typicky imigračnými štátmi západnej Európy, ako sú napríklad Nemecko, Švajčiarsko, Francúzsko alebo Veľká Británia.

Graf 1: Počet platných pobytov pre cudzincov k 31. 12. daného roku

Zdroj: Úrad hraničnej a cudzineckej polície 2022

Obyvateľom Slovenska chýbajú každodenné skúsenosti s imigrantmi, preto nemusia pociťovať potrebu zaoberať sa migráciou prípadne spolužitím s imigrantmi vo svojom bezprostrednom sociálnom prostredí. Napriek silnému odporu niektorých politických strán možno rast imigrantov na Slovensku vysvetliť pozitívnymi opatreniami ministerstva práce a sociálnych vecí v oblasti zamestnávania cudzincov a zvýšeným dopytom veľkých zamestnávateľov po pracovnej sile. Rast počtu imigrantov s povoleným pobytom rástol na Slovensku najmä vďaka liberálnej imigračnej politike, ktorá reagovala na nedostatok pracovnej sily v niektorých odvetviach národného hospodárstva. Rozhodujúci nástroj slovenskej imigračnej politiky bol tak spojený s podmienkami na zamestnávanie cudzincov (Stojarová 2019). Pa-

radoxné je, že opatrenia vlády podporujúce migráciu prijala vláda na čele so Smerom-SD, a to aj napriek tomu, že práve strana Smer-SD sa od roku 2015 prejavovala mimoriadne silnou antiimigračnou rétorikou. Tento paradox, keď politické strany, dokonca aj vládne, na jednej strane migrantov odmietajú, pričom na druhej strane ich počet vzhľadom na dopyt zamestnávateľov rastie, nie je typický iba pre Slovensko, ale objavuje sa v mnohých krajinách, kde sa nedostatok pracovnej sily rieši ponúkaním príležitostí cudzincom zamestnať sa (Bonjour 2011, Lidák, Štefančík 2020).

V pravicovom radikálnom populizme sa negatívne predstavujú prioritne dve skupiny imigrantov: moslimovia a ekonomickí migranti. O oboch skupinách spravidla tvrdia, že ide o ilegálnych migrantov. Prívlastok *ilegálny* nesie so sebou konotáciu aktérov protizákonného správania, čo môže podporovať negatívne stereotypné predstavy. Migrácia sa tak rovná nezákonnosti. Ak sa o migrantoch viacerí politickí aktéri všeobecne vyjadrujú ako o porušovateľoch zákona, posilňuje sa vo verejnosti predstava, že sú stelesnením bezpečnostnej hrozby, ktorú je možné vyriešiť o. i. dôkladnejšou kontrolou hraníc (Matytcina, Grigoryanova 2021b).

O prívlastku *ilegálny* v kontexte opisu konkrétnej kategórie migrácie sa dnes vedú diskusie, či ide o politicky korektný výraz. Výrazový prostriedok „ilegálni (alebo nelegálni) migranti“ vyvoláva dojem, že nelegálny je konkrétny človek, jeho ľudská existencia. Nelegálny môže byť pobyt v inom štáte, ale človek nemôže byť nelegálny (PICUS 2022).

Islam a moslimov prezentujú európske pravicové radikálne strany ako hrozbu a protiklad európskych hodnôt (Mareš 2014). V západnej Európe sa antimoslimský populizmus zakladá spravidla na odmietaní mešít a nosenia niektorých náboženských odevov v priestoroch verejných inštitúcií. Populizmus založený na otvorenom odmietaní moslimov má aj negatívne dôsledky na spoločenskej úrovni, pretože podporuje vylúčenie a diskrimináciu jednej časti obyvateľstva (Oztig, Gurkan, Aydin 2021). Vzhľadom na nízky počet moslimov na Slovensku miestni populisty odmietajú už len samotnú prítomnosť moslimských migrantov.

– „Odmietame sa nechať zneužívať a nesúhlasíme so záplavou Slovenska **moslimskými imigrantmi** z afganskej púšte“ (M. Uhrík, FB, 25. 03. 2022).

Vo vyššie predstavenom fragmente je použitá metafora, resp. konceptuálna metafora vody, prípadne tekutiny „so záplavou“. Podobné metafory vyvolávajú negatívnu konotáciu, pretože sa s nimi asociuje chaos, nestabilita prípadne nebezpečenstvo, ktoré nie je možné úplne dostať pod kontrolu (*migračná vlna, migračné toky, loď je plná, príliv alebo záplava moslim-*

ským imigrantov, zaplaviť Európu migrantmi) (Taylor 2021). Problém pri tejto konceptuálnej metafore je taký, že niektoré slovné spojenia sa používajú aj v bežných komunikačných situáciách alebo dokonca v odborných textoch (napr. *migračná vlna, migračné toky*), preto je dôležitý kontext, v ktorom sa tieto metafory používajú. Z iných konceptuálnych metafor zo slovníka predstaviteľov slovenskej krajnej pravice ide o metaforu spojenú so živočíchmi (*špinaví paraziti, hordy migrantov*); nepriateľom (*votrelci z Afriky, budeme brániť Slovensko, imigranti obsadzujú Slovensko*); migrantmi ako záťažou (*záťaž pre náš pracovný trh*); hostí (*EÚ pozýva migrantov*) a metaforu obchodnej komodity (*kultúra dovozu imigrantov, podporovatelia dovozcov tzv. migrantov*) (Štefančík, Lidák 2021).

- „*Ani slovo o tom, že či budeme naďalej sa snažiť odolávať tlaku Európskej únie na **zaplavenie** Slovenska imigrantami a cudzincami, ktorí tu nemajú čo robiť*“ (Marian Kotleba, NR SR, 28. 04. 2020).
- „*Ak vám jedného dňa znásilní a zavraždí vašu ženu, matku alebo dcéru **horda** migrantov ...*“ (R. Schlossár, NR SR, 10. 05. 2021).
- „*... to **dovožu** rôznych **imigrantov** a medzi nimi, samozrejme, aj teroristov do Európy*“ (M. Sulanová, NR SR, 17. 06. 2021).
- „*Je to šité pre **hordy** neprispôsobivých elementov z Afriky, Blízkeho východu alebo nebudaj z moslimských krajín Ázie*“ (S. Mizík, NR SR, 16. 02. 2022).

Aktéri migračného diskurzu z radov pravicových radikálov v kontexte negatívneho prístupu k imigrácii moslimov často používajú výraz *islamizácia* (Štefančík, Hvasta 2019). Týmto slovom sa pôvodne označovalo rozširovanie islamského náboženstva do pôvodne neislamských krajín a rast jeho významu na náboženský život. V súčasnom politickom diskurze sa používa v negatívnom kontexte. Spravidla sa ním označuje radikálne rozširovanie islamu (Hierl 2012). V komunikačných stratégiách pravicových populistov sa toto slovo používa ako synonymum násilného a nechceného prieniku islamského náboženstva do Európy vrátane Slovenska. Cieľom islamizácie je zlikvidovať národnú, kultúrnu či náboženskú (kresťanskú) identitu európskych spoločností. Výsledkom islamizácie má byť zánik európskej civilizácie resp. kresťanstva. Príslušníka moslimského vierovyznania predstavujú ako toho, kto chce zničiť kultúrno-náboženskú podstatu Slovenska.

- „*V tieni covidu a pandemických opatrení, ktoré ničia členské štáty EÚ, pokračujú byrokrati z Bruselu naďalej aj s postupnou **islamizáciou** Európy*“ (kotlebovci.sk, 2021).

Okrem ohrozenia kultúrnej a národnej identity, prípadne osobnej bezpečnosti, sa migranti vnímajú ako ekonomická hrozba, resp. ekonomické bremeno. Migranti majú predstavovať lacnú pracovnú silu, ktorá je na trhu práce pre domácich pracovníkov konkurentom. Migranti sa vnímajú aj ako ekonomické bremeno ako poberatelia rôznych sociálnych dávok. Podľa populistov tak ohrozujú sociálny systém. Financie vynaložené na sociálnu pomoc migrantom by sa podľa populistov mohli vynaložiť na konkrétnu pomoc sociálne ohrozeným skupinám, napríklad dôchodcom, matkám s malými deťmi, prípadne by sa mohli poskytnúť rôznym zariadeniam ako škôlky, školy, nemocnice alebo domovy dôchodcov.

- „Škandál! Vláda bude dávať Abdulom, Bašírom, Muhamedom z Afriky viac ako našim dôchodcom, či mladým mamičkám“ (S. Mizík, FB, 16. 02. 2022).
- „Ale mladá slovenská rodina nech si poradí sama ako vie. Hádam ju nebude podporovať štát. Však štát potrebuje podporovať utečencov a podobne, banky. Hádam nebude podporovať mladé slovenské rodiny, keď to potrebujú banky“ (M. Suja, NR SR, 16. 02. 2022).
- „A prečo teda tej mamičke dáte o 81 eur viac ako slovenskej mamičke ... prečo tá suma pre mamičku z Iraku musí byť väčšia ako pre slovenskú mamičku? ... prečo suma musí byť vyššia ako to, čo dostávajú mladé slovenské rodiny, ako to, čo dostávajú slovenskí dôchodcovia“ (M. Mazurek, NR SR, 16. 02. 2022).
- „Tak ako ja neviem prečo podporovať migrantov a dávať im ešte dokonca viac peňazí ako Slovákom alebo slovenským ženám“ (M. Urban, NR SR, 16. 02. 2022).

Posledná dimenzia hrozby v kontexte medzinárodnej migrácie má politický charakter. Populisti vychádzajú z presvedčenia, že tvorba migračnej politiky vrátane otázky kto vstúpi do cieľového štátu a za akých podmienok v ňom zostane, je výsostne v kompetencii národných vlád, nie medzinárodných organizácií. Návrhom Európskej únie, aby prichádzajúci migranti boli prerozdelení medzi členské štáty podľa povinných kvót, toto výsostné právo národného štátu tvoriť migračnú politiku sa podľa pravicových populistov narúša. Migračná situácia a reakcia Európskej únie na ňu mala ohroziť politickú suverenitu Slovenska. Slovensko sa tak vo vzťahu k Európskej únii malo dostať do vazalského postavenia.

Napriek tomu, že po rokoch 2015 a 2016 sa téma migrácie z hlavného politického diskurzu rýchlo vytratila, pravicoví aj ľavicoví populisty tému sporadicky znovuobjavujú a usilujú sa podčiarknuť hlavne negatívne aspekty migračných procesov. Migrácia sa stále vníma ako jav, ktorý ohrozuje

osobnú bezpečnosť či kultúrnu a národnú identitu Slovenska. Migrantov populisti často kladú na jednu úroveň s teroristami...

– „*My predsa nechceme, aby sme sa kvôli našim politikom nechali zatiahnuť do takýchto vojen a aby sem chodili potom nejakí imigranti páchať teroristické činy len preto, lebo zo zúfalosti sa potrebujú proste pomstiť*“ (Marian Kotleba, NR SR, 27. 01. 2021).

– „*Slovensko je bezpečná krajina preto, lebo sme sa ubránili masovému prílivu imigrantov. ... a nechceme sa stať súčasťou tej západoeurópskej kultúry, teroristických útokov, zrazených ľudí na zastávkach, vybuchujúcich vlakov a podobných chuťoviek, ktoré tá kultúra dovozu imigrantov jednoducho so sebou nevyhnutne prináša*“ (Marian Kotleba, NR SR, 27. 01. 2021).

– „*Jednoducho Francúzi, Španieli, Taliani kolonizovali celý svet dlhé roky a teraz sa divia, že títo imigranti im tam robia problémy, robia tam teroristické činy*“ (Marek Kotleba, NR SR, 17. 06. 2021).

– „*...videl som v Bosne davy ľudí, davy týchto džihádistov, moslimov, išli do Európy...*“ (S. Mizík, NR SR, 16. 09. 2021).

– „*Naša vláda kašle na občanov Slovenskej republiky. Ale, ale o migrantov, ekonomických migrantov a hlavne mladých juncov, z ktorých sú mnohí vycvičení teroristi, ktorí sa aktívne zúčastňovali mnohých vojen, teroristických akcií, vrážd, zotročovania ľudí a znásilňovaní na týchto nekašle, na týchto naozaj nekašle*“ (S. Mizík, NR SR, 16. 02. 2022).

...a všetci, ktorí nevyjadrujú negatívny postoj k migrácii sa vnímajú ako nepriatelia. Ich charakteristickým znakom má byť to, že stoja v opozícii k populistom aj v iných témach:

– *Všimnite si, že tí, ktorí podporujú očkovanie, sú zväčša tí istí, ktorí podporujú vykonávanie potratov aj prijímanie imigrantov*“ (Noviny ĽSNS, september 2021).

Podľa Hainswortha (1992: 7) je migrácia pre pravicových populistov „témou par excellence“. Hoci antiimigračný apel v západnej Európe je typický v prvom rade pre pravicových populistov, na Slovensku reagujú na túto tému aj predstavitelia krajnej ľavice. Ľavicoví populistí boli vo vzťahu k migrantom negatívne vymedzení predovšetkým v období masových migračných procesov v rokoch 2015 a 2016. Migráciu prezentovali ako hrozbu pre domáce obyvateľstvo, odmietali prerozdelenie migrantov medzi členské štáty EÚ. Slovenskí politici tak chceli využiť regionálnu polohu, pretože

prijímanie migrantov mali v súlade s Dublinským dohovorom zabezpečovať krajiny na vonkajších hraniciach schengenského priestoru. Po odznení migračnej diskusie z rokov 2015 a 2016 sa ľavicoví populistí vracali k tejto téme len sporadicky:

– „*Ale my si musíme chrániť naše slovenské záujmy a slovenský záujem je, aby sme tu nemali migráciu, ktorá nevyhovuje Slovákom, ktorá prináša napríklad islamizáciu alebo nejaké, vytváranie nejakých skupín a práve dnes to vidíme na príklade Viedne, kde práve táto migrácia spôsobuje veľké problémy. Čiže chráňme si slovenské záujmy*“ (L. Kamenický, NR SR, 03. 11. 2020).

– „*A dnes, keď sa Migračného úradu SR zmocnila Sorosova Nadácia otvorenej spoločnosti, považujeme to za zradu Slovákov. ... Vláda by sa mala ospravedlniť Slovákom za to, že na taký dôležitý post ako je šéf Migračného úradu SR dosadila Sorosovho generála*“ (Ľ. Blaha, FB, 26. 01. 2021).

Téma medzinárodnej migrácie sa dostala do centra pozornosti politického diskurzu aj v kontexte ruskej vojenskej invázie na Ukrajinu. Bezprostredne po tom, ako Rusko vojensky napadlo svojho západného suseda, tisíce ukrajinských utečencov opustili krajinu pôvodu a hľadali útočisko v susedných krajinách vrátane Slovenska. Rozdiel medzi migračným diskurzom z rokov 2015 a 2016 spočíval najmä v absencii hystérie, ktorú politici pred voľbami 2016 výrazne podporovali. Obyvatelia Slovenska zareagovali po ruskej agresii spontánnou pomocou, počnúc finančnou, cez zbierky šatstva, drogérie, ale aj plienok, až po ponuky na ubytovanie v súkromí.

Populisti si však aj na tejto emigrácii prevažne ukrajinských žien, detí a seniorov našli svoju vlastnú tému. Okrem obyvateľov Ukrajiny totiž z vojnou postihnutej krajiny migrovali aj cudzinci, ktorí sa na Ukrajine zdržiavali z rôznych dôvodov, napríklad zahraniční študenti na ukrajinských vysokých školách. Keďže išlo o cudzincov s iným zafarbením pokožky než má autochtónne obyvateľstvo, dostali sa hneď do pozornosti tak ľavicových ako aj pravicových populistov. Prípadne pripomenuli, že z Ukrajiny na Slovensko prichádzajú aj osoby obvinené z vykonávania trestnej činnosti, čo môže vyvolať negatívny postoj k imigrovaným Ukrajincom a naštrbiť tak pôvodne väčšinovo solidárny prístup slovenskej verejnosti k ukrajinským vojnovým utečencom:

– „*Ja osobne tu nevidím žiadne matky s deťmi. Ja tu vidím jednu Afriku. ... To je absolútny koniec celej európskej civilizácie. Toto všet-*

ko je absolútne negovanie toho, čo sme tu dokázali za dvetisíc rokov našej civilizácie európskej. Som šokovaný, som z toho zhnusený“ (S. Mizík, youtube, 28. 02. 2022).

– „*Brutálny šok na hraniciach s Ukrajinou! Polícia púšťa migrantov z Ázie a Afriky úplne bez kontroly!*“ (kotlebovci.sk, 28. 02. 2022).

– „*„Ekonomickí migranti, ktorí uviazli v Bielorusku po neúspešnej snahe prebiť sa cez Poľskú hranicu, dnes prúdia cez Ukrajinu aj ku nám“* (M. Mazurek, FB, 01. 03. 2022).

– „*Valí sa sem migračná vlna a ľudia majú obavy z nekontrolovanej migrácie - jedna vec je pomôcť ukrajinským ženám a deťom, iná vec je púšťať sem špekulantov z tretích krajín“* (Ľ. Blaha, FB, 02. 03. 2022).

– „*Dnes reálne vidíme, že cez hranicu navyše neprechádzajú len Ukrajinci, ale prakticky kadejaké živly, ktoré si to zmyslia“* (M. Mazurek, FB, 04. 03. 2022).

– „*Nevedia ani len ochrániť Slovensko pred hrubokrkom mafiou, ktorá sa sem valí z Ukrajiny“* (Ľ. Blaha, FB, 01. 04. 2022).

Podľa Wilsona (2001) jedným z hlavných cieľov analýzy politického diskurzu je hľadanie spôsobov, akými sa prostredníctvom jazyka manipuluje s cieľom dosiahnuť špecifický politický efekt. V tomto kontexte je dôležité podčiarknuť výraz „manipulovať“. V prípade migračného diskurzu totiž často nejde o odraz reality, v ktorej by migranti boli skutočnou hrozbou, ale sú skôr súčasťou komunikačných stratégií politických aktérov, čo sekuritizáciou migrácie sledujú v prvom rade mocenské ciele (Kostlán 2014). Keďže migrácia sa na prelome rokov 2015 a 2016 stala na Slovensku jednou z ústredných tém predvolebnej debaty, migračný diskurz sa stal súčasťou politického diskurzu. Van Dijk (2018) prízvukuje, že migračný diskurz nie je vždy len o migrácii, ale môže byť aj podstatnou súčasťou migrácie ako fenoménu. Aktuálne diskurzívne štúdie upozorňujú, že diskurz nie je len forma používania jazyka, ale aj „forma sociálnej a politickej (inter)akcie. Migrácia ako sociálny jav pozostáva nielen zo (skupín) účastníkov, inštitúcií, mnohých typov sociálneho a politického (medi)konania, ale aj z mnohých žánrov migračného diskurzu ako sociálnych a politických aktov a interakcií“ (van Dijk, 2018: 230).

3.11 Etnopluralizmus

Vo vyjadreniach predstaviteľov slovenskej krajnej pravice pred rokom 2016, teda pred vstupom ĽSNS do Národnej rady SR, s kolegom Miloslavom Hvastom (2019) sme často identifikovali vyjadrenia, ktoré boli na hranici, prípadne až za hranicou politicky prípustného. Prejavy šovinizmu, rasizmu, nenávisti k určitým skupinám (Rómom, imigrantom, homosexuálom, intelektuálom) boli štylistickým príznakom pravicových extrémistov. Po viacerých individuálnych súdnych procesoch a po pokuse generálneho prokurátora zrušiť ĽSNS ako celok bolo možné sledovať postupnú zmenu v politickom slovníku pravicových extrémistov. Hoci otvorený rasizmus pomaly ustúpil do úzadia, nepriateľstvo k určitým skupinám zostalo. Nepriateľský postoj k nim už neartikuluje tak otvorene ako v minulosti, ale napriek tomu je možné identifikovať rezidua otvoreného rasizmu. Vyjadrené inak, rasizmus nahradili etnopluralizmom.

Etnopluralizmus, slovo odvodené z gréckeho „ethnos“ a latinského „pluralis“, znamená koexistenciu národov prípadne etnických spoločenstiev. Jeho podstatou je odmietanie miešania kultúr, národov alebo etník. Odmieťa integráciu cudzincov, imigrantov, utečencov do spoločností cieľových štátov migrácie. V kontexte tohto uvažovania je namieste položiť si otázku, či odmietanie iných kultúr nie je len maskovaná forma rasizmu a šovinizmu. Predstavitelia krajnej pravice zmenili svoj politický slovník, aby nečelili opätovným pokusom zákazu činnosti strany. Podstatu negatívneho postoja k migrantom, iným etnikám, prípadne náboženstvám, v prvom rade islamu, však nezmenili.

Jednou z požiadaviek etnopluralistov je etnická homogenita štátov a spoločností. Podľa Magdaleny Marsovszkej (2015) na rozdiel od humanistickej tradície, ktorá predpokladá spolužitie jednotlivcov či neustále sa meniacu a splývajúcu diverzitu, v etnopluralizme sa etnické spoločenstvá javia, akoby boli od seba oddelené špecifickými zvláštnosťami – geografickým a pokrvným pôvodom, kultúrou a jazykom, ako aj jednotným spoločenským povedomím. Etnopluralizmus teda znamená existenciu homogénnych etnických spoločenstiev, t. j. existenciu uzavretých spoločností a uzavretých kultúr (Stöss 2006).

Obyvateľov, ktorí nemajú etnický pôvod ako autochtónne obyvateľstvo, spravidla vnímajú ako rušivý faktor ohrozujúci národnú identitu domácich obyvateľov (Pfeiffer 2018). Prenikanie rôznych vplyvov z iných spoločností vnímaných ako cudzie sa pokladá za ohrozenie vlastnej kultúrnej identity. V rámci tohto konceptu etnické skupiny definujú nie podľa ich pôvodu, ale podľa príslušnosti ku kultúre. Cieľom tohto uvažovania je odlíšenie domácej spoločnosti od cudzincov. Podľa zástancov etnopluralizmu sú národy

alebo národné spoločenstvá pripravené riešiť konflikty len vtedy, ak sa sústreďia na vlastné kultúrne a geografické osobitosti. Etnopluralisti predpokladajú, že etnické spoločenstvá tvorí len jedna kultúra, ktorú treba obraňovať proti „cudzím vplyvom“. Aby si príslušné etnické komunity mohli zachovať vlastnú kultúru a identitu, predpokladá sa, že sa musia navzájom odlišiť. Boj za čistú kultúru sa tak stáva bojom proti univerzalizmu. Koexistencia marginalizujúcich nacionalizmov má byť alternatívou univerzalizmu a rovnostárstva (Marsovszky 2015).

V odbornej literatúre sa stretáme s názorom, že za výrazom kultúrna identita rôznych národov sa skrývajú sociálne darwinovské perspektívy a výrazná, aj keď modifikovaná forma (moderného) rasizmu, v ktorom sa extrémisti zámerne vyhýbajú používaniu lexémy *rasa*. Toto slovo má totiž spravidla negatívnu konotáciu, preto sa často nahrádza výrazmi ako kultúra, etnicita, ľudia, národ, prípadne inými podobnými. Tento prístup sa zvykne označovať aj ako „rasizmus bez rás“ (Balibar, Wallerstein 1992), ktorý sa zrieka lexémy *rasa* bez toho, aby devalvácia a vylúčenie TOHO DRUHÉHO stratili na razancii. Na rozdiel od „klasického“ rasizmu etnopluralizmus nemusí nevyhnutne podčiarkovať nadradenosť národa; väčšina predstaviteľov však vyvoláva požiadavku na dominantné postavenie európskych národov. Podľa tohto prístupu by každý *ľud* mal mať rovnaké právo a rovnaký nárok na svoju národnú a kultúrnu identitu, dôležité však je, že toto právo by sa malo realizovať na svojom vlastnom mieste pôvodu, nie na území iného štátu. V súlade s touto myšlienkou etnopluralisti pristupujú k migrácii zásadne negatívne. Keďže imigrantov vnímajú ako hrozbu pre kultúru a národnú identitu, poukazujú v prvom rade na jej negatívne dôsledky.

Súčasná krajná pravica artikuluje zámer chrániť vlastnú etnickú skupinu pred vonkajšími kultúrnymi vplyvmi. Kultúrne vplyvy prenikajúce z iných štátov, resp. kultúrnych spoločenstiev prostredníctvom medzinárodnej migrácie sa vnímajú spravidla negatívne. Krajná pravica preto artikuluje záujem zamedziť imigrácii prípadne prítomnosti cudzincov, rovnako je kritická k multikulturalizmu, a to aj napriek tomu, že model integračnej politiky založenej na multikulturalizme sa dnes považuje za prekonaný aj v tých európskych štátoch, ktoré tento model v minulosti aplikovali (Seresová 2022). Základom pravicovopopulistickej politiky identity je zachovanie a obrana kultúrnej rozmanitosti proti multikultúrnej utópii. Pravicoví populisté prezentujú multikulturalizmus ako devalváciu vlastnej kultúry. Národ je tak obeťou tých, ktorí podporujú neobmedzené prisťahovalectvo, a tým schvaľujú ničenie národnej a kultúrnej identity. Tento prístup TÝCH DRUHÝCH potom vedie k požiadavke pravicovopopulistických strán na uznanie práva na národnú, kultúrnu či náboženskú identitu (Betz 2002). Podľa Stössa

(2006) je v niektorých radikálnych stranách etnocentrizmus výraznejší ako nacionalizmus.

– „*Je to politický projekt, projekt, ktorý nám chce nielen vnucovať nejaké množstvá imigrantov z úplne iných **nekompatibilných kultúr***“ (M. Mazurek, NR SR, 24. 09. 2020).

– „*Devianti, potratári, feministky, slniečkari, **multi-kulti šialenci**, tí všetci sú štedro dotovaní z peňazí všetkých Slovákov vďaka vám, pani ministerka*“ (R. Schlossár, NR SR, 10. 05. 2021).

3.12 Sexuálne menšiny

Hoci v tejto publikácii prezentujem záujem predstaviť skôr spoločné komunikačné prieniky medzi ľavicovými a pravicovými populistami, v nasledujúcich dvoch častiach urobím výnimku, pretože ide o jeden z výrazných prejavov v prvom rade predstaviteľov slovenskej krajnej pravice. Sexuálne menšiny sú jedna zo skupín, ktorú radikálna pravica pravidelne uráža, popiera jej práva a nálepkuje ju hanlivými výrazmi. Ľavicoví radikáli túto tému skôr obchádzajú, do verejného diskurzu príliš nezasahujú, ale určite sa nepokladajú za podporovateľov záujmov sexuálnych menšín. Na ilustráciu, v roku 2019 sa podpredseda Smeru-SD Ľuboš Blaha negatívne vyjadril na adresu organizácie, ktorá kritizovala vtedajšiu ministerku Laššákovú za to, že ministerstvo kultúry odmietlo finančne podporiť sexuálne menšiny („*Oni si fakt robia z ľudí prdel. Byť na mieste ministerky Laššákovej, tak tú **bezočivú háved'** zo Slušného Slovenska za tieto nehorázne obvinenia zažalujem... Slušné Slovensko sú hyeny... Proste **hyeny. Mrchožrúti. Arogantní frackovia**, ktorí lezú na nervy celému Slovensku*“) (dostupné na FB, 21. 05. 2019).

V štátoch západnej Európy nie sú sexuálne menšiny, resp. homofóbia spravidla témou pravicových populistov. Jedným z dôvodov by mohla byť všeobecná akceptácia väčšinou spoločnosti, ale aj homosexuálna orientácia niektorých populistických lídrov. V centre pozornosti populistov stoja skôr v krajinách bývalého socialistického bloku, čo možno vysvetliť ako pozostatok komunistického režimu. Napríklad v Poľsku sice „homosexualita nebola trestná, ale štát ju vykresľoval ako prejav „západnej skazenosti a nezlučiteľnosti so socialistickou morálkou. Preto boli homosexuáli často pod dohľadom bezpečnostných služieb. V Sovietskom zväze mohol byť sexuálny vzťah medzi mužmi potrestaný až piatimi rokmi ťažkých prác vo väzení“ (Mole 2018). V súčasnosti populistickí politici v Poľsku a Maďarsku stále prezentujú mimoriadne negatívny vzťah k sexuálnym menšinám.

Cez kritiku sexuálnych menšín nasleduje kritika Európskej únie, keďže Únia podporuje právnu rovnosť homosexuálov. Populisti vidia v liberálnom postoji európskych politikov k právam LGBT hrozbu pre národnú a kresťanskú identitu a upozorňujú tak na rozdiely medzi „dekadentným západom“ a „tradičným východom“ (Mole 2018).

Na Slovensku príslušníkov sexuálnych menšín kritizujú a dehumanizujú v prvom rade pravicoví extrémisti (Štefančík, Hvasta 2019). V pravicovo-extrémistickej perspektíve homosexuálov prezentujú ako ľudí „*s mylnou, dezorientovanou orientáciou*“, spravidla ich nálepkujú negatívnymi prívlastkami ako *chorí, perverzní a degenerovaní ľudia, asociáli, devianti, dekadentní, sexuálni úchyláci, buzeranti*, ktorí svojimi zvrhými požiadavkami, okrem iného o adopciu detí pámi rovnakého pohlavia, podkopávajú, a teda ohrozujú základy tradičnej rodiny, národného a kultúrneho spoločenstva či celej európskej civilizácie (pozri viac Štefančík, Hvasta 2019). V skúmanom období síce táto téma nepatrila k hlavným bodom verejného diskurzu, no predstavitelia krajnej pravice v rôznych difúzných výrokoch nezabudli pripomenúť svoj diskriminačný prístup k právam príslušníkov sexuálnych menšín:

– „*Podľa mňa totižto neexistujú žiadne transrodové osoby, sú nejakí blázni, ktorí si zo dňa na deň povedia, že ja už nie som žena, ja som muž, ja už nie som muž, ja som žena*“ (M. Mazurek, NR SR, 13. 05. 2020).

– „*Ja sa vás chcem spýtať, či ste tým nemysleli náhodou aj práva LGBT a podobné zvrátenosti*“ (Marian Kotleba, NR SR, 08. 07. 2020).

– „*Táto zvrhlá liberálna agenda, snažiaca sa o rozvrátenie tradičného modelu ľudskej spoločnosti, sa postupnou salámovou metódou pretláča po celom svete ... LGBT komunita úchylákov najnovšie vychádza v ústrety pripravovaná novela školského zákona*“ (Noviny ĽSNS, máj 2021).

– „*Tu je to pripravené, tu sa to pripravuje, že za určitých podmienok bez súhlasu biologických rodičov si budú môcť dvaja úchyláci, buzeranti, osvojiť dieťa ... Toto je začiatok absolútnej degenerácie a likvidácie slovenskej spoločnosti*“ (Marian Kotleba, NR SR, 06. 10. 2021).

– „*Aby ste boli v obraze, pod transsexuálmi myslím duševne chorých jedincov, sexuálnych deviantov*“ (R. Schlossár, ĽSNS, 24. 04. 2022).

3.13 Rómovia

Podobne ako pri téme sexuálnych menšín konštatujem posun pozornosti krajnej pravice aj v prípade rómskej menšiny. Po roku 2012 pravicoví extrémisti útočili prioritne na príslušníkov rómskej menšiny, po roku 2015, v kontexte migračnej situácie na európskom kontinente, presunuli pozornosť aj na migrantov a islam (Štefančík, Némethová, Seresová 2021), ale Rómovia zostali stále centrálnou témou, pri ktorej predstavitelia ĽSNS prezentovali svoj extrémistický charakter (Hvasta, Koziak 2019).

Koronavírus, pandémie, očkovanie, prípadne vojna na Ukrajine presunuli pozornosť predstaviteľov krajnej pravice od Rómov k aktuálnejším témam. Práve pri téme spolužitia Rómov a majority používali extrémisti pravidelne od roku 2012 mimoriadne expresívne až rasistické výrazy (*paraziti, Cigáni, cigánski teroristi, cigánski extrémisti, asociáli, indiáni*, pozri viac Štefančík, Hvasta 2019). Napriek zmenám v komunikačných stratégiách predstaviteľov krajnej pravice niektoré hanlivé výrazy nálepkujúce Rómov pretrvali aj v ére pandémie, čo dokazuje, že krajná pravica sa zmenila len smerom navonok, ale vo svojej podstate je ich mentálna výbava podobná, ak nie rovnaká, ako v minulosti.

– „*Nie ste schopný ochrániť, opäť tak ako vaši predchodcovia, slušných ľudí pred výčinmi **neprispôsobivých asociálov**, pred neprispôsobivými **osadníkmi***“ (R. Schlossár, NR SR, 16. 06. 2021).

– „*Dlhodobo neriešený problém kriminality **cigánskych asociálov** spôsobuje problémy aj slušným ľuďom v Kozárovciach*“ (Noviny ĽSNS, september 2021).

– „*Tento typ kriminality je výrazným faktorom, ktorý určuje život a správanie v osadách, kde **neprispôsobiví asociáli** bezbreho zneužívajú svoje nepľnoleté deti na páchanie trestnej činnosti*“ (S. Mizík, NR SR, 11. 02. 2022).

4. REFERENDUM, ZDRAVÝ ROZUM A VEDECKÝ SKEPTICIZMUS

4.1 Nástroje priamej demokracie

V politológii, ale aj v právnej vede sa vedú dlhé odborné debaty o tom, či povedať nástroju priamej demokracie áno alebo nie. Napriek tomu, že šanca dať ľuďom viackrát ako len raz za určité, spravidla štvor- alebo päťročné obdobie možnosť rozhodovať o veciach verejných je mimoriadne sympatická, môže byť zároveň aj veľmi nebezpečná. „*Referendum je prémiou pre každého demagóga*“, nechal sa raz počuť prvý nemecký spolkový prezident Theodor Heuss (citované podľa Vogel 2017). Heuss nie je jediný politik so skeptickým názorom na referendá a plebiscity. Práve pre negatívne skúsenosti z obdobia Weimarskej republiky dnes Nemci odmietajú rozhodovať o veciach verejných na celospolkovej úrovni pomocou nástrojov priamej demokracie. Iný politik, Bernahrd Vogel z CDU, dlhoročný ministerský predseda krajinskej vlády v Durínsku (1992 – 2003), zhrnul podstatné argumenty proti referendu do niekoľkých bodov, ktoré predstavujem v komentovanej podobe v nasledujúcich riadkoch (Vogel 2017):

1. Mnohé témy sa nedajú zjednodušiť do otázky, na ktorú možno odpovedať iba áno alebo nie. Naopak, rozhodovanie v parlamente pripúšťa viacero možností, z ktorých niektorá môže byť výrazne lepšia ako áno alebo nie.
2. Referendum alebo plebiscit priam znemožňuje hľadať a nájsť kompromis. Jedna strana totiž vždy vyhráva a druhá prehráva. Neexistuje priestor na dohodu. Najhoršie sú na tom menšiny, ktoré pri inak uvažujúcej väčšine majú len malú šancu presadiť svoje vitálne záujmy na rozdiel od diskusie v parlamente, kde môže dôjsť k vzájomnej dohode medzi väčšinou a menšinou. Priama demokracia tak spôsobuje vylúčenie niektorých sociálnych skupín.
3. Odpoveď na otázku závisí aj od toho, koho sa pýtame. Niektori môžu byť do témy bytostne zainteresovaní, resp. môže byť v konflikte záujmov. Jeho odpoveď tak bude sledovať osobné záujmy, nie blaho celej spoločnosti.
4. Ďalší bod nadväzuje na predchádzajúci. Pri hlasovaní o plebiscite sa prejavuje vysoká miera egoizmu. Ak sa budeme napríklad pýtať celej spoločnosti, či súhlasia s výstavbou diaľnice cez susednú dedinu, je možné, že väčšina bude za. Problém s trasovaním diaľnice však budú mať obyvatelia susednej dediny, ktorí prídu o svoje záhrady. Spoločné dobro sa teda stáva výrazom s relatívnou hodnotou.

5. Nie každý má reálne schopnosti zaoberať sa problémom rovnako intenzívne. Ľudia vo flexibilnom zamestnaní sa môžu do diskusie zapojiť viac ako človek, ktorý musí ísť ráno o siedmej do práce, večer príde domov a potom musí svojim deťom kontrolovať domáce úlohy, prípadne ak pracuje v slovenskom školstve, musí ísť do ďalšej práce. Navyše, informácie o niektorých témach môžu byť pre časť ľudí ťažšie dostupné. Napriek vysokému počtu ľudí napojených na internet ešte stále nie všetci sú na „sieti“ a nie všetci využívajú globálnu sieť ako primárny zdroj informácií.

6. Za výsledky hlasovania nenesie nikto osobnú zodpovednosť. Nikoho nemožno odvolať z funkcie, ak sa po čase ukáže, že hlasovanie bol omyl. Pri hlasovaní v parlamente dokážeme identifikovať, kto hlasoval za a kto proti. Za chybné hlasovanie vieme pripísať vinu konkrétnemu politikovi alebo politickej strane a vystaviť im účet v nasledujúcich voľbách. Za výsledky referenda nie je zodpovedný nikto. Kto by obviňoval celý ľud, že hlasoval zle? Bola to predsa vôľa ľudu. Dokonca by niekto dodal, že to bola vôľa božia. A ak ľud spraví zlé rozhodnutie, ťažko sa napráva.

7. Účasť vo voľbách (aspoň tých parlamentných) je spravidla vyššia ako na hlasovaniach v referendách. Aj slovenská prax ukazuje, že podmienka účasti päťdesiat percent plus jeden volič bola splnená zatiaľ len v jednom referende (v roku 2003 o vstupe Slovenskej republiky do Európskej únie). Tomuto referendu predchádzala intenzívna mobilizačná kampaň všetkých vtedajších relevantných strán s výnimkou komunistov. Málokedy sme mali možnosť vidieť bok po boku politikov ako Rudolf Schuster, Vladimír Mečiar a Mikuláš Dzurinda.

8. Priame hlasovanie narušá systém zastupiteľskej demokracie. Vláda sa opiera o väčšinu v parlamente. Pokiaľ väčšinu má, môže presadzovať aj nepopulárne, ale správne rozhodnutia. Vládna väčšina musí mať dostatok priestoru na to, aby svoj volebný program a programové vyhlásenie vlády mohla pretaviť do reality. Nie je dobré, ak vláda podlieha emocionálnym výkyvom verejnej mienky a svoje rozhodnutia prijíma podľa toho, ako práve fúka vietor.

Bernhard Vogel ponúkol osem dôvodov, prečo hovorí priamej demokracii nie. Stále však ide o politika z Nemecka, teda z krajiny, ktorá od druhej polovice 20. storočia nemala skúsenosti s referendumami na úrovni celej spolkovej republiky. Pri pohľade na slovenské skúsenosti s priamou demokraciou sa mi preto žiada doplniť ešte jeden bod:

9. Priama demokracia polarizuje spoločnosť. Referendom sa súťaž medzi väčšinou a menšinou nekončí, skôr naopak, konflikt sa môže ešte vyostriť. Teda ani nie tak priama demokracia ako skôr kampaň, ktorá jej predchádza. Na Slovensku sa už konalo niekoľko referend a keďže v referende môžete zvyčajne hlasovať iba áno alebo nie (prípadne sa zdržať, hodiť do urny nep-

latný lístok, alebo vyjadriť svoj nesúhlas hlasovaním nohami, teda zostať doma a referendum ignorovať), podľa toho vyzerali aj argumenty za a proti. Lenže práve takáto dichotomická ponuka odpovedí podporuje mentálny svet populistov deliacich ľudí na MY a ONI. Aj skúsenosti na Slovensku ukazujú, že po referende je spoločnosť rozdelená ešte viac ako predtým. Rezultátom referenda tak nie je vyriešenie situácie, naopak, má za následok ešte väčší konflikt, rozdelenie ľudí do dvoch kategórií, NÁS, ktorí sme boli ZA a ICH, ktorí hlasovali PROTI.

Jedným z konštitučných prvkov populizmu je koncept ľudovej suverenity založený na predpoklade, že moc by mala byť výhradne v rukách *ľudu* (Nociar 2021). Predstava, že ľudia budú viac zapojení do rozhodovania vo veciach verejných, je prirodzene populárna. Prevažná väčšina obyvateľstva je otvorená a pozitívne naladená na všetky možné formy plebiscitu (Hartleb 2004). *Ľud* je totiž suverén a podľa populistov by mal častejšie dostávať príležitosť rozhodovať. Na tomto predpoklade populistí zakladajú svoj prístup k referendu a žiadajú o častejšie používanie nástrojov priamej demokracie. Priama demokracia je predsa prémia pre každého demagóga, dovolím si opäť zacitovať prvého nemeckého spolkového prezidenta. Pravicoví extrémisti napríklad dlhé roky žiadali vypísanie referenda za vystúpenie Slovenskej republiky z NATO a Európskej únie (Ušiak, Jankovská 2021). Požiadavka použiť nástroj priamej demokracie sa objavovala aj v skúmanom období a bola jednou z mnohých podobných tém ľavicových a pravicových populistov. ĽSNS má na svojej webovej adrese kotlebovci.sk dlhodobo umiestnený petičný hárok s názvom: *Petícia za referendum o vystúpení Slovenskej republiky z Európskej únie*, ako aj petíciu za vystúpenie z NATO.

Podľa Hartleba (2004) je požiadavka na zvýšenie miery „demokratizácie politického systému“ na prvý pohľad nespochybniteľná. *Ľud* predsa musí mať právo a príležitosť prostredníctvom nástrojov priamej demokracie odvolať z funkcie tých členov vlády alebo parlamentu, ktorí sa zjavne dopustili zlých rozhodnutí. Problém je v tom, že populistí obchádzajú odbornosť a profesionálnu spôsobilosť, ktoré sú nevyhnutné na kompetentné rozhodovanie a spravovanie vecí verejných.

Nápad odvolávať vládu a žiadať predčasné voľby prostredníctvom referenda nie je na Slovensku nič nové a výnimočné. O vypísanie referenda sa pokúšala najmä strana Smer, samozrejme, keď bola v opozícii. Opakovanú politickú stratégiu zopakoval Smer aj v koronovom období, keď spoločne s Hlasom a inými opozičnými stranami organizoval zbieranie podpisov za vypísanie referenda o skrátení volebného obdobia.

– „*Podme vyzbierať podpisy na referendum za odvolanie vlády Igora Matoviča. Podme ho dať dolu tou najdemokratickejšou cestou – ľudovým hlasovaním*“ (Ľ. Blaha, FB, 11. 11. 2020).

– „*Ľudia majú právo odvolať túto totalitnú vládu, ak to schvália v referende!*“ (M. Mazurek, NR SR, 22. 09. 2021).

Na petičné hárky za vypísanie referenda sa podpísalo viac ako šesťstotisíc občanov Slovenska. Prezidentka však využila svoju právomoc a nechala preskúmať súlad referendovej otázky s ústavou. Plénum ústavného súdu 7. júla 2021 rozhodol, že referendová otázka nie je v súlade s ústavou (ÚS 2021). Na základe tohto rozhodnutia sa Zuzana Čaputová rozhodla referendum nevypísať, po čom sa na jej hlavu zosypala kritika zo všetkých opozičných strán (viac v kapitole Osobné útoky a dehumanizácia). Tie sa témy referenda nechceli vzdať a zakrátko začali hovoriť o ďalšom referende, tentokrát s viacerými otázkami a k rôznym témam.

– „*Referendum proti americkej okupácii – posledná šanca ako zachrániť Slovensko*“ (Ľ. Blaha, FB, 12. 01. 2022).

– „*SMER – sociálna demokracia urobí všetko preto, aby bolo úspešné referendum, ktoré v tejto chvíli pripravujeme a ktoré je jedinou možnosťou, ako túto zradcovskú zmluvu vypovedať*“ (R. Fico, citované podľa Smer-SD, 01. 02. 2022).

Nástroje priamej demokracie by radi využili aj predstavitelia krajnej pravice:

– „*Referendum je po parlamentných voľbách najdôležitejším nástrojom demokracie... Bojujeme za funkčné referendum*“ (Noviny ĽSNS, november – december 2021).

– „*Navrhujeme, aby o dlhšej prítomnosti cudzích vojsk museli rozhodnúť občania v referende!*“ (M. Beluský, NR SR, 22. 02. 2022).

A o referende sa začalo opäť hovoriť aj pri odovzdávaní tohto rukopisu do tlače. Zas a znovu bol iniciátorom opozičný Smer-SD podporovaný stranami ako Hlas a Republika. Témou referenda malo byť predčasné ukončenie funkčného obdobia Hegerovej vlády. A akoby zámerom boli referendové otázky naformulované tak, aby sa ich súlad s ústavou dal spochybniť.

4.2 Zdravý rozum

Spoločným znakom populistov naprieč Európou je tvrdenie, že elity nepoznajú „skutočné“ záujmy a neriešia „skutočné“ problémy *ľudu*, resp. obyčajných ľudí. Populisti majú preto záujem presadzovať práve tie potreby ľudí, ktoré politická elita zanedbáva prípadne ich nerieši v dostatočnej miere. Vzhľadom na to, že elita je podľa populistov vzdialená potrebám obyčajných ľudí, chcú problémy riešiť aj prostredníctvom vyššie zmienených nástrojov priamej demokracie, a to aj napriek tomu, že na Slovensku sú podmienky na úspešnosť ľudového hlasovania nastavené mimoriadne prísne. Populisti prisudzujú *ľudu* schopnosť primerane zhodnotiť politickú situáciu a správne posúdiť náležitý spôsob a rozsah riešenia existujúcich problémov. Pojemným východiskom týchto apelov je *common sense*, (Richter 2017, Hoffmann 2020) v slovenčine vyjadrený slovným spojením „zdravý rozum“. Týmto výrazom (často aj v podobe „sedliacky rozum“ alebo „vlastný rozum“) sa označuje jednoduchá, skúsenostná a všeobecne zdieľaná myseľ človeka alebo jeho prirodzená schopnosť úsudku založená na každodennej skúsenosti. Zdravý rozum je z populistického hľadiska dokonca lepší ako pohľad politickej, ekonomickej, kultúrnej či akademickej elity, pretože „ešte nie je infikovaný vírusom moderného skepticizmu, a preto má stále nefalšovaný prístup k pravde“ (Batková, Najšlová 2021: 29). Odvolávanie sa na zdravý rozum, na ktorom sa zakladá spoločné posudzovanie toho, čo je dobré a čo zlé, čo správne a čo nesprávne, zapadá do populistickej predstavy ľudu ako homogénnej masy s podobným, ak nie rovnakým vnímaním reality. Ak sa na nejakú otázku teda pozrieme z opačného pohľadu, nájdeme iné riešenie, ktoré sa nebude pokladať za správne alebo dobré, pretože nezodpovedá „zdravému rozumu“. Zdravý rozum sa tak zvyčajne nachádza v ostrom kontraste s prioritami vládnej politiky (Niehr, Reissen-Kosch 2018).

Problém takéhoto vnímania reality spočíva v tom, že podlieha zjednodušovaniu a dogmatizmu, keďže v ňom abscentuje proces kritického myslenia. Vzhľadom na to, že populisti nepožadujú od voličov kritické myslenie, apely na zdravý rozum sú vhodnou komunikačnou stratégiou všade tam, kde sa objavujú zložité otázky. Základom komunikačných stratégií populistov sú totiž jednoduché odpovede na zložité otázky, jednoduché návrhy riešení existujúcich problémov. Populisti samých seba vidia v úlohe „seizmografov zdravého rozumu“, tých, ktorí najlepšie rozumejú potrebám obyčajných ľudí (Priester 2012: 5):

- „**Zdravý rozum zvíťazil**“ (R. Raši, web Smer-SD, 28. 04. 2020).
- „*A ja sa pýtam, kde je tu spravodlivosť, kde je tu **zdravý rozum** a kde je tu záujem, kde je tu záujem o občana Slovenskej republiky*“ (Marian Kotleba, NR SR, 09. 07. 2020).
- „*A chodte sa udať skôr, než to za vás spravia občania, ktorí ešte – na rozdiel od vás – nestratili **zdravý rozum***“ (R. Schlossár, NR SR, 13. 10. 2020).
- „*LS Naše Slovensko ani o krok neustúpi v ochrane našich rodín, tradičných hodnôt a **zdravého rozumu***!“ (Noviny ESNS, máj 2021).
- „*Začnime konečne používať **zdravý sedliacky rozum***“ (M. Suja, NR SR, 01. 07. 2021).
- „*Celé je to o tom, aby sme zobrali svoj **vlastný rozum do hrsti**, aby sme sa prestali riadiť mediálnou propagandou, mediálnou kampaňou strachu, umierania a smrti...*“ (Marian Kotleba, YouTube, 19. 11. 2021).
- „*V boji s covidom si treba zachovať **zdravý rozum***“ (R. Fico, YouTube, 30. 11. 2021).
- „*Matovičovci chcú šikanovať celú spoločnosť, Sulikovci chcú šikanovať tých nezaočkovaných. My v Smere ponúkame tretiu cestu – **zdravý rozum***“ (Ľ. Blaha, Eurorešpekt, 10. 01. 2022).
- „*Preto používajte pri počúvaní vládnych predstaviteľov a čítaní mainstreamu **vlastný rozum***“ (M. Uhrík, FB, 04. 03. 2022).
- „*Máme **zdravý rozum***“ (R. Fico, YouTube, 22. 03. 2022).
- „*Robia z nás ruských agentov a Putinových trolov... Len preto, že máme **zdravý rozum**... Maďarské voľby ukázali, že ľudia chcú presne toto - **zdravý rozum**. Žiadna americká propaganda Slovákom ani Maďarom nikdy **zdravý rozum** nezoberie*“ (Ľ. Blaha, FB, 04. 04. 2022).
- „*Pán Orbán, gratulujeme k víťazstvu vo voľbách. Snáď čoskoro zvolí vládu **zdravého rozumu** aj Slovensko*“ (M. Uhrík, FB, 04. 04. 2022).
- „*Ďakujeme všetkým poslancom NR SR, ktorí sa postavili na stranu **zdravého rozumu***“ (Smer-SD, FB, 04. 05. 2022).
- „*Jediný, kto má dnes v Európe **zdravý rozum**, je Orbán*“ (Ľ. Blaha, FB, 15. 05. 2022).

4.3 Vedecký skepticizmus

Charakteristickou črtou populistického diskurzu sú skeptické postoje k výsledkom vedeckého bádania. Príkladom sú vyhlásenia populistických lídrov, ktoré sú nepriateľské k vede. Tento prístup sa zakladá na rozpore medzi osobnými skúsenosťami jednotlivcov a vedeckými formami poznania. V politickej komunikácii populistov sa prejavujú kombináciou odkazov na zdravý rozum a konšpiračnými teóriami. V populistickom diskurze sa konkrétne, bezprostredné a známe každodenné myslenie – *zdravý rozum* – skutočne vykresľuje ako forma poznania, ktorá je rovnocenná odbornému a vedeckému poznaniu alebo mu je dokonca nadradená. Na rozdiel od vedeckého myslenia každodenné myslenie „signalizuje príslušnosť k sociálnym skupinám, a preto má dôležitú funkciu vytvárania identity: Sme to, čomu veríme“ (Staerklé et al. 2022).

Staerklé et al. (2022) pozorujú rastúci význam politizácie rozporu medzi laickým a vedeckým myslením. Tento prístup môžeme sledovať najmä v komunikačných stratégiách populistov. Ako som vyššie uviedol, ako argument proti politickému establišmentu populistí často používajú odkaz na zdravý či sedliacky rozum ako rovnocennú formu vlastného poznania k odbornému poznaniu. Zdravé myslenie sa začalo spájať s „obyčajnými ľuďmi“, zatiaľ čo vedecké myslenie má byť spojené s opovrhovanými elitami. Zdravý rozum sa stal sám osebe politickou zbraňou proti údajnej dominancii elit a vedy. Tento názor populistov naznačuje, že *ľud* sa od vedcov a expertov odlišuje v hlboko psychologickom zmysle, a to tak, že *ľud* myslí iným spôsobom a každodenný spôsob myslenia je v skutočnosti rovnako platný alebo dokonca platnejší ako príliš zložitá logika vedeckého uvažovania.

Systematické a neodôvodnené odmietanie vedeckých poznatkov sa dalo pozorovať aj v minulosti, napríklad pri artikulácii pochybností o klimatických zmenách vedúcich ku globálnemu otepľovaniu. Niektorí ľudia sú presvedčení, že nie práve týmto problémom by sa mali zaoberať politici na „malom“ Slovensku, ale skôr v USA alebo Číne. Iní na základe vlastného pozorovania konštatujú, že k žiadnym zásadnejším zmenám podnebia v ich okolí nedochádza. Vedci (Huber, Greussing, Eberl 2021) hľadajú dôvody spochybňujúceho prístupu ku klimatickým zmenám v dvoch momentoch. Prvý je spojený s nedôverou v inštitúcie. Ľudia, ktorí nedôverujú inštitúciám, majú skeptický postoj aj k opatreniam, ktoré inštitúcie vykonávajú na zastavenie klimatických zmien. Druhý je založený na antielitárskom postoji populistov. Populisti považujú vedcov za súčasť elit a keďže nedôverujú elitám, nedôverujú ani vedcom. Z podobnej logiky by mohli vychádzať vysvetlenia, prečo populistí negatívne reagujú na dôsledky pandémie ochore-

nia COVID-19. Po prvé, populistí nedôverujú inštitúciám, ktoré protipandemickými opatreniami výrazne zasahujú do života človeka. Po druhé, vedci sú spojení s politickou elitou, politici vo výkonných funkciách sa odvolávajú na poznatky vedy, preto populistí nedôverujú výsledkom vedeckého bádania. Vzhľadom na to, že súčasťou slovenského krízového štábu boli pochopiteľne okrem politikov aj experti z rôznych vedných odborov, preniesol sa skeptický pohľad z vlády aj na odborníkov a vedcov.

Na Slovensku sa vedecký skepticizmus objavil v minulosti pri odmietaní akýchkoľvek foriem očkovania. Pravicoví extrémisti v ňom videli prioritne finančnú motiváciu pre veľké farmaceutické firmy (Štefančík, Hvasta 2019). Spochybňovanie očkovania malých detí však nebolo prejavom len krajne pravicovej politiky. S odmietavým prístupom k očkovaniu sme sa mohli stretnúť aj v slovenskom konzervatívnom prostredí.

V období pandémie ochorenia COVID-19 sa vedecký skepticizmus prejavil naplno, keďže hrozivé mediálne spravodajstvo o pandemickej situácii v rôznych častiach sveta (v slovenských médiách sa ako prvé európske ohnisko začalo uvádzať talianske mesto Bergamo, krátko na to rakúske lyžiarske stredisko Ischgl) bol často v rozpore s vlastnými skúsenosťami. Keďže Slovensko zasiahla prvá vlna vírusu silnejšie až na začiatku decembra 2020, mnohí obyvatelia si dovedy mohli myslieť, že informácie o pandémie, ako aj vládou nariadené protipandemické opatrenia spojené s obmedzením pohybu prípadne s nariadenou prácou z domácnosti sú nielen prehnaté, ale dokonca smerujú k potláčaniu základných občianskych slobôd, v prvom rade k zákazu zhromažďovania, a teda k zákazu verejne prejavovať kritické postoje k politike Matovičovej a neskôr aj Hegerovej vlády.

Vedecký skepticizmus sa u slovenských radikálnych populistov v ére pandémie ochorenia COVID-19 prejavoval najskôr spochybňovaním významu nosenia rúšok (neskôr respirátorov) ako ochrany pred šírením nákazy. Hoci vedecké autority a napokon aj Svetová zdravotnícka organizácia (WHO update 2022) odporúčali nosiť rúška najmä v uzavretých priestoroch, populistí mali k rúškam a respirátorom odmietavý postoj a zdôvodňovali ho výsledkami vlastného myslenia a skúsenostného poznania, prípadne odvolávaním sa na alternatívne postoje lekárov alebo vedcov s výrazne menšinovým prístupom k pandémie a protipandemickým opatreniam. Hoci podľa WHO (2022) „dlhodobé používanie lekárskeho masiek môže byť nepríjemné, nevedie k intoxikácii CO₂ ani k nedostatku kyslíka“, poslanci ĽSNS mali na nosenie rúšok opačný názor:

– „Nebudem si ničieť zdravie tou hnusnou handrou a dýchať vysoké koncentrácie vlastného CO₂ a tiež nebudem poslúchať tak úplne šílené a nelogické nariadenia“ (M. Mazurek, 27. 07. 2020).

- „Z imunologického hľadiska nosenie rúška oslabuje imunitný systém“ (Marian Kotleba, RTVS, 27. 09. 2020).
- „Nosenie rúška nie je normálne a nemá byť 'nový štandard'“ (M. Uhrík, FB, 01. 10. 2021).

Pre populistov je charakteristické argumentovať proti výsledkom vedeckého bádania fundovaných expertov odvolávaním sa na vlastný zdravý rozum a vlastné zdravé myslenie, ktoré sa spravidla zakladá na vlastných osobných skúsenostiach a zážitkoch:

- „Pán redaktor, **poviem vám osobnú skúsenosť**. Toto leto som bol v Čiernej Hore, čo bola riziková krajina. Bol som tam viac ako štyri týždne, je to krajina v červených číslach, teraz sa hovorí, že tam umierajú ľudia, my sme tam chodili po mestách, po dedinách, pýtali sme sa ľudí, nikto tam nepoznal nikoho, kto by tam umrel alebo bol hospitalizovaný na koronu“ (Marian Kotleba, RTVS, 27. 09. 2020).
- „Do polovice odmerky som nalial Stopkašeľ, do zvyšku vodku a túto dávku som užil. Neskôr som do polovice odmerky dal Bromhexin, do zvyšku vodku a užil som. Toto vám zachráni, alebo aspoň mne to zachránilo zdravie“ (Marian Kotleba, citované podľa Šnidl 2020).

Kombinácia vlastného poznania, osobných skúseností a odkazovania na menšinové názory niektorých lekárov a vedcov sa objavila aj pri propagovaní alternatívneho lieku ivermektín. Tento medicínsky prípravok určený prioritne na boj proti parazitom pôvodne u zvierat populisti prezentovali ako „účinný liek proti koronavírusu“ (Kotleba 2021), a to aj napriek tomu, že jeho účinok v roku 2021 nepreukazovala žiadna veľká klinická štúdia vykonaná na ľuďoch. Menšie štúdie sa nepokladali za vierohodné, pretože sa realizovali len na obmedzenom počte ľudí. Rovnako nebolo známe, či nejde len o placebo efekt, prípadne, aké množstvo by sa malo užívať počas ochorenia COVID-19. Vedecké štúdie z odborných, vysoko indexovaných časopisov sa pri hodnotení účinkov ivermektínu líšia. Podľa výskumu skupiny autorov, ktorého výsledky boli zverejnené v marci 2022 v časopise *The New England Journal of Medicine* s posledne známym impakt faktorom 91,253 (2020) (Gilmar Reis et al. 2022), nepreukázal sa významne nižší predpoklad hospitalizácie v nemocnici, ako to bolo u pacientov s placebo dávkami. Nezistili sa tak významnejšie rozdiely medzi skupinami ľudí, ktorým podávali liek a tými, ktorým podávali placebo. Autori tejto štúdie poukazujú na rôzne závery účinku uvedeného prípravku na ochorenie COVID-19 z iných výskumov. Niektoré výskumy sa však realizovali na výrazne menšej vzorke pacientov, niektoré závery stiahli z časopisov, prípadne sa

spochybniť pre nízku vedeckú úroveň časopisov. Iné analýzy boli založené na podávaní ivermektínu v kombinácii s inými medicínskymi prípravkami, nie ako sólová liečba. V závere štúdie Gilmar Reis s autorským kolektívom (2022) konštatujú, že „WHO na základe výsledkov získaných pred našou štúdiou dospela k záveru, že existujú len veľmi málo spoľahlivé dôkazy týkajúce sa ivermektínu, a preto odporučila nepoužívať ivermektín na liečbu pacientov s Covid-19 mimo prostredia klinických štúdií“ (pozri aj WHO 2021).

Ako potvrdzujú závery citovanej štúdie, zahraniční odborníci poukazujú nielen na konkrétne zistenia vo vzťahu k účinkom lieku ivermektín pri liečbe ochorenia COVID-19, ale rovnako sa zmieňujú aj o iných štúdiách, z ktorých niektoré boli publikované vo vedeckých časopisoch. Tak ako existovala a ešte stále existuje na tému účinkov ivermektínu diskusia vo vedeckých kruhoch, objavila sa aj v politickom diskurze. Populisti začali vnímať otázku použitia ivermektínu ako politickú a kritizovali vládu pre jej slabé aktivity pri obstarávaní tohto antiparazitika. Aj v tejto diskusii možno pozorovať vysokú mieru nedôvery radikálnych populistov k oficiálnym, zdržanlivým postojom k tomuto prípravku a väčšiu mieru priklonu k alternatívnemu prístupu:

– „Prečo máme obrovský sklz pri experimentálnej liečbe, napríklad **ivermektínom**? Prečo už nie je v každej lekárni a v dostupnom množstve? Čo za babrák je to, za to je zodpovedný?“ (S. Mizík, NR SR, 24. 02. 2021).

– „Pokiaľ chceme Slovákom pomáhať, tak im, preboha, pomáhajme naozaj. A ponúkame im aj možnosť kúpiť si **ivermektín**“ (Ľ. Blaha, NR SR, 25. 02. 2021).

– „Pravda je taká, že zdravotníci, lekári aj sestry, ktorí proste majú niekoho veľmi blízkeho chorého s ťažkým priebehom na koronu, všetci si buď zohnali alebo zhánajú lieky s účinnou látkou **ivermektín**“ (Marian Kotleba, NR SR, 25. 02. 2021).

– „Povinné plošné testovanie musí okamžite skončiť a ľudia musia mať dostupný **ivermektín**!“ (M. Mazurek, FB, 01. 03. 2021).

– „Po začatí liečby **ivermektínom** sa ich stav úplne absolútne, radikálnym spôsobom zlepšil... ja preto nechápem, ako predstaviteľ opozičnej strany dokážem za tri dni zohnať 69 balení tohto účinného lieku, ako vláda, ktorá má neobmedzené zdroje, nevie tento liek zohnať...“ (Marian Kotleba, YouTube, 10. 03. 2021).

Popieranie vedeckého bádania pokračovalo v období, keď sa začala distribuovať vakcína proti ochoreniu COVID-19. Predstavitelia krajnej pravice

označovali očkovanie za experiment. Negatívny pohľad na vakcínu doplnili konšpiračnými teóriami o ovládnutí ľudstva (viac v časti o konšpiračných teóriách) a, pochopiteľne, s úsilím veľkých farmaceutických firiem o finančný zisk. Podobne ako pri argumentoch, prečo nenosiť rúška alebo respirátory, aj tentokrát si pomohli odkazovaním na menšinové názory niektorých lekárov alebo vedcov. Jednou z nich bola aj česká vedkyňa Soňa Peková, ktorá propagovala názor, že v prípade korony ide o umelo vytvorený vírus uniknutý z laboratória. Peková okrem iného mylne predpovedala, že do konca roku 2020 vírus zmizne. Po ruskej vojenskej invázii na Ukrajinu sa pozitívne vyjadrovala na adresu ruského prezidenta Vladimíra Putina (Horák 2022). Jej subjektívne názory využili predstavitelia krajnej pravice, aby spochybňovali výsledky expertnej práce väčšinovej vedeckej obce:

– „*Odborníci v tom majú jasno: **COVID je podvod!***“ (Noviny ĽSNS, september 2021).

S očkovaním proti ochoreniu COVID-19 mali problém aj predstavitelia krajne ľavicového populizmu. Postoje podpredsedu Smeru-SD k očkovaníu zverejnené na americkej sociálnej sieti Facebook a na portáli YouTube (video s názvom „Toto je očkovací fašizmus“) prevádzkovatelia týchto portálov zmazali s odôvodnením, že sa nezakladajú na pravde (Struhárik 2021). V kapitole s názvom *Dramatizácia, zveličovanie, opakovanie* uvádzam konkrétne jazykové stratégie, ktorými predstavitelia Smeru-SD prezentovali postoj k očkovaníu.

5. Konšpiračné teórie, fake news a hoaxy

5.1 Konšpiračné teórie

Podľa nemeckého odborníka na politický extrémizmus Uweho Backesa (1989: 306) sú „niektoré javy a procesy natoľko komplikované, že ich chápanie si u niektorých ľudí vyžaduje určité pomocné konštrukcie.“ Pomocnú konštrukciu na pochopenie niektorých zložitejších súvislostí predstavujú konšpiračné teórie. Tie známejšie, celosvetovo rozšírené konšpiračné teórie sú spojené so známymi udalosťami, ako napríklad útok na Svetové obchodné centrum v New Yorku 11. septembra 2001, atentát na J. F. Kennedyho alebo nehoda britskej princeznej Diany (Appel, Mehretab 2020). Aj obdobie pandémie ochorenia COVID-19 a ruskej vojenskej agresie na Ukrajinu predstavovalo živnú pôdu na šírenie rôznych neoverených informácií, poloprávd alebo rovno klamstiev, prípadne konšpiračných teórií o tom, ako „mocní aktéri sledujú v zákulisí perfidný plán, a preto manipulujú udalosťami“ (Butter 2021), aby tak ovplyvňovali verejnú mienku. Celine-Marie Pascale (2019) zdôrazňuje, že konšpiračné teórie často prekračujú hranice racionálneho myslenia. A tam, kde racionálne argumenty nie sú úspešné, často nastupuje práve klamstvo.

Hoci používanie konšpiračných teórií je v súčasnosti na vzostupe a pokladá sa za fenomén dnešnej doby, tento výraz použil už v roku 1952 rakúsko-britský filozof Karl R. Popper v knihe *Otvorená spoločnosť a jej nepriatelia* (1952). Podľa Poppera konšpiračné teórie predstavujú „typický dôsledok sekularizácie náboženských povier“. Pomocou konšpiračných teórií si ľudia, ktorí na konšpirácie veria, vysvetľujú negatívne spoločenské fenomény. Pre dávnu minulosť typické sprisahanie bohov v súčasnosti nahradili „mocní ľudia alebo skupiny“.

V súčasnosti nejestvuje jednotná vedecká definícia pojmu „konšpiračná teória“ (Anton, Schink 2021). Určite však môžeme súhlasiť s tým, že konšpiračné teórie sú dohady alebo tvrdenia o konšpiráciách. V širšom zmysle slova sa adjektívne spojenie *konšpiračná teória* používa na vysvetlenie situácie alebo udalosti prostredníctvom sprisahania, teda cielenej konšpiračnej činnosti spravidla malej skupiny aktérov, ktorá má zvyčajne nezákonný alebo nelegitímny zámer. Títo aktéri zvyčajne konajú tajne a s jasne definovaným cieľom, ktorý má byť v rozpore so záujmami väčšiny obyvateľstva (Appel, Mehretab 2020). Podľa Alfreda Moora (2019) sa „konšpiračné teórie často definujú ako viery, ktoré sú (okrem iného) nepravdivé alebo neopodstatnené.“ Marc Lutter (2001) pod pojmom konšpirácia alebo sprisahania

nie vníma „tajný plán niekoľkých ľudí, skupín alebo organizácií na dosiahnutie jedného (alebo viacerých) cieľov prostredníctvom tajných akcií.“

Väčšina konšpiračných teórií predpokladá, že ide o činy nelegálnej povahy. Konšpiračné teórie sú teda také, akými niektorí ľudia interpretujú súčasné a možno aj historické udalosti ako výsledok jedného alebo viacerých konšpirácií. Pretože podľa konšpiračných teórií konšpirátori používajú na dosiahnutie svojich „zákerných“ cieľov všetky prostriedky, vôbec neprevkpuje, že aj za zjavne preukázateľnými nehodami a katastrofami má byť v skutočnosti konšpiračný zámer (Lutter 2001).

Podľa Michaela Barkuna (2003) môžeme konšpiračné teórie identifikovať na základe troch základných predpokladov: po prvé, konšpiračné teórie veria, že nič sa nedeje náhodne, všetko bolo naplánované vopred. Konšpirácie predpokladajú svet založený na zámernosti, z ktorého boli odstránené náhoda i zhoda okolností. Niečo sa jednoducho deje preto, lebo tak niekto chcel. Výsledkom takéhoto uvažovania je „fantazijný“ svet, v ktorom všetko do všetkého zapadá a jeho súvislosti, rozhodnutia i správanie jednotlivých aktérov sa dajú lepšie pochopiť. Po druhé, zdanie klame. Konšpirátori chcú klamať, aby zastreli svoju identitu alebo aktivity. Ak pôsobia nevinne, to ešte neznamená, že sú neškodní. A po tretie, konšpirátori predpokladajú, že všetko so všetkým súvisí a medzi udalosťami existujú vzťahy, hoci sú často ukryté pred zrakmi verejnosti.

Konšpiračné teórie sa často používajú na stigmatizáciu určitých osôb, skupín, inštitúcií, prípadne organizácií, ktoré majú byť zodpovedné za určité zlo, a preto ideálne zapadajú do logiky priateľ – nepriateľ. Ich charakter zároveň vyhovuje ľudskému naturelu, ktorý je založený na fascinácii niečím tajomným, mystickým, prípadne ťažko vysvetliteľným (Backes 1989). Preto existovali aj v minulosti, predstavovali prostriedok politickej komunikácie v totalitných režimoch a sú súčasťou aj dnešných liberálnych demokracií. Matthew D. Atkinson a Darin DeWitt (2019) tvrdia, že obsahom konšpiračných teórií dôverujú spravidla tí, ktorých sa v procese socioekonomickej transformácie pokladajú za porazených. Títo autori sa zhodujú na tom, že na demokraciu pôsobia negatívne. „Konšpiračné teórie sú silou rozvratu“. Aj z tohto dôvodu sú obľúbenou komunikačnou stratégiou extrémistov. K podobným záverom prišli aj slovenskí psychológovia Jakub Šrol, Eva Ballová Mikušková a Vladimíra Čavojová (2021), ktorí na základe výskumov názorov ľudí na pôvod pandémie ochorenia COVID-19 zistili, že ľudia sa cítia pre pandémiu znepokojení, nemajú kontrolu nad vlastným životom a prijímajú viac konšpirácií týkajúcich sa pôvodu a šírenia COVIDu-19 než ostatní (Šrol, Ballová Mikušková, Čavojová 2021). Podľa autorov citovanej štúdie viac verili konšpiračným teóriám skôr tí, ktorí neverili, že štátne inštitúcie dokážu dostatočne zvládať boj proti pandémie.

Na nebezpečenstvo konšpiračných teórií v oblasti medicíny poukazuje aj nemecký odborník Michael Butter (2021). Konšpiračné teórie totiž môžu vyústiť do neúmyselného ohrozenia seba aj iných. Tí, ktorí pokladajú koronavírus za neškodný, za „chrípočku“, prípadne si mysleli, že vôbec neexistuje, môžu sa menej stotožňovať s protipandemickými opatreniami, prípadne ich nedodržiavanie môžu vnímať ako akt občianskej neposlušnosti a úmyselne ich nedodržiavať.

Podľa Uweho Backesa a Eckharda Jesseho (1993), ale aj podľa Pfahl-Traughera (2019), dôverovať konšpiračným teóriám a ďalej ich verejne rozširovať je charakteristické najmä pre pravicových radikálnych populistov a extrémistov. Konšpiračné teórie extrémistom vyhovujú, pretože spadajú do schémy čiernobieleho dichotomického nazerania ako priateľ verzus nepriateľ, resp. obeť verzus páchatel, dobrý verzus zlý, prípadne „MY“ a „ONI“ (tí druhí). Konšpiračné teórie sa zakladajú na tom, že svet ovládajú „tí zlí“ (oni, tí druhí), proti ktorým sa musíme „MY“ (dobrí) postaviť a brániť sa. Podľa Uweho Backesa (1989: 308) „tí, ktorí sa považujú za nositeľov absolútnych právd, potrebujú vysvetlenie pre ich pokračujúce politické zlyhania.“ Dôsledkom konšpiračných úvah je vznik tzv. „postpravdivej politiky“, v ktorej prebytok informácií potláča fakty a vo verejnej diskusii tak namiesto večných argumentov prevládajú emócie a subjektívne presvedčenia (Bergmann 2020).

Konšpirátori tvrdia, že ich cieľom je demaskovať sprisahanie „mocných“ a odhaliť verejnosti skutočnú pravdu. Pravda má byť totiž ukrytá, a preto ju musia odhaliť. Skutočným cieľom konšpirátorov je však vyvolať strach, obavy a posilniť tak vlastnú mocenskú pozíciu. Podľa Ruth Wodakovej (2017) „konšpirácie sú neoddeliteľnou súčasťou diskurzívnej konštrukcie strachu.“ V jazykovej rovine prichádza k „odhaľovaniu pravdy“ pomocou výrazov, ktoré majú odkázať na to, že za oficiálne podaným spravodajstvom sa skrýva zatajovaná pravda, resp. že veci v skutočnosti nie sú také, aké navonok vyzerajú. Tieto výrazy pochádzajú zvyčajne zo skupiny prídavných mien, sloviess alebo prísloviess, napríklad: *údajne, zdanlivo, domnelo, zjavne, pravdepodobne* prípadne sa použije podmieňovací spôsob: *mali by byť*.

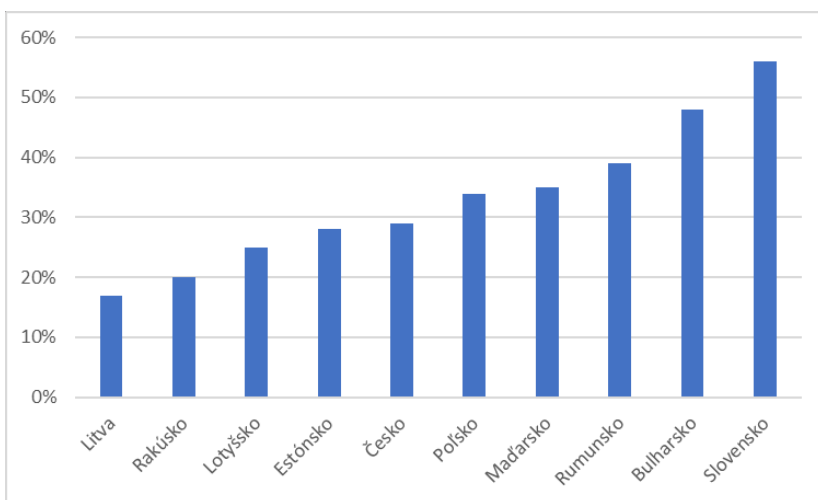
Konšpiračné teórie zažívajú v súčasnosti konjunktúru, pretože jestvuje veľa otázok, na ktoré nie je ľahké odpovedať. „Následkom premyslených a sofistikovaných manipulačných stratégií a jazykových taktík sa v spoločnosti často tvoria názory a postoje aj na základe skreslených informácií, dezinformácií či až konšpiračných teórií. „Vhodným spôsobom“ a pod určitým uhlom podané informácie majú za následok súčasný stav, keď ľudia prestávajú veriť objektívnym faktom a oslovujú ich nepodložené hypertrofované emócie autorov mediálnych a politických správ či populistí“ (Dule-

bová 2018). V tomto ponímaní treba chápať aj konšpiračné teórie, ktoré ponúkajú povrchnú, čiernobielu alternatívu, ako aj porozumieť zložitému kontextu súčasnosti.

Podľa Wodakovej (2016), Ötscha a Horaczeka (2017) je cieľom sprisahaneckých teórií vyvolať strach. Strach sa totiž už od antiky pokladá za dôležitý mobilizačný faktor ľudského konania. Týmto konaním sa dá v politickom kontexte vnímať aj mobilizácia voličov pred voľbami. Konšpiračné teórie rovnako aktivujú nenávisť k určitým sociálnym skupinám, obetným baránkom, na ktoré sa zvaľuje zodpovednosť za všetko zlé, čo sa národu – voličom – deje. Konšpiračné teórie však majú aj inú funkciu; vytvorením strachu vedia aktéri politiky odkloniť pozornosť od vlastných problémov a zároveň riešením jestvujúcich otázok presvedčiť o svojej vlastnej nezastupiteľnej funkcii.

Konšpiračné teórie sú súčasťou slovenského verejného diskurzu a na základe dostupných prieskumov verejnej mienky môžeme tvrdiť, že na Slovensku majú dostatočne početné obecnstvo. Podľa prieskumu analytičiek z organizácie Globsec (Hajdu, Klingová 2020) bolo spomedzi desiatich štátov strednej a východnej Európy práve na Slovensku najviac opýtaných respondentov (56 percent), ktorí mali sklony veriť konšpiráciám (viď graf 2).

Graf 2: Podiel respondentov so sklonsmi veriť konšpiráciám

Zdroj: Hajdu, Klingová 2020

Podľa organizácie Globsec (Milo, Klingová, Hajdu 2018) bolo v roku 2018 až päťdesiattri percent opýtaných respondentov presvedčených, že súvislosti svetovej politiky tajne kontrolujú bližšie nešpecifikované skupiny, ktoré sa usilujú vytvoriť totalitnú svetovládu. V roku 2020 sa toto percento zvýšilo na úroveň šesťdesiat percent obyvateľov. Až štyridsaťpäť percent opýtaných verilo, že teroristický útok na Svetové obchodné centrum v New Yorku naplánovala a zorganizovala americká vláda, nie teroristi z organizácie al-Káida. Viac ako polovica opýtaných bola presvedčená, že židia majú priveľkú moc a skryto ovládajú vlády a inštitúcie sveta, prípadne, že o svetových udalostiach nerozhodujú volení lídri, ale tajné skupiny a spolky, ktoré sa usilujú o vytvorenie totalitnej svetovlády. Hoci mimovládne organizácie zohrávali na Slovensku v procese demokratizácie alebo aj pri pomoci vojnovým utečencom z Ukrajiny po ruskej agresii dôležitú úlohu, väčšina opýtaných tento ich pozitívny prínos oceniť nedokáže. Podľa správy Globsecu z roku 2020 päťdesiatosem percent opýtaných si myslelo, že mimovládne organizácie sú predĺženou rukou zahraničných mocností a záujmov a až päťdesiatštyri percent respondentov sa priklonilo k názoru, že protesty za Ficovej tretej vlády, ktoré viedli k výmene premiéra Fica za Pellegriniho, kontrolovalo a platilo zahraničie (Hajdu, Klingová 2020).

V slovenskej verejnej diskusii môžeme identifikovať šírenie viacerých konšpiračných teórií. K dôležitým, ktoré sa v minulosti objavovali najmä v komunikačných stratégiách pravicových extrémistov, patria tvrdenia spochybňujúce holokaust. V súčasnosti sa medzi pravicovými a ešte viac medzi ľavicovými radikálnymi populistami stretávame s názorom, že medzinárodnú politiku a správanie sa národných štátov (vrátane Slovenska) v medzinárodnom prostredí, ale aj v rámci domácej politiky, ovládajú Američania, prípadne americkí židia alebo slobodomurárske organizácie:

– „Dokonca na neho nasadili falošného trnavského arcibiskupa, **slobodomurára**, ale ani to ho nezlomilo!“ (Marian Kotleba, FB, 15. 09. 2022).

– „Minister Nad', minister Mikulec, Matovič, premiér Heger a ostatné **bábiky slobodomurárskych záujmov**“ (Marian Kotleba, YouTube, 18. 11. 2020).

– „**Američania si dosadili bábkovú vládu** – kolaborantov môže zastaviť len národ sám! (Ľ. Blaha, FB, 12. 01. 2022).

– „To, že Zuzana Čaputová podporuje americkú okupáciu, asi nikoho neprekvapilo. Keď niečo vyzerá ako **americký agent**, chodí ako **americký agent** a kváka ako **americký agent** - tak je to americký agent“ (Ľ. Blaha, citované podľa Smer-SD, 21. 02. 2022).

- „Už niet žiadnych pochyb - v Prezidentskom paláci sedí **agentka** cudzej mocnosti a vojnová štváčka. Ona nie je našou prezidentkou, ona je **americkou slúžkou**“ (Ľ. Blaha, FB, 02. 02. 2022).
- „Vážená pani Čaputová... **Ste americká agentka a slúžite cudzím záujmom**“ (Ľ. Blaha, FB, 02. 02. 2022).
- „Vykrmili ich Američania, aby im potom **slúžili**“ (Ľ. Blaha, FB, 03. 02. 2022).
- „Američania **majú pod kontrolou vládu, parlament aj Prezidentský palác**. Ale nemajú pod kontrolou slovenský národ“ (Ľ. Blaha, FB, 09. 02. 2022).
- „**Túto vládu kompletne ovláda americká ambasáda**. Čaputová bola vždy len hovorkyňou Bridget Brinkovej, ktorá je dnes predĺžená ruka Washingtonu na Ukrajine“ (Ľ. Blaha, FB, 26. 02. 2022).
- „Harrisová dáva pokyny Čaputevej a minister Austin dnes dá pokyny Naďovi“ (Ľ. Blaha, FB, 17. 03. 2022).
- „Prezidentka a vláda sa správajú ako **americké ovce**“ (R. Fico, Smer-SD, 08. 04. 2022).

Bohatí židia majú mať rozhodujúci vplyv na politiku Svetovej banky, prípadne iných relevantných medzinárodných organizácií. V tomto kontexte je namieste upozorniť, že v podobnom duchu viedli úvahy nemeckí nacisti o židovskej svetovláde v tridsiatych rokoch 20. storočia (Backes 1989). Jedným z najpopulárnejších židov má byť americký finančník maďarského pôvodu George Soros. Toto meno sa neobjavuje iba v komunikačných stratégiách pravicových extrémistov, ale aj v slovníku iných slovenských politikov. Napríklad u bývalého predsedu vlády Roberta Fica sa objavilo v kontexte s masovými demonštráciami, ktoré sa konali na Slovensku po vražde Jána Kuciaka a Martiny Kušnírovej. Fico používal meno Georgea Sorosa, aby tak navodil dojem, že demonštrácie sú nelegitímne, organizované zo zahraničia silami, ktoré na to využívajú politickú opozíciu, zmanipulovaných mladých ľudí (Plenta 2020), prípadne vtedajšieho prezidenta Andreja Kisku.

- „*Chcem dnes na tejto tlačovej konferencii pánovi prezidentovi postaviť jednoduchú otázku – 20. septembra 2017, New York, Piata avenue. Pýtam sa, prečo hlava štátu Slovenskej republiky išla na súkromnú pôdu k človeku, ktorý má veľmi pochybné meno a ten človek sa volá pán **Soros***“ (Robert Fico, 2018, citované podľa Kern 2018).
- „**Soros** zasahoval aj do iných prevratov a farebných revolúcií, najznámejší je ukrajinský štátny prevrat, ale aj ten, o ktorý sa pokúsili

ľudia z opozície na Slovensku proti vláde Roberta Fica, keď zneužívali vraždu Jána Kuciaka.“ (Ľ. Blaha, citované podľa Uhlárik 2021b).

– „*Keď sme v roku 2018 hovorili, že za protivládny protestami a pokusom o **protivládny prevrat**, pretože to bol pokus o protivládny prevrat v roku 2018, stáli mimovládne organizácie, ktoré boli financované predovšetkým týmto podvodníkom **Sorosom***“ (Robert Fico, youtube.com 2021).

– „*Migračný úrad SR strčili do ruky rovno **Sorosovi***“ (Ľ. Blaha, FB, 26. 01. 2021).

– „*Dovoľte mi pripomenúť, že ste sa v minulosti živila tým, že ste písala trápne brožúrky, ktoré financovala **Sorosova** Nadácia otvorenej spoločnosti so sídlom v New Yorku. Tá istá Nadácia otvorenej spoločnosti sa podieľala na farebných revolúciách vo viacerých postkomunistických štátoch. A zhodou okolností **prispela aj k tomu, že k pokusu o majdan došlo aj na Slovensku v roku 2018**. Mimochodom, vražda Jána Kuciaka a nasledný pokus o majdan Vás vyniesol k moci ako otvorene proamerickú kandidátku - aké je to žiť s pocitom, že nebyť Kuciakovej vraždy, nikdy by ste sa nestala hlavou štátu?... Oveľa pravdepodobnejšie je, že americké liberálne kruhy takto zlegalizovali masívne finančné prostriedky pre svoju budúcu prezidentskú kandidátku na Slovensku. Celý váš život je dôkazom toho, že si vás Spojené štáty vybrali ako svoju kandidátku a dnes im splácate dlhy*“ (Ľ. Blaha, FB, 02. 02. 2022).

Meno Georgea Sorosa je slovenskej verejnosti dobre známe, hoci nie ako filantropa, ale ako človeka, ktorý v niektorých krajinách manipuluje politické dianie a ekonomické procesy. Kombinácia jeho maďarského a židovského pôvodu s americkým občianstvom, bohatstvom, ale aj finančnými špekuláciami sú dostatočný dôvod na to, aby si ľudia na Slovensku, ktorí sú pod vplyvom nacionalizmu, vytvorili k nemu negatívny postoj. Túto negatívnu emóciu využívali pôvodne najmä extrémisti z pravého kraja ideového spektra. Pravicoví extrémisti ho spájajú s činnosťou mimovládnych organizácií, ktorú považujú za škodlivú, ale jeho meno sa spája aj s migračnou situáciou z rokov 2015 a 2016.

– „*Čo je na tom divné? Keď poberá **peniaze od Sorosa**, tak je **agentom Sorosa** a presadzuje jeho vízie a jeho agendu*“ (S. Mizík, NR SR 2016).

– „*Dúfajme, že slovenskí **agenti** z mimovládok niekoľkomiliónový grant na **propagandu imigrácie** nedostanú*“ (M. Uhrík, ĽSNS 2018).

V súvislosti s pandémiou ochorenia COVID-19 zažili konšpiračné teórie konjunktúru. Ešte pred pandémiou koronavírusu predovšetkým predstavitelia extrémistickej ĽSNS vyjadrovali negatívny postoj k očkovaniu tvrdením o ekonomickom zisku veľkých farmaceutických firiem. V negatívnom prístupe k očkovaniu zostali konzistentní aj počas pandémie ochorenia COVID-19. Výber konšpiračnej teórie závisel od toho, v akej fáze pandémie sa spoločnosť práve nachádzala. Spočiatku sa objavoval názor, že koronavírus buď neexistuje (*Poznáte niekoho, kto má koronu?*), prípadne spôsobuje len neškodné ochorenie podobné chrípke (*Aj na chrípku umierajú každý rok ľudia*). Zábery prvých európskych obetí vírusovej pandémie pochádzajúcich z talianskych regiónov mali byť zmanipulované.

– „*...keď Igor Matovič tvrdí, že úmrtnosť na koronavírus sú na Slovensku tri stotiny percenta, čo je fakticky **nieže slabý soplík, ale štastická odchýlka**, ktorú vôbec ani nemusíme merať*“ (M. Mazurek, 13. 10. 2020).

– „*O čom je táto **vymyslená pandémia**...*“ (Marian Kotleba, YouTube, 18. 11. 2021).

Postupne sa objavovali rôzne úvahy o pôvode koronavírusu. Malo ísť dokonca o tajnú americkú biologickú zbraň určenú proti Číne, keďže v Číne sa objavil najskôr a bez ohľadu na to, že najviac obetí mal tento vírus práve v Spojených štátoch amerických (CSSE, JHU 2022). Cieľom celoplošného testovania malo byť „očipovanie“ ľudí. Ovládanie ľudí pomocou čipov malo stáť aj za neskorším očkovaním.

Populisti artikulujú konšpiračné teórie dvomi spôsobmi. Buď ich priamo naformulujú a otvorene sa prihlásia k obsahu hovoreného, alebo pomocou rozličných výrazových prostriedkov vytvoria predpoklady na to, aby správy vyvolali u recipienta pochybnosti. Použijú napríklad častice, t. j. výrazové prostriedky, ktoré vyjadrujú subjektívny postoj politika k hovorenému (*vraj, údajne, hádam* atď.). Pochybnosti vyvolávajú napríklad aj tým, že sa k svojej výpovedi neprihlásia priamo, ale použijú sugestívne otázky, čím dostanú čitateľa tam, kam chcú, aby začal o konšpirácii uvažovať ako o fakte. Výhoda tejto formy šírenia konšpirácií, na rozdiel od tej prvej, spočíva v tom, že jej šíriteľ sa nemusí blamovať, ak niekto dokáže, že ide o čistý nezmysel. Nikdy sa k nej totiž otvorene neprihlásil.

V marci 2020, len niekoľko dní po tom, ako sa na Slovensku objavil prvý prípad pacienta pozitívne infikovaného koronavírusom, podpredseda Smeru-SD Ľ. Blaha zverejnil na americkej sociálnej sieti Facebook niekoľko sugestívnych otázok. Najdôležitejšia bola uvedená hneď na začiatku a ďalšie mali recipienta posolstva dostať presne tam, kam autor chcel. Ukážku svojho mentálneho sveta ukončil Blaha sugestívnou otázkou a odpoveď nechal, pochopiteľne, na čitateľa, hoci predtým ho na ňu naviedol. Nezabudol zdôrazniť, že v krajinách ako Čína, Irán alebo Rusko sa o tejto téme vážne diskutuje. A hoci sú uvedené krajiny štátmi s nízkou mierou slobody vyjadrovania, kde za opačný názor, aký má štátna moc, človek neraz skončí v tom lepšom prípade vo väzení, podpredseda Smeru nemal problém uviesť tieto tri krajiny ako príklady, kde sa vedú diskusie o americkom pôvode koronavírusu.

– „**Koronavírus ako americká biologická zbraň?...** Je pravda, že USA postupne upadá a svoju pozíciu si chce udržať aj za cenu oslabovania svojich konkurentov, vrátane Ruska, EÚ a Číny?... Je pravda, že koronavírus môže byť považovaný za umelý výtvor, resp. za biologickú zbraň?... Je pravda, že vysoký čínsky úradník... obvinil Američanov z toho, že vírus mohol pochádzať jedine z USA?... Je pravda, že najviac dotknuté krajiny sú práve kľúčoví nepriatelia USA – Čína a Irán?... **Ohrozili by Američania samých seba?...** **V Rusku, Číne a Iráne sa o tom vážne diskutuje – Čo si o tom myslíte vy?**“ (Ľ. Blaha, FB, 17. 03. 2020).

Konšpirácie spojené s pandémiou sa následne vyvíjali v súvislosti s aktuálnymi protipandemickými opatreniami. Než začali pravicoví extrémisti prispievať svojimi konšpiráciami do diskusie o očkovaní proti COVIDU-19, pravidelne obohacovali politický diskurz aj o rôzne protipandemické opatrenia. Mimoriadne aktívni začali byť po plošnom testovaní, ktoré spojili s teóriou o *čipovaní* ľudí.

– „*V Spojených štátoch už dnes majú vakcíny, ktoré obsahujú **nanočipy** a pomocou tej takzvanej vakcíny vám do tela vstreknú ten **nanočip**, ktorý má nejaké funkcie a vy neviete, aké má funkcie, aké funkcie má aktivované a aké nemá aktivované... a potom bude neskoro, keď si to dáte a keď zrazu zistíte, že **niekto získava nad vami, cez tú vakcínu, cez ten čip, nejakú kontrolu**... Zjavenia Jána v Biblii jasne hovoria: kto neprijme čip, nebude môcť obchodovať, nebude môcť predávať, nebude môcť nakupovať, nebude môcť robiť v podstate nič“* (Marian Kotleba 2020).

Hoci výklad biblického proroctva z úst Mariana Kotlebu vyvolal mnoho úsmevných až posmešných reakcií, predseda ĽSNS po krátkom čase, po celoplošnom testovaní obyvateľstva⁹ antigénovými testami poukázal na dôkaz o správnosti vlastnej interpretácie niektorých biblických odkazov:

– „*Pozrite si ten všemocný modrý certifikát. Vľavo dole sú znázornené akože tri bunky korony, každá má šesť tykadiel. Tri korony so šiestimi výčnelkami. 6-6-6. A bez toho modrého papiera, obsahujúceho 666, teraz nemôžete ani pracovať, ani nakupovať. Vidíte, netrvalo to ani dlho, asi pol roka, a moje varovania o biblickom znázornení šelmy sa naplnili!!!*“ (Marian Kotleba, FB, 03. 11. 2020).

Charakter virálu získalo video Mariana Kotlebu, na ktorom ako pacient s diagnózou COVID-19 radí liečiť chorobu bežne dostupnými liekmi kombinovanými s alkoholom (Šnidl 2020):

– „*Do polovice odmerky som nalial Stopkašeľ, do zvyšku vodku a túto dávku som užil. Neskôr som do polovice odmerky dal Bromhexin, do zvyšku vodku a užil som. Toto vám zachráni, alebo aspoň mne to zachránilo zdravie*“ (Marian Kotleba, Zdroj Šnidl 2020).

Mimoriadne obľúbenou konšpiračnou teóriou bola predstava, že očkovanie je spojené predovšetkým so ziskom farmaceutických firiem...

– „*Celá táto pandémia je veľmi podozrivá... nenechám si pichať žiadnu chémiu len preto, aby na tom zarobili farmaceutické spoločnosti*“ (R. Fico, Hospodárske noviny, 06. 08. 2020).

– „*Výroba a predaj vakcín... prináša ohromné zisky farmaceutickým spoločnostiam. Práve z tohto dôvodu majú tieto nadnárodné firmy záujem o udržanie vakcinačných programov, bez ohľadu na ich bezpečnosť alebo účinnosť*“ (ĽSNS, kotlebovci.sk).

– „*Je mi jedno, čo si budú páni v EÚ o mne myslieť. Sú to obyčajní poskoci farmaceutických korporácií. Nieкто musí aj tam konečne povedať pravdu nahlas. My máme toho ich biznisu, nezmyselných zákazov a celej tej Covid totality už plné zuby!*“ (M. Uhrík, FB, 16. 02. 2022).

⁹ Celoplošné testovanie bolo opatrenie vlády zamerané na zníženie šírenia koronavírusu. Realizovala ho samospráva s pomocou príslušníkov slovenskej armády v troch fázach medzi 23. októbrom a 8. novembrom 2020. Dovedna sa urobilo 5 811 163 testov, z toho 57 467 bolo pozitívnych (MO SR 2020).

... prípadne ako podvod a spôsob, ako totálne ovládnuť ľudstvo či znížiť ľudskú populáciu:

- „COVID-19 ako globálny podvod na **ovládnutie ľudstva**... Už len málo kto verí tomu, že celá „pandémia“ je o nejakom víruse. Niekoľko mesiacov vopred avizovaný nárast počtu nakazených, nezmyselná očkovacia lotéria, ako aj doslova drastické pokusy zaočkovať čo najväčšiu časť populácie za každú cenu ukazujú, že nejde o náhodu, ale o plán. O program. S jasným cieľom. **Podrobiť a ovládnuť**. Najprv dospelých a potom aj deti“ (Noviny ĽSNS, september 2021).
- „Opäť sa potvrdzuje, že sme v ĽS Naše Slovensko mali pravdu, keď sme od začiatku hovorili, že **Covid-19 je dlhodobo plánovaný a vopred pripravený podvod na celom ľudstve**“ (Noviny ĽSNS, marec 2022).
- „Nejde pritom o nič iné ako biznis farmafíriem. A podľa mnohých aj o **cielené znižovanie svetovej populácie**“ (R. Schlossár, Noviny ĽSNS, september 2021).

Spochybňovanie pandémie a opatrení proti nej dosahovali populisti aj používaním adjektív ako *takzvaný, pochybný, údajný, sporný, podozrivý* a pod.

- „Osvedčené vitamíny namiesto **pochybnej** vakcíny... Ešte horším riešením **tzv. koronapandémie** je očkovanie“ (Noviny ĽSNS, máj 2021).

Potvrdením, že vakcíny sú zlé a pre ľudstvo škodlivé, mali byť úmrtia ľudí v produktívnom veku, na ktoré populisti nezabudli upozorniť:

- „Keď včera zomrel celebrity liberálny moderátor Julo Viršík len pár dní po tom, ako sa dal očkovať, liberáli a médiá mlčia. Hoci sa množia správy a záznamy o srdcových zlyhaniach, vyskytujúcich sa po očkovaní, a pán Viršík zomrel na zástavu srdca, o spojitosti s vakcínou podľa nich **nemôže byť ani slovo**“ (Marian Kotleba, citované podľa Demková, 27. 05. 2021).

Pre úplnosť treba uviesť, že k tomuto prípadu sa ministerstvo zdravotníctva vyjadrilo nasledovne: „V prípade úmrtia pána Júliusa Viršíka bola vykonaná pitva. Závety pitvy preukázali vážne cievne postihnutie srdca z chorobných príčin, dôsledkom ktorých došlo k zlyhaniu srdca. Očkovanie, ktoré absolvoval pred vyše 1,5 mesiacom, nie je možné dávať do súvisu

*s jeho úmrtím... Na Slovensku denne zomrie v priemere zhruba 170 ľudí. Mnohí z nich boli v nejakom čase očkovaní** (Ministerstvo zdravotníctva SR 2021).

Kritika povinného očkovania korešponduje s logikou čiernobielej schémy uvažovania lož verzus pravda, pričom pravdivé tvrdenia ponúkajú – podľa vlastných predstáv – práve pravicoví a ľavicoví populisti. A len oni vedia vysvetliť negatívne dôsledky povinného očkovania. Táto téma zapadá do uvažovania radikálnych populistov s negatívnym názorom na západné demokracie, pretože očkovací vakcíny dovážané na Slovensko (s výnimkou vakcíny Sputnik, ktorú slovenská vláda vrátila po krátkom čase späť ruskému výrobcovi) spravidla vyrábajú veľké zahraničné farmaceutické firmy. To sa následne stáva súčasťou logiky kritického pohľadu na veľké zahraničné firmy s americkým (židovským) kapitálom, a to aj napriek tomu, že viaceré farmaceutické firmy sídli v západnej Európe a niektoré lieky vyrábajú slovenské podniky.

Jedna z konšpiračných teórií, obsahovo úplne odlišných od tých k pandémie COVID-19, ktorú šírili v skúmanom období dvoch rokov najmä predstavitelia Smeru-SD, sa zakladala na názore, že bývalého šéfa slovenskej polície Milana Lučanského zavraždili politici reprezentujúci vládu Igora Matoviča, resp. Eduarda Hegera. Milan Lučanský bol v rokoch 2018 až 2020 prezidentom Policajného zboru SR. Začiatkom decembra 2020 obvinila NAKA niekoľko osôb zo závažných trestných činov, medzi nimi aj Lučanského. Bol v kolúznej väzbe v Prešove, kde sa na konci decembra pokúsil o samovraždu, na následky ktorej na nasledujúci deň zomrel. Napriek tomu, že kamerové záznamy ukázali (Tódoová, Prušová 2020), že v jeho cele v čase samovraždy nikto nebol, niektorí politici využili jeho smrť a okolnosti samovraždy začali cynicky spochybňovať. Pokúšali sa tak vyvolať dojem, že bývalý policajný prezident Milan Lučanský je obeť vládnucich strán, prípadne prezidentky Zuzany Čaputovej:

- „*Pán Matovič... Ste zodpovedný za smrť Milana Lučanského*“ (Ľ. Blaha, NR SR, 30. 04. 2021).
- „*Čo chcú títo americkí mopslíci vyčítať Rusku? Pokiaľ viem, tak v Rusku nezabíjajú ľudí vo väzbe - to oni sú tí vrahovia, ktorí zlikvidovali generála Milana Lučanského*“ (Ľ. Blaha, FB, 04. 02. 2022).
- „*Nebud'me ako oni. Oni propagujú násilie, oni zabili Milana Lučanského, oni chcú zapáľovať autá nevinných ľudí, oni chcú vojnu. Toto je cesta čaputovskej mafie*“ (Ľ. Blaha, FB, 08. 02. 2022).
- „*Asi nikto na Slovensku nepochybuje, že vo vražde generála má prsty Matovičova vláda*“ (Ľ. Blaha, citované podľa Extra plus, 31. 12. 2021).

– „Ja len pripomínam, že kvôli vláde pomreli tisíce ľudí, **lipšicovská mafia zlikvidovala Milana Lučanského** a aktuálne nás ženú do bratovraždenej vojny, ktorá môže Slovensko vymazať z mapy sveta“ (Ľ. Blaha, FB, 14. 02. 2022).

– „... a aby strčili do väzby Roberta Fica a... budú ho tam držať mesiace a roky, **ak ho nezavražia ako Milana Lučanského**. Lipšic, Matovič, Heger, ste **vrahovia, vrahovia, vrahovia, vrahovia, vrahovia**... to, čo ste spravili Milanovi Lučanskému, vám nikdy neodpustíme... **Milana Lučanského zabili, ale Roberta Fica nesmieme dovoliť zabiť**...“ (Ľ. Blaha, Smer-SD – FB, 28. 04. 2022).

V roku 2018 otriasla Slovenskom vražda dvoch ľudí, novinára Jána Kuciaka a jeho priateľky Martiny Kušnírovej. Ukázalo sa, že Ján Kuciak pracoval na viacerých kauzách nominantov vtedajšej vládnej strany Smeru-SD, okrem iného aj na možnom prepojení medzi talianskou mafiou a niektorými členmi tejto strany. Bezprostredne po vražde sa na Slovensku konali najväčšie demonštrácie od novembra 1989, ktoré vyústili do demisie Roberta Fica ako predsedu vlády. O dva roky poslali slovenskí voliči Smer-SD do opozície a ďalšie dve vládne strany – SNS a Most-Híd – mimo parlament. V priebehu niekoľkých mesiacov sa polícia podarilo vypátrať páchatel'ov dvojnásobnej vraždy, obviníť ich a postaviť pred súd. Polícia zakrátko obvinila aj objednávateľov vraždy. Na začiatku celého reťazca mal stáť podnikateľ Marian Kočner, ktorý býval v tom istom bytovom komplexe ako predseda Smeru-SD. Zatiaľ čo páchatel'ov sa súdom podarilo odsúdiť, rozsudok nad Kočnerom spochybnil jeden zo senátov Najvyššieho súdu a vrátil ho späť na opätovné pojednávanie. A práve túto skutočnosť, aj napriek rozličným dôkazom, využil podpredseda Smeru-SD Ľ. Blaha, aby prostredníctvom konšpirácie presunul pozornosť verejnosti zo Smeru-SD na predstaviteľov aktuálnej vlády:

– „Nech si vraždu Kuciaka objednal ktokoľvek, **ak nebol orangutan, musel si zrátať, že poprava novinára so snúbenicou bude rozbuškou pre štátny prevrat. Celkom zjavne to bol niekto z vtedajšej matovičovsko-lipšicovskej opozície, resp. z veľmocenského prostredia, ktoré si neželalo vládu Roberta Fica**... Nič nenaznačujem, ale som osobne presvedčený, že za vraždou Kuciaka môžu stáť tí, ktorí si na nej vybudovali svoju politickú kariéru – a teda prakticky celá dnešná vláda“ (Ľ. Blaha, FB, 21. 02. 2022).

„Konšpiračné teórie ako špecifický typ kauzálneho vysvetlenia umožňujú ľuďom pochopiť príčiny, ktoré stoja v pozadí dôležitých udalostí a okol-

ností, spôsobom, ktorý zodpovedá ich širším motivačným záujmom cítiť sa kompetentne, bezpečne a mať dobrý pocit zo seba samého“, píše o konšpiračných teóriách Karen M. Douglas, Aleksandra Cichocka a Robbie M. Sutton (2020: 182). Keď sa v spoločnosti stane niečo dôležité alebo niečo znepokojujúce, je prirodzené, že ľudia chcú odpovede. Problém je v tom, že hoci na niektoré otázky sú odpovede pomerne jasné, ľudia im nechcú veriť. Ponúkajú ich totiž elity a elitám časť spoločnosti nedôveruje. Preto považujú za dôveryhodnejšie odpovede, ktoré ponúkajú politickí konkurenti vládneho establišmentu.

Jedna z dnes už klasických konšpiračných teórií súvisí s americkým zbrojárskym priemyslom. Táto teória sa zakladá na presvedčení, že za americkou zahraničnou politikou sú v skutočnosti záujmy výrobcov zbraní, pretože bez vojny by neboli schopní svoje produkty využiť. Z tohto dôvodu je vláda USA pod vplyvom zbrojárskej loby a cez americkú vládu presadzuje vlastné záujmy. To by neboli slovenskí populistí, keby aj za vojenskou agresiou Ruska na Ukrajine nevideli záujmy exportérov zbraní:

– „Nieкто tu potrebuje šíriť strach a nenávisť voči Rusku, aby mohli dovážať zbrane a aby sa točil zbrojársky biznis. O nič iné nejde, len o vojnové štvanie“ (Ľ. Blaha, FB, 17. 03. 2022).

Podľa tejto logiky by však najväčším americkým agentom musel byť ruský prezident Vladimir Putin, keďže po Putinovej invázii na Ukrajinu začali USA masívne podporovať napadnutý štát dovozom amerických zbraní.

5.2 Fake news a hoaxy

Ak si v komunikácii radikálnych populistov všimame konšpiračné teórie, mali by sme upriamiť pozornosť aj na tzv. *fake news* a *hoaxy*. Dnes je tento druh šírenia dezinformácií u populistov mimoriadne rozšírený a Slovensko nie je výnimkou (Korec, Przybyla 2019). Súčasťou politiky ako boja o moc je odjakživa klamstvo. Ak sa dnešní politickí klamári od svojich predchodcov v niečom líšia, tak je to iba v spôsobe, ako šíria klamstvá. V súčasnosti sa totiž falošné správy šíria hlavne prostredníctvom internetu, v prvom rade na sociálnych sieťach (Bergmann 2020), keďže na internete dodnes neexistuje účinná kontrola faktov (Moscadelli et al. 2020). Berclay glosuje, že fake new sú len „pomenovaním pre staroveké umenie klamať“ (Berclay 2018: 1). Cieľom falošných správ je nielen oklamať recipientov, čitateľov či voličov, ale zároveň zvýšiť návštevnosť webového portálu, na ktorom sú falošné správy umiestnené.

Výraz hoax používame na označenie „falošnej správy alebo informácie, ktorá sa objavuje v klasických médiách alebo na internete a šíri sa ústne alebo písomne (cez sociálne médiá)“ (Bendel 2016: 87). Úlohou hoaxov je podkopať legitimitu vládneho establišmentu a narušiť dôveryhodnosť klasických (mainstreamových) médií, ktoré recipienti sledujú.

Hoci falošné správy sú možno také staré aké samotné médiá, konjunktúru zažívajú vďaka nárastu významu sociálnych sietí. Tie sa dnes stávajú hlavným informačným kanálom a mnohí ľudia dnes uprednostňujú sociálne siete pred klasickými médiami. Aj z tohto dôvodu sa na sociálne siete presunuli nielen bežní užívatelia, ale celé redakcie a vydavateľstvá. Sociálne siete zároveň zmenili spôsob, ako recipienti konzumujú správy. Ak totiž užívateľ sociálnej siete (na Slovensku hovoríme v prvom rade o FBu) považuje nejakú správu za zaujímavú, spravidla ju posúva ďalej, delí sa o ňu s ostatnými, prípadne ju preposiela prostredníctvom súkromných správ priateľom alebo celým skupinám, čím môže získať na dôveryhodnosti. Predsa ak ju šíri môj priateľ alebo rodinný príslušník, je na nej aspoň kus pravdy. Dôležité je, že tieto procesy fungujú mimo tradičného šírenia informácií, keď novinári zverejňovali správy a recipienti ich prijímali. Redakcie rozhodovali, čo sa zverejní, v akom rozsahu alebo dokonca v akom čase. Redakcie tak mali monopol nielen na produkciu, ale aj na distribúciu správ (Tandoc, Jenkins, Craft 2019).

Hoaxy rozlišujeme podľa toho, či sa aspoň sčasti zakladajú na skutočných udalostiach, alebo či sú úplne vymyslené. Niektoré hoaxy síce vychádzajú zo skutočných udalostí, ale obsah je prekrútený alebo skreslený, iné správy sú úplne vymyslené. Výskumníci z univerzity v Singapure (Tandoc, Lim, Ling 2018) skúmali predchádzajúce štúdie o fake news a v nich identifikovali šesť základných kategórií operacionalizácie tohto typu mediálneho obsahu. Základný rozdiel medzi nimi spočíva v tom, či ide ich autorom o vedomú manipuláciu alebo o snahu zabaviť a či používajú aj fakty, alebo pracujú s čisto vyfabulovanými správami:

1. **Spravodajská satira.** Táto forma sa v skorších štúdiách uvádzala ako najčastejšia operacionalizácia falošných správ so schopnosťou výrazne formovať verejný diskurz. Na komunikáciu s recipientmi používajú v prvom rade humor (spravidla sarkastický), satiru. Zvyčajne sa zameriavajú na aktuálne dianie a často využívajú štýl televízneho spravodajstva (moderátor za stolom s názornou grafikou a videom) podobne ako bežné spravodajské relácie. Hlavným rozdielom je však to, že tieto relácie možno jasne odlíšiť od seriózneho spravodajstva a ich primárnou funkciou je predovšetkým zábava, nie poskytovanie seriózných informácií, pričom moderátori sú spravidla známimi komikmi alebo zabávačmi. Moderátori používajú humor na kritiku politickej, sociálnej alebo ekonomickej situácie. Samozrejme, je otázne, či je

náležitú zaradiť ich do kategórie falošných správ, čo napokon spochybňujú aj Tandoc, Lim a Ling (2019). Autori tejto štúdie si všimli, že falošnosť sa týka hlavne formátu, ale obsah sa zakladá na skutočných udalostiach. Pre moje uvažovanie je dôležité, že hoci tento typ mediálneho obsahu dokáže formovať verejnú mienku, tento vplyv je základom jasne identifikovateľného obsahu, ktorého cieľom je zabaviť, vysmiať sa, ale nie manipulovať a podvádzať.

2. Spravodajská paródia. Podobne ako predchádzajúca kategória, aj paródia sa spolieha na humor ako na základný komunikačný prostriedok s publikom a využíva formát prezentácie napodobňujúci spravodajské médiá. Paródia sa od spravodajskej satiry odlišuje v tom, že využíva kombináciu nereálnych informácií a humoru. Paródia apeluje na komicnosť problémov a zdôrazňuje sa vymýšľaním fiktívnych spravodajských príbehov. Tento typ relácií bol na Slovensku populárny v prvom desaťročí tohto storočia (napríklad program S.O.S., Kredenc), ale s nástupom internetu postupne ustúpil do úzadia. Podobne ako v prípade spravodajskej satiry, aj spravodajská paródia môže upozorniť na nejaký vypuklý problém, recipient si na jej základe formuje názory na určité politické, spoločenské alebo ekonomické súvislosti, ale aj v tomto prípade je jasné, že autori paródie nemajú záujem vedome klamať a zavádzať verejnosť.

3. Fabulácia správ. Na rozdiel od prvých dvoch táto forma operacionalizácie falošných správ sa primárne zakladá na úmysle klamať, podvádzať, manipulovať. Autor, motivovaný spravidla ekonomickým záujmom (čím viac kliknutí a delení sa o informáciu, tým viac peňazí za reklamu), si je vedomý, že manipuluje, veď jeho primárnym záujmom je dezinformovať, ale recipient nie je o tejto skutočnosti informovaný. Mediálny obsah tohto typu falošných správ nemá žiadny faktický základ. Forma vyfabulovaných správ sa podobá štandardným spravodajským článkom, rozdiel je len v tom, že tieto sú vymyslené. K problémom pri rozlišovaní vymyslených falošných správ dochádza vtedy, keď politickí aktéri tieto príbehy uverejňujú a pomáhajú ich šíriť na sociálnych sieťach, čím im dodávajú určité zdanie objektivity, vyváženého spravodajstva, a tým aj legitimacy. Dôveryhodnosť takejto správy sa u recipienta posilňuje tým, že webové stránky, na ktorých sa tieto texty zverejňujú, pripomínajú webové stránky iných spravodajských portálov. Ak správca portálu s falošnými správami vzbudí u čitateľov dôveru, už nebudú mať potrebu získané informácie overovať. Dôveru u čitateľov môže posilňovať aj to, ak popri falošných správach publikuje aj správy získané z mainstreamových médií, resp. z tlačových agentúr. Čitateľ môže nadobudnúť dojem, že portál je dôveryhodný, ak na ňom nachádza aj informácie, ktoré sú uverejnené aj na webových portáloch iných médií.

4. **Vizuálna manipulácia** (fotografie a videá). Pre tento spôsob operacionalizácie falošných správ je hlavným nástrojom manipulácia s obrazom, t. j. s fotografiami a videom. Manipulácia s vizuálnym materiálom sa s nástupom digitálnych fotografií a kvalitných programov na manipuláciu s obrázkami je čoraz bežnejším javom. Spôsoby manipulácie môžu byť na rôznej úrovni, od jednoduchých zmien fotografií a koláží až po vloženie osôb do obrázkov. V súčasnosti sa za jednu z najvyšších foriem vizuálnej manipulácie považujú falošné videá, tzv. „deepfakes“. Týmto výrazom sa dnes označuje reálne vyzerajúci mediálny obsah (fotografie, audio a video), ktorý bol upravený a sfaľovaný vďaka technologickému pokroku v oblasti umelej inteligencie. Väčšina súčasných deepfakes vo vizuálnej oblasti sa vytvára tak, že skutočná tvár jednej osoby sa vymení za tvár niekoho iného (Kietzmann et al. 2020). Video je upravené tak, že divák manipuláciu nepostrehne. Šíriteľom zmanipulovaných vizuálnych obsahov nahráva fakt, že diváci si pravosť takýchto videí neoverujú a šíria ich na sociálnych sieťach ďalej. Ľudia sa však na sociálnych sieťach správajú nezodpovedne, a to aj napriek tomu, že videá alebo obrázky, ktoré sledujú a veria im, následne spochybnia tzv. „lovci hoaxov“. Problém je, že sú to tí istí ľudia, ktorí sa pri ďalšej príležitosti znovu zapájajú do sledovania manipulovaného obsahu.

5. **Reklama a vzťahy s verejnosťou.** Falošné správy sú operacionalizované aj vo forme produktov reklamných agentúr, ktoré vytvárajú informácie podobné správam, ale s cieľom predat' alebo propagovať výrobok, spoločnosť, prípadne nejakú myšlienku. Na rozdiel od predchádzajúcich dvoch foriem falošných správ, ktoré sa šíria v prvom rade pre politický prospech a cieľom tejto kategórie je aj finančný profit. V praxi tento typ falošných správ môže fungovať tak, že človek si klikne na odkaz, pretože pripomína bežnú spravodajskú informáciu, ale po kliknutí sa mu otvorí webová stránka nejakej obchodnej spoločnosti, prípadne produktu, tovaru alebo služby.

6. **Propaganda.** Tandoc, Lim a Ling (2018) tvrdia, že propaganda sa vzťahuje na správy, ktoré vytvára politický subjekt s cieľom ovplyvniť verejnú mienku. Jej cieľom je získať politický osôh pre nejakého politického aktéra, organizáciu (politickú stranu) alebo celú vládu.

Zámér šíriteľov fake news a hoaxov sa môže podľa načrtnutej kategorizácie líšiť. Niektorým ide o neškodnú zábavu, výsmech, hoci stále so zámerom poukázať na nejaký spoločenský problém, iným ide primárne o ekonomický profit alebo politickú moc. Falošné správy a hoaxy dnes používajú populisti s cieľom kritizovať, manipulovať, politicky škodiť a podkopávať dôveru v politický establišment (Bergmann 2020). Hoaxy vyvolávajú rozličné emócie vrátane ľútosti, zdesenia, strachu alebo nenávisť. Populisti ich používajú pri zavádzaní a posilňovaní stereotypov či predsud-

kov. Prijímaním obsahu falošných správ a hoaxov sa recipienti utvrďujú o „svojej pravde“, o správnom názore na nejakú tému, navzájom si potvrdzujú správne politické presvedčenie, čím posilňujú vzťah k skupine rovnako uvažujúcich recipientov (Štefančík, Hvasta 2019).

Na sociálnych sieťach sa hoaxy šíria v rôznej forme. Ide napríklad o fotografie upravené tak, aby zapadali do kontextu nejakej aktuálnej témy, hoci vznikli v inom období a v inej situácii. Hoaxy sa šíria na internete bez kontroly, distribuuje ich veľa ľudí, adresátom je veľa ľudí, a to bez zodpovednosti ich šíriteľov. Táto dynamika má dôležitý účinok na spoločnosť, ale môže zasiahnuť aj do života konkrétneho jednotlivca. Preto je pre používateľov internetu dôležitá schopnosť rozlišovať medzi pravdivou a nepravdivou informáciou.

Populisti na Slovensku používajú hoaxy často. Posilňujú nimi negatívny vzťah k vládnej elite, vyvolávajú negatívne emócie k určitým jednotlivcom alebo celým skupinám. Falošné fotografie a zavádzajúce texty šíria na sociálnych sieťach ako pravdu a prehlbujú tak u voličov neschopnosť rozlišovať medzi pravdou a klamstvom, medzi pravdivými a vymyslenými správami. Verejnosť je presýtená množstvom neselektívnych informácií a ľudia nedokážu oddeliť fakty od výmyslov. To vytvára priestor, v ktorom sa darí dezinformáciám. Koexistencia faktov a fikcie či protichodnosť informácií mátie spoločnosť. Demokracie sa tak stávajú zraniteľnými voči manipulácii, čo vyhovuje rétorickému štýlu populistov (Bergmann 2020).

Konšpiračným teóriám aj falošným správam sa darí práve v krízových situáciách. Pandémia ochorenia COVID-19 a Putinova agresia na Ukrajinu boli živnou pôdou na vznik rôznych typov fake news. Obe udalosti mali výrazný vplyv na duševnú pohodu obyvateľov a mali za následok osobné finančné straty (počas pandémie strata zamestnania), zdražovanie a v neposlednom rade strach z budúcnosti.

V prípade pandémie sa začali šíriť najprv falošné správy o jej pôvode. Hoci sa vznik pandémie zdôvodňuje prenosom vírusu zo zvierat v čínskom meste Wuhan, čo sa pokladá za všeobecne známu informáciu¹⁰, populisti čínsky pôvod vírusu spochybňovali a tvrdili, že vznikol umelo v laboratóriu, ktorý sa dokonca financoval z USA. Neskôr sa pridali falošné správy napríklad o tom, že vírus vypúšťajú na ľudí z lietadiel (TASR 2020).

¹⁰ Na tomto mieste odkážem na informáciu získanú z textu A. Maxmena, ktorý bol publikovaný vo februári 2022 v časopise *Nature* s impakt faktorom 49,962 (stav február 2022). Maxmen odkazuje na tri štúdie, ktoré prinášajú nové informácie z výskumu o vzniku pandémie. Všetky tri hovoria o prenose vírusu zo zvierat na človeka, dve menujú konkrétne čínske mesto Wuhan. Štúdie predstavujú výsledky analýzy vzoriek koronavírusov odobratých na trhu a od ľudí nakazených v decembri 2019 a januári 2020.

Pandémii spočiatku sprevádzali pozitívne reakcie väčšiny obyvateľstva, a to aj napriek rôznym obmedzeniam. Médiá pravidelne zdôrazňovali vysokú mieru všeobecnej úcty obyvateľov Slovenska k ľuďom v „prvej línii“, v prvom rade k lekárom, sestričkám, ďalšiemu zdravotníckemu personálu, ale aj k predavačkám a učiteľom.

Šírenie hoaxov sa naplno rozbehlo, keď sa proti ochoreniu COVID-19 začalo očkovať. Na vynájdenie vakcíny sa dlho čakalo a vo vnútri vládnej koalície dokonca vznikol vážny konflikt, keď minister financií Igor Matovič objednal v Európskej únii neregistrovanú vakcínu Sputnik z Ruskej federácie. Autori falošných správ sa hoaxami pokúšali vnieť do rozhodovania o očkovaní zmätok a zároveň strach. Vakcináciu priamo alebo nepriamo spájali s náhlymi úmrtiami spôsobenými zástavou srdca, objavil sa hoax o zložení vakcíny, prípadne o tom, ako vláda pripravuje koncentračné tábory pre nezaočkovaných, prípadne o tom, že mediálne známy infektológ Peter Sabaka dostal štátnu cenu Jozefa Miloslava Hurbana spojenú s finančnou odmenou ako „*tichú odmenu za verejné schvaľovanie nezmyselných covid obmedzení*“ (M. Mazurek, citované podľa Šnidl 2021; Kubalová 2021). Za propagáciu vakcinácie nemalo byť v mysliach populistov úprimné úsilie úspešne bojovať proti pandémie, ale mala sa okrem iného spájať so ziskom konkrétnych ľudí, ktorí vakcináciu propagovali.

– „*Viete, že vakcína proti korone obsahuje bunky z potratených detí?*“ (ESNS, citované podľa RTVS 2021).

– „*Priatelja, ako blesk z jasného neba všetkých zasiahla informácia, že niekoľko **totalitných** bláznov bude v najbližších rokoch vo výcvikovom priestore Lešť testovať **koncentračný tábor** 21. storočia... Takto pokojne v budúcnosti dokážu izolovať nezaočkovaných od zvyšku spoločnosti, pretože nám dajú nálepku – rizikových skupín, prenášačov vírusu a podobne. Musíme to zastaviť! Táto vláda je číre **totalitné zlo***“ (M. Mazurek, youtube.com, 09. 10. 2021).

6. DRAMATIZÁCIA, ZVELIČOVANIE, OPAKOVANIE

Nemecký slovník cudzích slov z vydavateľstva DUDEN vysvetľuje význam slova populizmus nasledovne: „*Populizmus je termín používaný na označenie oportunistickej, ľudovej, často demagogickej politiky, ktorej predstavitelia sa snažia získať priazeň máš **dramatizovaním** politickej situácie*“ (DUDEN 2010: 830). Túto kapitolu začínam citovanou definíciou, pretože odkazuje na konkrétnu komunikačnú stratégiu, ktorá je typická pre populistov, a síce dramatizáciu. Aj podľa Thomasa Hoffmanna (2020) sú charakteristickými prejavmi populistického jazyka škandalizujúce a silne emocionalizujúce, negatívne výrazy. Dramatizáciu a emocionálny tón používajú populisti na zdôraznenie zlyhania elity a nevyhnutnosti zmeny. Aj Mudde (2004: 542) odkazuje na emocionálnu stránku populizmu, keď o ňom hovorí ako o „emocionálnom a zjednodušenom diskurze, ktorý je zameraný na ‚vnútorné pocity‘ ľudí“. Krátke vety s množstvom emocionálnych prostriedkov používajú na to, aby zvýšili príťažlivosť vyhlásení a získali tak väčšiu pozornosť verejnosti (Wettstein et al. 2019). Emócie ovplyvňujú kognitívne procesy tým, že „upriamujú zameranie pozornosti, pôsobia ako motívy správania a ovplyvňujú tvorbu úsudkov“ (Václaviková 2021: 128). V populistickom diskurze sa obzvlášť výrazne, najmä ak ide o postavenie *ľudu* proti elitám a skupinám mimo spoločnosti a menšinám, vyskytujú dve emócie: hnev a strach (Nguyen, Salmela, von Scheve 2022: 151). Pod vplyvom strachu človek často neuvažuje racionálne, jednoduchšie podlieha emóciám, je náchylný uveriť konšpiračným tvrdeniam, a jednoduchým vysvetleniam zložitých problémov. Kto by sa nebál jadrových zbraní, vojny alebo negatívnych zdravotných dôsledkov očkovania, ak mu ich neustále, denne niekto pripomína?

Výsledky metaanalýzy niekoľkých amerických psychológov (Tannenbaum et al. 2015) ukazujú, že posolstvá vyvolávajúce emóciu strachu sú účinnejšie ako posolstvá bez strachu. Podľa nemeckej psychologičky Wiebke Putz-Osterlohovej (2000) strach predstavuje klasickú emocionálnu reakciu predchádzajúcu obrannému správaniu, ktoré môže vyústiť až do úniku, prípadne ho spúšťa. Strach teda človeka neparalyzuje, naopak, motivuje ho k určitému správaniu. Franz Bosbach (2000) v tejto súvislosti uvádza, že vzťahu medzi strachom a politikou sa venovali už antickí autori, pričom na potvrdenie tejto hypotézy odkazuje na Thukydida. Podľa tohto gréckeho filozofa mal byť popri túžbe po uznaní a majetku dôležitou hybnou silou poli-

tického konania strach. Strach mal byť jedným z rozhodujúcich faktorov aj na vyvolanie vojny (Štefančík, Hvasta 2019).

Populisti upozorňujú na potenciálne nebezpečenstvá a škody, ku ktorým dôjde, ak jednotlivci alebo celá spoločnosť (národ) neprijmú odporúčania uvedené v posolstve. Strach vyvolávajú pravidelným konštruovaním hrozieb, a to najmä takých, aké súvisia s polarizujúcimi politickými témami ako je imigrácia, ekonomické problémy, bezpečnosť, zahraničná politika alebo kultúra. Používajú na to slovesné lexémy so silnou negatívnou konotáciou (Demčišák, Fraščíková 2021b). Niektorí autori (Nguyen, Salmela, von Scheve 2022) upozorňujú, že takáto komunikačná stratégia nepomáha budovať dôveru a hrdosť národa, ba naopak, skupinovú úzkosť ešte viac prehľbuje. Hrozba je stelesnená v konkrétnom nepriateľovi bez ohľadu na to, či je reálny alebo fiktívny.

K dramatizácii a zveličovaniu sa uchýľujú radikálni populisti s cieľom zvýšiť intenzitu účinku textu (Kumorová 2021) niekoľkými komunikačnými stratégiami. Patrí k nim používanie špecifických štylistických a lexikálnych jazykových prostriedkov, spravidla superlatívu (*najväčší, najbrutálnejší*), hyperbolizujúcich podstatných mien (*škandál, mega škandál, monsterproces, lynč, lynčovanie, likvidácia, monštrum, katastrofa, masaker*) a prídavných mien (*obludný, obrovský, mafiánsky, brutálny, desivý, katastrofálny, závrtný, krvilačný, sadistický, fašistický, škandalózne, uštekany*) prípadne slovíes (*znásilniť, vrieskať, jančiť, likvidovať*). Táto stratégia sleduje zvýraznenie určitého okamihu pôsobením na emocionálnu úroveň recipientov politického posolstva. Zveličovanie politických problémov ako škandalov vedie k prehľbovaniu rozdielu medzi politickou elitou a zvyškom spoločnosti (Schemer et al. 2018).

– „*Vedci zistili, že 6 týždňov po očkovaní sa **dramaticky** zvyšuje mortalita pacientov*“ (Ľ. Blaha, Eurorešpekt, 10. 01. 2022).

– „*Ale pokiaľ vyzýva k **sadistickým** trestom a domácejmu väzeniu pre nezaočkovaných, jeho názory považujem za **fašistické**...*“ (Ľ. Blaha, FB, 19. 08. 2021).

– „*Ja chápem, že Tódovej chýba vzdelanie - kuknite si jej **škandalózne** diplomovku a pochopíte všetko... Zuzana Čaputová opätovne zlyhala. Jej **obludné** výzvy k povinnému očkovaní, jej útoky na slobodu slova a jej nenávisťné tirády proti opozícii považujem za **fašistické prejavy***“ (Ľ. Blaha, FB, 16. 12. 2021).

– „*Takýto **škandál** ešte Slovensko nezažilo ... A tak dochádza k **regulárnemu** vydieraniu poslancov... Tu sa v priamom prenose pácha nielen vlastizrada, ale doslova **mafiánske** vydieranie!*“ (Ľ. Blaha, FB, 08. 02. 2022).

- „*Chcú znásilniť Slovensko*“ (Ľ. Blaha, FB, 08. 02. 2022).
- „*Vzhľadom na to, že niektoré médiá totálne ignorujú škandalózne informácie o obľudných praktikách elitných vyšetrovateľov NAKA...*“ (E. Kaliňák, FB, 15. 02. 2022).
- „*V parlamente sa hovorí o otvorenom vydieraní. Ak má prísť k okupácii na základe vydierania poslancov, tak to je najväčší škandál v dejinách Slovenska*“ (Ľ. Blaha, FB, 08. 02. 2022).
- „*R. Fico: Za mega škandál s účasťou viacerých inštitúcií justičnej sféry by mala padnúť celá vláda*“ (R. Fico, citované podľa Smer-SD, FB, 14. 02. 2022).
- „*Na Slovensku sa rozpútal najväčší škandál od roku 1989, keď vyšlo najavo, že mafiánska skupina v NAKA...*“ (Ľ. Blaha, 15. 02. 2022).
- „*Organizujú pogromy, aké tu neboli od druhej svetovej vojny*“ (Ľ. Blaha, FB, 20. 02. 2022).
- „*Presne ako v totalitných režimoch počas monsterprocesov*“ (Ľ. Blaha, FB, 21. 02. 2022).
- „*Už nelynčujú iba nás, už lynčujú aj Nasťu Kuzminovú, našu olympijskú hrdinku*“ (Ľ. Blaha, 25. 02. 2022).
- „*To, čomu čelíme, je obľudné...*“ (M. Mazurek, NR SR, 22. 02. 2022).
- „*Robia zo mňa hlavný terč – lynčovačka ako v ére Ku-klux-klanu*“ (Ľ. Blaha, FB, 27. 02. 2022).
- „*Valí sa na nás brutálne zdražovanie*“ (M. Uhrík, FB, 10. 03. 2022).
- „*Vedľa nej sa ceril do obrazoviek uštekany Nad*“ (Ľ. Blaha, FB, 11. 03. 2022).
- „*Odmietame tento sociálny masaker, ktorý vláda spôsobila*“ (Ľ. Blaha, 21. 03. 2022).
- „*Odmietame zaťahovanie obyvateľov SR do energetického otroctva!*“ (ĽSNS, 24. 03. 2022).
- „*ĽS Naše Slovensko považuje odsúdenie Mariana Kotlebu za mimoriadne nebezpečný precedens, ktorý závažným spôsobom likviduje demokratický a právny štát na Slovensku*“ (ĽSNS, 05. 04. 2022).
- „*Toto je najhoršia vláda, akú kedy Slovensko malo! Skončia zle, veľmi zle...*“ (M. Uhrík, FB, 08. 04. 2022).
- „*To, čo teraz sledujeme, sú už len zinscenované monsterprocesy*“ (Ľ. Blaha, 23. 04. 2022).

6.1 Artikulovanie hrozby

V európskych štátoch existujú rôzne typy populistických strán. Pravicoví populistí sa spravidla orientujú na historické tradície, z ktorých konštruujú vlastné predstavy o dôležitej úlohe domáceho národa, prípadne získavajú podporu prostredníctvom vyzdvihovania pozitívneho vzťahu k fašistickej a nacistickej minulosti; iné strany artikulujú negatívny prístup k imigrantom, spravidla pritom zdôrazňujú nebezpečenstvo vychádzajúce z migrácie vyznávačov islamu, iné zas artikulujú odpor ku globálnym nadnárodným korporáciám. Väčšina populistických strán uplatňuje niekoľko takýchto stratégií naraz. Podľa Ruth Wodakovej (2016) pravicové populistické strany obviňujú nejakú menšinu (etnickú, náboženskú, jazykovú, politickú, sexuálnu) pre väčšinu existujúcich problémov a vnímajú ju tak ako obetného baránka. Príslušnú skupinu popisujú ako nebezpečnú, ako hrozbu „pre nás“, pre „nás“ národ. Využívajú pritom všetky existujúce negatívne kolektívne stereotypy. Tento jav sa prejavuje ako „politika strachu“. Výrazy spojené s hrozbou sú tak neodmysliteľnou súčasťou slovníka populistických strán vrátane slovenských:

- „*Budeme vždy bojovať aj proti zaplavovaniu Slovenska **nebezpečnými** imigrantami!*“ (Noviny ESNS, december 2021).
- „*Táto expanzívna, arogantná a imperialistická politika Západu voči ruskému národu priamo **ohrozuje** aj našu národnú bezpečnosť a robí z nás terč v prípadnej vojne*“ (Ľ. Blaha, FB, 02. 02. 2022).
- „*Alebo národnú bezpečnosť **ohrozujú** vojnoví štváči, ktorí tlačia Rusko do kúta a posielajú vojenský materiál na Ukrajinu ... Vojnoví štváči na Západe **ohrozujú** nás všetkých!*“ (Ľ. Blaha, 27. 02. 2022).
- „*Ak toto vláda urobí, robí zo Slovenska jeden obrovský terč. A **ohrozuje celý národ***“ (Ľ. Blaha, FB, 16. 03. 2022).
- „*Keď sa tu hrajú na hrdinov a **ohrozujú celý národ***“ (Ľ. Blaha, FB, 20. 03. 2022).
- „*Ak sa Zuzana Čaputová ako hlava štátu rozhodla takto agresívne útočiť na slobodu slova, **Slovensko je vo vážnom ohrození***“ (Ľ. Blaha, FB, 24. 03. 2022).
- „*Zaťahujú nás do vojny proti Rusku a **ohrozujú národnú bezpečnosť**. Slovensko sa postavilo proti tejto ich vlastizrade*“ (Ľ. Blaha, FB, 10. 04. 2022).
- „*Chcú nás fyzicky zlikvidovať*“ (Ľ. Blaha 23. 04. 2022).

Populisti využívajú motív hrozby podobne ako iné komunikačné stratégie na to, aby vyvolali vo voličoch strach. Ak si volič predstaví všetky

hrozby, ktoré populistí radi zdôrazňujú, malo by to na vyvolanie takejto emócie stačiť. Keby to však bolo málo, niekedy sami potrebujú strach zdôrazniť:

– „Z tohto ide **hrôza**... Takto som sa o Slovensko ešte nikdy **nebál**“ (Ľ. Blaha, FB, 16. 03. 2022).

6.2 Vojenský slovník a metafora spojená s vojnou

Jedna z možností, ako situáciu zdramatizovať a zdôrazniť motív hrozby, je použiť slová z vojenského slovníka. Takéto výrazy asociujú vojnu a pocit ohrozenia pred vonkajším prípadne pred vnútorným nepriateľom.

Výrazy z vojenského slovníka sa v politickom diskurze objavujú na dvoch úrovniach. Prvú tvoria hodnotovo neutrálne výrazy používané v kontexte prirodzenej diskusie o obrannej politike. Diskutovať o obrane, armáde, zbraniach alebo dokonca o vojne je úplne prirodzené. Zaistiť bezpečnosť obyvateľstva patrí totiž k prioritným úlohám každého štátu.

Vojenský slovník sa v sledovanom období vyskytoval v politickom diskurze často, a to nielen v súvislosti s dohodou o spolupráci v oblasti obrany medzi Slovenskom a USA. Používal sa najmä v kontexte každodennej diskusie po tom, ako sa začalo intenzívnejšie uvažovať o ruskej vojenskej agresii na Ukrajine, ku ktorej nakoniec došlo 24. februára 2022. Podpredseda Smeru-SD Ľuboš Blaha si paradoxne len dva dni predtým na túto tému zaľožoval jemu príznačným spôsobom:

– „**ZASTAVME VOJNOVÝCH ŠTVÁČOV! SLOVENSKO CHCE MIER!** Mier. Nič iné ma v tejto chvíli nezaujíma, iba mier. A po dnešnom prejave ruského prezidenta **Vladimíra Putina som presvedčený, že aj on chce to isté – mier**“ (Ľ. Blaha, FB, 22. 02. 2022).

Inú podobu nadobúdajú výrazy z vojenského slovníka, ak sa používajú s cieľom zdramatizovať situáciu, zapôsobiť na emócie recipientov a vyvolať u nich strach. Ak sa napríklad spomínajú *jadrové zbrane (hlavice)*, *tretia svetová vojna*, *tanky*, *armáda*, človek zvykne spozornieť a niektorí sa začnú aj obávať. A o to populistom ide:

– „Ak chce ‚ukrajinský‘ ľud vstúpiť do NATO a **rozpútať tretiu svetovú vojnu**...“ (Ľ. Blaha, FB, 02. 02. 2022).
– „Toto je zoznam vlastizradcov, ktorí v parlamente hlasovali za americkú **okupáciu** Slovenskej republiky ... Nech celý národ vie, kto

zapríčinil, že sem Američania môžu dovliecť svoje armády, tanky a jadrové zbrane... Kľúčovú zodpovednosť zároveň nesie Igor Matovič“ (Ľ. Blaha, FB, 10. 02. 2022).

– „Keď **jadrová hlavica** doslova vymaže celý región v okruhu 20 km, už nepomôžu reči slniečkárov o tom, že s takýmto scenárom nepočítali ... Okupačná zmluva s USA urobí zo Slovenska **terč pre ruské rakety!**“ (Naše Slovensko, marec 2022).

Výrazy z vojenského slovníka sa vo forme metafor používajú často. Metaforu môžeme definovať ako „nepriame pomenovanie vyjadrené zámenou jedného slova, slovného spojenia iným slovom alebo slovným spojením na princípe podobnosti predmetov, javov, vlastností vecí“ (Stradiotová 2017: 134-135). V jazyku politiky sú metafory mimoriadne častým komunikačným prostriedkom (Augustín 2015). „Politické metafory slúžia ako prostriedok na redukciu politických a ideologických argumentov na jednoduché vzorce a interpretáciu udalostí a vývoja vo forme polárnych alternatív. Metafory vytvárajú odkazy na skúsenosti a týmto spôsobom umožňujú konkrétne asociácie“ (Pörksen 2000: 170). Metafory pomáhajú pochopiť abstraktný svet politiky názornejšími príkladmi z každodenného života. Podľa Iriny Dulebovej (2010: 66) má „metafora v politickom diskurze bohatý pragmatický potenciál, t. j. schopnosť ovplyvňovať recipienta a nastoľovať určitý typ rozhodnutia a politického správania.“ Využívanie metafor v politickej komunikácii je súčasťou diskurzívnej stratégie, ktorá je vysoko ideologická, historicky a kognitívne ukotvená a zosilnená prostredníctvom mediácie. Metafory sú jazykové prostriedky s otvoreným alebo skrytým významom, ktoré používajú politickí a mediálni aktéri ako diskurzívnu prax s presným strategickým cieľom (Cammaerts 2012).

Metafory majú schopnosť ovplyvňovať recipienta a nasmerovať ho na určité politické uvažovanie a konanie (Dulebová 2010). Schopnosť metafor ovplyvňovať recipientov v ich politických názoroch podčiarkuje aj Linda Giesel (2019). Podľa tejto nemeckej autorky je jednou zo základných komunikatívnych funkcií metafor persúázia. Okrem persúázie sú politické metafory populárny prostriedok na objasnenie abstraktných obsahov. Tie sa totiž ľahšie chápú, ak sa verejnosti vysvetlia v prenesenom význame (Giesel 2019). Je síce namieste položiť si otázku, či politici majú záujem vôbec niečo vysvetľovať alebo naopak, či ich primárnym záujmom nie je hlavne ovplyvňovať, prípadne až manipulovať. Cieľom politikov je v prvom rade presvedčiť voličov a takýmto spôsobom u nich podnieť záujem o účasť na voľbách.

Metafory vytvárajú nové významy, ktoré môžu potenciálne zmeniť myslenie (Krajčovičová 2022), aj preto sa používajú v politickej komunikácii

tak často. Metafora má schopnosť niest' nielen informáciu, ale zároveň aj hodnotiaci úsudok spojený s emóciou. Okrem persúázie je teda ďalšou komunikatívnou funkciou metafor aj evalvácia. Hodnotenie, resp. emócia, ktorú hodnotenie vyvolá, môže byť buď pozitívna alebo negatívna. Prostredníctvom metafor politici vyzdvihujú svoje vlastné zásluhy a naopak, znevažujú výsledky politických súperov.

Podľa Nikoľety Mertovej (2018: 47-48) „metaforické systémy predstavujú dynamický systém, ktorého periférne subsystemy podliehajú v krízových etapách historického vývinu sociálno-politického diskurzu modifikáciám, čo dokazuje množstvo príkladov z praxe používania jazyka politiky.“ Pri výskume metafor môžeme identifikovať viac tzv. tematických polí, t. j. lexém a slovných zvrátov, ktoré možno priradiť k nejakému nadradenému pojmu. Podľa Gehra (2014) je najdôležitejším predpokladom na zaradenie metafor do určitej skupiny ich spoločný obsahový kontext. Gehr identifikoval niekoľko tematických polí: šport, armádu, ľudské telo, dopravu, meteorológiu, divadlo a hudbu, remeslo, náboženstvo, zoológiu a medicínu.

Metafor, v ktorých je konotáciou armáda, sú teda častý komunikačný prostriedok aj v politickom jazyku. Oblubujú ich aj novinári a publicisti, a to najmä pri komentovaní priebehu volebnej kampane alebo výsledkov volieb. Tak ako v minulosti stáli proti sebe kráľovské vojská, dnes stojí proti sebe viac aktérov (politické strany, ale aj jednotlivci) a každý ide do tohto súboja preto, aby zvíťazil a zároveň tak porazil tých druhých. Ak v minulosti dobyl víťaz nejaké územie, dnes dobýja v rôznych druhoch volieb územie (republika, región, obec) tým, že na ňom zvíťazí nad svojimi súpermi vo voľbách. Každá zo strán má vo volebnej kampani vlastnú stratégiu, má svojich veliteľov (volebných lídrov) prípadne volebný štáb a budúci potenciálni koalíční partneri vystupujú v pozícii spojencov. Ako zbrane vystupujú silné osobnostné vlastnosti kandidátov, ale aj niektoré iné okolnosti, napríklad stabilný a disciplinovaný elektorát (Štefančík 2020b).

Metafora spojená s vojnou sa objavuje mimoriadne často aj v komunikačných stratégiách slovenských populistov. Ide o výrazy ako *vojna*, *okupácia*, *armáda*, *tanky*, *krv*, *genocída*, *vojnové štvanie*, resp. *vojnoví štváci*, *terč*, *torpédovať*, atď. Na rozdiel od bežného publicistického slovníka používa jazyk populistov túto metaforu najmä so zámerom zdôrazniť výpoveď. Metafora tak môže byť prejavom obrazotvornosti jazyka a úsilia novinárov i populistov vyhnúť sa používaniu tých istých výrazov, ale v populistickom slovníku sa môže používať aj na vyvolanie negatívnych emócií, ktoré podporujú sociálne konanie. Spravidla ide o rôzne druhy obáv a strachu.

- „*Nedajme sa zotročiť. Za slobodu treba **bojovať***“ (Noviny ĽSNS, september 2021).
- „*Zastavme to, bratia! **Bojujme** za svoju slobodu!*“ (M. Mazurek, NR SR, YouTube, 14. 11. 2021).
- „*UŽ O PÁR DNÍ SA ZAČNE AMERICKÁ **OKUPÁCIA**! V priebehu februára má na slovenské územie prísť tisíce amerických vojakov... **Okupácia** začína*“ (Ľ. Blaha, FB, 24. 01. 2022).
- „*Zo znepokojením sledujeme **vojnové štvanie** a militaristický slovník zo strany prezidentky Slovenskej republiky Zuzany Čaputovej a vlády Slovenskej republiky*“ (Ľ. Blaha, FB, 05. 02. 2022).
- „*V takýchto chvíľach potrebujete набраť sily. Pripraviť sa na veľký **boj**... **Vojnoví štváci** z vlády a liberálnych kaviarní sa ľudom snažia nahovoriť, že Slovensko stojí pred križovatkou*“ (Ľ. Blaha, FB, 07. 02. 2022).
- „*Vytvorili tu atmosféru **občianskej vojny**. ... Budú robiť z Ľuboša Blahu toho zlého, lebo označiť Čaputovú a Naďa za vlastizradcov, to je zločin proti ľudskosti, akému sa nevyrovná ani genocída v Rwande*“ (Ľ. Blaha, FB, 11. 02. 2022).
- „*Urobili zo Slovenska **vojenský terč**. Vtiahli nás do konfliktu, s ktorým nechceme nič mať, umožnili americkej armáde vzlietať a **útočiť** na Rusko z nášho územia!*“ (M. Mazurek, FB, 12. 02. 2022).
- „*Zajtra začína americká **invázia** na Slovensko, spustia sa presuny vojakov a tankov cudzej veľmoci*“ (Ľ. Blaha, FB, 14. 02. 2022).
- „***Bitku vyhrali, ale vojna** o suverenitu Slovenska ešte len začala. Nikdy sa Američanom nepodvolíme! Mor ho!*“ (Noviny ĽSNS, marec 2022).
- „*Ako nás budú **torpédovať**, že to my pomaly môžeme za vojnu na Ukrajine a podobné nezmysly... Dibáková môže viesť svoj **džihád** proti Smeru*“ (Ľ. Blaha, FB, 17. 03. 2022).
- „*Táto **vláda vyhlásila vojnu** vlastným občanom... Slovensko čaká sociálny **výbuch***“ (Ľ. Blaha, FB, 06. 04. 2022).
- „*...ak bude pokračovať to, čo sa dnes deje voči ľudom, tá sociálna **genocída**, je vysoký predpoklad, že Smer a Hlas môžu urobiť dohromady taký výsledok...*“ (R. Fico, Plus7Dní, 23. 06. 2022).

Na vysvetlenie, prečo sa v jazyku politiky používa metafora spojená s vojnou častejšie než v iných sférach spoločenskej komunikácie, využijem teoretické uvažovanie dvoch amerických lingvistov, resp. filozofov, Georgea Lakoffa a Marka Johnsona. V ich často citovanom diele *Metafory, ktorými žijeme* (z anglického *Metaphors We Live By*) z roku 1980 (v českom preklade vyšlo v roku 2002) autori predstavujú svoju kognitívnu teóriu me-

tafory. Obaja vnímajú metafory ako prostriedky, ktoré slúžia na pochopenie jednej skúsenosti cez inú skúsenosť. O metafore hovoria, že je pojmová, resp. je to metaforický pojem (metaforical concept). Metaforu vnímajú ako kognitívny fenomén. Lakoff a Johnson nepokladajú metaforu len za jazykový jav, bez ktorého sa väčšina ľudí dokáže zaobiť, ale naopak, metafora je súčasťou života každého jednotlivca, jeho myslenia a konania (Lakoff, Johnson 2002: 15). Len prostredníctvom metaforického myslenia sa dajú tvoriť a chápať jazykové výrazy, ktoré možno interpretovať metaforicky. Tieto pojmové metafory sa však viažu na určitú kultúru, takže pochopiť ich môžeme len vtedy, keď pochopíme danú kultúru. Sú výrazom abstrahovania zážitkov a skúseností, ktoré ľudia získavajú v rámci procesu jazykovej socializácie. Konvenčné metaforické pojmy generujú konvenčné výrazy v jazyku. Konvenčné myslenie umožňuje vytvárať jazykové konvencie (Kalliokoski 1996).

Na prvom príklade Lakoff a Johnson ilustrujú práve ukážku s pojmovou metaforou súvisiacou s vojnou, ktorá sa spája s pojmom *argumentovanie* (v zmysle diskusie, debaty, slovného sporu).

ARGUMENTOVANIE JE VOJNA

Vaše tvrdenia sú *neobhájiteľné*.

Napadol každé slabé miesto mojej argumentácie.

Jeho kritika *mierila do čierneho*.

Rozbil som jeho argumenty.

Nikdy som nad ním v diskusii *nezvítazil*.

Nesúhlasíte? Ok, tak *strielajte!*

Ak budete používať túto *stratégiu*, úplne vás to *zničí*.

Odstrelil všetky moje argumenty.

Lakoff s Johnsonom tvrdia, že v tomto prípade nejde len o argumentovanie v kontexte vojny. Rovnaké výrazy používame aj v diskusiách na celkom iné témy. V diskusii nám totiž ide o to, aby sme obhájili vlastné pozície. Aj v diskusii s iným človekom tak môžeme *zvítaziť* alebo *prehrať*, na oponenta *nazeráme* ako na *súpera*, *hľadáme* slabé miesta v *súperovej argumentácii* a práve tie sa účastníci diskusie pokúšajú *využiť* vo svoj prospech. S jediným cieľom – *zvítaziť*. Štruktúru argumentovania/diskusie tak vytvárame podľa konceptu vedenia vojny (Lakoff, Johnson 2002: 16). Výrazy spojené s vojnou však chápeme v podobnom kontexte len preto, lebo sme sa ako príslušníci určitej kultúry naučili takto vnímať metaforický vzorec ARGUMENTOVANIE JE VOJNA. Tento spôsob uvažovania tak zodpovedá európskemu zmyslu pre vnímanie metafor v politickom jazyku v kontexte vojny (Kalliokoski 1996).

6.3 Fašizmus a nacizmus

Mimoriadne obľúbená komunikačná stratégia na zdramatizovanie výpovede slovenských populistov je porovnávanie súčasného politického systému s nejakou formou nedemokratického režimu. Jedným z najfrekvencovanejších výrazov v jazyku slovenského politického populizmu, ktorý používajú rozliční politici v rôznych kontextoch, a preto postupne stráca pôvodný význam, je slovo *fašizmus*. Definovať ho nie je jednoduché, ale spravidla sa viaže na konkrétne historické obdobie, prípadne na konkrétne historické politické hnutie, hoci väčšina európskych hnutí v medzivojnovom období 20. storočia, ktoré sa dnes zvyčajne označujú prívlastkom *fašistický*, toto slovo vôbec nepoužívala – na rozdiel od takmer všetkých komunistických strán a režimov, ktoré sa hlásili k výrazu komunistický (Payne 2001). Fašizmus je tak v prvom rade výraz spojený prevažne s európskou históriou. Pôvodne slúžil na označenie talianskeho politického hnutia pod vedením Benita Mussoliniho, ktoré bolo v rokoch 1922 až 1945 dominantnou politickou silou v Taliansku. Fašizmom sa následne neoznačovalo len politické antiliberálne, antiparlamentné hnutie s imperialistickou orientáciou a čiastočne kritické ku kapitalizmu (Hartleb 2004), ale rovnako teroristický, diktátorský a šovinistický režim. Mussoliniho pochodom na Rím sa začal a druhou svetovou vojnou vyvrcholil jeden z dvoch – popri komunizme – najohavnejších režimov 20. storočia.

Martin Reislgl (2012: 22) definuje fašizmus ako „krajne pravicovoideologický konglomerát, radikálne pravicové politické hnutie a diktátorskú formu vlády.“ Fašizmus podľa Reislglu spája „antidemokratické, antikomunistické, čiastočne (povrchne) antikapitalistické, extrémne nacionalistické, etnické a kolektivistické, sexistické, biologické, rasistické, antisemitské, historické revizionistické, sociálnodarwinistické, konšpiračnoteoretické a imperialistické prvky.“ Fašizmus ako hnutie je „autoritárske, orientované na vodcov, agitačné, militantné, násilné, teroristické a masové. Fašizmus sa podľa Reislglu vzťahuje aj na formu vlády, ktorá je „diktátorská, prísne hierarchická, totalitná, polykratická a korporativistická“.

Ak niekde jestvuje fašizmus, dá sa očakávať, že tam stretneme aj antifašistov, pričom do tejto skupiny samých seba zaraďujú aj ľavicoví populisti. Dôležité je však zdôrazniť, že ak je niekto antifašista, to ešte neznamená, že je zároveň aj demokrat. Výraz antifašista síce vyvoláva dojem protikladu k fašizmu, ale nevytvára predpoklad, že súhlasí s princípmi liberálnej demokracie. Najmä pre ľavicových populistov je dôležité štylizovať sa do roly antifašistov, pretože to vytvára zdanie, že bojujú proti politickým oponentom, ktorých niekto považuje za „fašistov“ (Hartleb 2004).

Okrem výrazu *fašizmus* sa v jazyku ľavicového a pravicového populizmu objavujú lexémy spojené s niektorým z nedemokratických režimov. Ide napríklad o slová ako: *Hitler, zmocňovací zákon, koncentračné tábory, nacisti, nacizmus, Mengele, Norimberg, gestapo, Tretia ríša* a pod. Cieľom tejto komunikačnej stratégie je navodiť dojem, že aktuálny politický režim je porovnateľný s režimom nemeckých nacistov v tridsiatych a štyridsiatych rokoch 20. storočia, režimom Hlinkovej Slovenskej ľudovej strany (HSĽS) medzi rokmi 1939 až 1945, prípadne režimom Komunistickej strany Československa (KSČ) v rokoch 1948 – 1989. Tento jazyk bol súčasťou najmä diskusie spojenjej s protipandemickými opatreniami, očkovaním, resp. s možnosťou povinného očkovania:

– „*V mene obáv o zdravie sa zatvárajú hranice, likviduje právo na zhromažďovanie, štátu sa umožňuje špehovať telefóny ľudí, obmedzuje sa sloboda slova a sloboda pohybu, štát sa postupne **fašizuje**... Zapamätajte si ten pojem – katastrofický kapitalizmus. A dobre si všimajte, čo sa deje okolo vás. Začne prituhovať a rútime sa do pekla. Rozumné a primerané opatrenia – áno. Ale pandemický **fašizmus** – nie*“ (Ľ. Blaha, FB, 18. 09. 2020).

– „*Pán Matovič... Ste zodpovedný za koniec demokracie, koniec slobody na Slovensku, Slovensko ste premenili na jeden veľký **koncentračný tábor***“ (Ľ. Blaha, NR SR, 30. 04. 2021).

– „*Keď tu pozerám na ministra zdravotníctva, ktorý zrejme je inšpirovaný **doktorom Mengelem**...*“ (M. Mazurek, NR SR, 22. 06. 2021).

– „*Už som v živote videl všelijaké kreatúry, ale tento **doktor Mengele**, bezcitný a nepredstaviteľne zákerný šialenec, je jednou z najhorších, ktoré som mal možnosť poznať*“ (M. Mazurek, FB, 15. 07. 2021).

– „*Lebo inak je to naozaj len niečo, čo veľmi pripomína tie kadejaké lekárske experimenty **doktora Mengeleho** alebo prípadne nejakých iných, kadejakých tých pseudovedcov, ktorí v podstate len slúžili nejakým totalitným režimom*“ (Rastislav Schlossár, NR SR, 23. 07. 2021).

– „*Vážené dámy, vážení páni, vážený pán minister zdravotníctva, pre mňa **doktor Mengele**, dovoľte mi vystúpiť k tomuto vášmu odpornému a zvrátenému návrhu zákona*“ (M. Mazurek, NR SR, 23. 07. 2021).

– „*Takže, páni, ak sa chceme znížiť k tomuto, tak sme sa dostali presne na úroveň toho **doktora Mengeleho**, ktorého tu tak často spomínate. Lebo nič iné, ako zopakovať to, čo sa robilo v 19. storo-*

čí, v 21. storočí, že ideme robiť pokusy na deťoch, nič iné neni ako práca **doktora Mengeleho**. Ale podľa SaS-ky je to normálne“ (Miroslav Suja, 24. 07. 2021).

– „A vy ignorujete ústavu, kriminalizujete opozíciu a ešte aj robíte **medicínske pokusy na ľuďoch ako Mengele**, to znamená, čistí **fašisti**, vy ste čistí **fašisti** a ešte máte na čele **generála Pinocheta!** Či **Lengvarského**, či ako ho nazývate“ (Ľ. Blaha, NR SR, 24. 07. 2021).

– „Ak niekto na plné ústa v rozhlasovom vysielaní vykrikuje, že je za povinné očkovanie experimentálnou vakcínou, pripomína **Josefa Mengeleho** a mala by ho riešiť NAKA. A najstrašnejšie je, že tento arogantný **gestapáček** o sebe tvrdí, že je ľavičiar“ (Ľ. Blaha, FB, 16. 08. 2021).

– „No princíp je rovnaký - ide o **očkovací rasizmus!**... A keď počúvam, aká nenávisť sa valí na neočkovaných ľudí od vlády, politikov a médií, mám niekedy pocit, že žijeme v **Hitlerovej Tretej ríši** ... Hovoril to tónom, aký používali **bachári v Osvienčime**, keď Židov hnali do plynových komôr. Na základe akého zákona sa, preboha, vyhráža učiteľom? Na základe čoho terorizuje ľudí?“ (Ľ. Blaha, citované podľa Extra plus, 18. 08. 2021).

– „V tejto chvíli sa postaví Čaputová a dáva to na **Jozefa Mengeleho**, úžasné!“ (Ľ. Blaha, FB, 16. 12. 2021).

... v súvislosti so zadržaním predstaviteľov opozičných strán (hlavne po obvinení Roberta Fica a Roberta Kaliňáka) slovenskou políciou, prípadne vzatím Roberta Kaliňáka do väzby a žiadosti prokuratúry adresovanej Národnej rade SR o vydanie Roberta Fica na väzobné stíhanie:

– „Matovič prostredníctvom svojich **esesákov terorizuje opozíciu**... Každý si vypočul jeho slová hneď po zatknutí, keď doňho primitívne strkal nabudený **esesáček**... Hamranovo **gestapo** v akcii“ (Ľ. Blaha, FB, 17. 12. 2021).

– „Ak svojimi **fašistickými** krokmi vláda, polícia, UŠP a súdy uväzňujú lídrov opozície, môžeme o dva roky čakať prudký nárast extrémizmu v spoločnosti“ (I. Melicher, FB, 22. 04. 2022).

– „Výzva pre všetkých vlastencov – postavme sa **fašistom** vo vláde!... To, čo sa dnes na Slovensku deje, je presne to isté, čo sa dialo v roku **1933 v Nemecku**. Vládna moc, ktorá hľadá inšpirácie v **NSDAP**, posielala opozíciu do väzenia pod vymyslenými zámienkami, ľudia sú zastrášaní, médiá likvidované“ (Ľ. Blaha, 23. 04. 2022).

– „Čiže ak dnes kritizujete Lipšica a jeho bandu urvádkov a udavačov, tak vás môžu kedykoľvek zavrieť do väzby a zavrieť vám ústa –

*toto sa naozaj dialo naposledy za **Hitlera**... Postavme sa proti vláde **fašistov**!*“ (Ľ. Blaha, 26. 04. 2022).

– „... keď táto totalitná fašistická mašinéria pôjde takýmto spôsobom na základe výpovedí kajúcnikov... už dnes táto totalitná fašistická mašinéria pošliapava slobodu slova“ (L. Kamenický, NR SR, 27. 04. 2022).

– „Každá vláda môže urobiť to, čo **nacisti**. Obsadiť všetky bezpečnostné zložky svojimi **Himmlermi**, **Hamranmi**, **Goebbelsami**, **Lipšicmi**... **Fašisti** nesmú prejsť!“ (Ľ. Blaha, FB, 28. 04. 2022).

– „Pred dvomi rokmi sa zmocnili moci na Slovensku regulérni **fašisti**... Matovič je **Hitler**, Matovič je **Hitler**, Matovič je **Hitler**, Matovič je **Hitler**“ (Ľ. Blaha, Smer-SD, Facebook, 28. 04. 2022).

– „Dost' bolo **fašizmu** na Slovensku...“ (L. Kamenický, Smer-SD – FB, 01. 05. 2022).

...počas diskusie o obrannej dohode medzi Slovenskou republikou a Spojenými štátmi americkými:

– „Od **Šaňa Macha** nezaznel v slovenskej politike taký militaristický prejav, aký dnes dala Čaputova. Úplne sa odtrhla z reťaze“ (Ľ. Blaha, FB, 01. 02. 2022).

– „Slovensko dnes definitívne prestalo byť demokraciou. **Hitler** na svoj **fašistický** prevrat využil **požiar Ríšskeho snemu**, títo ako zámienuku využili obštrukciu kotlebovských poslancov – princíp je ten istý. Dnes došlo k **fašistickému prevratu** – na Slovensku už nevládne demokratická vláda a ľudia majú právo na odpor... Moci sa zmocnili **Hitlerovi** pohrobkovia... Len pripomínam, ako nakoniec skončili **nemeckí nacisti**. Čaputová s Nad'om a Korčekom práve vykročili smerom k svojmu **Norimbergu**“ (Ľ. Blaha, FB, 08. 02. 2022).

– „Bežní policajti nemôžu za to, akí **gestapáci** dnes stoja na čele polície a vlády“ (Ľ. Blaha, FB, 08. 02. 2022).

– „**PRED MALOU CHVÍLOU NA SLOVENSKU DOŠLO K FAŠISTICKÉMU PREVRATU!** Slovensko pred chvíľou zažilo svoju verziu **Zmocňovacieho zákona**, ktorým **Hitler** v roku 1933 obišiel parlament a zmocnil sa **totalitnej** moci. Vzápätí nasledovali **koncentračné tábory** pre opozičných poslancov... Robia z nás dezolátov, robia z nás podľudí, kriminalizujú nás a teraz nám zakázali v parlamente hovoriť. Idú podľa toho istého scenára ako **nemeckí nacisti!**“ (Ľ. Blaha, FB, 09. 02. 2022)

– „Ale nevedia zakryť ten trápny moment, že Američanov tu nechce dve tretiny Slovákov. A že umlčali opozíciu. A že toto celé je obyčajný **fašizmus**“ (Ľ. Blaha, FB, 09. 02. 2022)

– „Kriminalizácia opozície je prvý krok každého **fašistického** režimu. Chcú nás strčiť do basy a tam možno zariadiť, aby sme skončili ako M. Lučanský. **Hitler** staval **koncentračné tábory**, títo používajú inštitút väzby. **Iný rozdiel nevidím**“ (Ľ. Blaha, FB, 15. 02. 2022).

...ako aj potom, keď aj Hegerova vládna koalícia prijala po ruskej invázii na Ukrajinu opatrenia na to, aby sa v médiách nešírila proruská propaganda, ktorá prekrúcala fakty spojené s ruskou inváziou:

– „Nad' sa na tom rehoce ako správny **esesák**. Ani **Hitler** v 1933 nezrušil opozičnú tlač tak rýchlo ako tuná veľkí ‚demokrati‘... Pokračuje aj lynč na Rusov... V celej tejto **fašistickej** temnote aspoň jedna malá dobrá správa z Ústavného súdu“ (Ľ. Blaha, FB, 02. 03. 2022).

Výrazy spojené s fašizmom alebo nacizmom sa objavovali pomerne často aj v iných kontextoch, a to najmä ako kritika politiky vládnych strán, resp. konkrétnych vládnych politikov, prípadne kritika práce polície pri riešení korupčného správania nominantov vlád Smeru-SD a koalíčných partnerov. Podľa Iriny Dulebovej je výraz *fašizmus* v rétorike podpredsedu Smeru-SD Ľ. Blahu „sémanticky úplne všade, čo jemu osobne a jeho politickým zámerom nevyhovuje a ktorý sa nekonečne opakuje v úplne rôznych kontextoch od statusu k statusu“ (Dulebová 2021: 53). Nasledujúce fragmenty sú dôkazom, že výrazy ako *fašizmus*, *fašistický* a pod. používa nielen podpredseda Smeru-SD, ale touto komunikačnou stratégiou inšpiroval aj svojich straníckych kolegov a kolegov z iných politických strán (viac v kapitole Reverzný tok posolstva).

– „Kolíkovej je jedno, že je to protiústavné. Nemá žiaden rešpekt k ľudským právam, nemá rešpekt k ničomu. Ráno si musí holiť **adolfúz**, aby si ju nesplietli s **Hitlerom**“ (Ľ. Blaha, FB, 09. 12. 2021).

– „Matovič, či Sulík – vyber si svojho **fašistu**!... Nevyberajme si medzi Matovičom a Sulikom – odmietnime všetky formy **fašizmu**“ (Ľ. Blaha, Eurorešpekt, 10. 01. 2020).

– „Ten lynč, ktorý sa v médiách rozpútal proti GP Žilinkovi, pripomína skôr **hitlerovskú Tretiu ríšu** než demokratický štát v 21. storočí... A tak sa spustila štvavá kampaň, za ktorú by sa nemusel hanbiť

ani *Goebbels pred Krištáľovou nocou*“ (Ľ. Blaha, FB, 20. 02. 2022).

– „Takto dnes funguje slovenská polícia. Doslova – **nacizmus**“ (Ľ. Blaha, FB, 21. 02. 2022).

– „Z RTVS už na tlak vlády vyhodili šéfa spravodajstva za to, že si dovolil dať priestor aj (bývalému) disidentovi Jánovi Čarnogurskému. Iný názor - no fuj to! **Eine Wahrheit, ein Reich, ein Führer!**“ (Ľ. Blaha, 24. 02. 2022).

– „... čo je ‚dezinformácia‘ bude určovať Veľký brat na ministerstve pravdy – **Reichsführer Nad**“ (Ľ. Blaha, FB, 25. 02. 2022).

– „...tešíme sa na zajtra, keď chcete privítať nemecký **wehrmacht** aj s americkými patriotmi“ (R. Fico, NR SR, 25. 02. 2022).

– „Režú a rúbajú ako **Šaňo Mach** v 44-om... Ani **Hitler** nepocitoval takú nenávisť k Rusku ako oni“ (Ľ. Blaha, 26. 02. 2022).

– „Ja len tak rozmýšľam, v čom je táto protiruská hystéria, ktorú hecujú čaputovské médiá, iná ako **pogromy na Židov počas Hitlerovho režimu**...“ (Ľ. Blaha, FB, 26. 02. 2022).

– „Západ dnes šíri proti Rusom takú istú hystériu ako kedysi **Hitler** proti Židom“ (Ľ. Blaha, FB, 28. 02. 2022).

– „NATO, ktorého znakom je zamaskovaný **hákový kríž**...“ (Marian Kotleba, Noviny ESNS, marec 2022).

– „Musím vás ale upozorniť, že to, čo dnes urobili Marekovi Parovi je obyčajné **fašistické** svinstvo“ (R. Fico, FB, 2022).

– „Toto by si nedovolil ani **Hitler** - ani ten by si nelajzol nezmysly o tom, že vláda je organizovaná-zločinecká skupina“ (Ľ. Blaha, FB, 04. 05. 2022).

Napriek tomu, že podpredseda Smeru-SD Ľ. Blaha pravidelne, niekedy dokonca niekoľko dní za sebou, používa rétoriku pripomínajúcu fašizmus, nacizmus a ich predstaviteľov, zaujímavý myšlienkový obrat prezentoval, keď kritizoval prirovnávanie vojnového zločincina, ruského prezidenta Vladimira Putina k Hitlerovi, prípadne Putinom nariadenú vojenskú inváziu na Ukrajinu k druhej svetovej vojne:

– *Je tu však veľmi hlúpa móda prirovnávať ruského prezidenta Vladimíra Putina k Adolfovi Hitlerovi, čo bol najväčší mäsiar dejín, kvôli ktorému zomrelo vyše 60 miliónov ľudí. Na každom ľudskom živote záleží, ale asi nebudeme popierať, že je rozdiel medzi 60 miliónmi obetí druhej svetovej vojny a zhruba 3 tisíckami vojakov, ktorých hlásia ako doterajšie obete ukrajinskej vojny. A asi nebudeme porovnávať etnické vyhladzovanie 6 miliónov Židov s 249 civilis-*

tami, ktorí podľa Ukrajincov zahynuli v doterajších bojoch na Ukrajine. Ved' to je urážka všetkých obetí Holokaustu. Hitlerov vojenský cieľ bolo dobytie celej Európy, vyvraždenie veľkej časti slovanskej populácie a zotročenie zvyšných národov. Jeho ideológiou bola rasová vojna. Vojenský cieľ Putina je neutrálna Ukrajina a dodržiavanie menšinových práv Rusov. Jeho ideológiou je bránenie národnej bezpečnosti pre Ruskú federáciu proti rozpinajúcemu sa Západu. Hitler vo vojne proti ZSSR masakroval ľudí v miliónoch a zrovnával so zemou celé mestá. Putin vedie útoky proti vojenským cieľom so zámerom vyhýbať sa civilným obetiam... Porovnávať vojnu na Ukrajine s Hitlerovým besnením znamená len to, že Mikloš je zhruba taký kvalitný historik ako ekonóm“ (Ľ. Blaha, FB, 03. 03. 2022).

– „Ako môže niekto príčetný porovnávať konflikt na Ukrajine s druhou svetovou vojnou, kde Hitler vyhladil desiatky miliónov ľudí - ved' to je pľuvanec všetkým obetiam holokaustu... Kovačič týmto verejne zľahčuje nacizmus - za toto by mal niesť následky“ (Ľ. Blaha, 21. 03. 2022).

Vo vyššie uvedenom výroku Blaha popiera nielen reálne fakty, keďže Rusko počas agresie na Ukrajinu zámerne a dosť intenzívne bombardovalo aj civilistami osídlené územia, on popiera aj samého seba. Vyjadrenie podpredsedu Smeru-SD na adresu porovnávania Putina s Hitlerom predstavuje vhodný spôsob, ako túto podkapitolu uzavrieť. V minulosti sa k politikom často vyjadrovali aj psychológovia či psychiatri, ja si vzhľadom na svoje odlišné vzdelanie na psychoanalýzu Ľ. Blahu netrúfmem. Mám však, samozrejme, pochybnosti, či to so svojimi voličmi myslí vážne a či podobnými výrokmami nespochybňuje zdravý úsudok a mentálnu výbavu svojich voličov. Ak však niekto porovnáva niektoré aspekty politického života s fašizmom, s Hitlerom či jemu podobnými zločincami, slovami Ľ. Blahu platí, že:

– „Prestaňme s týmito nezmyselnými historickými paralelami, ktoré len urážajú obeť druhej svetovej vojny a devalvujú nacistické zločiny. Mikloš zase len dokazuje, že je intelektuálny a morálny odpad“ (Ľ. Blaha, FB, 03. 03. 2022).

Napriek tomu, že podpredseda Smeru-SD odmietol prirovnávať jedného vojnového zločinca k druhému, výrazy spojené s nacizmom (fašizmom) používal aj naďalej, ibaže v tej svojej vlastnej „logike“:

– „Áno, ďalší na rane je Maroš Žilinka... Jasné, nemali by sa tým chváliť, lebo to, čo idú spáchať, je učebnicový štátny teror - zlikvi-

dovať nezávislého generálneho prokurátora, aby mohli zničiť opozíciu, to je také, ehm, **hitlerovské**“ (Ľ. Blaha, FB, 12. 03. 2022).

– „Toto nebolo ani v **nacistickom** Nemecku - ani **Himmler Goebbelsovi** nefušoval do remesla!“ (Ľ. Blaha, FB, 17. 03. 2022).

– „Špeciálnu prokuratúru premenili na **gestapo**“ (Ľ. Blaha, FB, 20. 03. 2022).

– „Ale títo **Hitlerovi pohrobkovia** tu zo dňa na deň zlikvidujú dve opozičné médiá“ (Ľ. Blaha, 20. 03. 2022).

– „Zuzana Čaputová nezvláda politickú kritiku a útočí na slobodu slova spôsobom, ktorý by si nedovolil ani **Jozef Tiso**“ (Ľ. Blaha, 24. 03. 2022).

– „A Nobelovku za mier poprosíme posmrtné pre Banderu. A Šuচেভ্যচা. Ved’ **ukrajinský fašizmus** je dnes v móde, či nie? Keď zabíjaš Rusov, tak si vlastne mierotvorca, tak čo?“ (Ľ. Blaha, FB, 15. 05. 2022).

6.4 Fašizmus a komunizmus v jednom

Populisti odkazujú na fašizmus spravidla osobitne, existujú však aj prípady, keď spoja v jednom vystúpení alebo dokonca v jednej vete oba totalitné režimy, aby svoju výpoveď ešte viac zdramatizovali:

– „Dámy a páni, dám si teraz dole rúško, hanbite sa, toto je **fašizmus**, to sú **50. roky**“ (R. Fico, NR SR, 04. 11. 2020).

– „Potom ste úplne rovnakí ako tí v minulosti, či už predstavitelia toho **fašistického**, alebo **komunistického** režimu“ (M. Mazurek, NR SR, 22. 09. 2021).

– „Vládna koalícia sa rozhodla odstrániť z cesty každého, kto zavedzie. A je pripravená na tento účel použiť najšpinavšie **fašistické** metódy, za ktoré by sa nehanbili **eštebáci v 50. rokoch 20. storočia a nacisti v 30. rokoch**“ (R. Fico, FB, 23. 04. 2022).

6.5 Totalita

Jednou z foriem dramatizácie a zveličovania je používanie slova *totalita* (objavil sa aj výraz *covidototalita*), prípadne v adjektívnom tvare *totalitný*. Podobne ako v iných hyperbolických výrazových prostriedkoch, aj totalita sa objavovala najmä pri kritike protipandemických opatrení a kritike postu-

pu bezpečnostných zložiek v kauzách nominantov, prípadne bývalých a aktuálnych členov Smeru-SD.

– „Považujeme to za príznak absolútnej **totality**. **Totality**, ktorá nemá na Slovensku miesto. Ak chcete nariadiť niečo také, ja si myslím, že by niečo také nemalo nikomu pričítanému prísť na um a ktokoľvek to tu splota niečo o povinnom očkovaní, je pre mňa **totalitná**, fašistická obluda“ (M. Mazurek, NR SR, 23. 07. 2021).

– „Mám veľké pochybnosti ohľadom celej tejto agendy okolo pandémie, očkovania, testovania a covidových pasov. Bojím sa, že týmto spôsobom sa začína budovať svetový **totalitný systém**, ktorý v celých dejinách ľudstva nemá obdoby“ (Š. Mordel, citované podľa Noviny ĽSNS, september 2021).

– „Proti **COVID-totalite** bojujeme na uliciach“ (Noviny ĽSNS, september 2021).

– „Teraz, keď už vieme, že ‚pandémia‘ je len zámienkou, musíme rozmýšľať nad tým, ako sa proti nastupujúcej **totalite** ideme a budeme brániť“ (Marian Kotleba, Noviny ĽSNS, september 2021).

– „Táto **covidototalita**, táto pandémia naplno ukázala tie charaktery“ (M. Mazurek, 22. 09. 2021).

– „Dnes sme však svedkami toho, že sa tu celkom bezprecedentne pošliapava tak ústava, pošliapava sa tu demokratický a právny štát a zavádza sa tu **očkovacia totalita**, alebo ak chcete, **COVID totalita**, **totalita**, ktorej pevnou súčasťou sa po vynucovanom plošnom testovaní stáva opäť podobným spôsobom vynucované očkovanie. **Totalita**, v ktorej sa doslova zavádza očkovací apartheid ...“ (R. Schlossár, NR SR, 03. 02. 2021).

– „Každá **totalita** v ľudských dejinách potrebuje živiť strach, aby ľahšie ovládala ľudí. Presne toto dnes robí **čaputovská totalita** ... Toto je čaputovský fašizmus“ (Ľ. Blaha, FB, 26. 02. 2022).

– „Na Slovensku sa tu buduje systematicky novodobá **totalita**“ (R. Schlossár, NR SR, 17. 03. 2022).

– „Slovensko musí vyjsť do ulíc. **Robertovi Ficovi aj Robertovi Kaliňákovi** reálne hrozí osud **Milana Lučanského**. Ide im o život. A Slovákom hrozí nástup novej **totality**“ (Ľ. Blaha, FB, 23. 04. 2022).

– „Máme tu novú **totalitu**, novú **diktatúru**, je tu nový fašistický štát... toto nie je parlamentná demokracia, toto je parlamentná **tyrania**“ (L. Kamenický, Smer-SD – FB, 28. 04. 2022).

Výskum totalitných a autoritárskych režimov má v politológii pevné miesto. Mimoriadne aktuálny bol po druhej svetovej vojne, keď mnohí

emigranti židovského pôvodu z Nemecka analyzovali pôvod a charakteristické znaky európskych totalitných režimov. Medzi najcitovanejších autorov patrí určite aj Carl Joachim Friedrich, ktorý spoločne s americkým politológom Zbigniewom Brzezinskim (1999) predstavil šesť základných znakov totalitného režimu. „Všetkých šesť znakov tvorí charakteristickú schému alebo model totalitnej diktatúry, tvoria skupinu navzájom prepojených a vzájomne sa podporujúcich vlastností, tak ako to je bežné u organických systémov“ (Friedrich, Brzezinski 1999: 230). Tým, že tvoria jeden ucelený celok, nemali by sa skúmať izolovane alebo nejaký systém by sa nemal definovať ako totalitný len podľa jedného znaku. Napríklad, existencia štátneho monopolu ešte nie je dôvod, aby sa režim označoval za totalitný. Šiestimi znakmi totalitných režimov podľa Friedricha a Brzezinského sú:

1. Prepracovaná vládnuca ideológia, ktorá nepripúšťa žiadnu možnosť, aby obyvatelia mohli vyjadriť odlišné stanovisko, zahŕňa všetky aspekty a oblasti ľudského života a nepripúšťa konkurenciu iných myšlienok. Je postavená na radikálnom odmietnutí existujúceho spoločenského poriadku, s víziou nového usporiadania spoločnosti.
2. Jediná ideologicky štruktúrovaná masová strana, ktorá má v ideálnom prípade na čele jediného vodcu. Organizovaná je prísne oligarchicky. Jej postavenie v politickom systéme je dôležitejšie ako pozícia štátnej byrokracie.
3. Systém totálnej policajnej kontroly a psychického i fyzického teroru prostredníctvom tajnej polície. Jej metódy sa používajú nielen proti „vonkajšiemu“ nepriateľovi, ale aj proti určitým svojvoľne vybraným skupinám vlastného obyvateľstva (triedam, rasám) s úmyslom modernými prostriedkami vytvoriť psychologické prostredie, v ktorom sa nikto neodváža spochybniť a kritizovať vodcu a ani celý vládnucci režim.
4. Prísna cenzúra všetkých masmédií – tlače, filmu, rozhlasu a televízie – ale tiež literatúry a hlavne umenia, ktorá prechádza až k regulácii architektúry a dokonca aj vedy. Disciplína medzi novinármi sa v nedemokratických režimoch dosahuje povinným členstvom v novinárskych štátom kontrolovaných zväzoch. Bez členstva nemôže nikto vykonávať novinárske povolanie. Novinári tak musia pod hrozbou výpovede písať v súlade so štátnou propagandou (Friedrich 1953: 626).
5. Monopol na vlastníctvo zbraní a jeho dokonalá štátom organizovaná kontrola.
6. Úplná kontrola celého hospodárstva prostredníctvom byrokratickej koordinácie predtým nezávislých právnických osôb (Friedrich, Brzezinski 1999: 230-231; pozri aj Štefančík 2012).

6.6 Terorizmus

Hoci sa slovo *terorizmus* (prípadne v podobe *teror*, *terroristický* alebo *terorizovať*) objavuje v kontexte medzinárodnej migrácie, populisti ho používajú aj na označenie politického systému, resp. správania sa štátnych inštitúcií k opozícii a občanom. Výrazy ako terorizmus alebo teror zvyčajne asociujú negatívne javy namierené proti obyvateľstvu. Z tohto dôvodu je to pre radikálneho populistu vhodný prostriedok na zdramatizovanie výpovede:

- „*Nenechajme sa v mene covidu **terorizovať***“ (Ľ. Blaha, FB, 18. 09. 2020)
- „*Dnešok sa zapíše do dejín - deň, kedy fašisti stratili nervy a rozpúťali otvorený teror ... Toto je ich cesta - **teror a násilie***“ (Ľ. Blaha, FB, 16. 12. 2021).
- „*Vy ste z NAKY urobili doslova nástroj **teroru** voči ľuďom, ktorých považujete za nepriateľov*“ (M. Mazurek, NR SR, 30. 03. 2022).

6.7 Cenzúra

V predchádzajúcej časti som uviedol, že charakteristickým znakom totalitných zriadení je cenzúra. Radikálni populisti často používajú tento výraz vtedy, ak im médiá neposkytujú priestor podľa ich predstáv. V takýchto prípadoch obviňujú mainstreamové médiá z cenzúry, z umlčievania informácií, čiže selekcie toho, kto na televíznu obrazovku pustia a kto nie.

Slovom *cenzúra* populisti označovali aj vypínanie internetových portálov, ktoré šíрили proruskú propagandu, a to aj po ruskej invázii na Ukrajinu. Problémom minimálne jedného portálu nebolo iba šírenie propagandy, ale aj spolupráca s ruskou tajnou službou. Podľa publikovaných informácií sa totiž prinajmenej jeden spolupracovník vypnutého portálu dal naverbovať ako špión pre cudzí štát. Pracovník ruskej ambasády, ktorý tohto občana Slovenska naverboval, bol následne zo Slovenska vyhostený (Tódová 2022).

- „*Práve v tejto chvíli vládna koalícia v parlamente schválila **štátnu cenzúru**. Strážiť ju sem prídu nemeckí vojaci. Cítim sa ako v stroji času - nie je tu opäť rok 1944?*“ (Ľ. Blaha, Facebook, 25. 02. 2022).
- „*Nad' už zablokoval prvý portál, ktorý dával priestor aj opozícii. Týmto oficiálne začal štátnu **cenzúru** a informačnú vojnu vlády proti ľuďom*“ (M. Uhrík, FB, 02. 03. 2022).

6.8 Apartheid

V súvislosti s očkováním bol medzi ľavicovými i pravicovými populistami mimoriadne populárny výraz *apartheid*. Dňa 23. júla 2021 podpredseda Smeru-SD Ľ. Blaha použil toto slovo sedemkrát len v jedinom vystúpení v rozprave. Okrem tohto slova použil v jednom príspevku viacero hyperbolizujúcich lexém, aby ešte viac zdramatizoval svoje poslanstvo, vrátane svojho obľúbeného výrazu fašizmus:

– „*SMER – sociálna demokracia, vážené dámy a páni, bude hlasovať tak proti... návrhu zákona, ktorý považujeme za protiústavný, diskriminačný, segregáčny, zákon, ktorý zavádza **apartheid** na Slovensku. **Očkovací apartheid**. ... Pripomína to juhoafrický režim **apartheidu**... keď nebude včelička v krvičke, tak práva nemáš a budeš žiť v **apartheide**... No áno, môžu prísť o robotu, nemusia mať deti v škole, nemusia chodiť do zahraničia, môžu sedieť takto doma ako v tom **apartheide** a domácom väzení... Vy tých ľudí znásilňujete, tlačíte represívnymi, brutálnymi štátnymi metódami, terorom, ktorý, opakujem, tu bol naposledy v juhoafrickom **apartheide**, ktorý rozdeľoval ľudí na nadvlád a podľudí, tak ako ich rozdeľujete vy. ... Je to totalita. Je to totalita, je to fašizmus, je to **apartheid**“ (Ľ. Blaha, NR SR, 23. 07. 2021).*

– „*Matovičovi gestapáci si práve odhlasovali **očkovací apartheid**“ (Ľuboš Blaha, FB, 25. 07. 2021).*

– „*Tak už došli na to, prečo ľudia v lete protestovali proti očkovaciemu **apartheid**“ (Ľ. Blaha, FB, 23. 08. 2021).*

Výraz *apartheid* sa objavoval často aj v komunikačných stratégiách predstaviteľov krajnej pravice:

– „*A práve na toto dávame tento návrh zákona, aby takéto bludy, takéto nezmysly, takéto reči vedúce normálne k **apartheidu**“ (M. Mazurek, NR SR, 25. 06. 2021).*

– „*...každý, kto bude za, dopustí sa podľa mňa podľa § 424a Trestného zákona trestného činu **apartheidu** a diskriminácie skupiny osôb, pretože kto podľa tohto zákona uplatní **apartheid** alebo rasovú, etnickú, národnostnú alebo náboženskú segregáciu alebo inú rozsiahlu alebo systematickú diskrimináciu skupiny osôb...“ (M. Beluský, NR SR, 23. 07. 2021).*

– „*Zavádzate **apartheid**“ (S. Mizík, NR SR, 23. 07. 2021).*

- „*Vážení pán podpredseda Národnej rady, vážený pán generál Širó Išli, kolegyne, kolegovia, trochu z takého opačného súdka sa chcem pozrieť na tento segregáčny **apartheidový zákon***“ (Marian Kotleba, NR SR, 24. 07. 2021).
- ***Zákon o apartheide** ľudí bez Covid pasov nakoniec podporili, hoci ešte včera vyhlasovali niečo úplne iné*“ (Milan Uhrík, FB, 24. 07. 2021).
- „*Totalita, v ktorej sa doslova zavádza **očkovací apartheid**, rozdeľovanie spoločnosti na očkovaných a neočkovaných, a systematická hrubá diskriminácia každého, kto sa očkovať nedá.*“ (R. Schlossár, NR SR, 21. 09. 2021).
- „*Zákon o **COVID apartheide** vláda nakoniec schválila! Na Slovensku tak oficiálne začala očkovacia totalita*“ (Naše Slovensko, september 2021).

Slovo *apartheid* (doslovný význam oddelenosť) nesie so sebou silnú negatívnu konotáciu. Označuje sa ním totiž konkrétne historické obdobie štátom organizovanej rasovej segregácie v Juhoafrickej republike. Charakterizovala ho hlavne autoritatívna, samozvaná nadradenosť „bielej“ skupiny obyvateľstva európskeho pôvodu nad všetkými ostatnými rasami. Podľa nemeckého odborníka na právo Otta Triffterera (1995) sa apartheidom označuje „akákoľvek inštitucionalizovaná forma politiky rasovej segregácie na utlačanie jednej rasy druhou.“ Apartheid je teda segregácia časti obyvateľstva založená na rasovom základe. Populisti však používajú toto slovo s cieľom zdramatizovať svoj nesúhlas s opatreniami, ktorými má štát (a to nielen na Slovensku, ale na celom svete) záujem eliminovať šírenie smrteľného vírusu u značného počtu ľudí a zároveň zabrániť kolapsu zdravotníckeho systému. Ten bol počas vrcholnej fázy pandémie zaťažený tak, že sa k zdravotnej starostlivosti nemuseli dostať len pacienti infikovaní vírusom, ale pre obsadenosť lôžok a preťaženosť zdravotníckeho personálu nemuseli dostatočnú zdravotnícku starostlivosť dostať včas ani pacienti trpiaci inými, okrem iného aj vážnymi diagnózami.

6.9 Opakovanie

Nasledujúci fragment obsahuje opakujúce sa slovné spojenie *jadrové zbraňe*. Komunikačná stratégia populistov založená na opakovaní má za úlohu zdramatizovať situáciu a posilniť v recipientoch textu obavy.

– „*A to všetko len preto, aby sem mohli čím skôr **navoziť americké vojská a jadrové zbrane**... Pretože Američania potrebujú eskalovať konflikt s Ruskom, potrebujú sem okamžite navoziť **jadrové zbrane**, potrebujú sem natáhať svoje vojská*“ (Ľ. Blaha, FB, 08. 02. 2022).

Spojenie *jadrové zbrane* sa objavuje vo vyjadreniach Ľ. Blahu v kontexte diskusie o obrannej dohode s USA pomerne často. Blaha vytváral predstavu, že Američania majú záujem rozmiestniť na území Slovenska jadrové zbrane. Ideu, že vo vojne môžu byť použité aj jadrové zbrane, používal aj ako argument, keď odsudzoval pomoc Slovenska Ukrajine počas ruskej invázie:

– „*Táto okupačná dohoda ohrozuje našu národnú suverenitu, zavádza americkú jurisdikciu, pripúšťa **rozmiestňovanie jadrových zbraní na našom území** a robí zo Slovenskej republiky americkú kolóniu*“ (Ľ. Blaha, FB, 03. 02. 2022).

– „*Môžu sa aj rozglejiť - ľudia vedia, že Čaputová, Nad' a Korčok sú horší ako Biľak. Podhadzujú sa veľmoci, ktorá sem ide poslať vojská a **jadrové zbrane***“ (Ľ. Blaha, FB, 03. 02. 2022).

– „*Američania môžu **jadrovými zbraňami** obložiť aj celý Sliač a nič s tým nezmôžeme*“ (Ľ. Blaha, FB, 03. 02. 2022).

– „*Nerobme zo Slovenska terč a v prvom rade tvrdo odmietnime **jadrové zbrane***“ (Ľ. Blaha, FB, 01. 03. 2022).

Pravidelné opakovanie neidentifikujeme len v úryvkoch, v ktorých sa nachádza výraz *jadrové zbrane*. Je prítomné aj v iných citovaných úryvkoch, a to až do takej miery, že to začína byť nudné a na prvý pohľad to môže svedčiť o slabšej intelektuálnej výbave populistov. Aj preto som uviedol v tejto kapitole len niekoľko príkladov. Ostatné nájde čitateľ prakticky v celej knihe. Populisti dookola opakujú rovnaké výpovede, posolstvá a tie isté lexémy. Za prostoduchým vyjadrovaním a nízkou mierou predstavivosti či intelektu sa nachádza konkrétny zámer. Opakovanie je totiž osvedčená komunikačná stratégia populistov. Odporúčal ho svojho času aj majster nacistickej propagandy Joseph Goebbels: „*Musíte opakovať to isté v stále sa meniacich formách. Ľudia sú v podstate veľmi konzervatívni. Musia byť úplne preniknutí našimi názormi prostredníctvom neustáleho opakovania... Propaganda znamená opakovanie, večné opakovanie... Opakujte donekonečna, nikdy neprestávajúte*“ (citované podľa Goebbels 1987). Populisti opakujú niektoré frázy aj vtedy, ak oponenti preukázali, že sú mylné alebo priamo zavádzajúce, prípadne ich samých obviňovali z toho, čo vyčítajú oponentom:

– „...o tom vašom celoplošnom nezmyslenom **fašistickom** diktátorskom testovaní obyvateľov Slovenskej republiky. Smejte sa, áno, presne tak to je, **fašisti** sa tu rehotajú, ... ale toto ste vy, skutoční **fašisti**... Ved' takáto **fašistická** vláda tu ešte nebola... Vy ste tí skutoční **fašisti**“ (M. Mazurek, NR SR, 12. 11. 2020).

– „**Čvarga**, **čvarga**, takto sa správa iba **čvarga**... to robí **čvarga** z OLaNO... OLaNO je taká **čvarga**... a koho máme nominovať? **Čvargu** od vás?“ (L. Blaha, NR SR, 28. 04. 2022).

Podľa Waltera Ötscha a Niny Horaczekovej (2017) čím viac ľudí o nejakej správe hovorí alebo s ňou súhlasí a ďalej ju šíri, tým dôveryhodnejšia sa javí. Preto demagógovia nahlas tvrdia, že sú hlasom ľudu. Neustále sa opakujúce posolstvá majú potom potenciál reinterpretovať svet. Fakty ostávajú bokom a stávajú sa bezvýznamnými. Preto sú pre populistov internet a sociálne siete tak dôležité. Pretože práve prostredníctvom sociálnych sietí môžu šíriť subjektívne postoje oveľa intenzívnejšie, ako akýmkoľvek iným spôsobom.

Čím viac ľudia načúvajú demagógom a veria ich posolstvám, tým viac reálny svet stráca svoj význam. Mení sa vnímanie reality, pozornosť recipientov sa neriadi faktami, ale emóciami. Už nevidia reálny svet, ale svet deformovaný neustále sa opakujúcou propagandou. Nový fantastický svet je potvrdzovaný neustále sa objavujúcimi nepriateľmi. Raz ide o migrantov, židov či moslimov, inokedy o Američanov, liberálov atď. Len čo pominie jedno nebezpečenstvo, objaví sa druhé. „Mnohí demagógovia intenzívne trénujú sugestívny jazyk. Demagógovia chcú dosiahnuť nevedomie a odstrániť vedomie. Ich cieľom je dostať ľudí do emocionálneho šialenstva, ktoré im znemožňuje trieťvo uvažovať o tom, kam toto šialenstvo vedie, a o dôsledkoch takejto politiky“ (Ötsch, Horaczek 2017: 82).

6.10 Sugestívne položené otázky

Už v časti o konšpiračných teóriách som zdôraznil, že populistí radi konšpirujú a zahmlievajú prostredníctvom sugestívne položených otázok. Keďže nemajú k dispozícii reálne dôkazy a bez dôkazov by ich mohli ľahko obviňovať zo šírenia klamstiev, konštruujú svoj pohľad spravidla sugestívnymi otázkami. Sugescia totiž pôsobí priamo na nevedomie, a preto ju používa väčšina populistov (Ötsch, Horaczek 2017).

Pri sugestívnych otázkach je recipient zámerne ovplyvnený spôsobom kladenia otázky. Cieľom tejto stratégie nie je získať informáciu, ktorú ten, kto sa pýta, predtým nepozná, ale naviesť recipienta na odpoveď, akú pýta-

júci sa, v skúmanom kontexte populista, očakáva. Sugestívne otázky tak konkrétnu odpoveď zjednodušujú alebo priamo na ňu navádzajú. Účelom je záujem ovplyvniť myslenie, hodnoty, zámery alebo konanie osoby a zabrániť recipientovi poskytnúť vlastnú, racionálne postavenú odpoveď. Politici, ktorí túto komunikačnú stratégiu používajú, sa v skutočnosti nezaujímajú o názor voličov, ale majú v úmysle vsugerovať iným osobám svoje politicky motivované myšlienky, názory alebo postoje k nejakým témam tak, že im odpoveď ponúknu už priamo v otázke (Aeppli et al. 2016).

Na ilustráciu, 20. februára 2022 si podpredseda Smeru-SD položil sugestívnu otázku a nebol by to on, keby to neurobil pre neho typickým spôsobom:

– „*CHYSTÁ SA LIKVIDÁCIA MAROŠA ŽILINKU? ...A ja si opakovane kladiem otázku - ide Marošovi Žilinkovi o život?*“ (Ľ. Blaha, FB, 20. 02. 2022).

A aby to čitateľ, rozumej, kritik vládnych strán, s hľadaním odpovede nemal príliš ťažké, Blaha ho na odpoveď rovno navedie. Netreba však zabudnúť, že pri takýchto subjektívnych otázkach a ešte subjektívnejších odpovediach zvyknú populisti pospájať aj okolnosti, ktoré spolu vôbec nesúvisia:

– „*Otázka je, o akú formu likvidácie pôjde. Pripomeňme si, aké sú metódy práce lipšicovsko-matovičovskej mafie. M. Lučanského zabil, spolupracovali s mafiou, svedkovia záhadne zomierajú*“ (Ľ. Blaha, FB, 20. 02. 2022).

Podobne sugestívne položené otázky sa vzťahovali aj na témy o pôvode koronavírusu. V tejto súvislosti je zaujímavé poznamenať, že niektorí európski populisty na začiatku pandémie nazývali vírus korony adjektívom *čínsky* a požadovali zatvorenie hraníc. Tento prístup odmietal najskôr maďarský predseda vlády a neskôr aj slovenský ľavicový populist (Wondreys, Mudde 2022). Podpredseda Smeru-SD čínsky pôvod vírusu dokonca spochybnil, a to značne sugestívnym spôsobom. Najskôr začína nenápadne a v statu na sociálnej sieti publikuje informáciu, ako sa ho ľudia pýtajú na pôvod tohto vírusu. Ľudia o ňom majú uvažovať ako o americkej biologickej zbrani. Blaha vo svojom statu túto otázku zopakuje a na sociálnej sieti ju zvýrazní veľkými písmenami:¹⁰

¹⁰ Fragment z tohto výroku bol uvedený aj v časti Konšpiračné teórie. Sugestívne otázky sú totiž účinný spôsob šírenia konšpiračných teórií.

– „*KORONAVÍRUS AKO AMERICKÁ BIOLOGICKÁ ZBRAŇ?... IBA KONŠPIRÁCIA ALEBO LEGITÍMNA OTÁZKA?*“ (Ľ. Blaha, FB, 17. 03. 2020).

Keďže poslanec nemá dôkazy, ktorými by mohol preukázať vierohodnosť svojich tvrdení, pomôže si súborom viacerých sugestívnych otázok, okrem iného:

„Je pravda, že USA postupne upadá a svoju pozíciu si chce udržať aj za cenu oslabovania svojich konkurentov, vrátane Ruska, EÚ a Číny?; Je pravda, že USA sa strategicky obáva ekonomického a vojenského rastu Číny a chce ho stoj čo stoj spomaliť?... Je pravda, že koronavírus môže byť považovaný za umelý výtvor, resp. za biologickú zbraň?; Je pravda, že vysoký čínsky úradník Lijian Zhao na základe taiwanských a japonských vedeckých analýz obvinil Američanov z toho, že vírus mohol pochádzať jedine z USA?...“ (Ľ. Blaha, FB, 17. 03. 2020).

Keďže pôvod koronavírusu je čínsky, každému kriticky uvažujúcemu človeku napadne zrejme prvá otázka, prečo by Američania použili vírus, ktorý spôsobil najviac úmrtí práve v USA, a nie v Číne. Populista má však vopred pripravenú odpoveď aj na túto tému bez ohľadu na to, že už na prvé počutie znie absolútne nedôveryhodne. Podľa tejto odpovede to vyzerá tak, že radikálni populisty nemajú o svojich voličoch vysokú mienku, pretože im uveria aj do neba volajúci nezmysel:

– „*Vírus zabíja iba slabších a starších, čo pre určité sociáldarwinistické neoliberálne kruhy môže byť cynický spôsob, ako sa vysporiadať s demografickou krízou, sociálnymi výdavkami a zároveň oslabiť konkurenčné veľmoci... Vírus sa mohol vymknúť spod kontroly a zámer mohol byť iný. Nebolo by to prvýkrát v dejinách, kedy sa dôsledky použitia zbrane obrátili aj proti jej tvorcom*“ (Ľ. Blaha, FB, 17. 03. 2020).

Svoje tvrdenia ukončil otázkou, čo si o tom myslí čitateľ jeho statusu s odkazom, že o tejto (konšpiračnej) teórii sa diskutuje aj v iných krajinách. Len akosi zabudol zdôrazniť, že ide o štáty, v ktorých slobodná diskusia neexistuje a za kritický názor sa človek často ocitá, v lepšom prípade, vo väzení:

– „*V RUSKU, ČÍNE A IRÁNE SA O TOM VÁŽNE DISKUTUJE – ČO SI MYSLÍTE VY?*“ (Ľ. Blaha, FB, 17. 03. 2020).

Podobnú stratégiu použil Ľ. Blaha aj neskôr, tentokrát v súvislosti s očkovaním proti ochoreniu COVID-19:

– „*Čo je to za vakcínu, ak sa musí každý rok podávať znova? Nejde náhodou len o kšeft?*“ (Noviny ĽSNS, roč. 4, č. 1 – 2, 2021).

Samozrejme, na odpoveď nebolo treba dlho čakať. Objavila sa bezprostredne po položení otázky:

– „*Biznis s vakcínami patrí v rámci zdravotníctva k najziskovejším. Očkovacie lobby si rôznymi spôsobmi podmanili vlády štátov na celom svete. Inak by nebolo možné, aby vlády nútili celé národy očkovať sa látkami, ktoré neboli ešte dostatočne a dôveryhodne preskúmané, a o ktorých dlhodobých nežiadúcich účinkoch v podstate nič nevieme*“ (Noviny ĽSNS, roč. 4, č. 1 – 2, 2021).

Populisti používajú sugestívne znejúce štylistické konštrukcie zámerne, pretože sugesciou „vedú poslucháča do hmly, blokujú jeho kognitívne schopnosti a ovplyvňujú jeho nevedomie“ (Ötsch, Horaczek 2017: 83). Pre populistov je dobré, ak volič príliš nerozmýšľa, ale nekriticky prijíma posolstvá, ktoré mu ponúkajú.

6.11 Populisti ako obeť

Napriek tomu, že radikálni populistí svojim konkurentom zvyknú poriadne „naložiť“, samých seba vidia ako obeť. Ako obeť, ktorým iní ubližujú. Nespravodlivo, samozrejme. Zatiaľ čo na iných kritizujú všetko, čo sa dá, prípadne čo si vymyslia, na sebe chyby nevidia a samých seba vidia v oveľa pozitívnejšom svetle než je realita. Samých seba prezentujú ako obeť aj v prípade, ak sa sami dostanú do rozporu so zákonom, prípadne ak sa voči nim vedie trestné konanie. Takto reagovali napríklad predstavitelia ĽSNS po tom, ako bol Marian Kotleba najskôr obvinený a následne aj odsúdený za šírenie extrémizmu:

– „*Národný buditeľ Marian Kotleba za pomoc rodinám 4 roky natvrdo!*“ (Noviny ĽSNS, november – december 2020).

– „Kto je Marian Kotleba?... **Prenasledovaný** pre odvahu postaviť sa proti systému... bol terčom útokov liberálnych médií, vládnej moci aj polície. Opakované účelové trestné stíhania, domové prehliadky, zatýkania, fyzické útoky aj na jeho najbližších, boli dlhé roky neoddeliteľnou súčasťou jeho života. Napriek tomu vždy odvážne kráčal ďalej... Marian Kotleba sa nikdy nevdal, vytrval v boji za Boha a za národ“ (Noviny ĽSNS, marec 2022).

– „Mgr. Stanislav Mizík, poslanec NR SR. Za vyjadrenie o islame **čelil perzekúciám**. Bol účelovo trestne stíhaný“ (Noviny ĽSNS, marec 2022).

– „Predseda Marian Kotleba sa po **nezákonnom odsúdení** a po **protiústavnom odobratí jeho poslaneckého mandátu** vzdal funkcie predsedu strany“ (ĽSNS, 02. 05. 2022).

Komicky vyzeral podpredseda Smeru-SD, keď prezentoval seba samého ako obeť politických čistiek, pretože mu Akadémia policajného zboru nepredĺžila pracovnú zmluvu:

– „Možno ste zachytili dnešnú správu, že z Akadémie policajného zboru vyhodili známeho ľavicového politológa Eduarda Chmelára. Ja len, že nielen jeho. Aj mňa ... **Najväčšie čistky v slovenských dejinách**“ (Ľ. Blaha, Smer-SD, 19. 01. 2021).

Hoci politik a člen Smeru-SD Ľ. Blaha vyzdvihol, že mu pracovnú zmluvu na vysokej škole nepredĺžili pre jeho politické názory, zabudol zdôrazniť, že alfou a omegou každého zamestnanca na vysokej škole je aktívna publikačná a vedecká činnosť, ktorá bola v jeho prípade na APZ minimálna. Od roku 2018 až po vydanie tejto publikácie (júl 2022) boli v Centrálnom registri publikačnej činnosti (CREPČ 2022) pri mene Ľuboš Blaha evidované dva publikačné výstupy. Jeden s názvom *Antiglobalista* vydanom v domácom vydavateľstve, druhý s názvom *The Antiglobalist* vydanom v zahraničnom vydavateľstve. Blaha si tak počas troch rokov dal registrovať v príslušnej akademickej knižnici dve monografie s identickým názvom, čo by sa pravdepodobne na žiadnej vysokej škole nepokladalo za dostatočné plnenie pracovných povinností. Nemožno vylúčiť, že v skúmanom období uverejnil aj ďalšie publikácie, tie však v čase vydania tejto publikácie neboli zaregistrované v príslušných akademických databázach a teda vysoká škola nemala z nich žiadny osoh. Otázka teda nestojí, prečo Blahovi neumožnili pokračovať v práci na APZ, ale ako je vlastne možné, že ho tam niekedy zamestnali. Blaha pri zdôvodňovaní „politických čistiek“ na APZ použil mimoriadnu selekciu bazálnych informácií. Keby

začal svoje poslanstvo jednoduchou vetou o pracovných povinnostiach každého zamestnanca vysokých škôl, do ktorej okrem pedagogickej činnosti patrí pravidelné publikovanie v kvalitných indexovaných časopisoch plus získanie a vedenie grantových projektov, jeho úvahy by nepôsobili tak dramaticky, ale naopak, komicky. Takto to komicky pripadá len ľuďom, ktorí poznajú bazálne povinnosti vysokoškolských učiteľov. Staré pravidlo argumentácie hovorí, že ak chce človek povedať A, mal by povedať aj B. Ak totiž nepovie B, nemal by povedať ani to A. Blaha tentokrát povedal iba A, odstránil však informáciu B, ktorá bola mimoriadne dôležitá na celkové pochopenie jeho mimoriadne subjektívne podaného posolstva.

Pri komentovaní akademických a publikačných aktivít poslanca Ľ. Blahu netreba zabudnúť pripomenúť, že sa od neho viackrát dištancovalo aj predsedníctvo Slovenskej akadémie vied. Kritizovaný akademikmi bol okrem iného potom, ako vydal knihu pod pseudonymom s odôvodnením, že sa necíti bezpečne, ak nepíše o Leninovi dostatočne kriticky. Slovenský historik Dušan Kováč pri čítaní úvodu tejto publikácie dospel k názoru, že „kniha nemá charakter vedeckej publikácie“ (D. Kováč 2022, citované podľa Benedikovičová 2022).

Ako obeť nevystupuje len podpredseda Smeru-SD, ale podobnú stratégiu volí aj pri obhajobe svojho stranického predsedu. V druhej polovici apríla 2022 slovenská polícia obvinila predsedu Smeru-SD Roberta Fica a bývalého podpredsedu tejto strany Roberta Kaliňáka zo založenia a zosnovania zločineckej skupiny. Zatiaľ čo Kaliňáka vzali do väzby hneď, o vydaní poslanca Roberta Fica musel rozhodovať slovenský parlament. V tejto súvislosti bol Robert Fico prezentovaný ako obeť represii Hegerovej vlády, pričom predstavitelia často vyjadrovali názor, že Robertovi Ficovi hrozí fyzická likvidácia:

– „**TV JOJ spustila lynč na mňa a na Roberta Fica ... Matovič chce zničiť Roberta Fica a mňa**“ (Ľ. Blaha, FB, 13. 03. 2022).

– „**Milana Lučanského zabili, ale Roberta Fica nesmieme dovoliť zabiť ... Robertovi Ficovi dnes reálne ide o život, tu ide o život, ide o život, ide o život, ide o život, ide o život**“ (Ľ. Blaha, Smer-SD – FB, 28. 04. 2022).

Vyššie uvedené citácie sú príklady komunikačnej stratégie, ktorou populisti robia obeť zo seba samých. Tak ako seba, do pozície obete stavajú aj stranu, ktorú zastupujú. Spravidla ide o nespravodlivú kritiku zo strany médií, konkrétnych novinárov, ale aj polície či celej vládnej koalície. Mimoriadne často sa do roly človeka, ktorému iní ubližujú (často vyjadrené výrazmi ako *kopať*, *hejtovať*, *lynčovať*), štylizuje podpredseda Smeru-SD Ľ.

Blaha. Symptomatické pre neho je to, že v tomto kontexte sám seba často prezentuje v tretej osobe:

- „Dnes **kopú do Blahu** [médiá]... A keď médiá budú robiť z Blahu a Fica fašistov, budú **prémie**“ (Ľ. Blaha, FB, 24. 07. 2021).
- „**Dibáková** pred pár dňami zakázala moju účasť v relácii *Na hrane a živočíšne zaútočila na Smer*... Ďalšia redaktorka TV JOJ **Jabůrková** na nás takisto systematicky **útočí**... V JOJ pred voľbami uverejnila krimiseriál *Za sklom*, v ktorom šírla proti Smeru **primitívnu propagandu**... **Dibáková hejtuje Smer a Blahu**“ (Ľ. Blaha, FB, 13. 03. 2022).

7. REVERZNÝ TOK POSOLSTVA ALEBO ZLO- DEJ KRIČÍ – CHYŤTE ZLODEJA

Pozoruhodná a často sa vyskytujúca komunikačná stratégia slovenských populistov, ktorá je jednou z foriem dramatizácie, by sa dala prirovnať k slovenskému frazeologizmu *Zlodej kričí, chyťte zlodēja*. O čo ide? Politický aktér, populista, používa na označenie protivníkov také isté výrazy, akými ho pre jeho populizmus, radikalizmus alebo dokonca extrémizmus označujú jeho politickí oponenti, prípadne žurnalisti alebo vedci. Ide tak o reverzný tok jazykových výrazov vyvolávajúci spravidla negatívne konotácie. Ak niektorí politici z demokratického streda prípadne novinári, občiansky sektor alebo dokonca vedecká obec označujú pravicových extrémistov výrazom fašisti, pravicoví extrémisti robia to isté. Použijú rovnaký výrazový prostriedok na označenie tých, ktorí označili ich. Ak Ľ. Blaha čelí kritike za šírenie nenávisti, reaguje obvinením, že nenávisť šíria jeho kritici a politickí oponenti. Ak niekto z pravicových strán prirovná Ficovu vládu k mafii, Smer prirovná k mafii vládu Igora Matoviča alebo Eduarda Hegera. Táto komunikačná stratégia vedie k relativizácii pôvodného, označujúceho výrazu, resp. k jeho reinterpretácii. Voliča táto stratégia môže zneistiť, pretože používanie výrazu v rôznych a obsahovo neprímeraných kontextoch stráca svoj pôvodný význam, prípadne môže získať úplne iný.

Meniť zmysel výrazov používaných v politickom diskurze patrí k stabilným komunikačným stratégiám radikálnych populistov. Politika bola totiž vždy súperením o pojmy, o ich význam a interpretáciu (Ötsch, Horacek 2017: 76). V nemeckej politickej lingvistike autori často odkazujú na bývalého generálneho tajomníka CDU Kurta Biedenkopfa, ktorý do politického diskurzu priniesol výraz „obsadzovanie pojmov“. „Myslel tým, že v politických diskusiách zvíťazí ten, kto pomenuje jednotlivé problémy a otázky podľa svojho názoru a tak ich aj interpretuje, a kto najlepšie jazykovo rozvinie a vyjadrí svoje vlastné argumenty“ (Eitz 2010). Dôležité však je, aby si tento pohľad, túto interpretáciu osvojili aj voliči.

Majstrom v obsadzovaní pojmov je medzi slovenskými politikmi určite Robert Fico. Keď svojho času označil vládu Ivety Radičovej výrazom *zlepenec*, voličom Smeru bolo hneď jasné, že ide o ideologicky nesúrodú vládnu koalíciu. Výraz bol spojený s negatívnou konotáciou a medzi voličmi Smeru-SD sa rýchlo ujal. Prítom vo vláde Ivety Radičovej, zloženej zo štyroch strán, tri sa hlásili ku kresťanským alebo konzervatívnym hodnotám a jedna k liberalizmu. Keď potom Robert Fico v roku 2016 vytvoril vládu

zloženú zo štyroch strán – Smeru-SD, SNS, Mostu-Híd a Siete, pokúšali sa niektorí opoziční politici použiť rovnaký výraz aj na popis Ficovho tretieho kabinetu. Vláda bola totiž zložená z jednej ľavicovej formácie, jednej nacionalistickej strany pôvodne so silnou protimaďarskou voličskou a možno aj stranickou základňou, z jedného subjektu slovenských Maďarov a jednej ideologicky heterogénnej strany (Siete), ktorá bola založená ako dôsledok osobných politických ambícií jej predsedu. Napriek tomu, že pomenovanie zlepenec by sa hodilo skôr vládnej koalícii Smer-SD, SNS, Most-Híd a Sieť, vo verejnej diskusii sa neujal. Bol už totiž vďaka Robertovi Ficovi obsadený. On ho vymyslel, presadil v politickom diskurze a vytvoril konotáciu na konkrétnu slovenskú vládnu koalíciu.

7.1 Fašizmus a nacizmus

V predchádzajúcej kapitole som nazeral na fašizmus ako na formu dramati-zácie a zveličovania vypovedaného. Medzi politikmi, ktorí používajú tento výraz mimoriadne často, sa v popredí objavuje ľavicový radikál Ľ. Blaha. Výrazy ako *Mengele*, *Hitler*, *fašizmus*, *koncentračné tábory*, *gestapo*, *nacisti*, *NSDAP* atď. však s obľubou nepoužívajú len ľavicoví radikálni politici, ale aj pravicoví extrémisti (Štefančík, Hvasta 2019), a to aj napriek tomu, že v minulosti práve ich obviňovali alebo dokonca odsúdili za to, že šíрили myšlienky spojené s nedemokratickými a neľudskými režimami. Mariana Kotlebu napríklad začiatkom apríla odsúdil Najvyšší súd SR „z prečinu prejavu sympatie k hnutiu smerujúcemu k potlačeniu základných práv a slobôd“, pretože používal symboliku charakteristickú pre nedemokratické režimy. Používaním symboliky čísiel 14 a 88 mal prejavovať sympatie k Slovenskému štátu, ktorý bol „založený aj na princípoch fašizmu a nacizmu“ (TA-SR 2022).

- „*Pán poslanec Dostál... svedčí to o vás predovšetkým to, že sa správate **fašisticky***“ (M. Mazurek, NR SR, 20. 03. 2020).
- „*Vy tu chcete **fašistickými** hlasmi rozhodnúť o tom, že ľudom budete brať ústavné práva*“ (M. Mazurek, NR SR, 13. 10. 2020).
- „*... sa môžete stať odvážnymi... ľuďmi, ktorí sa postaví **diktatúre**, ktorí sa postaví **tyranii** a ktorí sa postaví zavádzaniu **fašistickej totality** na Slovensku*“ (M. Mazurek, NR SR 09. 12. 2020).
- „*Oni neumierajú preto, že tá korona by bola tak strašne nebezpečná, ani nie preto, že nechcú nosiť rúška a podieľať sa na vašich **fašistických** opatreniach...*“ (Marian Kotleba, NR SR, 25. 02. 2021).

- „*Pán minister Mikulec, ja musím povedať, že vy vo funkcii ministra vnútra ste sa aktívne podieľali na zavádzaní otvorene **fašistických** praktík v Slovenskej republike, a preto musíte vo svojej funkcii skončiť*“ (Marian Kotleba, NR SR, 16. 06. 2021).
- „*A preto, nemôžeme dovoliť, aby občanov, obyvateľov Slovenska táto nezodpovedná **fašistická** vláda do očkovania akokoľvek nútila*“ (Marian Kotleba, NR SR, 24. 07. 2021).
- „*Dnes môžeme už oficiálne povedať, že súčasná vláda má k **fašistickým metódam** bližšie, ako ktorákoľvek iná vláda v minulosti*“ (Noviny ESNS, september 2021).
- „*... aj my dnes tu stojíme proti **nacistickej vláde v Bratislave***“ (Marian Kotleba, YouTube, 18. 11. 2021).
- „*Po zdravotníkoch zatýkajú **fašisti** z vlády aj opozíciu?! Toto už Hamranove **gestapo** prehnať!*“ (M. Uhrík, FB, 16. 12. 2021).
- „*Keď majú prvú možnosť ukázať na vás prstom a vedia, že s vami nesúhlasia, a obmedziť vaše ľudské práva, tak to s potleskom urobia a ešte hovoria, aký záslužný skutok robili. Ako **nacisti***“ (M. Mazurek, NR SR, 22. 09. 2021).
- „***Fašista** Matovič sa zase psychicky zrútil! Musel som reagovať!*“ (M. Mazurek, FB, 18. 02. 2022).
- „*Čistý **fašizmus** a snaha o likvidáciu opozície*“ (M. Mazurek, FB, 25. 02. 2022).
- „*Nám tu nadávajú do fašistov, do extrémistov a popritom ste sami **fašisti**, ktorí podporujete **fašistické** skupiny, aj **fašistické** skupiny na Ukrajine*“ (Marek Kotleba, NR SR, 25. 02. 2022).
- „*Tak **vládni fašisti** dnes zablokovali ďalšie opozičné médium – In-fovoju*“ (M. Uhrík, FB, 21. 03. 2022).
- „*Ak týchto **fašistov** vo vláde spoločne nezastavíme... toto môže ukončiť len celonárodný odpor, celonárodné hnutie odporu, kedy ľudia jasne povedia, máme dosť tejto **fašistickej** vlády... len generálny štrajk môže zastaviť fašistov z vlády, aj prezidentku,... aby táto **fašistická** vláda... na Slovensku skončila*“ (Marian Kotleba, 20. 04. 2022).
- „*...v prvom rade smutný príbeh celého Slovenska je celé obdobie dvojročné tejto Matovičovsko-Hegerovskej vlády, tejto **fašisticko-nastickej** obludnej verchušky, ktorá tuná vládne*“ (E. Kočiš, 28. 04. 2022).
- „*LS Naše Slovensko takéto vyčíňanie mimovládok platených zo zahraničia za asistencie polície dôrazne odsudzuje a považuje za prejav nastupujúceho fašizmu a totality na Slovensku*“ (ESNS, 10. 05. 2022).

Na adresu používania výrazu *fašizmus* z úst slovenských populistov Iri-na Dulebová (2021: 53) poznamenáva: „sústavná inštrumentalizácia dejín sprevádzaná reinterpretáciou ideológií, napríklad z hľadiska politológie presne vymedzeného pojmu *fašizmus*, vedie k pomalému, ale istému vyprázdňovaniu jeho pôvodného významu, deideologizácii a následne aj k hodnotovej dezorientácii v aspekte historickej a kultúrnej pamäti mladej generácie.“ Práve vyprázdňovanie pojmov a následný pojmový zmätok je jednou z cielených komunikačných stratégií populistov aj na Slovensku. Ako v nasledujúcom texte uvidíme, nedeje sa to len v prípade *fašizmu*, alebo iných slov spojených s konkrétnym časovým obdobím (*komunizmus*, *apartheid*, *diktatúra*), túto stratégiu môžeme identifikovať aj v kontexte boja proti korupcii a klientelizmu (*extrémizmus*, *nenávisť*, *totalita*, *šírenie strachu*, *organizovaná zločinecká skupina*, prípadne ako *mafia*).

7.2 Komunizmus

Vyššie citované textové fragmenty sú príkladmi reverzného toku lexém spojených s nacizmom, resp. nacistickým režimom a jeho predstaviteľmi. Vzhľadom na to, že totalitné, neskôr autoritárske črty mal v bývalom Československu aj režim komunistickej strany, objavujú sa výrazy pripomínajúce aj túto smutnú súčasť slovenských moderných dejín (*pozývací list*, prípadne v podobe mien niektorých predstaviteľov KSČ). Paradoxné je, že ju používajú bývalí kariérni komunisti, prípadne ľudia, ktorí na režime komunistickej strany vidia viac pozitív ako negatív:

- „Akože, vedeli sme, že Závodský nie je novinár, ale vládny propagandista... Ale toto bolo fakt dno. Dnešok zrodil **Karla Bacílka** neskorého kapitalizmu“ (Ľ. Blaha, FB, 11. 11. 2021).
- „Jednostrannosť mainstreamových médií v prospech očkovania s úplnou absenciou iných názorov je rovnaká situácia, akú sme tu mali v **50. rokoch 20. storočia**“ (R. Fico, YouTube, 30. 11. 2021).
- „Dvaja Judáši dnes v USA podpisujú **pozývací list** - verím, že jedného dňa budú súdení za vlastizradu“ (Ľ. Blaha, FB, 03. 02. 2022).
- „Nad' s Korčekom podpisujú v Amerike **pozývací list**, ktorý odmieta dve tretiny Slovákov“ (Ľ. Blaha, FB, 03. 02. 2022).
- „9. FEBRUÁR 2022 - DEŇ, KEDY ČAPUTOVÁ PODPÍSALA **POZÝVACÍ LIST**“ (Ľ. Blaha, FB, 09. 02. 2022).
- „Za jej prednesené názory by sa nemusel hanbiť ani známy **stalin-ský kat Urválek**“ (Ľ. Blaha, FB, 26. 02. 2022).

Paradoxné na tejto komunikačnej stratégii je to, že režim, ktorý majú vyššie uvedené výrazy konotovať, ľavicoví populistí spravidla vykresľujú pozitívne. Súčasne zámerne zamlčujú ekonomické problémy vychádzajúce z centrálnej ekonomiky aj nepravosti, ktorých sa režim na obyvateľoch vtedajšieho Československa dopúšťal. Ako keby si pri svojom uvažovaní neuvedomovali logickú schizofréniu, ktorej sa dopúšťajú. Osobne som však presvedčený, že o tejto schizofrénií dobre vedia, ale keďže majú slabý úsudok o svojich voličoch, používajú predstavenú komunikačnú stratégiu pomerne často.

7.3 Nenávisť

Odkazovanie na zločiny fašizmu, nacizmu alebo komunizmu nie sú jediné formy reverzného toku politických posolstiev. V skúmanom období som identifikoval aj iné. Spoločné majú to, že ich autori sa pokúšajú odvrátiť pozornosť od seba a používaním tej istej komunikačnej stratégie, resp. tých istých výrazov ju presunúť na iných. Jednou z takýchto komunikačných stratégií založených na reverznom toku posolstiev je výčitka nenávisti. Radikálni populistí vyčítajú oponentom, že šíria nenávisť, hoci oni sami používajú komunikačné stratégie vyvolávajúce u adresátov politických posolstiev negatívne emócie vrátane nenávisti.

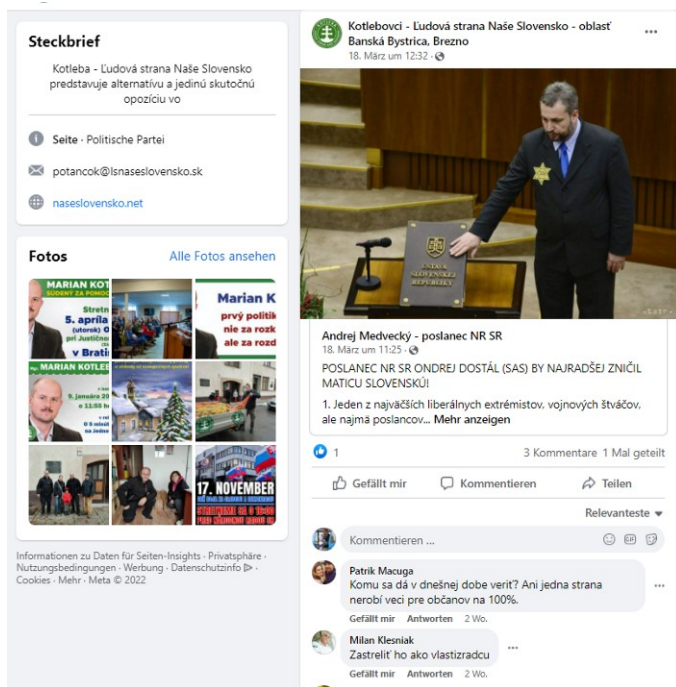
Prešovský lingvista Martin Blaho (2010: 26) definuje jazyk nenávisti ako „diskriminačné, negativistické výroky či prívlastky, ktoré sú použité vo vzťahu k etniku, rase, viere, presvedčeniu, vyvolávajúce konfliktné situácie a v konečnom dôsledku propagujúce nenávisť a nepriateľstvo k príslušníkom určitej sociálnej skupiny alebo priamo vyzývajúce na násilie voči inému etniku.“ Pomerne často sa objavujú prvky verbálnej nenávisti aj v slovenskom politickom diskurze. Podľa Iriny Dulebovej (2019: 92-93) jazyk nenávisti „v súčasnej politickej komunikácii vedie k tomu, že vecná analýza sa nahrádza emóciami a autori vplývajú na recipienta nie silou a fundovanosťou argumentov, ale pôsobivosťou negatívnych obrazov čiže emocionálne, čo značne deformuje objektivitu následného vnímania sociálnej, ekonomickej a politickej reality zo strany recipienta.“ Napriek tomu, že v slovenskom politickom diskurze sa medzi politikmi nestretáme s otvorenými názormi propagujúcimi použitie násilia k iným skupinám, sociálne siete sú zaplavené názormi voličov či podporovateľov politikov, ktorí sa neštítia verejne podporovať použitie násilia.

Nižšie je priložený jeden z mnohých nenávisťných komentárov, aké produkujú prívrženci krajnej pravice. „Zastreliť ho ako vlastizradcu“ odporúčal v marci 2022 používateľ americkej sociálnej siete Milan Klesniak v skupine

na sociálnej sieti Facebook Kotlebovci – Ľudová strana Naše Slovensko – oblasť Banská Bystrica, Brezno. Reaguje na post člena LSNS Andreja Medveckého, ktorý sa na adresu vtedajšieho poslanca vládnej koalície Ondreja Dostála vyjadril nasledovne:

„Jeden z najväčších liberálnych extrémistov, vojnových štváčov, ale najmä poslancov, ktorí vôbec nemajú záujem absolútne v žiadnej sfére obhajovať slovenské záujmy - Ondrej Dostál... o, za čo museli naši predkovia tvrdo bojovať, by niektorí protislovenskí poslanci chceli zničiť šmahom ruky... Drahí priatelia, nedovoľme ďalej už týmto živlom, aby nám naďalej strpčovali naše životy, zbavme sa ich raz a navždy! ...pošlite ich na smetisko politických dejín...“
(A. Medvecký, FB, 18.03.2022).

Obrázok 1: Nenávistná reakcia fanúšika pravicových extrémistov

Zdroj: Facebook – Kotlebovci – Ľudová strana Naše Slovensko – oblasť Banská Bystrica, Brezno, 18. 03. 2022

Nenávisť nie je typická len pre pravicových extrémistov, nenávistné postoje sa často vyskytujú aj na strane radikálnej ľavice. Novinári, komentátori a odborníci z rôznych oblastí sociálnych vied často vyčítajú poslancovi Smeru Ľ. Blahovi, že práve on je zodpovedný za šírenie nenávisti (Pataj 2022). Nad spôsobom, ako Blaha šíri nenávisť k politickým oponentom alebo či ide o kritiku v rámci slušnosti a politickej korektnosti, každý si môže urobiť predstavu sám po prečítaní jeho „myšlienok“ uverejnených v predchádzajúcom texte. Svoj dištancujúci postoj k nim vyjadrilo v roku 2019 aj predsedníctvo SAV. *„Predsedníctvo Slovenskej akadémie vied sa striktne dištancuje od statusov na sociálnych sieťach a vyjadrení poslanca Blahu. Tieto statusy sú dehonestujúce a pre SAV neprijateľné. Poslanec Blaha je zamestnancom Ústavu politických vied SAV a aj preto ho verejnosť s našou dôveryhodnou inštitúciou spája. Statusy a vyjadrenia poslanca Blahu sú v priamom rozpore s vedeckou činnosťou SAV... Predsedníctvo SAV vyzýva poslanca Blahu, aby zvážil svoje ďalšie pôsobenie na Ústave politických vied SAV, ktorého renomé a aj renomé celej SAV svojimi vystúpeniami vážne poškodzuje“* (Predsedníctvo SAV 2019).

Blaha bol až do zrušenia jeho profilu v júni 2022 aktívny najmä na americkej sociálnej sieti FB, prípadne na iných amerických komunikačných platformách (youtube). „Konanie Blahu a jemu podobných je možné aj vďaka tomu, že sociálne siete na čele s Facebookom majú dlhodobý problém s odstraňovaním nenávistného obsahu“ (Šnidl, Osvaldová, Struhárik 2022).

Aby Blaha odpútal pozornosť od seba, začal z nenávisti obviňovať svojich politických kritikov, pričom dramatizáciou a preháňaním nezabúda aj urážať ostatných, prípadne použiť konšpiračné teórie:

- „*Chceme, aby ste chránila národ. Aby ste neslúžila americkej ambasáde. Aby ste nerobila hovorkyňu vlády. Aby ste nešírila **nenávisť** voči opozícii a nezaočkovanej polovici Slovákov*“ (Ľ. Blaha, FB, 11. 11. 2021).
- „*A dnes sa podieľa [Tomáš Valášek, pozn. R. Š.] na písaní Čaputovej **nenávisťných** prejavov – úchvatné*“ (Ľ. Blaha, FB, 02. 02. 2022).
- „*Až tak veľmi **nenávidíte** vlastný národ... Vašimi vyhrážkami zo seba nezmyjete hanbu, že ste agentkou cudzej moci a **nenávidíte** slovenský národ*“ (Ľ. Blaha, FB, 02. 02. 2022).
- „*To, čo dnes napáchali Krúpa s Klusom v diskusii RTVS, to už hraničí s trestnými činmi podnecovania a hanobenia vlastného národa. Oni z celej duše **nenávidia** Slovensko*“ (Ľ. Blaha, FB, 13. 02. 2022).

- „*Nenávidia ma, pretože hovorím pravdu na plné ústa - spáchali vlastizradu a Slovensko si zaslúži poznať ich tváre*“ (Ľ. Blaha, FB, 15. 02. 2022).
- „*Čaputová, vláda aj liberálne médiá hecujú snliečkarov a z opozície robia terč nenávisťi. Nestačilo, že zabili generála Lučanského - chcú nás zlynčovať všetkých?*“ (Ľ. Blaha, Facebook, 27. 02. 2022).
- „*Odmietnime kolektívnu vinu! odmietnime liberálnu nenávisť!*“ (Ľ. Blaha, FB, 28. 02. 2022).
- „*Agresivita mnohých liberálov prerástla už naozaj do nepričetnosti a nemá nič spoločné s túžbou po mieri... Rozdeľujú spoločnosť, rozsievajú nenávisť a burcujú hnev ľudí*“ (M. Uhrík, FB, 08. 03. 2022).
- „*Redaktor Denníka N Vladimír Šnidl, ktorý roky šíri nenávisť voči strane Smer*“ (Ľ. Blaha, FB, 17. 03. 2022).
- „*No v skutočnosti podprahovo šírite zlobu a nenávisť, ktorá rozleptáva slovenskú spoločnosť... Vy ste vojna, pani prezidentka. Vy ste vojna*“ (Ľ. Blaha, FB, 26. 04. 2022).
- „*Ten skutočný dôvod, pre ktorý potrebuje koalícia strčiť Roberta Fica do väzby je číra nenávisť, číra nenávisť... a krásnym príkladom tejto čírej nenávisťi je pán poslanec Krúpa*“ (Ľ. Blaha, NR SR, 03. 05. 2022).

Populisti pravidelne šíria nenávisť, používajú nenávisťné komentáre a potom sami poukazujú na to, že ich ľud nenávidí. Takýmto spôsobom zberajú plody svojej nenávisťnej politiky:

- „*Drvivá väčšina Slovákov ich nenávidí a oni spokojne chrochtajú od šťastia*“ (Ľ. Blaha, FB, 24. 04. 2022).

7.4 Extrémizmus

Napriek tomu, že medzi slovenskými novinármi sa na označenie pravicových extrémistov ujala lexéma *fašisti* (menej nacisti alebo neonacisti), osobne uprednostňujem politologický výraz *extrémizmus*, resp. *extrémisti*, prípadne *krajná pravica*. Fašizmus pokladám za výraz spojený v prvom rade s konkrétnou historickou dobou a dobovými aktérmi. Nemecký politológ a odborník na výskum extrémizmu Rudolf van Hüllen (2022) považuje uprednostňovanie výrazu fašizmus za „polemickú banalizáciu súčasného pravicového extrémizmu“. Fašizmus totiž pokrýva len časť pravicovoextrémistickej politiky. Ak odmietanie fašizmu označujeme napríklad slovom

antifašizmus, nemusíme tým zároveň myslieť podporu parlamentnej demokracie, pretože za antifašistov sa pokladajú aj predstavitelia krajnej ľavice. A táto ideová skupina má k liberálnej demokracii podobne ďaleko ako predstavitelia krajnej pravice.

Podobne ako pri výraze *fašizmus*, v komunikačných stratégiách ľavicových a pravicových populistov identifikujeme reverzný tok aj pri slovách *extrémizmus*, resp. *extrémista*, *extrémisti*. Politici s extrémistickými názorami zo Smeru, Republiky alebo ĽSNS označujú politických súperov zámerne slovom *extrémisti*, a tak odpútavajú pozornosť od seba samých i svojho vlastného extrémizmu a pomáhajú tak vo voľičoch prehlbovať pojmový zmätok.

– „*Lídri na Západe sa správajú ako extrémisti. Zatemnení nenávisťou... Liberálnym extrémistom zjavne nedocvaklo, že jedna vec je zverejniť miesto bydliska, čo je verejne dostupná informácia...*“ (L. Blaha, 27. 02. 2022).

Pritom v ĽSNS prípadne v strane Republika je niekoľko členov, ktorí už boli odsúdení za hanlivé prejavy. Jedným z prvých obvinených zo šírenia extrémizmu bol poslanec NR SR Stanislav Mizík. Prokurátor ho obvinil zo zločinu výroby a rozširovania extrémistických materiálov a z prečinu hanobenia národa, rasy a presvedčenia. Mizík mal podľa obvinenia v roku 2017 publikovať na sociálnej sieti text s antisemitským obsahom. Špecializovaný trestný súd v Pezinku ho nakoniec neodsúdil, pretože sa nepodarilo hodnoverne preukázať, či status na jeho profile v sociálnej sieti napísal na jeho počítači skutočne on (Kyseľ 2017). Poslanec Mizík sa trestu za nenávistné vyjadrenia nakoniec vyhol (Štefančík, Hvasta 2019). V septembri 2019 odsúdil Najvyšší súd SR vtedajšieho poslanca NR SR za ĽSNS Milana Mazureka (dnes strana Republika) na peňažný trest za extrémistické prejavy. Mazurek čelil obvineniu z „prečinu hanobenia národa, rasy a presvedčenia v jednočinnom súbehu s prečinom podnecovania, hanobenia a vyhrážania sa osobám pre ich príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, farbe pleti, etnickej skupine alebo pôvodu rodu“ (Trend 2019). Po nich troch začiatkom roku 2019 obvinili aj Antona Grňa, oblastného predsedu zoskupenia Kotleba – ĽSNS pre okresy trenčianskeho regiónu. Vyšetrovateľ NAKA ho obvinil z prečinu prejavu sympatií k hnutiu smerujúcemu k potlačeniu základných práv a slobôd. Grňa bol stíhaný za to, že mal v priestoroch Najvyššieho súdu SR vysloviť pozdrav „Na stráž“ (Struhárik 2019, Štefančík, Hvasta 2019). Problémy so zákonom mal v minulosti aj poslanec ĽSNS Andrej Medvecký, okrem iného aj za fyzické napadnutie cudzinca (Osvaldová 2020).

7.5 Mafia (organizovaná zločinecká skupina)

K výrazom, pri ktorých možno identifikovať reverzný tok, patrí aj slovo *mafia* vo význame *organizovaná zločinecká skupina*. Pred rokom 2020 nazývali mafiou a mafiánmi politikov vládnej koalície Smeru-SD, SNS, Siete a Mostu-Híd opoziční politici. Mimoriadne intenzívne artikuloval toto slovo Igor Matovič. Označoval tak politikov Smeru a Hlasu aj po tom, ako sa stal predsedom vlády i neskôr už ako minister financií. V minulosti použil tento výraz napríklad aj Andrej Kiska. Spojenie Smeru s mafiou sa používalo najmä v kontexte s rôznymi podozreniami z korupčného správania politikov a nominantov Smeru a SNS, prípadne v kontexte s informáciami o prepojení blízkej „spolupracovníčky“ Roberta Fica, štátnej radkyne, na taliansku mafiu, ktorá pôsobila aj na Slovensku (tvnoviny.sk 2020).

Po zmene vlády v roku 2020 sa početné podozrenia z korupčného správania pretavili do radu rôznych obvinení bývalých predstaviteľov Smeru, nominantov Smeru, prípadne ľudí, ktorých nejakým spôsobom spájali so Smerom. Napríklad, vo februári 2022 podal špeciálny prokurátor žalobu na Jozefa Brhela, človeka blízkeho predsedovi Smeru. Brhel bol podozrivý, „že stál na čele organizovanej skupiny, ktorá počas vlády Smeru profitovala zo zmanipulovaných IT zákaziek na finančnej správe. Spôsobiť tak mali škodu za viac než 45 miliónov eur“ (Prušová 2022). Podozrivý z pôsobenia v organizovanej skupine však nebol len Brhel, z organizovanej nezákonnej činnosti boli obvinení aj Miroslav Výboh, František Imrecze alebo Michal Suchoba. Ich nelegálna činnosť sa mala zakladať na manipulovaní tendrov na IT systémy finančnej správy (Hutko 2021).

– „*A mafiánov vo vláde to bude bolieť*“ (Ľ. Blaha, citované podľa Hlavný denník, 12. 02. 2022).

– „*Na úrade NAKA pôsobí organizovaná skupina zločincov v podobe niektorých vyšetrovateľov NAKA, niektorých operatívnych policajtov, celý rad prokurátorov ÚŠP*“ (R. Fico, citované podľa Smer-SD, FB, 14. 02. 2022).

– „*Ak sa im nepáči, že Slováci už neveria ničomu, ani polícii, nemali zabiť Milana Lučanského a nechať lipšicovskú mafiu rozožrať štát*“ (Ľ. Blaha, FB, 22. 02. 2022).

– „*Teraz dostala nový pokyn. A opäť od matovičovskej mafie, ktorá ovláda políciu a ministerstvo vnútra*“ (Ľ. Blaha, FB, 26. 02. 2022).

– „*Čaputová a Denník N sú súčasťou jednej veľkej liberálnej mafie, ktorú ovládajú Američania, aby šíрили ich vojnovú propagandu*“ (Ľ. Blaha, 19. 03. 2022).

Dňa 20. apríla 2020 NAKA obvinila aj bývalého predsedu vlády a šéfa Smeru-SD Roberta Fica, bývalého podpredsedu vlády a súčasne ministra vnútra Roberta Kaliňáka. Národná kriminálna agentúra obvinila oboch z trestného činu „*založenia a zosnovania zločineckej skupiny a z ohrozenia daňového tajomstva*“ (Tódová 2022). Po tomto akte bezpečnostných zločiek sa prirovnávanie Hegerovej vlády k mafii či k organizovanej zločineckej skupine v rétorike ľavicových radikálnych populistov zintenzívnilo:

- „*Ludia už nedajú hlas stranám vládnej koalície, pretože vidia, že ide o mafiu a gaunerov... Toto môžeme vďaka mafianom Matovičovi a Lipšicovi očakávať v najbližších rokoch*“ (I. Melicher, FB, 22. 04. 2022).
- „*Dnes sme v parlamente celý deň bojovali s Matovičovou mafiou a jej ‚Lojzom Čističom‘ - ministrom vnútra Mikulcom*“ (Ľ. Blaha, FB, 27. 04. 2022).
- „*V prejave som jasne preukázal, že organizovaná zločinecká skupina na čele s Lipšicom a Matovičom chce zlikvidovať opozíciu*“ (Ľ. Blaha, FB, 28. 04. 2022).
- „*To, čo dnes robí Matovič a Lipšic, to robia na Sicílii mafie*“ (Ľ. Blaha, 28. 04. 2022).

7.6 Odkazy na majetok a oligarchov

V klasickom ľavicovo-pravicovom ponímaní politiky je podpora sociálne slabších vrstiev zo strany ľavicových politikov prirodzená. Ľavicové strany pôvodne vznikali ako dôsledok požiadavky o zastúpenie aj pôvodne nepriľegovaných sociálnych vrstiev.

Hoci sa Smer-SD prezentuje ako ľavicová strana so záujmom obhajovať záujmy ľudí s nižšími príjmami, predstaviteľom tejto strany často vyčítajú, že nielenže založili a zosnovali zločineckú skupinu, ale pritom aj mimoriadne zbohatli. Svoje bohatstvo a nákladný štýl života nikdy neskrývali a voliči na nezrovnalosti v reálnych príjmoch zdokumentovaných v majetkových priznaniach politikov obzvlášť nereagovali. Napriek tejto skutočnosti Ľuboš Blaha s obľubou upozorňuje na bohatstvo nielen názorových oponentov...

- „*Najväčšia škodná je Matovič a Sulik. Dvaja odpudiví zbohatlíci, ktorí zničili životy státisícim ľudí na Slovensku*“ (Ľ. Blaha, FB, 04. 05. 2022).

... ba dokonca to má byť závažný nedostatok aj ukrajinského prezidenta Volodymyra Zelenského:

– „*Nie, nebol som dnes v parlamente na prejave Volodymyra Zelenského. A mám na to vážne dôvody... Čistý populista, demagóg a nezodpovedný **miliónár**, presne ako náš trnavský podvodníček... Zelenskyj je **multimiliónár**, ktorý prepieral svoje peniaze na Belize a v ďalších daňových rajoch*“ (L. Blaha, FB, 10. 05. 2022).

Okrem politikov si Blaha bohatstvo a politický vplyv všimával aj pri niektorých veľkých firmách, ktoré s obľubou označoval výrazom *oligarchovia*. Presne tým istým výrazom, ktorý médiá používali dlhé roky na označenie ľudí v pozadí Smeru-SD: Miroslava Výboha, Juraja Širokého, Jozefa Brhela alebo Vladimíra Póora. Niektorých z nich po voľbách 2020 obvinili z korupcie. Títo ľudia zbohatli okrem iného aj na obchodoch so štátom počas vlád Vladimíra Mečiara alebo Roberta Fica.

7.7 Komplexy

Napriek tomu, že táto publikácia je venovaná analýze komunikačných stratégií ľavicových a pravicových populistov z pohľadu politickej lingvistiky, dovoľm si malú odbočku k psychoanalýze. Hoci nie som vyštudovaný psychológ ani psychiater, som presvedčený o tom, že za verejným vyjadrovaním Ľuboša Blahu, podpredsedu Smeru-SD, sú jeho osobné komplexy. Moju domnienku by mohol potvrdzovať postoj Františka Šebeja, vyštudovaného psychológa, ktorý sa o Blahovi vyjadril ešte v období, keď jeho verbálna agresia nebola na takej úrovni ako dnes: „*To, čo Blaha stvára na internete, ani nie je niečo, čo má charakter politickej komunikácie. To je čistá psychopatológia. Tá miera verbálnej agresivity a adjektíva, ktoré používa, jeho postoj, to nie je normálna komunikácia... Byť jednoducho natoľko posadnutý tým, ako agresívne dáva každému najavo, ako ním pohŕda, to si vyžaduje pozornosť terapeuta... Fico dnes už nie je premiérom a Blahova choroba progreduje a ešte mu Smer tie jeho statusy platí*“ (Šebej, citované podľa Kern 2019). Táto publikácia však nemá byť o duševnom zdraví Ľuboša Blahu, ale o populizme, ktorý tento podpredseda Smeru-SD, hoci v jeho extrémnej podobe, produkuje mimoriadne intenzívne. Paradoxne, odkazovanie na komplexy sa objavovalo práve v komunikácii človeka, o ktorom vyštudovaný psychológ povedal, že si vyžaduje „pozornosť terapeuta“.

- „*Pamätám si Havrana ešte ako mladého ľavičiara, aké mal **komplexy** menejcennosti... komplexy ho úplne zožrali... Milé slniečka, nerád vám to hovorím, ale nenávisťou voči Rusku ani voči Ficovi a Blahovi si vaše **komplexy** menejcennosti nevyliečite*“ (Ľ. Blaha, FB, 03. 03. 2022).
- „*Ten pocit, keď chceš zakazovať opozičné médiá a lynčuješ Rusov a furt sa tváriš, že nie si fašista. Ste **zakomplexovaní** náckovia!*“ (Ľ. Blaha, FB, 03. 03. 2022).

Nemecký historik, sociológ a publicista Günther Ginzel (2014) si všímal komplex menejcennosti u nemeckých pravicových extrémistov. Podľa Ginzela malo ísť väčšinou „o mladých mužov, ktorí často zaostávajú v spoločenskom a tiež v rodovom živote, ktorí si vypestovali komplex menejcennosti a teraz zrazu nachádzajú nové sebavedomie v rasizme a antisemitizme a predovšetkým vždy obviňujú iných“ (Ginzel 2014). Podobne sa prejavuje komplex menejcennosti aj u zradikalizovaných slovenských politických aktérov. Ich nízke sebavedomie narástlo na sociálnych sieťach, a to vďaka radikálnym vyjadreniam, ktoré u časti slovenskej populácie nachádzajú pozitívny ohlas.

7.8 Strach

Napriek tomu, že pravidelným komunikačným prostriedkom radikálnych populistov je prezentovať rôzne kategórie nebezpečenstiev, ktoré majú ohrozovať *národ, Slovensko, kresťanstvo, sociálny systém* a pod., čím vytvárajú emóciu strachu a ich cieľom je mobilizovať voličov, sami často obviňujú politických oponentov zo šírenia strachu:

- „*Každá totalita v dejinách začínala tým, že sa zhromažďovali informácie o všetkých občanoch daného štátu, a to najčastejšie práve pod zámienkou nejakého ohrozenia, nejakej, nejakého, nejakej ochrany obyvateľov. Jednoducho tým, že sa zneužíval strach ľudí v krízových situáciách*“ (R. Schlossár, NR SR, 25. 03. 2020).
- „*Rusofóbia na vyvolanie strachu nezaberá. Našiel sa iný spôsob... Dnes sa nevyužíva **strach** z vojny, ale **strach** z choroby. Covid je osobitne výhodný pre korporátny kapitalizmus*“ (Ľ. Blaha, FB, 18. 09. 2020)
- „*A takto **vnášate strach do tejto spoločnosti**, nespravodlivý strach*“ (J. Vaňová, NR SR, 05. 05. 2021).

- „*Ludia sa boja, s čím zase na nich vyrukujete. Toto je **strach**, ktorý šírite. Toto sú starosti ľudí*“ (Marian Kotleba, NR SR, 02. 12. 2021).
- „***Strach** z vírusu nahradil **strach** z vojny! Teraz už Covid-19 nepotrebuje. Našli si nového **strašiaka** – vojnu na Ukrajine*“ (Noviny ĽSNS, marec 2022).

8. OSOBNÉ ÚTOKY A DEHUMANIZÁCIA

V predchádzajúcej časti som upozornil na to, že jednou z hlavných úloh populistov je prostredníctvom dramatizácie, škandalizácie, zveličovania či neustáleho opakovania tých istých výrazových prostriedkov vyvolať u voliča emóciu. Spravidla ide o emóciu strachu, pretože strach je dôležitý motív spoločenského konania. V jazyku radikálneho populizmu môžeme identifikovať nielen cielený zámer vzbudiť vo voličoch spravidla negatívnu emóciu, ale rovnako ponížiť či degradovať konkrétneho jednotlivca alebo politickú skupinu (Smolík, Ďorđević 2020) a polarizovať spoločnosť. Na to, aby populisti vytvorili obraz rozdelenej spoločnosti, podľa Ötscha a Horaczekovej (2017) pokladajú za dôležité oponentov znevážiť celkove. Nemajú zábrany útočiť osobne, ponížiť súperov ako ľudské bytosti, používať rôzne znevažujúce slová a nadávky vrátane výrazov zo zvieracej ríše. Takéto výrazové prostriedky sú charakteristickým prejavom nenávisného jazyka. Stratégia dehumanizácie demaskuje skutočný mentálny svet politika. Oponenti či inak uvažujúci ľudia totiž v jeho svete plnom nenávisti nepredstavujú plnohodnotné ľudské bytosti. História ukazuje, že dehumanizácia bola typickým prejavom jazyka nemeckých národných socialistov. Nacionalisti používali výrazy zo zvieracej ríše zámerne, aby nimi nielen vylúčili niektorých ľudí alebo celé skupiny z „národného spoločenstva“ (*Volksgemeinschaft*), ale zároveň oslabili pocit spolunáležitosti väčšiny spoločnosti k diskriminovaným skupinám. Používaním dehumanizácie ako komunikačnej stratégie v Tretej ríši (v prvom rade slovom *parazit*) nacisti chceli získať súhlas nemeckej verejnosti, aby mohli diskriminovať a následne aj fyzicky likvidovať židovských spoluobčanov (Musolff 2016).

Radikálni populisté názorových oponentov dehumanizáciou degradujú, čím ich prakticky nevnímajú ako rovnocenných občanov. Popierajú tak jeden zo základných princípov liberálnej demokracie. Na princípe rovnosti je pritom založená aj sociálna demokracia a práve tí, ktorí sa k nej hlásia a prezentujú samých seba ako sociálnych demokratov, používajú degradáciu človeka za jednu zo svojich komunikačných stratégií.

– „Skutočným ľavičiarom sa z **píjavíc**, ako je **Zala**, obracia žalúdok“ (Ľ. Blaha, FB, 16. 08. 2021).

– „Dnes má 150.výročie **Lenin**, ale my si pripomeňme aj všetky tie **krysy**, ktoré prevracajú kabáty - on ich bude strašiť naveky. Takých ako **Dostál**, **Budaj** či **Kiska**“ (Ľ. Blaha, FB, 22. 04. 2022).

- „*Vy sa tu schovávate ako také **potkany**. Schovávate sa pred ľuďmi*“ (Ľ. Blaha, NR SR, 23. 07. 2021).
- „*Môžete tu chodiť tunelom ako **potkani** popod celú tú Národnú radu, lebo sa bojíte postaviť tým ľuďom, ktorí sú vonku*“ (M. Mazurek, NR SR, 23. 07. 2021).
- „*A domov pôjdu ako **krysy** cez parlamentný tunel, aby náhodou protestujúcim ľuďom nemuseli vysvetľovať, ako hlasovali*“ (Ľ. Blaha, citované podľa Extra plus, 25. 07. 2021).
- „*Po Závodského si dnes príde **besný pes** Hamran*“ (Ľ. Blaha, citované podľa Zafková, 18. 10. 2021).
- „*Pán poslanec Blaha, vy sa čudujete, že tu niektorí koalíční poslanci **pištia ako potkan**, ktorému stúpate na chvost?*“ (Marian Kotleba, NR SR, 21. 10. 2021).
- „*A videli ste aj toto NATO, túto zločineckú organizáciu, nedávno, ako zdrhlo z Afganistanu a svojich sluhov a svojich **potkanov** tam nechalo, aby ich Taliban mohol zlikvidovať*“ (S. Mizík, NR SR, 21. 10. 2021).
- *Aj táto vláda, zložená z austrálskych klokanov a **protislovenských parazitov** čoskoro skončí a národ sa znova nadýchne*“ (Marian Kotleba, YouTube, 18. 11. 2021).
- „*Tu ich máte - zradcov. Je mi z týchto dvoch doslova na grkanie. Také **krysy** sa narodila len raz za generáciu*“ (M. Uhrík, Facebook, 04. 02. 2022).
- „*Matovičovci sú obyčajné **hyeny** - žijú z nešťastia iných. Mrchožrúti*“ (Smer-SD, web, 30. 03. 2022).
- „*Akurát poslanca SaS Žiaka poprosíme neposielať do Leopoldova, ale rovno do bratislavskej **ZOO** - ľudia majú právo spoznávať **živočíšny druh**, ktorý dokáže **fungovať bez akejkoľvek prítomnosti mozgu***“ (Ľ. Blaha, FB, 24. 04. 2022).

Pre ľavicových aj pravicových populistov je charakteristickým znakom problém vnímať opačný názor ako súčasť demokratickej diskusie. Namísto vecných argumentov, ktorými by reagovali na názorovo opačné postoje druhej strany, používajú často *argumentum ad hominem*, t. j. stratégiu, pri ktorej mienku oponenta spochybňujú útokom na jeho osobnú integritu, vlastnosti, prípadne môžeme identifikovať aj verziu *argumentum ad personam*. Arthur Schopenhauer (2011: 95) týmto výrazom označuje pseudoargument, ktorý je rovnako ako *argumentum ad hominem* zameraný na osobu oponenta, ale už neobsahuje žiadny odkaz na aktuálny problém a iba útočí na prakticky irelevantné osobné vlastnosti. Táto stratégia sa používa zväčša so zámerom diskreditovať oponenta a vyhnúť sa vecnej diskusii spravidla

v dôsledku absencie vlastných argumentov. Populisti tak dehonestujú opONENTOV výrazmi ako *slniečkari*, *pravdolásarkari*, *vítači imigrantov*, *deti hamburgerov* alebo inými hanlivými adjektívami.

Výraz *slniečkar* sa v politickom diskurze vo väčšej miere začal používať v rokoch 2015 – 2016, keď Európa zažívala masové migračné procesy obyvateľov z afrických a arabských štátov. Politici s negatívnym prístupom k myšlienke pomôcť migrantom ním označovali ľudí, ktorí pri migračnej vlnе nepodľahli hystérii a prezentovali skôr humanitný aspekt pomoci utečencom (Štefančík 2021). Lingvista Zdenko Dobrík (2018) upozornil, že príkladom intrakultúrneho xenizmu, t. j. xenizmu, ktorý existuje v rámci jednej kultúry, je práve slovo *slniečkar*. Podľa Dobríka (2018: 19) „spôsob jeho používania je prejavom toho, že na Slovensku existujú dve politické subkultúry – liberálne a antiliberálne zameraná subkultúra.“

– „*Ani Lenč ani Štefančík nie sú žiadni nestranní vedci. Roky nenávidia Smer a sú to skôr **slniečkarski** aktivisti a nie analytici... takéto dve **slniečka** musia nenávidieť Roberta Fica za jeho tvrdý postoj k migrácii a k uceleným moslimským komunitám*“ (Ľ. Blaha, FB, 24. 08. 2021).

– „*Zasa v EU po mne **slniečkari** kričali*“ (M. Uhrík, FB, 16. 02. 2022).

– „*Podľa **slniečkarov** som vraj v Bruseli spravil „svetovú hanbu“. Lebo som ukrajinskému prezidentovi Zelenskému po výzvach na vťahnutie Európy do vojny netlieskal postojáčky*“ (M. Uhrík, FB, 03. 03. 2022).

Jeden z príkladov na argument ad personam je verbálny útok predsedu Smeru-SD v auguste 2021 na slovenského politológa Jozef Lenča. Na Lenčove vyjadrenia o posune tejto pôvodne ľavicovej strany smerom k pravicovému extrému (Horský 2021), okrem iného aj používaním konšpiračných teórií, ktoré sú typické práve pre pravicových extrémistov, nezareagoval Fico pokusom vyvrátiť Lenčove tvrdenia o konšpiráciách, ale útokom na konfesiónálnu príslušnosť politológa:

– „*Neviem čo viedlo politológa Lenča k tomu, že sa z neho na Slovensku stal moslim... Vážení pán Lenč, **nerobte v kresťanskej krajine politológa***“ (R. Fico, citované podľa VV, 22. 08. 2021).

V slovenskom politickom diskurze sa často objavujú rôzne typy nadávok práve preto, lebo človek má iný názor. Tento prístup nie je typický len pre populistov, podobné výrazy za hranicou slušnosti (*dezoláti*, *múdrosrá-*

či) používajú aj politici z iných strán (Jaroslav Nad', Igor Matovič, Pavel Sibyla, Juraj Krúpa, Jozef Pročko). Nemožno teda tvrdiť, že vulgárny slovník je charakteristický znak komunikačných stratégií populistov, oni však ku kultivovaniu spoločenskej diskusie určite neprispievajú. Výskumy jazyka populistov v iných krajinách ukazujú, že niektoré výrazy typické pre populistov používajú aj iní politici, frekvencia ich výskytu je však vyššia práve u populistov.

– „*To, že pán poslanec Žiak je normálny idiot, to tu všetci vieme... vy ho zmažete, zakážete a debilko sa tu bude z neho vysmievať*“ (M. Mazurek, NR SR, 12. 11. 2021).

– „*Už chápete, prečo hľadá Matovič inšpirácie v NSDAP? Je to obyčajný fašista a magor, ale to už vie každý*“ (Ľ. Blaha, FB, 18. 11. 2021).

– „*SaS-kársky arci-primitív Žiak napríklad prirovnal štátnu cenzúru k tomu, že ja mažem trolov na svojej stene na internete. Ale takíto primitívi tu vládnu.*“ (Ľ. Blaha, 26. 02. 2022).

– „*Milí priatelia, dnes sú tu len dve alternatívy. Bezmozgovia ako Nad' ženú svet do jadrovej vojny*“ (Ľ. Blaha, 27. 02. 2022).

– „*Zaviedli cenzúru, vybičovali nenávisť a teraz ešte do TA3 nabehnú bezmozog Nad' a vrieska, ako Blahovi zavrie ústa... V dejinách vesmíru neexistovalo nič primitívnejšie ako Krúpa*“ (Ľ. Blaha, 27. 02. 2022).

– „*Prečo má priestor polodementný Žiak z SaS, ktorý písal diplomovku o bezpečnosti cukrárenských výrobkov?*“ (Ľ. Blaha, FB, 03.03.2022).

– „*A čo tam dnes predvádzal tajtrlík Klus - prepánakráľa. To hlúpe chlapčisko nedorástlo nieže na štátneho tajomníka, ale ani na žiačika druhého stupňa základnej školy*“ (Ľ. Blaha, FB, 06. 03. 2022).

– „*Matýsek Nad' se zase... Ved' si toho Naďa pozrite, ako si nakakal do úst*“ (Ľ. Blaha, FB, 17. 03. 2022).

– „*A takisto klame aj zaľúbený žabiak Nad'*“ (Ľ. Blaha, FB, 19. 03. 2022).

– „*Lipšic ako správna hyena vycítil krv a chce sa vyniesť na vlnu rusofóbie*“ (Ľ. Blaha, FB, 20. 03. 2022).

– „*Bližšie k Slovensku ako tento pajác má aj Si Ťin-pching*“ (Ľ. Blaha, FB, 03. 04. 2022).

– „*Hovorím to preto, lebo sa sudcovia vysporiadali s takými príšerami ako je Záleská*“ (R. Fico, Smer-SD, 23. 04. 2022).

– „*Nemá zmysel komentovať neandrtálcov ako Vetrák či Žiak*“ (Ľ. Blaha, FB, 24. 04. 2022).

*Nie pán Pročko, vy nie ste fašista, vy ste len **magor**... áno Pročko je **magor**. Nepatríte to vlády, patríte do psychiatrického ústavu“ (Ľ. Blaha, NR SR, 28. 04. 2022).*

*– „Ovládli mafiu. Majú tam na čele toho **humusáka** Hamrana... policajný prezident, je to **humusák**, **humusák** Hamran, **humusák** Hamran, **humusák** Hamran“ (Ľ. Blaha, Smer-SD – FB, 28. 04. 2022).*

Osobné útoky na politických oponentov pôsobia nielen vulgárne, ale často aj mimoriadne infantilne:

*– „Najprv povie naša prezidentka Čaputová, **naša Žužu**, že zo Slovenska chce krajinu, kde sa ľudia nebudú báť umierať“ (Marian Kotleba, 18. 11. 2021).*

*– „Rýchlosť, s akou **Žužu z paláca** podpísala okupačnú zmluvu pre americké vojská, je priam udivujúca“ (Marian Kotleba, FB, 10. 02. 2022).*

*– „"Vojnový hrdina" Heger sa **pokakať**“ (E. Kaliňák, FB, 16. 03. 2022).*

*– „Na Slovensku existuje ešte niečo smiešnejšie než Čaputová. Dnes to sedelo na Markíze vedľa Laca Kamenického. **Naša Marfuša**. Laco Kamenický sa v istom momente Remišovej otvorene spýtal, či má problém so sluchom... Laco, neblázni, problém nie je sluch, problém je mozog... Pani Remišová, poprosíme menej dristať, vzdelávať sa a **odpuchnúť**“ (Ľ. Blaha, FB, 20. 03. 2022).*

*– „Chobotnica, na čele ktorej je **zhnitá čerešňa** prezidentka Čaputová... predseda vlády, tá malá, **brechajúca**, **neoholená čivava** s medzierkou medzi zubami Heger“ (S. Mizík, ESNS, 22. 04. 2022).*

– „Matovičovská mafia už mľaská a slintá, ako zavrie Roberta Fica do väzby, aby mu zapchali ústa a zlikvidovali ho ako Milana Lučanského“ (Ľ. Blaha, 24. 04. 2022).

*– „**Tlupa neandrtálcov na čele s Matovičom** ovládla všetky represívne orgány a teraz masakuje opozíciu. Mentalita mafie. Primitívnej mafie“ (Ľ. Blaha, FB, 26. 04. 2022).*

*– „**Čvarga**. Inak sa nazvať nedajú. Dnes som sa snažil v parlamente vysvetliť **dutým hlavám z OĽaNO**... sa pozriete na **taxikára Baránika**, ako sa rehlí. Lebo nedisponuje mozgom... Vedľa neho **tulpas Žiak**, odborník na bezpečnosť krémešov a veterínikov... A takáto **čvarga** dnes ide rozhodovať“ (Ľ. Blaha, FB, 28. 04. 2022).*

*– „Premiér Heger sa zachoval, s prepáčením, ako úplný **blbeček**... Stal sa z neho bezduchý **tajtrlík** mafie“ (Ľ. Blaha, FB 27. 04. 2022).*

– „Matovič naozaj nevie prekusnúť to, že si z neho roky robíme srandu, lebo je blb..., môžem to povedať? ...je to psychopat, lebo je to človek, ktorý naozaj je na nerozoznanie od väčšiny klientely na Pinelovom ústave... Matovič nemá normálny mozog“ (Ľ. Blaha, NR SR, 27. 04. 2022).

– „Čo je OĽaNO? OĽaNO je **čvarga**, OĽaNO je **čvarga**, OĽaNO je **čvarga**, OĽaNO je **čvarga**...“ (Ľ. Blaha, Smer-SD – FB, 28. 04. 2022).

8.1 Zuzana Čaputová ako nepriateľ číslo jeden

V kapitole o vnútorných nepriateľoch populistov som medzi prvými uviedol predstaviteľov politickej elity. Hoci populisti spravidla kritizujú vládne strany, slovenskí, a to najmä ľavicoví, sa mimoriadne intenzívne zamerali na prezidentku Zuzanu Čaputovú. A to aj napriek tomu, že slovenská hlava štátu z titulu svojej funkcie nemá v rukách také kompetencie, aby mohla priamo ovplyvňovať rozhodovací proces orgánov štátnej deľby moci – vlády, parlamentu alebo judikatívy. Hoci prezident spravidla stojí nad straníckymi konfliktami a do medzistraníckej súťaže priamo nezasahuje, práve verejnými vyhláseniami môže ovplyvňovať smerovanie politického diskurzu. Ak sú hodnoty prezidenta podobné, aké majú vládne strany, nedochádza k otvoreným rozporom a prezident sa v tejto pozícii zdá zbytočný. Do takejto situácie sa svojho času dostal Ivan Gašparovič, ktorý vyhlásením – „*Sme tu sami, tak to môžem povedať, že v tejto pozícii a v tomto čase som prakticky akoby členom, lebo môj neúspech bude neúspech Smeru a môj úspech bude úspech Smeru a, samozrejme, koalície*“ (citované podľa Tódová 2009). Naopak, Andrej Kiska bol hodnotovo na opačnom póle ako Smer-SD, a preto sa často dostával do otvoreného sporu s Robertom Ficom či inými politikmi z koalície Smer-SD, SNS a Most-Híd. Kritika na adresu Andreja Kisku zosilnela od momentu, keď prezident, ešte stále vo funkcii, ohlásil záujem založiť politickú stranu a uchádzať sa o priazeň voličov v parlamentných voľbách.

Mimoriadne kriticky sa predstavitelia Smeru-SD začali od určitého obdobia vyjadrovať aj na adresu Zuzany Čaputovej. Napriek tomu, že Čaputová ako hlava štátu nedisponovala kompetenciami, ktorými by zasahovala do politického diania, bola vystavená pravidelným osobným útokom. Smer-SD vyostřil kritiku po tom, ako Čaputová dala ústavnému súdu preveriť ústavnosť referendumnej otázky, ktorou chcel Smer-SD dosiahnuť predčasnú voľbu. Zuzana Čaputová sa pre Smer-SD stala úhlavným nepriateľom. A Smer-SD využil rôzne komunikačné stratégie, aby jej popularitu oslabil.

Vo vyššie uvedených citáciách je evidentný rovnaký spôsob označovania politických oponentov. Opakujú sa slová ako *fašizmus* či *totalita*. Čaputová bola objektom konšpiračných teórií radikálnych populistov o vplyve USA, resp. americkej ambasády na rozhodovanie hlavy štátu, prípadne jej vyčítali, že sa nespráva demokraticky. Podobne ako Andrej Kiska aj Zuzana Čaputová teda čelila kritike Smeru-SD, na rozdiel od Kisku však Čaputovú kritizovali za hranicou slušnosti aj niektorí predstavitelia vládnych strán, a to najmä Igor Matovič.

- „*Toto celé bola jedna pripravená inscenácia, kde si **rozzúrená xantipa** potrebovala kopnúť do Roberta Fica a Závodský jej tam robil roztlieskavača... To fakt za toto dostáva Čaputová 15-tisícový plat?... Ste prezidentka a nie **kofa na trhu** - chápeme sa?... A po dnešku by sme ešte poprosili, aby ste sa nesprávala ako nejaká **rozzúrená doga** a **neštekala** tam po opozičnom lídrovi ako **ohrdnutá nevesta**, ktorá sa chce za každú cenu pohádať a pľuje všade naokolo“* (Ľ. Blaha, FB, 11. 11. 2021).
- „*Toto už nie je čaputovská beznádej. Toto je **čaputovský fašizmus**... A ja verejne obviňujem prezidentku Zuzanu Čaputovú z toho, že týmto šíleným útokom na demokraciu a ľudské práva stojí ona a jej ľudia. Je to **vrahyňa demokracie**“* (Ľ. Blaha, FB, 26. 02. 2022).
- „*Ešte nikto zo seba neurobil takého **blázna** ako Čaputová“* (Ľ. Blaha, FB, 10. 03. 2022).
- „*To jej nie je trápne s takýmto **mľandravým intelektom** poučovať uznávaného profesora Staněka, ktorý napísal kopec špičkových odborných kníh?“* (Ľ. Blaha, 19. 03. 2022).
- „*Celé Slovensko vidí, že slúži Američanom a kašle na Slovákov. **Lady Pentagon**... jej energetické smiechoty o vypínaní ruského plynu“* (Ľ. Blaha, FB, 20. 03. 2022).
- „*Ľudia už prezidentke nepovedia inak ako **Bloody Susan**“* (Ľ. Blaha, FB, 20. 03. 2022).
- „*Putin splnil Čaputovej jej vlhký sen“* (Ľ. Blaha, FB, 27. 04. 2022).

Pri vysvetlení správania Smeru-SD k Zuzane Čaputovej môžeme vysloviť viaceré hypotézy. Jednou z nich je prirodzený konflikt medzi dvomi hodnotovými táborami. Zuzana Čaputová často prezentovala odlišné videnie sveta ako Smer-SD. V prípade protipandemických opatrení, očkovania proti covidu, obrannej dohody s USA, ale aj v prípade ruskej agresie na Ukrajinu. Pre objektívnosť je potrebné zdôrazniť, že hlava štátu pravidelne kritizovala aj niektorých ministrov Matovičovej (i jeho samého) alebo Hegerovej vlá-

dy, okrem iného za nedostatočné opatrenia v boji proti koronavírusu či nedostatočné protiinflačné kroky štátu. Lenže to by si predstavitelia Smeru-SD nemohli všimnúť iba hlavu štátu, ale mali by sa sústrediť v prvom rade na vládne strany. Oveľa pravdepodobnejšie znie hypotéza, že Smer-SD sa takto pokúša spochybniť vysokú mieru dôvery, ktorú merali Zuzane Čaputovej agentúry na prieskum verejnej mienky. Smer-SD už druhýkrát za sebou prehral prezidentské voľby. Najskôr v roku 2014 porazil Roberta Fica politický amatér Andrej Kiska, o päť rokov neskôr vyhrala prezidentské voľby Zuzana Čaputová pred druhým Marošom Šefčovičom, nominantom Smeru-SD. Prezidentské voľby ukazujú, že Smer-SD, napriek pomerne silnej podpore medzi voličmi, nedokázal nominovať kandidáta schopného vo voľbách hlavy štátu zvíťaziť. Keďže prieskumy verejnej mienky ukazovali vysokú mieru dôvery v Zuzanu Čaputovú, čo by s vysokou pravdepodobnosťou mohlo viesť k ďalšiemu víťazstvu v nasledujúcich voľbách, Smer-SD sa mohol rozhodnúť upriamiť pozornosť práve na ňu a cez osobné útoky postupne znižovať jej dôveru. Pri nižšej dôvere k Zuzane Čaputovej by mal ich kandidát väčšie šance na úspech.

Konflikt medzi Zuzanou Čaputovou a Smerom-SD pokračoval súdnou cestou, keď sa prezidentka rozhodla brániť proti verbálnym útokom zo strany niektorých predstaviteľov Smeru-SD. V marci 2022 bratislavský okresný súd (Z. Čaputová, FB, 24. 03. 2022) nariadil podpredsedovi Smer-SD Ľ. Blahovi zdržať sa nepravdivých tvrdení o prezidentke, že je *vlastizradkyňa, agentka cudzích štátnych služieb* prípadne, že ju *riadia zo zahraničia*. Zároveň mu nariadil odstrániť tieto tvrdenia zo svojich statusov na sociálnych sieťach. Podľa rozhodnutia súdu „*výroky žalovaného, v ktorých obviňuje prezidentku z obzvlášť závažných trestných činov a iné hanlivé obvinenia, pri ktorých je evidentná snaha žalovaného o vyvolanie silných negatívnych emócií u jeho priaznivcov voči prezidentke, nie sú obhájitelné slobodou prejavu, nakoľko v nich absentuje vecná, racionálna argumentácia, prípadne akákoľvek snaha o vysvetlenie a preukázanie tvrdených skutočností. Jeho statusy majú útočnú povahu s cieľom vyvolávať a podnecovať silné negatívne emócie*“ (Okresný súd Bratislava I, citované podľa Z. Čaputová, FB, 24. 02. 2022).

9. VODA NA MLYN

Keby sme si položili otázku, či sú výrazy zo slovníka slovenských politických radikálov charakteristické iba pre populistov, odpoveď by bola jednoduchá. Nie, nie sú. Podobné používajú aj politici z demokratického streda. V ich slovníku sa však nevyskytujú tak často ako práve u populistov. Napríklad výrazy z vojenského slovníka sú bežné naprieč celým straníckym spektrom, a to z jednoduchého dôvodu. Politika je totiž pokračovanie vojny inými prostriedkami, nechal sa svojho času počuť Michel Foucault (1999), keď upravil význam oveľa známejšieho výroku Carla von Clausewitz. Pruský generál vnímal vojnu ako „pokračovanie politiky, len inými prostriedkami“ (Clausewitz 2003: 27). Bez ohľadu na to, kto sa viac približuje pravde, generál aj filozof naznačili, že medzi vojnou a politikou existuje určité prepojenie. A jedno z nich nájdeme aj v oblasti jazyka a komunikácie. Takže nie je dôležité meno politika, jeho ideologické zaradenie či členstvo v politickej strane, ako boj o moc ju vnímajú určite viacerí.

Vážnejší problém vidím skôr v tom, že veľa politikov, ktorí samých seba vnímajú ako „tých slušnejších“, neudrží v niektorých situáciách nervy na uzde a komunikuje expresívnymi výrazmi. Namiesto kultivovania verejnej diskusie robia presný opak. Samozrejme, populisti to potom využijú. Na jednej strane obvinia svojich súperov z neslušnej komunikácie, odvrátia pozornosť od vlastných problémov a zároveň nájdú ospravedlnenie za svoje vlastné neslušné vyjadrovanie. Svojím správaním a vyjadrovaním sa tak vháňajú vodu na mlyn populistom a súčasne sa pripravujú o príležitosť kritizovať populistov za ich spôsob vyjadrovania. Kto by už veril kritike hulváta, ak sa sám vyjadruje ako hulvát.

Učebnicový príklad, ako populisti dokážu využiť vulgárnosť oponentov, je znázornený na obrázku 1. Obrázok zverejnil na sociálnej sieti podpredseda Smeru-SD Ľuboš Blaha, aby upozornil na neslušné vyjadrovanie jedného z členov Progresívneho Slovenska a zároveň riaditeľa Literárneho informačného centra Pavla Sibylu. Vulgárnym výrazom, ktorý populisti na verejnosti nepoužívajú, okomentoval tento člen PS postoj športovkyne ruského pôvodu, niekoľkonásobnej olympijskej víťazky v biatlone, Anastazie Kuzminovej, k ruskej agresii na Ukrajine. Pri jeho komentári na adresu olympijskej víťazky je naozaj namieste položiť si otázku, v čom sa riaditeľ LIC odlišuje od iných vulgárnych politikov. Sibyla sa síce krátko na to ospravedlnil, napokon nielen ľudia na Slovensku boli v šoku z vojny, ale to žiadneho politika, ktorý má ambíciu byť na druhej strane ako radikálni populisti, neospravedlňuje za jeho neslušné vyjadrovanie.

Obrázok 2: Vyjadrenie člena PS na adresu A. Kuzminovej

Zdroj: L. Blaha, FB, 25. 02. 2022

Práve takéto momenty totiž populistí využívajú na to, aby nielenže zotrelí rozdiely medzi slušnosťou a neslušnosťou, ale aby mohli šíriť nenávisť ďalej:

– „Ale my sa nikdy nebudeme hanbiť za to, že si ruský národ vážime a odmietame lynčovanie Rusov a ľudí s iným názorom. Nezabúdajte - karma je zdarma, **fašisti!** Dajte preč svoje paprče od Nasti Kuzminovej, **rusofóbni bastardi!**“ (L. Blaha, FB, 25. 02. 2022).

V kapitole Reverzný tok posolstva som uviedol niekoľko príkladov, ako populistí využívajú rovnaké výrazy ako ich kritici, aby tak zmiatli voliča a pôvodný zmysel výrazu posunuli, prípadne ho úplne zmenili. Politici z demokratického streda, bez ohľadu na to, ako veľmi by chceli, nepotrebujú používať rovnaké komunikačné stratégie. Majú sa totiž od populistov odlišiť. Obsahom, ale aj spôsobom komunikácie. Pretože každú chybu súperu populistí využijú vo vlastný prospech. Pre nich nie je problém zareagovať na také slová, aké použil napríklad minister financií Igor Matovič vo vystúpení pri pokuse odvolať ministra vnútra Romana Mikulca v Národnej rade koncom marca 2022:

– „Tridsať miliárd eur rozkradli títo vagabundi, Fico, Pellegrini a ich banda. V štátnych hmotných rezervách mali tu byť tie stany, čo tu Roman Mikulec musel objednávať od súkromnej firmy. Ale nie, tu

Ficov a Pellegriniho kamarát, buzerant posratý, plný trezor zlatých tehál miesto stanov pre utečencov... tento, ktorému pucipajtáša, asistent robil kto iný ako Peter Pellegrini“ (I. Matovič, NR SR, 30. 03. 2022).

Na takýto spôsob vyjadrovania populistu spravidla hneď zareagujú vlastnou kritikou:

– „*Vý ste stelesnenie primitíva, ktorý sa nedokáže ani na malú chvíľku správať normálne... Priniesli ste absolútny úpadok, zadlženie, zničenie životnej úrovne ľudí a dnes vidíme, že ste taktiež priniesli korupciu, zlodejiny, podvody a absolútne ľudské pokľzlosti, ktoré by sa normálnemu človeku naozaj maximálne tak hnusili“ (M. Mazurek, NR SR, 30. 03. 2022).*

– „*Utečenec Matovič, už ste zdrhol. Váš prejav bola štvrtá cenová skupina nebezpečného, ale naozaj nebezpečného maniaka, v ktorom je prepojená celá škála deformácií, diagnóz, polús, skratov...“ (S. Mizík, NR SR, 30. 03. 2022).*

– „*Pán minister Matovič... Nie ste vy zbabelec, podľa mňa vy ste zrelý na ambulantnú liečbu ... pri vašich psychických problémoch dosť pochybujem, že by sa niekto odvážil čo len slovom niečo na vás povedať“ (M. Suja, NR SR, 30. 03. 2022).*

– „*Vážení pán Matovič, ...za to by sa museli naozaj hanbiť poslední ožrati štvrtej cenovej skupiny...“ (E. Kočiš, NR SR, 30. 03. 2022).*

– „*Po hysterickom záchvate pacienta Matoviča...“ (E. Blaha, NR SR, 30. 03. 2022).*

O vulgárnej komunikácii Igora Matoviča by sa dala napísať celá kniha a možno hrubšia a obsiahlejšia, ako je táto (pozri napr. Bardy 2021). Práve bývalý predseda vlády, reprezentujúci podľa vlastných slov tú slušnejšiu tvár slovenskej politiky, je rovnako prototypom populistu. Politik s antisystémovým názorom na politické strany, odvolávajúci sa na názory a záujmy „obyčajných“ ľudí, obhajujúci formy priamej demokracie a detektor lži pre kandidátov do verejných funkcií, je zároveň príkladom toho, ako bezmocne sa správa populist, ak získa vysokú verejnú funkciu a s ňou zodpovednosť. Matovičovi nemožno uprieť podiel na boji proti oligarchom, zároveň mu ale môžeme plným právom vyčítať jeho spôsoby správania a komunikovania. Problém je však v tom, že pokiaľ on chce vyčítať Ľubošovi Blahovi šírenie nenávisti a vulgárny slovník, mal by si najskôr nastaviť zrkadlo a opýtať sa sám seba, či podobné komunikačné stratégie nevyužíva aj on sám. A spolu s Igorom Matovičom by si mali spýtať svedomie aj tí poli-

tici, ktorí do svojho politického slovníka zahrnuli výrazy, aké sa v slušnej spoločnosti nepoužívajú. Demokracia je založená na diskusii a hoci si opONENTI, prívrženci krajnej pravice i ľavice myslia, že urážať ľudí je súčasťou diskusie, nemala by politická elita, ktorá samu seba považuje za „tú slušnejšiu“ časť, používať také isté nástroje aké radikálni populisty. Na ilustráciu uvediem slovník ministra obrany Jaroslava Naďa, nominanta OĽaNO:

Obrázok 3: Komunikácia ministra obrany SR na sociálnej sieti

Zdroj: T. Benedikovič, dostupné v Šnidl 2020

Hanlivými komentármi na adresu demonštrujúcich poskytol opozičným stranám dostatok názorných príkladov na to, že vulgarizácia jazyka nie je typická iba pre radikálnych a extrémistických politikov, ale aj pre politických aktérov hlásiacich sa k princípom liberálnej demokracie. K jeho prejavom dehumanizácie politických oponentov sa predstavitelia opozičných strán pravidelne vracali, aby podporili tvrdenia o kriminalizovaní opozície, o fašistických manieroch vládnych subjektov, o prenasledovaní opozície, o šírení nenávisťi a pod.

- „Najprv minister **Naď** označí tých, ktorí boli na protestoch, za opice...“ (Marian Kotleba, NR SR, 21. 01. 2021).
- „Keď opozícia povie svoj názor, tak nás kriminalizuje, posiela nás do basy, hovorí o nás ako o extrémistoch, fašistoch, komunistoch,

boli sme už aj opice, pamätáte od pána ministra Nad'a“ (Ľ. Blaha, NR SR, 25. 02. 2021).

– „Miro Suja tu hovoril o ministrovi **Nad'ovi**, ktorý ľudom na Slovensku **nadával do opíc, do opíc** len preto, že si dovolili vyjadriť kritický názor voči tejto vláde“ (M. Mazurek, NR SR, 11. 05. 2021).

– „Vynútili sme si vládu, ktorá svojich vlastných občanov nazýva opicami. Ale nie, pán minister **Nad'**, my nie sme opice“ (Marian Kotleba, Youtube, 18. 11. 2021).

– „Kto začal s tým, že Slovákov označoval za opice, lúzu, dobytok, čo má kvičať na bitútku či dezolátov. Boli to liberálne médiá, liberálni politici a liberálny establišment. Žnú, čo zasiali. Vráťane Matoviča, **Nad'a** a podobných militantov“ (Ľ. Blaha, HD, 12. 02. 2022).

K situácii, keď bolo namieste kritizovať za komunikáciu predstaviteľa politickej strany stojacej na opačnej strane, ako je Smer-SD alebo ĽSNS, došlo na začiatku mája 2022. Na jednom z mítingov Smeru-SD vyburcoval podpredseda strany Smer-SD zhromaždených do takej miery, že niekto z davu zakričal na adresu prezidentky Zuzany Čaputovej slovo *kurva* (Smer-SD – FB, 2022). Blaha zas a znovu v prejave k davu upozorňoval na to, že mu súd predbežne zakázal vyjadrovať sa o Z. Čaputovej ako o americkej agentke. Chcel však vyprovokovať ľudí v dave, aby to povedali za neho. Lenže namiesto slova *agentka* niektorí ľudia vyslovili vulgarizmus. Blaha nevyzval ľudí v dave k slušnosti, ale naopak, ďalej ho burcoval, takže slovo *kurva* zaznelo z davu viackrát.

Tento spôsob prejavovania sa davu nie je žiadna novinka. Štúdie správania sa človeka v dave už pred desiatkami rokov ukázali, že človek sa v dave správa nepredvídateľne, tak, ako by sa nikdy nesprával, keby bol sám. Jeden zo zakladateľov výskumu správania sa máš Gustave Le Bon (2016) v tejto súvislosti už v roku 1895 napísal: „... bez ohľadu na to, z akých jednotlivcov sa dav skladá, bez ohľadu na spôsob ich života, povolanie, povahu alebo inteligenciu, bez ohľadu na to, ako veľmi sa zhodujú alebo líšia, získavajú jednoducho tým, že sa premenia na dav, akúsi kolektívnu dušu. Táto duša spôsobuje, že cítia, myslia a konajú úplne inak, ako by každý z nich cítil, myslel a konal, keby bol sám.“ Ľudia sa tak v dave niekedy prestávajú správať podľa noriem vštepených výchovou a skúsenosťami získanými sociálnymi interakciami v primárnych a sekundárnych skupinách. Dav, prostredníctvom ktorého Ľuboš Blaha burcoval ľudí, aby podporili Roberta Fica pred jeho väzobným stíhaním, nebol prvý a zrejme ani posledný, v ktorého výrokocho sa objavil vulgarizmus. Keď v roku 2019 stáli Igor Matoviča a Richard Sulík ako opoziční politici na jednom pódii a kritizovali vtedajšieho predsedu Národnej rady SR Andreja Danku,

v jednom okamihu Matovič vyzval ľudí, aby vyslovili vulgarizmus na adresu šéfa parlamentu (pozri Matovič, YouTube, 2019). Bolo to rovnako nemiestne a neslušné. V tejto súvislosti sa objavili názory, že ak chceme odsúdiť Blahu, mali by sme sa najskôr kriticky vyjadriť na adresu Igora Matoviča.

Obrázok 4: Komunikácia predsedu Výboru NR SR pre obranu a bezpečnosť Juraja Krúpu (OĽaNO)

Zdroj: Facebook Juraja Krúpu, 2022

Pochopiteľne, vulgárne vyjadrenia ľudí v dave, ktorých vyburcoval podpredseda Smeru-SD, vyvolali pobúrenie slušnejšej časti verejnosti. Problém je v tom, že aj politici, ktorí si o sebe myslia, že patria k slušnejším politikom, reagovali na davovú psychózu predstaviteľov Smeru-SD neprimeraným, rovnako vulgárnym spôsobom. Vulgárne správanie sa neslušných ľudí sa dá kritizovať aj kultivovaným spôsobom. Pretože iba kultivovaná kritika prispieva ku kultivovanému politickému diskurzu.

10. ZÁVER

V odbornej literatúre sa stretneme s viacerými znázorneniami ideovej osi. Oba typy extrémizmu – ľavicový aj pravicový – sú spravidla znázornené ako najkrajnejšie pozície jednej vodorovnej priamky (Stöss 2008, Gbúrová et al. 2015). Keďže niektorí autori definujú populizmus ako ideológiu, hoci so zúženým obsahom na rozpor medzi elitou a ľudom, mohli by sme tvrdiť, že medzi ľavým a pravým pólom radikálneho populizmu je najväčšia vzdialenosť. Predstavitelia ľavicového radikálneho populizmu zdôrazňujú pozitívny vzťah k ideológii marxizmu, glorifikujú revolučných latinskoamerických lídrov, v ekonomickej oblasti ostro kritizujú sociálne nerovnosti a sú nositeľmi návrhov z kategórie sociálnej demagógie. Naopak, predstavitelia pravicového radikálneho populizmu prezentovali v minulosti pozitívne vnímanie nemeckého nacizmu, talianskeho fašizmu alebo totalitné zriadenie Slovenskej republiky z rokov 1939 – 1945.

Pokiaľ sa striktne nedržíme definovania populizmu ako ideológie, ale budeme k nemu pristupovať ako ku komunikačnej stratégii, môžeme využiť prístup iného nemeckého autora, Uweho Backesa (1989), ktorý vodorovnú priamku upravil a zobrazil ju ako podkovu. Urobil to preto, aby potvrdil ideologické východiská tak ľavého ako aj pravého krajného spektra, ale aj preto, aby zároveň podčiarkol ich niektoré spoločné vlastnosti.

Na základe predstavenej analýzy môžeme argumentovať, že viaceré spoločné črty majú radikálni politici, ak používajú populistický štýl politickej komunikácie. V publikácii som čiastočne analyzoval aj obsah populistických subjektov, ale primárne som sa sústredil na spôsob, ako populisti prezentujú politické posolstvá, aké komunikačné taktiky, jazykové prostriedky a politický slovník používajú. Podobnosti môžeme identifikovať práve na základe porovnania komunikačných stratégií ľavicových a pravicových populistov. Dokonca môžem tvrdiť, že s výnimkou niektorých tém sa obsah aj komunikačné stratégie zhodujú a určiť hranice medzi oboma typmi populizmu je v prípade Slovenska mimoriadne zložitá. Ľavicoví radikálni populistí napríklad zvyčajne nevidia v sexuálnych menšinách nepriateľa, hoci na rozdiel od sociálnodemokratických strán v štátoch západnej Európy ani oni neartikulujú ochranu ich práv ako jednu zo svojich priorit.

Vzhľadom na to, že základom analýzy boli texty excerptované v období, ktoré sa začína pandemiou COVID-19 a končí sa počas Putinovej agresie na Ukrajinu, väčšina politických vyhlásení skúmaných politických subjektov a ich reprezentantov sa vzťahovala na tieto dve témy. Išlo o udalosti, ktoré

museli na Slovensku zasiahnuť každého jednotlivca. Ak nie bezprostrednou skúsenosťou, tak určite priamymi dôsledkami.

Na prvú z týchto tém, pandémie ochorenia COVID-19, nazerali ľavicoví aj pravicoví populisti podobne. Vírus spočiatku buď popierali alebo znižovali jeho závažnosť a mieru nebezpečenstva. Neskôr sa pridala ostrá kritika protipandemických opatrení, okrem iného celoplošného testovanie, následne niektorí z nich spochybňovali účinnosť vakcinácie a kritizovali Matovičovú očkovaciu lotériu.

Na základe excerpovaných textov môžeme konštatovať, že predstavitelia oboch populistických okrajov ideového spektra používajú nielen podobné komunikačné stratégie, ale objavujú sa aj rovnaké výrazové prostriedky. Dôležitým faktorom pri spôsobe komunikácie Smeru-SD, ĽSNS, ale aj mimoparlamentnej strany Republika bola opozičná politika. V prípade opozičných strán je pochopiteľné, že ich kritika sa sústreďuje na vládne opatrenia, a to bez ohľadu na to, o akú tému ide. Otázne tak zostáva, ako by sa napríklad predstavitelia Smeru-SD správali v ére pandémie ochorenia COVID-19 alebo počas vojny na Ukrajine, keby vládu viedli práve oni. Iste, v niektorých štátoch by sme možno našli odlišné reakcie na protipandemické opatrenia, napríklad lepšie pochopenie obdobných opatrení zo strany opozičných subjektov, ale pre objektivitu treba zdôrazniť, že vládne strany na Slovensku neprejavovali veľký záujem o podporu zo strany opozície. Vtedajší predseda vlády Igor Matovič pokračoval vo svojej protikorupčnej rétorike vo vzťahu k Smeru-SD a neskôr aj k Hlasu aj po voľbách 2020, čo znemožňovalo akúkoľvek spoluprácu s opozičnými stranami aspoň v boji proti koronavírusu.

Aj z vyššie uvedeného dôvodu protipandemické opatrenia prípadne očkovanie spochybňovali tak pravicoví ako aj ľavicoví populisti. Používali pritom výrazy, ktoré mali navodiť zdanie, že ide o praktiky spĺňajúce charakteristiky totalitných režimov. Tento prístup je pre populistov typický, svojich kritikov totiž zvyknú nálepkať výrazovými prostriedkami s negatívnou konotáciou. Nejde teda o spochybňovanie argumentov vládnych strán. Kompetenciu vládnych politikov sa pokúšajú spochybniť argumentmi z kategórie *ad hominem*, resp. *ad personam*. Bez ohľadu na to, či ide o ľavicových alebo pravicových populistov, výrazy sú podobné alebo dokonca identické. Slová ako *apartheid*, *fašizmus*, *totalita*, *terorizmus* sú prítomné v jazyku pravicového aj ľavicového radikálneho populizmu.

Zvolené výrazy nie sú náhodné. Stratégiou populistov je totiž prostredníctvom dramatizácie, zveličovania a neustáleho opakovania rovnakých výrazových prostriedkov pôsobiť na emócie voličov, vyvolávať v nich strach a obavu a následne presvedčenie, že práve oni voličov zbavia obáv z imaginárnych nepriateľov, okrem iného aj „zlej a nekompetentnej“ vlády.

Vyvolávanie obáv a strachu je u populistov časté, pretože práve strach sa pokladá za účinný motivačný prostriedok sociálneho konania, resp. voličského správania.

Súčasťou komunikačných stratégií oboch typov populistov je vytváranie a používanie konšpiračných teórií, falošných správ a hoaxov. U pravicových extrémistov sa objavovali už pred ich vstupom do parlamentu v roku 2016 a po objavení koronavírusu boli prioritne ich obsahom okolnosti spojené s pandémiou ochorenia COVID-19. Až sa žiada povedať, že korona vyvolala zlatú éru konšpiračných teórií. Populisti spochybňovali najskôr vážnosť tohto ochorenia, následne niektoré protipandemické opatrenia a neskôr očkovanie. V komunikácii pravicového populizmu sa objavilo vyvolávanie obáv z čipovania prostredníctvom testovania a neskôr z očkovania. Prostredníctvom čipov nás majú ONI ovládať. Naše myslenie, správanie, konanie. Z hoaxov dominoval názor, že očkovanie spôsobuje hromadné úmrtia, čo populisti dokazovali údajmi o úmrtiach zaočkovaných ľudí. V čase pandémie sa rovnako často objavoval názor, že za očkovaním sú hlavne veľké farmaceutické spoločnosti, ktorých záujem je v prvom rade ekonomický. Dokonca zaznel názor, že vírus je pôvodom americký a má slúžiť na zotročenie ľudstva. Práve pri tejto téme som identifikoval časté prejavy vedeckého skepticizmu radikálnych populistov. Postojmi k ochoreniu COVID-19, protipandemickým opatreniam a očkovaníu vyjadrovali nedôveru nielen politickej elite, ale aj lekárom, vedcom a expertom.

Podobne ako v minulosti, aj po parlamentných voľbách 2020 používali populisti konšpiráciu, že pôvodom všetkého zlého v slovenskej politike je americký finančník maďarsko-židovského pôvodu George Soros. Sorosa si ako obetného baránka vyberajú slovenskí populisti z ľavého aj z pravého kraja. Na mimoriadne negatívnom postoji k americkému finančníkovi sa tak vedia zhodnúť Robert Fico, Milan Uhrík aj Marian Kotleba.

Keby sme sa chceli sústrediť na rozdiely medzi krajinou pravicou a ľavicou, nájdeme ju hlavne v obsahu. Stigmatizácia niektorých skupín je typická pre obe kategórie radikálneho populizmu, rozdiel je len v tom, o ktoré skupiny ide. Spoločný negatívny prístup prezentujú k establišmentu, politickým a ekonomickým elitám i k slobodným médiám, spája ich antiamerikanizmus, antiliberalizmus a proruský sentiment, mesiášsky syndróm i štylizovanie sa do roly obete. Proruský sentiment sa v jeho nekritickej podobe prejavoval najmä pri hodnotení ruskej (rozumej Putinovej) vojenskej invázie na Ukrajinu. Hoci populisti odsudzovali vojnu a neustále zdôrazňovali potrebu nastoliť mier, neboli schopní hovoriť o Ruskej federácii, resp. o prezidentovi Putinovi ako o jednoznačnom vinníkovi vojny, ako o agresorovi a vojnovom zločincovi. Toho hľadali všade inde, len nie v Rusku. Z vyhrocovania napätia obviňovali skôr USA alebo ukrajinskú

vládu. Vo vojenskej pomoci Slovenska Ukrajine videli zaťahovanie Slovenska do vojnového konfliktu, ktorý sa Slovenska netýka a poskytovaním vojenského materiálu Ukrajine vláda Slovensko bezprostredne ohrozuje. Pri tom sa pokúšali viniť premiéra, ministrov i prezidentku Čaputovú, že počas konfliktu na Ukrajine nerieši problémy obyvateľov, okrem iného rýchlo rastúcu infláciu alebo prípadné zastavenie dodávok plynu a ropy z Ruskej federácie.

Hoci som sa v publikácii sústredil najmä na témy prezentované radikálnymi populistami v období pandémie ochorenia COVID-19 a Putinovej invázie na Ukrajinu, tento typ straníckych formácií prispôsobuje svoj jazyk a komunikáciu vždy aktuálnej dobe, aktuálnym problémom. Práve preto sú vnímaní ako populistí. Niektoré témy tak populistí odložili na bok, neznamená to však, že sa im vôbec nevenovali. Radikálni populistí pristupujú zvyčajne mimoriadne negatívne aj k migrantom, najmä k ekonomickým, a k moslimom, hoci pravicoví radikáli používajú v postojoch k migrácii oveľa radikálnejší slovník ako krajná ľavica. Rovnako radikálnejší sú predstavitelia krajnej pravice k sexuálnym menšinám, hoci vzhľadom na realitu nebola v skúmanom období táto téma na programe dňa. V minulosti prezentovali pravicoví extrémisti nepriateľský postoj k homosexuálom, a to hlavne v období, keď sa v Bratislave organizoval pochod gayov a lesbičiek. Vzhľadom na koronu, protipandemické opatrenia a vojnu na Ukrajine neboli tieto témy populistami tak artikulované ako v minulosti.

Ak zhrnieme výsledky analýzy jazyka a komunikačných stratégií predstaviteľov radikálneho ľavého aj pravého populizmu, môžeme identifikovať nasledujúce komunikačné stratégie:

- dichotomické vnímanie reality v zmysle MY a ONI, TÍ DRUHÍ, prípadne TÍ CUDZÍ, a to v závislosti od vertikálneho alebo horizontálneho vnímania nepriateľov;
- negatívne vnímanie elít bez ohľadu na to, či ide o elity politické, ekonomické, kultúrne alebo vedecké;
- podporovanie existujúcich stereotypov, ak sa viažu na niektorú kategóriu nepriateľa;
- odvolávanie sa na vôľu ľudu; ľud ako centrálna kategória;
- používanie komparatívu, superlatívu a hyperbolujúcich výrazových prostriedkov;
- používanie výrazov z vojenského slovníka a metafor spojených s vojnou;
- využívanie konšpiračných teórií, falošných správ a hoaxov;
- zveličovanie, dramatizácia, škandalizácia, a neustále opakovanie štylisticky príznakových výrazových prostriedkov;

- podnecovanie negatívnych emócií; vyvolávanie pocitu ohrozenia a strachu; apel na emócie ako hnev a rozhorčenie, a to bez ohľadu na to, či sú oprávnené alebo nie;
- odkazovanie na zdravý rozum, vedecký skepticizmus;
- štylizovanie sa do roly obete na jednej strane a mesiášsky syndróm na druhej;
- urážanie oponentov, osobné útoky;
- dehumanizácia, používanie výrazov z ríše zvierat (konfliktogénne zoomorfné metafor);
- sľubovanie a požiadavky namiesto konkrétnych a uskutočniteľných riešení existujúcich problémov.

Osobitnou komunikačnou stratégiou predstaviteľov krajného populizmu je využívanie reverzného toku posolstva. Ide o stratégiu, pri ktorej populistu používajú rovnaké výrazové prostriedky ako ich kritici. Ak populistov kritizujú za šírenie nenávisti, oni urobia to isté a zo šírenia nenávisti obvinia oponentov. Ak im niekto vyčíta mafiánske maniere, onálepkujú slovom mafia svojich kritikov, ak im niekto pripomína spoluprácu s oligarchami, populistu nájdu podporu zo strany oligarchov aj na druhej strane politického spektra. Touto stratégiou sledujú zneistenie voliča, vytvorenie pojmového chaosu a oslabenie významu a podstaty tých kritických argumentov, ktoré boli pôvodne adresované im.

Na viacerých miestach som v tejto monografii odkazoval na knihu *Jazyk pravicového extrémizmu*, ktorú som v roku 2019 publikoval spoločne s Miloslavom Hvastom. V jej závere som upozornil na zistenie, že komunikácia predstaviteľov Kotlebovcov-ĽSNS sa menila v čase. Od jasného pravicového extrémizmu k radikalizmu. Zatiaľ čo v raných fázach kotlebovci prezentovali otvorenú nenávisť k rôznym skupinám výrazmi za hranicou politickej korektnosti, okrem iného extrémistickou symbolikou alebo pozitívnymi vyjadreniami na adresu predstaviteľov nemeckého nacizmu a autoritárskeho režimu Jozefa Tisa, po vstupe do parlamentu v roku 2016 od tejto stratégie postupne upúšťali. Domnievam sa, že išlo o reakciu na viaceré individuálne trestné konania a súdne procesy, ale aj o pokus generálneho prokurátora Jaromíra Čížnára v roku 2017 ĽSNS zrušiť. Predstavitelia ĽSNS zrejme pochopili, že používaním rovnakého politického slovníka jedného dňa opäť skončia ako zakázaný subjekt. S odstupom času môžem tento komunikačný posun potvrdiť. Predstavitelia ĽSNS alebo Republiky sa už vyhýbajú otvoreným antisemitským vyjadreniam, neprejavujú potrebu na verejnosti pozitívne hodnotiť politiku Adolfa Hitlera či Jozefa Tisa, spochybňovať holokaust, historický význam SNP, používať extrémistické symboly alebo prezentovať záujem zrušiť princípy existujúceho politického systému. Práve z tohto dôvodu o nich v tejto publikácii hovorím ako

o krajnej pravici, prípadne radikálnej pravici. Aj tu si však dovoľím vysloviť hypotézu, že za zmenou komunikačnej stratégie je skôr obava z ďalších individuálnych trestných konaní, ktoré by mohli viesť nielen k strate mandátu konkrétnych poslancov, ale agresívna rétorika by mohla byť pre súdnu zložku moci podporným argumentom na zrušenie celej politickej strany.

Hoci som v tejto publikácii nemal záujem porovnávať populistický jazyk s komunikačnými stratégiami iných, neradikálnych politikov, dovoľím si tvrdiť, že výrazy charakteristické pre slovenských radikálnych populistov používa bežne veľa ďalších politických aktérov, ktorí samých seba vnímajú ako „slušnejšiu“ časť politického establišmentu. Dokonca tvrdím, že sú oveľa častejšie než v minulosti. Do skupiny vulgárnych politikov patrí určite aj bývalý predseda vlády Igor Matovič. Práve on je učebnicovým príkladom populistického politika a jeho stranícka formácia, dlhé roky len so štyrmi členmi, je prejavom typickej organizačnej štruktúry populistickej politiky, kde je pozornosť sústredená na lídra a členská základňa zohráva marginálnu úlohu, v tomto konkrétnom prípade žiadnu. Charakteristické pre tento subjekt je nielen vulgarizácia politiky, ale rovnako spochybňovanie niektorých princípov liberálnej demokracie. V poslaneckom klube OĽaNO sa objavil názor, že princípy liberálnej demokracie nie sú správne, čo by malo zvýšiť pozornosť demokratickej časti verejnosti o tento antisystémový subjekt.

Napriek konštatovaniu, že aj v jazyku demokratických politikov nájdeme rôzne stratégie podobné populistom, v jazyku slovenských radikálnych populistov sa objavujú vyššie analyzované komunikačné taktiky oveľa častejšie a intenzívnejšie. Populistický štýl komunikácie predstaviteľov SmeruSD, Republiky či ĽSNS je výrazne expresívnejší ako v prípade iných straníckych subjektov, obsahuje viac stylisticky príznakových výrazových prostriedkov s negatívnou konotáciou.

Pre slovenskú vedeckú obec, ktorá sa zaoberá politickou lingvistikou, môže byť výzvou porovnávanie ľavicového a pravicového populizmu nie na základe obsahových priorít, ale práve na základe komunikačných stratégií a výrazov používaných v politickom slovníku. Aj tu sa ukazuje, že pri takomto výskume je prospešná spolupráca medzi lingvistami a politológmi. Veda o politike si na populizme nevšíma len obsahové či ideologické hľadisko straníckych subjektov, ale postupnú premenu tradičného štiepenia politických strán na ľavicové a pravicové, na nové štiepenia medzi politikmi s tradičnými komunikačnými stratégiami a populistami, ktorí spochybňujú inštitúcie pomocou populistických apelov. Pri výskume populistických obsahov a komunikačných stratégií sa dokonca objavuje zdôrazňovanie paralely s obdobím 30. rokov 20. storočia, keď niektorí politici na jednej strane podobne tvrdili, že ľudia sú pre nich na prvom mieste, pritom na druhej

strane rozdeľovali spoločnosť dramatisáciou a škandalizáciou jazyka, diskriminačným vyčleňovaním niektorých skupín zo spoločnosti, šírením strachu a nenávisti či vzájomným osočovaním a rozoštvávaním (Speed, Mannion 2017).

11. POUŽITÉ ZDROJE

Pramene a excerpované texty

- Benedikovičová, M. (2022): Blahovi vyšla kniha o Leninovi v SAV, skryl sa za pseudonym. V akadémii vravia o podraze. In: Denník N, 26. 06. 2022. Dostupné na: <<https://dennikn.sk/2851275/blahovi-vysla-kniha-o-leninovi-v-sav-skryl-sa-za-pseudonym-v-akademii-vravia-o-podraze-video/?ref=inm>> (14. 05. 2022).
- Blaha, L. (2020-2022): Profil na americkej sociálnej sieti Facebook. Dostupné na: <<https://www.facebook.com/LBlaha>> (15. 04. 2022).
- Blaha, L. (2021): Mikas môže obráť ľudí o posledné zvyšky slobody. In: Extra plus, 12.07.2021. Dostupné na: <<https://www.extraplus.sk/-clanok/blaha-mikas-moze-obrat-ludi-o-posledne-zvysky-slobody>> (14.02.2022).
- Blaha, L. (2022): Matovič, či Sulík – vyber si svojho fašistu!. In: Eurorespekt, 10. 01. 2022. Dostupné na: <<https://www.eurorespekt.sk/matovic-ci-sulik-vyber-si-svojho-fasistu/>> (27. 03. 2022).
- Blaha, L. (2022): Boja sa, sú nervózni a volajú po lynči. In: Hlavný denník, 12. 02. 2022. Dostupné na: <<https://www.hlavnydennik.sk/2022/02/12/-boja-sa-su-nervozni-a-volaju-po-lynci>> (14. 02. 2022).
- Blaško, P. (2022): Exkluzívny prieskum pre HN: Slováci otočili. Väčšina ľudí si myslí, že za vojnu môže Rusko. In: Hospodárske noviny, 26. 02. 2022. Dostupné na: <<https://slovensko.hnonline.sk/22558282-prieskum-vojna-na-ukrajine-kto-je-zodpovedny>> (14. 04. 2022).
- Broder, J. M. (1995): Clinton Lauds Kiev for ‘Taking the Hard Road’. In: Los Angeles Times, 13. 05. 1995. Dostupné na: <<https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1995-05-13-me-257-story.html>> (14. 02. 2022).
- Browne, M.; Botti, D.; Willis, H. (2022): Satellite images show bodies lay in Bucha for weeks, despite Russian claims. In: The New York Times, 04. 04. 2022. Dostupné na: <<https://www.nytimes.com/2022/04/04/world/europe/bucha-ukraine-bodies.html>> (06. 04. 2022).
- CSSE (Center for Systems Science and Engineering), JHU (Johns Hopkins University): COVID-19 Dashboard. Dostupné na: <<https://www.arcgis.com/apps/dashboards/bda7594740fd40299423467b48e9ecf6>> (04. 12. 2021).
- Čaputová, Z. (2022): Profil na sociálnej sieti Facebook. Dostupné na: <<https://www.facebook.com/zcaputova>> (24. 03. 2022).

- ČTK (2017): Policajti nakoniec u kotlebovcov sponzorov z Ruska nenašli. In: Trend, 08. 11. 2017, <<https://www.etrend.sk/ekonomika/policajti-nakoniec-u-kotlebovcov-sponzorov-z-ruska-nenasli.html>> (22. 04. 2022).
- EUROBAROMETER 72-91, <<https://ec.europa.eu/COMMFrontOffice/publicopinion/index.cfm/General/index>> (11. 9. 2019).
- Demková, P. (2021): Julo Viršík bol pred mesiacom očkovaný AstraZenecou. Teraz mnohí špekulujú. Mohlo to súvisieť? In: Hlavný denník, 27. 05. 2021. Dostupné na: <<https://www.hlavnydennik.sk/2021/05/27/julo-virsik-bol-pred-mesiacom-ockovany-astrazenecou-teraz-mnohi-spekuluju-mohlo-to-suvisiet>> (16. 01. 2022).
- Extra plus (2021): Blaha: Lučanského zavraždila matovičovsko-lipšicovská mafia. In: Extra Plus, 31. 12. 2021. Dostupné na: <<https://www.extra-plus.sk/clanok/blaha-lucanskeho-zavrazdila-matovicovsko-lipsicovska-mafia>> (04. 02. 2022).
- Extra plus (2022): Fico: Štúr by z podpísania zmluvy s Američanmi a odovzdania časti našej suverenity nebol nadšený. In: Extra plus, 12. 01. 2022. Dostupné na: <<https://www.extraplus.sk/clanok/fico-stur-z-podpisania-zmluvy-s-americanmi-odovzdania-casti-nasej-suverenity-nebol-nadseny>> (16. 01. 2022).
- Fico, R. (2020): Fico pre HN televíziu v rozhovore s R. Hlavanda Gogogou. In: *Hospodárske noviny online*, 06. 08. 2020. Dostupné na: <<https://slovensko.hnonline.sk/2191049-fico-pre-hnteleviziu-tato-pandemia-je-podozriva-ako-premier-som-videl-ako-sli-miliardy-pre-farmafirmy>> (25. 02. 2022).
- Fico, R. (2021a): Prezidentka zradila ústavu, národ a klame. 12.07.2021. Dostupné na: <<https://www.facebook.com/robertficosk/videos/3080257828875530/>> (04. 12. 2021).
- Fico, R. (2021b): Tlačová konferencia strany SMER - SD na tému: Welcome to Slovakia Mr. Soros. 22. 04. 2021. Dostupné na: <<https://m.facebook.com/LBlaha/videos/tla%C4%8Dov%C3%A1-konferencia-strany-smer-sd-na-t%C3%A9mu-welcome-to-slovakia-mr-soros/468347751152901/>> (04. 12. 2021).
- Fico, R. (2021c): Táto vláda a pani prezidentka Čaputová, vyhlásili slovenskému národu vojnu! 12.07.2021. Dostupné na: <<https://www.youtube.com/watch?v=gAdopVPwvd4>> (04. 03. 2022).
- Fico, R. (2022): Profil na americkej sociálnej sieti Facebook. Dostupné na: <<https://www.facebook.com/robertficosk>> (02. 05. 2022).
- Fico, R. (2022): Vytočený R. FICO neskutočne naložil prezidentke Čaputovej: MÁME ZDRAVÝ ROZUM?! - SMER SD. Dostupné na: <<https://www.youtube.com/watch?v=roJDqhJEOfk>> (24. 06. 2022).

- Fico, R. (2022): Pri chuti. Rozhovor s moderátorom Norom Dolinským. In: Plus 7 dní, 23. 06. 2022, s. 28-31.
- Gabriel, S. (2017): Außenminister Gabriel zum Unabhängigkeitstag der Ukraine. Berlin: Auswärtiges Amt. Dostupné na: <https://www.auswaertiges-amt.de/de/newsroom/170824-bm-unabhaen-gigkeitstag-ukraine/292028> (14. 02. 2022).
- Goebbels, J. (1987): Die Tagebücher: sämtliche Fragmente. Herausgegeben von Ele Fröhlich. München a i.: K.G.Saur.
- Horák, O. (2022): Po lžiach o korone sa Peková zastáva Putina. Šíri prokremelskú propagandu a prosí o modlitbu za ruského prezidenta. In: Denník N, 21. 04. 2022. Dostupné na: <https://dennikn.sk/2817814/po-lziach-o-korone-sa-pekova-zastava-putina-siri-prokremelsku-propagandu-a-prosi-o-modlitbu-za-ruskeho-prezidenta> (02. 05. 2022).
- Hutko, D. (2021): Výbohova kauza ide pred súd. Z čoho ho obviňujú? In: Pravda.sk, 28. 12. 2021. Dostupné na: <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/611685-vybohova-kauza-ide-pred-sud-z-coho-ho-obvinuju/> (16. 02. 2022).
- Kern, M. (2018): Fico vidí za tlakom na Kaliňáka pokus o prevrat a Sorosa. In: Denník N, 05. 03. 2018. Dostupné na: <https://dennikn.sk/1050737/-fico-vidi-za-tlakom-na-kalinaka-pokus-o-prevrat-a-sorosa/> (04. 12. 2021).
- Kern, M. (2019): Šebej: Neviem si predstaviť, ako by Mostu pomohlo, keby Béla Bugár odišiel. In: Denník N, 28. 07. 2019. Dostupné na: <https://dennikn.sk/1537995/sebej-neviem-si-predstavit-ako-by-mostu-pomohlo-keby-bela-bugar-odisiel/> (03. 03. 2022).
- Kern, M. (2022): Kéry zo Smeru bráni skupinu priateľov s Ruskom, ich poslanci si radi užívajú cesty do nedemokratických štátov. In: Denník N, 06. 04. 2022. Dostupné na: <https://dennikn.sk/2798268/kery-zo-smeru-brani-skupinu-priatelov-s-ruskom-ich-poslanci-si-radi-uzivaju-cesty-do-nedemokratickych-statov/?ref=mpm> (06. 04. 2022).
- Kotleba, M. (2021): Liečte chorých, zdravých nechajte tak! Vláda sa spoľieha na strach. Nedajme sa zlomiť! In: YouTube, 19. 11. 2021. Dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=TaSrYt7euKw> (23. 04. 2022).
- Kotleba, M. (2021): Maská je symbolom otroka, ale my sme národ slobodný! My žiadne masky nosiť nebudeme! In: Youtube, 18. 11. 2021. Dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=1QunwP5Fkgk> (23. 04. 2022).
- Kotleba, M. (2021): Vláda nevie zohnať Ivermektín. My sme to dokázali! Ako je to možné? In: Youtube, 10. 03. 2021. Dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=5qe1-ecRjf4> (01. 05. 2022).

- Kotleba – ĽSNS (2016): Výročná správa za rok 2016. Dostupné na: <https://www.minv.sk/swift_data/source/statna_komisia_pre_volby/30_annual_report/ar2016/VS_36127175_I_2016_20170725.pdf> (23. 04. 2022).
- Kotlebovci – ĽSNS (2016-2019): Webový portál. Dostupné na: <<http://www.naseslovensko.net>> (23. 01. 2019).
- Krupa, J. (2022): Profil na sociálnej sieti Facebook. Dostupné na: <<https://www.facebook.com/JurajKrupaNRSR>> (08. 05. 2022).
- Kubalová, A. (2021): Mazurek a Uhrík očierňovali Sabaku, on chce 48 000 eur odškodné: Idem sa súdiť. In: startitup.sk, 18. 10. 2021. Dostupné na: <<https://www.startitup.sk/mazurek-a-uhrik-ociernovali-sabaku-on-chce-48-000-eur-odskodne-idem-sa-sudit/>> (03. 03. 2022).
- Kysel', T. (2017): Súd rozhodol: Mizíkovi z ĽSNS nedokázali, že antisemitský status písal on. In: aktuality.sk, 04. 07. 2018. Dostupné na: <<https://www.aktuality.sk/clanok/604058/sud-rozhodol-mizikovi-z-lsns-nedokazali-ze-status-pisal-on>> (18. 04. 2022).
- Marian Kotleba - kandidát na prezidenta Slovenskej republiky. Profil na americkej sociálnej sieti Facebook. Dostupné na: <<https://www.facebook.com/marianprezident>> (14. 03. 2022).
- Matovič, I. (2019): Igor Matovič o Dankovi: "Pripadá mi ako k***t ...". Dostupné na: <<https://www.youtube.com/watch?v=8sJyUXQDnCc>> (15. 05. 2022).
- Mazurek, M. (2020-2022): Profil na americkej sociálnej sieti Facebook. Dostupné na: <<https://www.facebook.com/MilanMazurek.Republika>> (15. 04. 2022).
- Mazurek, M. (2021): Vláda pre nás testuje moderný koncentračný tábor. In: youtube.com, 9. 10. 2022. Dostupné na: <<https://www.facebook.com/-MilanMazurek.Republika/videos/vl%C3%A1da-pre-n%C3%A1s-testuje-modern%C3%BD-koncentra%C4%8Dn%C3%BD-t%C3%A1bor/1791343221037412/>> (29. 06. 2022).
- Mazurek, M. (2021): Ak sa národ nezobudí ... In: youtube.com. Dostupné na: <<https://www.facebook.com/MilanMazurek.Republika/videos/-192338803095838/>> (15. 04. 2022).
- Medvecký, A. (2022): Profil na americkej sociálnej sieti Facebook. Dostupné na: <<https://www.facebook.com/andrejmedveckylsnaseslovensko>> (15. 04. 2022).
- Melicher, I. (2022): Profil na americkej sociálnej sieti Facebook. Dostupné na: <<https://www.facebook.com/LBlaha>> (15. 04. 2022).
- Ministerstvo zdravotníctva SR (2021): Úmrtie moderátora Júliusa Viršíka nesúviselo s očkovaním. Dostupné na: <<https://m.facebook.com/Mi>>

- nisterstvoZdravotnictvaSR/photos/a.282048765997240/8519823090-03880/?type=3> (23. 02. 2022).
- Mizík, S. (2022): Mizík v noci prišiel pomôcť ukrajinským ženám s deťmi na Vyšné Nemecké. UVIDEL AFRIKU!. Dostupné na: <<https://www.youtube.com/watch?v=kjcccnWrykA>> (02. 03. 2022).
- MO SR (2020): Minister obrany J. Naď: Ozbrojené sily SR opäť podržali Slovensko, plošné testovanie je skvelou štartovacou čiarou pre pokračovanie v spoločnej zodpovednosti nás všetkých. Dostupné na: <<https://www.mosr.sk/48387-sk/minister-obrany-j-nad-ozbrojene-sily-sr-opat-podrzali-slovensko-plosne-testovanie-je-skvelou-startovacou-ciarou-pre-pokracovanie-v-spolocnej-zodpovednosti-nas-vsetkych/>> (29. 06. 2022).
- NR SR (b. d.): Spoločná Česko-Slovenská Digitálna parlamentná knižnica, Archív, Stenozáznam. Dostupné na: <<https://www.nrsr.sk/dl>> (29. 05. 2022).
- NR SR (b. d.): Textový prepis rozpravy. Dostupné na: <<https://www.nrsr.sk/web/default.aspx?SectionId=104>> (29. 06. 2022).
- O médiách (2022): Fico opäť útočí: Na Slovensku funguje organizovaná zločinecká skupina novinárov. Dostupné na <<https://www.omediach.-com/blog/22179-fico-opact-utoci-na-slovensku-funguje-organizovana-zlocinecka-skupina-novinarov-video>> (29. 06. 2022).
- Osvaldová, L. (2020): Dvakrát odsúdený Kotlebov podpredseda Medvecký môže byť poslancom, aj keď zbil človeka a šoféroval opitý. In: Denník N, 09. 01. 2020. Dostupná na: <<https://dennikn.sk/1703570/dvakrat-odsudeny-kotlebov-krajsky-predseda-medvecky-moze-byt-poslancom-aj-ked-zbil-cloveka-a-soferoval-opity/>> (27. 04. 2022).
- Pataj, R. (2022): Ľuboša Blahu treba zastaviť. In: Denník N, 11. 2. 2022. Dostupné na: <<https://dennikn.sk/2716952/lubosa-blahu-treba-zastavit/?ref=list>> (13. 02. 2022).
- Pravda (2021): Fico: Na Slovensku pôsobí Sorošova črieda prasiat. In: pravda.sk, 02.11.2021. Dostupné na: <<https://tv.pravda.sk/relacie/-spravodajstvo/epizoda/7553-fico-na-slovensku-posobi-sorosova-crieda-prasiat>> (13. 02. 2022).
- Predsedníctvo SAV (2019): Vyjadrenie predsedníctva SAV. 10.12.2019. Dostupné na: < https://www.sav.sk/index.php?lang=sk&doc=services-news&source_no=20&news_no=8617&fbclid=IwAR04LHfGJQfjBgUZs8dDeWVkf1gVlrQjuvPL3gm0OgRUIYFjkcyVvZ3mhGQ> (04. 02. 2022).
- Prušová, V. (2022): Ďalší človek z Ficovho okruhu mieri na súd. Prokurátor podal obžalobu na Jozefa Brhela. In: Denník N, 16. 02. 2022. Dostupné

- na: <<https://dennikn.sk/2723064/dalsi-clovek-z-ficovho-okruhu-mieri-na-sud-prokurator-podal-obzalobu-na-jozefa-brhela/>> (16. 02. 2022).
- Republika (2022): Webový portál. Dostupné na: <<https://www.hnutie-republika.sk/>> (23. 04. 2022).
- RTVS (2020): O 5 minút 12. Dostupné na: <<https://www.rtvsk.sk/-televizia/archiv/14036/242511#784>> (16. 02. 2022).
- RTVS (2021): Pre hoax na bilbordoch ĽSNS podala SaS trestné oznámenie. In: RTVS: Správy, 02.12.2021. Dostupné na: <<https://spravy.rtvsk.sk/-2021/12/pre-hoaxy-na-bilbordoch-lsns-podala-sas-trestne-oznamenie/>> (16. 02. 2022).
- RTVS (2022): Ruská sociálna sieť Telegram je útočiskom pre slovenské dezinformačné weby. 23. 03. 2022. Dostupné na: <<https://spravy.rtvsk.sk/2022/03/ruska-socialna-siet-telegram-je-utociskom-pre-slovenske-dezinformacne-weby/>> (16. 05. 2022).
- SITA (2019): Pellegrini sa pustil do Blahu za status na Facebooku, v ktorom nazýva Európsku úniu bandou 'lúzrov'. In: webnoviny.sk, 16. 05. 2019. Dostupné na: <<https://www.webnoviny.sk/pellegrini-sa-pustil-do-blahu-za-status-na-facebooku-v-ktorom-nazyva-europsku-uniu-bandou-luzrov/>> (29. 04. 2022).
- SME (2019): Preferencie politických strán 2019. In: SME, 09. 11. 2020. Dostupné na: <<https://volby.sme.sk/pref/1/politicke-strany/p/focus/2019-11-09>> (04. 12. 2021).
- Smer-SD (2020-2022): Profil na americkej sociálnej sieti Facebook. Dostupné na: <<https://cs-cz.facebook.com/smersd>> (18. 06. 2022).
- Smer-SD (2022): Webový portál strany Smer-SD. Dostupné na: <<https://www.strana-smer.sk/>> (18. 06. 2022).
- Smer-SD (2022): Vystúpenia predstaviteľov strany SMER-SD na zhromaždení "Za Roberta Fica, za právny štát, za Slovensko". In: Americká sociálna sieť Facebook. Dostupné na: <<https://www.facebook.com/smersd/videos/977485372924964>> (28. 04. 2022).
- Smer-SD (2022): Vystúpenia predstaviteľov strany SMER-SD pri príležitosti osláv Dňa práce v Nitre. 01. 05. 2022. Dostupné na: <<https://www.facebook.com/smersd/videos/vystupenia-predstavitelov-strany-smer-sd-pri-prilezitosti-oslav-dna-prace-v-nitr/478461170743746>> (05. 5. 2022).
- Struhárik, F. (2019): Polícia obvinila ďalšieho člena Kotlebovej ĽSNS. In: Denník N, 08. 01. 2019. Dostupné na: <<https://dennikn.sk/1344582-policia-obvinila-dalsieho-clena-lsns-z-extremizmu>> (18. 1. 2019).
- Struhárik, F. (2021): Facebook zmazal Blahovi video, v ktorom šíril nepravdy o očkovaní. In: Denník N, 30. 11. 2021. Dostupné na: <<https://dennikn.sk/2631178/facebook-zmazal-blahovi-video-v-ktorom-siril-nepravdy-o-ockovani>> (22. 2. 2022).

- Struhárik F. (2022): Facebook zrušil stránku Ľubošovi Blahovi pre opakované hrubé porušovanie pravidiel. In: Denník N, 14. 06. 2022. Dostupné na: <<https://dennikn.sk/2631178/facebook-zmazal-blahovi-video-v-ktorom-siril-nepravdy-o-ockovani/>> (15. 06. 2022).
- Šefčenko, T. (1840): До Основ'яненка. Dostupné na: <<http://litopys.org.-ua/shevchenko/shev113.htm>> (06. 04. 2022).
- Šnidl, V. (2020): Opice, bitkári, psychopati. Nad' svojimi výroky ponúkol muníciu kritikom vlády. In: Denník N, 18. 11. 2020. Dostupné na: <<https://dennikn.sk/2148102/opice-bitkari-psychopati-nad-svojimi-vyrokmi-ponukol-municiu-kritikom-vlady>> (22. 2. 2022).
- Šnidl, V. (2021): Vpichnú do vás čip, straší Kotleba. Keď konečne príde vakcína, časť Slovákov jej nemusí veriť. In: Denník N, 24. 4. 2020. Dostupné na: <<https://dennikn.sk/1868513/vpichnu-do-vas-cip-strasi-kotleba-ked-konecne-pride-vakcina-cast-slovakov-jej-nemusi-verit>> (22. 2. 2022).
- Šnidl, V. (2021): Lekár Sabaka žaluje Uhríka s Mazurekom. Nemôžu o mne beztrestne šíriť nepravdy, hovorí. In: Denník N, 18. 10. 2021. Dostupné na: <<https://dennikn.sk/2577970/lekar-sabaka-zaluje-uhrikovcov-nemozu-o-mne-beztrestne-sirit-nepravdy-hovori>> (01. 05. 2022).
- Šnidl, V.; Osvaldová, L.; Struhárik, F. (2022): Blaha, Mazurek a ďalší huckajú facebookové davy na poslancov, ktorí hlasovali za dohodu s USA. In: Denník N, 11.2.2022. Dostupné na: <<https://dennikn.sk/2716504/blaha-mazurek-a-dalsi-huckaju-facebookove-davy-na-poslancov-ktori-hlasovali-za-dohodu-s-usa/?fbclid=UcYpsc4YP3nQEudCTC2-Lh7oowa3r9dZOk82AAAdvEX1KQ&ref=inc>> (13. 2. 2022).
- TA3 (2021): Fico: Smer - SD je slovenská sociálna demokracia. In: YouTube, 05. 05. 2021. Dostupné na: <<https://www.facebook.com/robert-ficosk/videos/smer-sd-je-slovenska-socialna-demokracia/483950759717875/>> (04. 05. 2022).
- TASR (2011): Fico: Keď chceme, sme majstri v populizme. In: Hospodárske noviny, 28. 06. 2011. Dostupné na: <<https://slovensko.hnonline.sk/-444742-fico-ked-chceme-sme-majstri-v-populizme>> (04. 12. 2021).
- TASR (2018): Výrok Matoviča o NSDAP bude riešený ako priestupok na Okresnom úrade. In: teraz.sk, 08. 06. 2021. Dostupné na: <<https://www.teraz.sk/slovensko/vyrok-matovica-o-nsdap-bude-rieseny/554764-clanok.html>> (20. 04. 2022).
- TASR (2019): Najvyšší súd SR zamietol návrh na rozpustenie parlamentnej ĽSNS. In: teraz.sk, 29. 04. 2019. Dostupné na: <<https://www.teraz.sk/-slovensko/brief-ns-zamietol-navrh-na-rozpustenie/392484-clanok.html>> (20. 04. 2022).

- TASR (2020): Na Facebooku sa zdieľa nový hoax. Koronavírus vraj vypúšťajú lietadlami. In: Trend, 10. 05. 2020. Dostupné na: <<https://www.trend.sk/spravy/facebooku-zdiela-novy-hoax-koronavirus-vraj-vypustaju-lietadlami>> (04. 02. 2022).
- TASR (2022): M. Kotlebu odsúdili v kauze šekov na šesť mesiacov podmienene. Dostupné na: <<https://www.teraz.sk/slovensko/m-kotlebu-odsudili-na-sest-mesiacov/624560-clanok.html>> (24. 04. 2022).
- Tódová, M. (2009): Gašparovič: Som členom Smeru. In: Sme.sk, 31. 03. 2009. Dostupné na: <<https://domov.sme.sk/c/4373334/gasparovic-som-clen-smeru.html>> (26. 02. 2022).
- Tódová, M. (2022): Ako sa verbugujú špióni na Slovensku: Povedal som v Moskve, že si dobrý chlapec. In: Denník N, 15. 03. 2022. Dostupné na: <<https://dennikn.sk/2767779/ako-sa-verbuguju-spioni-na-slovensku-povedal-som-v-moskve-ze-si-dobry-chlapec-video/>> (13. 03. 2022).
- Tódová, M. (2022): Ako sa verbugujú špióni na Slovensku: Povedal som v Moskve, že si dobrý chlapec. In: Denník N, 15. 03. 2022. Dostupné na: <<https://dennikn.sk/2767779/ako-sa-verbuguju-spioni-na-slovensku-povedal-som-v-moskve-ze-si-dobry-chlapec-video/>> (04. 04. 2022).
- Tódová, M. (2022): NAKA zadržala Roberta Kaliňáka. Spolu s Ficom ich obvinili zo založenia zločineckej skupiny. In: *Denník N*, 20. 04. 2022. Dostupné na: <<https://dennikn.sk/2815784/naka-zadrzala-roberta-kalinaka-spolu-s-ficom-ich-obvinili-zo-zalozenia-zlocineckej-skupiny/>> (21. 04. 2022).
- Tódová, M.; Prušová, V. (2020): Bola to naozaj samovražda? (Otázky a odpovede k Milanovi Lučanskému). In: Denník N, 31.12.2020. Dostupné na: <<https://slovensko.hnonline.sk/~444742-fico-ked-chceme-sme-majstri-v-populizme>> (04. 12. 2021).
- TOPKY.SK (2020): Na pandémie sa priživujú aj poslanci: Blaha šíri hoaxy o USA, podľa Kotlebu vírus priniesli migranti. In: topky.sk, 18. 03. 2020. Dostupné na: <<https://www.topky.sk/cl/10/1869997/Na-pandemii-sa-prizivuju-aj-poslanci--Blaha-siri-hoaxy-o-USA--podla-Kotlebu-virus-priniesli-migranti>> (10. 08. 2020).
- Trend (2019): Mazurek skončil v parlamente. Súd uznal jeho vinu za hanlivé výroky. In: Trend.sk, 03. 09. 2019. Dostupné na: <<https://www.trend.sk/spravy/mazurek-skoncil-parlamente-sud-uznal-jeho-vinu-hanlive-vyroky>> (05. 03. 2022).
- Trudeau, J. (2016): Statement by the Prime Minister of Canada on Ukrainian Independence Day. 24. 08. 2016. Ottawa. Dostupné na: <<https://pm.gc.ca/en/news/statements/2016/08/24/statement-prime-minister-canada-ukrainian-independence-day>> (14. 02. 2022).

- TVNOVINY.SK (2020): Polícia má komunikáciu Vadalu s Troškovou: „Som smerák, sú to moji kamaráti“. In: tvnoviny.sk, 12. 05. 2022. Dostupné na: <https://www.tvnoviny.sk/domace/1997059_policia-ma-komunikaciju-vadalu-s-troskovou-som-smerak-su-to-moji-kamarati> (04. 02. 2022).
- Uhlárik, J. (2021a): Blaha si opäť vychutnal našu prezidentku: Ponižujete slovenský národ a vaše správanie je nedôstojné. In: Hlavný denník,, 04.09.2021. Dostupné na: <<https://www.hlavnydennik.sk/2021/09/04/-blaha-si-opat-vychutnal-nasu-prezidentku-ponizujete-slovensky-narod-a-vase-spravanie-je-nedostojne>> (21. 02. 2022).
- Uhlárik, J. (2021b): Blaha: George Soros je predátorské monštrum, ktorý nakradol a podvodmi získal obrovské milióny. In: Hlavný denník, 23. 04. 2021. Dostupné na: <<https://www.hlavnydennik.sk/2021/04/23/-blaha-george-soros-je-predatorske-monstrum-ktory-nakradol-a-podvodmi-ziskal-obrovske-miliony-video>> (30. 12. 2021).
- Uhrík, M. (2020-2022): Profil na americkej sociálnej sieti Facebook. Dostupné na: <<https://cs-cz.facebook.com/ing.milan.uhrik>> (05. 05. 2022).
- Úrad hraničnej a cudzineckej polície (2022): Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie v Slovenskej republike. Dostupné na: <<https://www.minv.sk/?rocnky>> (05. 05. 2022).
- Ústavný súd Slovenskej republiky (2021): Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky. Dostupné na: <https://www.ustavnsud.sk/documents/-10182/148989446/PL.US7_2021_nalez.pdf> (05. 05. 2022).
- von der Leyen, U. (2022): Speech by President von der Leyen at the European Parliament Plenary on the Russian aggression against Ukraine. Brussel. Dostupné na: Dostupné na: https://ec.europa.eu/commission/-presscorner/detail/en/speech_22_1483l (14. 02. 2022).
- VV – Veci verejné (2021): R. Fico: Každý, kto krivo SMER – SD obviní, musí rátať s tvrdou reakciou. In: Veci verejné, 22. 06. 2022. Dostupné na: <<https://veci-verejne.sk/r-fico-kazdy-kto-krivo-smer-sd-obvini-musi-ratat-s-tvrdou-reakciou/>> (04. 02. 2022).
- WHO (2021): WHO advises that ivermectin only be used to treat COVID-19 within clinical trials. Dostupné na: <<https://www.who.int/news-room/feature-stories/detail/who-advises-that-ivermectin-only-be-used-to-treat-covid-19-within-clinical-trials>> (01. 05. 2022).
- WHO (2022): Coronavirus disease (COVID-19) advice for the public: Mythbusters. Dostupné na: <<https://www.who.int/emergencies/diseases/-novel-coronavirus-2019/advice-for-public/myth-busters#oxygen>> (01.05.2022).
- Zaťková, D. (2021): Blaha: Besný pes Hamran si dnes možno príde po Závodského. In: Hlavný denník, 18. 10. 2021. Dostupné na:

<<https://www.hlavnymednik.sk/2021/10/18/blaha-besny-pes-hamran-si-dnes-mozno-pride-po-zavodskeho/>> (21. 02. 2022).

Literatúra

- ADAMCOVÁ, S. (2018): Sprache im US-Wahlkampf. US-Wahlsystem und die daraus resultierende Polarisierung. In: LIŠKOVÁ, D.; ŠTEFANČÍK, R. (eds.): *Heiße Wahlen und Referenden in Europa und Amerika – Kampf mit Wörtern um Wörter*. Hamburg: Verlag Dr. Kovač, s. 161-175.
- AEPPLI, J. et al. (2016): *Empirisches wissenschaftliches Arbeiten. Ein Studienbuch für die Bildungswissenschaften*. 4. Auflage. Bad Heilbrunn: Verlag Julius Klinkhardt.
- ANTON, A.; SCHINK, A. (2021): *Der Kampf um die Wahrheit. Verschwörungstheorien zwischen Fake, Fiktion und Fakten*. München: Komplett-Media.
- APPEL, M.; MEHRETAB, S. (2020): Verschwörungstheorien. In: APPEL, M. (ed.): *Die Psychologie des Postfaktischen: Über Fake News, „Lügenpresse“, Clickbait & Co*. Berlin: Springer, s. 117-126.
- ASH, G. T. (2007): Der Islam in Europa. In: CHERVEL, T.; SEELIGER, A. (eds.): *Islam in Europa*. Frankfurt am Main: Suhrkamp-Verlag, s. 30-54.
- ATKINSON, M. D.; DEWITT, D. (2019): The Politics of Disruption Social Choice Theory and Conspiracy Theory Politics. In: USCINSKI, J. (ed.): *Conspiracy Theories and the People Who Believe Them*. Oxford: University Press, s. 122-134.
- AUGUSTÍN, M. (2015): The Market Metaphor as an Issue of Political Language and Practice. In: *Politologický časopis*, roč. 22, č. 3, s. 238-254.
- BACKES, U. (1989): *Politischer Extremismus in demokratischen Verfassungsstaaten*. Wiesbaden: Springer.
- BACKES, U; JESSE, E. (1993): *Politischer Extremismus in der Bundesrepublik Deutschland*. Berlin: Propyläen.
- BALIBAR, E.; WALLERSTEIN, I. (1992): *Rasse Klasse Nation. Ambivalente Identitäten*. Berlin: Argument Verlag.
- BARDOVIČ, J. (2018): Political communication of MPs of the People's Party - Our Slovakia in digital area. In: ČÁBYOVÁ, E.; RYBANSKÝ, R.; BEŽÁKOVÁ, Z. (eds.): *Marketing Identity: Digital Mirrors - part I*. Trnava: UCM, s. 25-35.

- BARKUN, M. (2003): *A Culture of Conspiracy Apocalyptic Visions in Contemporary America*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.
- BATKOVÁ, K.; NAJŠLOVÁ, M. (2021): Volebné plagáty ako nástroj politickej komunikácie. In: SIROTOVÁ, M.; MICHVOCÍKOVÁ, V. a kol. *Fenomén pravicového populizmu v edukačnej realite*. Trnava: UCM, s. 27-55.
- BÁRDY, P. (2021): *Obyčajný Matovič. Homo vulgaris*. Bratislava: Ringier Axel Springer Media, s.r.o.
- BENDEL, O. (2016): *300 Keywords Informationsethik. Grundwissen aus Computer-, Netz- und Neuen-Medien-Ethik sowie Maschinenethik*. Wiesbaden: Springer.
- BERCLAY, D. (2018): *Fake News, Propaganda and Old Plane Lies. How to Find Trustworthy Information in the Digital Age*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- BERGMANN, E. (2020): Populism and the politics of misinformation. In: *Safundi-The Journal of South African and American Studies*, roč. 21, č. 3, s. 251-265.
- BETZ, H.-G. (1994): *Radical Right-Wing Populism in Western Europe*. Houndmills et al.: Macmillan.
- BETZ, H.-G. (2002): Rechtspopulismus in Westeuropa: aktuelle Entwicklungen und politische Bedeutung. In: *Österreichische Zeitschrift für Politikwissenschaft*, roč. 31, č. 3, s. 251-264.
- BLAHO, M. (2010): Jazykové formy pravdy a lži v súčasnom ruskom a slovenskom mediálnom texte. In: BOČÁK, M.; RUSNÁK, J. (eds.): *Médiá a text 3. Mediálny text: variácie mediálneho diskurzu – popkultúra*. Prešov: Filozofická fakulta v Prešove, s. 26-32.
- BOBBA, G.; HUBÉ, N. (2021): COVID-19 and Populism: A Sui Generis Crisis. In: BOBBA, G.; HUBÉ, N. (eds.): *Populism and the Politicization of the COVID-19 Crisis in Europe*. Cham: Palgrave Macmillan, s. 1-16.
- BONJOUR, S. (2011): The Power and Morals of Policy Makers: Reassessing the Control Gap Debate. In: *International Migration Review*, roč. 45, č. 1, s. 89-122.
- BOSBACH, F. (2000): Einleitung. In: BOSBACH, F. (ed.): *Angst und Politik in der europäischen Geschichte*. Dettelbach: Verlag J. H. Röhl, s. XI-XIX.
- BROCKOVÁ, K.; LIPKOVÁ, Ľ. (2021): Post-COVID Period in Slovakia: Measures and Results. In: OSIPOV, V. S. (ed.): *Post-COVID Economic Revival*, Volume I : Sectors, Institutions, and Policy, s. 127-139.

- BRUBAKER, R. (2020): Paradoxes of populism during the pandemic. In: *Thesis Eleven*, roč. 164, č. 1, s. 73-87.
- BURKHARDT, A. (1996): Politolinguistik. Versuch einer Ortsbestimmung. In: KLEIN, J.; DIEKMANN SHENKE, H. (eds.): *Sprachstrategien und Dialogblockaden: Linguistische und politikwissenschaftliche Studien zur politischen Kommunikation*. Berlin, New York: de Gruyter, s. 75-100.
- BUŠTÍKOVÁ, L.; BABOŠ, P. (2020): Best in covid: Populists in the time of pandemic. In: *Politics and Governance*, roč. 8, č. 4., s. 496-508.
- BUTTER, M. (2021): Verschwörungstheorien: Eine Einführung. In: *Aus Politik und Zeitgeschichte*, Dostupné na: <<https://www.bpb.de/shop/zeitschriften/apuz/verschwörungstheorien-2021/339276/verschwörungstheorien-eine-einfuehrung/>> (22. 02. 2022).
- CABADA, L. (2017): Členství a vnitřní organizace ve středoevropských politických stranách. In: *Politické vedy*, roč. 20, č. 3, s. 8-27.
- CAMMAERTS, B. (2012): The strategic use of metaphors by political and media elites: the 2007- 11. Belgian constitutional crisis. In: *International journal of media & cultural politics*, roč. 8, č. 2/3, s. 229-249.
- CANOVAN, M. (1999): Trust the people! Populism and the two faces of democracy. In: *Political Studies*, roč. 47, č. 1, s. 2-16.
- CINGEROVÁ, N.; DULEBOVÁ, N. (2019): *Jazyk a konflikt. My a tí druhí v ruskom verejnom diskurze*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
- CINGEROVÁ, N.; DULEBOVÁ, I.; ŠTEFANČÍK, R. (2021): *Politická lingvistika*. Bratislava: EKONÓM.
- CINGEROVÁ, N.; MOTYKOVÁ, K. (2017): *Úvod do diskurznej analýzy*. Bratislava: UK.
- CIRNER, M. (2012): Sociálna demokracia – ideologická podstata strany Smer-SD? In: *Annales Scientia Politica*, roč. 1, č. 1, s. 76-79.
- CLAUSEWITZ, C. von (2003): *Vom Kriege*. Erfstadt: Area.
- ÇİLİNGİR, S. (2021): The Covid-19 Crisis: Opportunity or Threat for Populist Radical Right Parties in Europe? In: *Anadolu University Journal of Social Sciences*, roč. 21, č. 3., s. 805-826.
- ČIEFOVÁ, M. (2021): The Role of Diplomacy in the Times of Coronavirus Crisis. In: *European Journal of Transformation Studies*, roč. 9, č. 2, s. 187-200.
- DANLER, P. (2020): *Der klassische Populismus Lateinamerikas. Politolinguistische Perspektiven auf Argentinien, Brasilien und Mexiko*. Bielefeld: transcript-Verlag.
- DE BRUYCKER, I.; ROODUIJN, M. (2021): The People's Champions? Populist Communication as a Contextually Dependent Political Strategy.

- In: *Journalism & Mass Communication Quarterly*, roč. 98, č. 3, s. 896-922.
- DE VREESE, C. H. et al. (2018): Populism as an Expression of Political Communication Content and Style: A New Perspective. In: *International Journal of Press/Politics*, roč. 23, č. 4, s. 423-438.
- DECKER, F. (2017): Populismus und Extremismus in Europa – eine Gefahr für die Demokratie? In: BRÖMMEL, W.; KÖNIG, H.; SICKING, H. (eds.): *Populismus und Extremismus in Europa Gesellschaftswissenschaftliche und sozialpsychologische Perspektiven*. Bielefeld: Transcript Verlag, s. 43-62.
- DECKER, R. (2004): *Der neue Rechtspopulismus*. Opladen: Leske + Budrich.
- DEMČIŠÁK, J.; FRAŠTÍKOVÁ, Z. (2021a): Východiská pre výskum jazykových stratégií a diskurzu pravicového populizmu. In: DEMČIŠÁK, J.; FRAŠTÍKOVÁ, Z. (eds): *Aspekty a stratégie pravicového populizmu. Komparatívny a multidisciplinárny pohľad*. Trnava: UCM, s. 5-11.
- DEMČIŠÁK, J.; FRAŠTÍKOVÁ, Z. (2021b): Manipulačné stratégie v pravicovo-populistických videokampaniach. In: DEMČIŠÁK, J.; FRAŠTÍKOVÁ, Z. (eds): *Aspekty a stratégie pravicového populizmu. Komparatívny a multidisciplinárny pohľad*. Trnava: UCM, s. 96-118.
- DIEHL, P. (2016): Einfach, emotional, dramatisch. In: *Die Politische Meinung*, roč. 61, č. júl/august, s. 78-83.
- DOBRIK, Z. (2018): *Cudzost' a inakost' v jazykovej komunikácii*. Banská Bystrica: Belianum.
- DOBRIK, Z. (2021): *Jazyk v kultúrnom a sociálnom kontexte*. Banská Bystrica: DALI-BB.
- DOUGLAS, K. M.; CICHOCKA, A.; SUTTON, R. M. (2020): Motivations, emotions and belief in conspiracy theories. In: BUTTER, M.; KNIGHT, P. (eds.): *Routledge Handbook of Conspiracy Theories*. London, New York: Routledge, s. 181-191.
- DUDEN (2010): *Der Duden in zwölf Bänden, Bd. 5: Das Fremdwörterbuch*. Mannheim, Zürich: Dudenverlag.
- DULEBOVÁ, I. (2010): Svetová kríza a metafora v ruskom a slovenskom politickom diskurze. In: *Nová filologická revue*, roč. 2, č. 4, s. 66-75.
- DULEBOVÁ, I. (2011): Podoby súčasnej českej a slovenskej politickej lingvistiky. In: *Jazyk a kultúra*, 8/2011
- DULEBOVÁ, I. (2012): Politický diskurz ako objekt lingvistického výskumu. In: *Jazyk a kultúra*, č. 9.
- DULEBOVÁ, I. (2018): Issledovanija v oblasti političeskoj lingvistiki v sovremennoj Slovakii. In: *Medialingvistika*, roč. 5, č. 2, s. 162-173.

- DULEBOVÁ, I. (2019): Rečová agresia v politickom diskurze. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.): *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie IV*. Bratislava: EKONÓM, s. 92-102.
- DULEBOVÁ, I. (2021): Metaforizácia vakcinácie pri jej sekuritizácii v slovenskom politickom diskurze. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.): *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie VI*. Bratislava: EKONÓM, s. 49-60.
- DULEBOVÁ, I.; KRAJČOVIČOVÁ, L. (2020): Metaforický obraz Brexitu v ruskom mediálnom diskurze : na príklade metafory divadla. In: *Annales Scientia Politica*, roč. 9, č. 1, s. 18-28.
- EITZ, T. (2010): Begriffe besetzen oder das Ringen um Wörter. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung. Dostupné na: <<https://www.bpb.de/themen/parteien/sprache-und-politik/42715/-begriffe-besetzen-oder-das-ringen-um-woerter/>> (19. 2. 2022).
- EMMER, M. (2017): *Politische Kommunikation im Netz*. Frankfurt am Main: Zukunftsinstitut. Dostupné na: <<https://www.zukunftsinstitut.de/-artikel/politische-kommunikation-im-netz/>> (12. 08. 2021).
- ENGESSER, S.; FAWZI, N.; LARSSON, A. O. (2017): Populist online communication: introduction to the special issue. In: *Information, Communication & Society*, roč. 20, č. 9, s. 1279-1292.
- FIGULOVÁ, A.; DÉNEŠOVÁ, M. (2021): Governance of the COVID-19 Pandemic in Slovakia. In: *Partecipazione e Conflitto*, roč. 14, č. 3, s. 1256-1273.
- FILIPEC, O. (2019): Challenging Trends within Slovak Party System in the Context of 2016 Elections to the National Council of the Slovak Republic. In: *Politics in Central Europe*, roč. 15, č. 1, s. 7-34.
- FOUCAULT, M. (2001): *In Verteidigung der Gesellschaft*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- FRIEDRICH, C. J. (1953): *Der Verfassungsstaat der Neuzeit*. Berlin, Göttingen, Heidelberg: Springer Verlag.
- FRIEDRICH, C. J.; BRZEZINSKI, Z. (1999): Die allgemeinen Merkmale der totalitären Diktatur. In: JESSE, E. (ed.): *Totalitarismus im 20. Jahrhundert. Eine Bilanz der internationalen Forschung*. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, s. 225-236.
- GBÚROVÁ, M.; KOZIAK, T.; DOBIAŠ, D.; ŠUTAJOVÁ, J.; ONUFRÁK, G.; EŠTOK, G.; BZDILOVÁ, R. (2015): *Základy politológie*. Košice: UPJŠ.
- GEHR, M. (2014): *Metaphern und Redewendungen im politischen Kommentar*. Wiesbaden: Springer Verlag.

- GIESEL, S. (2019): *NS-Vergleiche und NS-Metaphern: korpuslinguistische Perspektiven auf konzeptuelle, strukturelle und funktionale Charakteristika*. Berlin: De Gruyter.
- GILMAR REIS, M. D. et al. (2022): Effect of Early Treatment with Ivermectin among Patients with Covid-19. In: *The New England Journal of Medicine*, 30 March 2022. Dostupné na: <<https://www.nejm.org/doi/full/10.1056/NEJMoa2115869>> (01. 05. 2022).
- GINZEL, G. (2014): Wir brauchen die Solidarität der Gesellschaft. In: *domradio.de*. Dostupné na: <<https://www.domradio.de/artikel/juedische-gemeinde-zu-demo-gegen-antisemitismus>> (04. 03. 2022).
- GIRNTH, H. (2015): *Sprache und Sprachverwendung in der Politik. Eine Einführung in die linguistische Analyse öffentlich-politischer Kommunikation*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- GODA, S.; UŠIAK, J. (2016): What is the Threat Perception of the Slovak Republic? In: *Central European journal of international and security studies*, roč. 10, č. 1, s. 61-87.
- GRITSCHMEIER, R. (2021): *Populismus – Korrektiv oder Gefahr. Funktionsspektrum und politische Bedeutung in demokratischen Systemen*. Wiesbaden: VS Springer.
- GUZI, Ľ. (2016): Historická symbolika v politickom diskurze postsovietskeho Ruska. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.): *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie*. Bratislava: EKONÓM, s. 135-149.
- HAINSWORTH, P. (1992): *The extreme right in Europe and the USA*. New York: St Martin's Press.
- HAJDU, D.; KLINGOVÁ, D. (2020): *Voices of Central and Eastern Europe Slovensko*. Bratislava: Globsec. Dostupné na: <https://www.globsec.org/wp-content/uploads/2020/09/Voices-of-Central-and-Eastern-Europe_Slovensko_verzia-pre-tlac.pdf> (23. 03. 2022).
- HARTLEB, F. (2004): *Rechtsund Linkspopulismus Eine Fallstudie anhand von Schill-Partei und PDS*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- HARTLEB, F. (2006): Rechts- und Linkspopulismus im westeuropäischen Vergleich – Zur strukturellen und inhaltlichen Bestimmung eines eigenständigen Parteientypus. In: BACKES, U.; JESSE, E. (eds.): *Gefährdungen der Freiheit. Extremistische Ideologien im Vergleich*. Göttingen: Vandenhoeck and Ruprecht, s. 105-145.
- HARTLEB, F. (2017): *Linkspopulismus – ein vernachlässigtes Phänomen?* Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung. Dostupné na: <<https://www.bpb.de/dialog/netzdebatte/261244/linkspopulismus-ein-vernachlaessigtes-phaenomen?rl=0.4197078586807259>> (04. 01. 2022).

- HARTLEB, F. (2018): Gibt es einen europäischen Kern des populistischen Diskurses? In: SCHELLHÖH, J. et al. (eds.): *Großerzählungen des Extremen Neue Rechte, Populismus, Islamismus, War on Terror*. Bielefeld: transcript Verlag, s. 97-112.
- HAYES, R.; DUDEK, A.; MARIE, C. (2019): How Radical Right-Wing Populism Has Shaped Recent Migration Policy in Austria and Germany. In: *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, roč. 18, č. 2, s. 1-18.
- HIERL, K. (2012): *Die Islamisierung der deutschen Integrationsdebatte. Zur Konstruktion kultureller Identitäten, Differenzen und Grenzziehungen im postkolonialen Diskurs*. Berlin: LIT Verlag.
- HOFFMANN, T. (2020): Die Sprache der Populisten. In: FLECK, M.; HIRSCHMÜLLER, T.; HOFFMANN, T. (eds.): *POPULISMUS – Kontroversen und Perspektiven Ein wissenschaftliches Gesprächsangebot*. München: AVM.Edition, s. 55-74.
- HOLIENKOVÁ, J. (2021): Mechanizmy uvažovania populistov. In: DEMČIŠÁK, J.; FRAŠTIKOVÁ, Z. (eds.): *Aspekty a stratégie pravicového populizmu. Komparatívny a multidisciplinárny pohľad*. Trnava: UCM, s. 135-157.
- HOLTZ, P.; KIMMERLE, J. (2020): „Lügenpresse“ und der Hostile-Media-Effekt. In: APPEL, M. (ed.): *Die Psychologie des Postfaktischen: Über Fake News, „Lügenpresse“, Clickbait & Co*. Berlin: Springer, s. 21-31.
- HORVÁTH, P.; MIHALIK, J. (2010): SMER-SD and FIDESZ: The National Interests and Populism in the 2010 Parliamentary Elections. In: *Innovative Issues and Approaches in Social Sciences*, roč.4, č. 2, 44-61.
- HUBER, R. A.; GREUSSING, E.; EBERL, J. M. (2021): From populism to climate scepticism: the role of institutional trust and attitudes towards science. In: *Environmental Politics*, Early Access, September 2021. Dostupné na: <<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09644016.2021.1978200>> (30.04.2022).
- HÜLLEN, R. van (2022): *Was ist Faschismus?* Dostupné na: <<https://www.kas.de/de/web/rechtsextremismus/was-ist-faschismus->>> (04.03.2022).
- HUYSMANS, J. (2000): The European Union and the Securitization of Migration. In: *Journal of Common Market Studies*, roč. 38, č. 5, s. 751-777.
- HVASTA, M.; KOZIAK, T. (2019): Zdroje pravicového politického extrémizmu na Slovensku. In: KOZIAK, T.; RUMAN, J.; ŠUTAJOVÁ, J. (eds.): *Kam kráčaš Európa, kam kráčaš demokracia*. Košice: Šafárik Press, s. 89-101.

- IŽÁK, Š. (2021): The Construction of the Nation and Its Enemies in the Discourse of the Slovak Extreme Right Party K-ĽSNS. In: *Politické vedy*, roč. 24, č. 2, s. 8-39.
- JAGERS, J.; WALGRAVE, S. (2007): Populism as political communication style: An empirical study of political parties' discourse in Belgium. In: *European Journal of Political Research*, roč. 46, č. 3, s. 319-345.
- JAVORČÍKOVÁ, J. (2021): Clinton, Bush, Obama, Trump, Biden: Political Rhetoric of Inaugural Addresses. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.): *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie VI*. Bratislava: EKONÓM, s. 152-171.
- KALLIOKOSKI, J. (1996): Metaphern im politischen Diskurs. Beispiele aus einem Politischen Skandal aus dem Finnland der 80er Jahre. In: *Folia Scandinavica Posnanensia*, roč. 3, s. 201-211.
- KÁŠOVÁ, M. (2016): „Dobrý človek z Bratislavy“. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.): *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie*. Bratislava: EKONÓM, s. 94-103.
- KIETZMANN, J. et al. (2020): Deepfakes: Trick or treat? In: *Business Horizons*, roč. 63, č. 2, s. 135-146.
- KLEIN, T. (2012): *Rechtspopulistische Parteien in Regierungsbildungsprozessen. Die Niederlande, Belgien und Schweden im Vergleich*. Potsdam: Universitätsverlag.
- KILIAN, J. (1997): *Demokratische Sprache zwischen Tradition Neuanfang. Am Beispiel des Grundrechte-Diskurses 1948/49*. Berlin: de Gruyter.
- KMEŤ, N. (2021): „Iné“ nemusí znamenať nepriateľské. In: *Politické vedy*, roč. 24, č. 1, s. 113-134.
- KNAPPERTSBUSCH, F. (2016): *Antiamerikanismus in Deutschland. Über die Funktion von Amerikabildern in nationalistischer und ethnozentrischer Rhetorik*. Bielefeld: transcript Verlag.
- KOHLSTRUCK, M. (2008): Rechtspopulismus und Rechtsextremismus. Graduelle oder qualitative Unterschiede? In: FABER, R.; UNGER, F. (eds.): *Populismus in Geschichte und Gegenwart*. Würzburg: Verlag Königshausen & Neumann, s. 211-230.
- KOREC, P.; PRZYBYLA, V. (2019): Kríza kapitalizmu, globalizácia a postindustriálny vývoj spoločnosti a ich vplyv na politický vývoj na Slovensku. In: *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, roč. 63, č. 1, s. 69-102.
- KOSTLÁN, D. (2014). Kritický pohled na bezpečnostní diskurz migrace. In: *Sociológia*, roč. 46, č. 4, s. 393-411.
- KOVANIČ, M. (2022): Boj proti koronavírusu a demokratické vládnutie: Plošné testovanie na Slovensku. In: LINHARTOVÁ, B.; DUBÓCZI, P.

- GAJDOŠČÍK, D. (eds.): *Pandémia & demokracia. Budúcnosť demokracie v post-covidovej dobe*. Košice, UPJŠ, Šafárik Press, s. 21-42.
- KRAJČOVIČOVÁ, L. (2022): Physiological Metaphor as a Means of the Metaphorical Modeling of Brexit in Russian Media Texts. In: POGREBNYAK, Y.; BONDARENKO, N. (eds.): *Proceedings of the 8th International Conference on Education, Language, Art and Intercultural Communication*. Dordrecht: Atlantis Press, s. 14-21.
- KRUIKEMEIER, S. et al. (2013): Getting closer: The effects of personalized and interactive online political communication. In: *European Journal of Communication*, roč. 28, č. 1, s. 53-66.
- KUMOROVÁ, Z. (2021): Hodnotiaca lexika populizmu vo vyučovaní lexicológie slovenského jazyka. In: SIROTOVÁ, M.; MICHVOCÍKOVÁ, V. a kol. *Fenómén pravicového populizmu v edukačnej realite*. Trnava: UCM, s. 56-81.
- KUMOROVÁ, Z. (2022): Radicalization of Language in Political Speech and its Position in Media Communication. In: *Politické vedy*, roč. 25, č. 2, s. 54-81.
- KVAPIL, R. (2017): Štýlová diferenciácia jazyka politiky. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.): *Jazyk v politických súvislostiach*. Bratislava: EKONÓM, s. 9-18.
- LAKOFF, G.; JOHNSON, M. (2002): *Metafory, ktorými žijeme*. Brno: Host.
- LAUKOVÁ, J.; MOLNÁROVÁ, E. (2018): *Jazykový obraz migrácie v nemeckom masmediálnom diskurze*. Banská Bystrica: Belianum.
- LAUKOVÁ, J.; MOLNÁROVÁ, E. (2021): Koronaslová v nemeckom, rakúskom a švajčiarskom masmediálnom diskurze (júl – december 2020). In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.): *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie VI*. Bratislava: EKONÓM, 237-247.
- LE BON, G. (2016): *Psychologie davu*. Praha: Portál.
- LEE, E. J.; JANG, J. W. (2013): Not so imaginary interpersonal contact with public figures on social network sites: How affiliative tendency moderates its effects. In: *Communication Research*, roč. 40, č. 1, s. 27-51.
- LEHNER, S. (2019): Rechtspopulistische Rhetorik revisited am Beispiel der FPÖ-Wahlkämpfe in den Jahren 2015 und 2016. In: *Linguistik Online*, zväzok 94, č. 1, s. 45-82.
- LENČ, J. (2022): Moslimovia a islam v politickom diskurze. In: HASNA, Z.; PLULIKOVÁ, N. (eds.): *Framing: Mediálny obraz islamu a moslimov na Slovensku*. Bratislava: Islamská nadácia na Slovensku, s. 21-35.
- LETAVAJOVÁ, S. (2018): *Zmiešané manželstvá (manželstvá s cudzinca-mi) ako sociokultúrny fenomén*. Nitra: UKF.

- LETAVAJOVÁ, S.; CHLEBCOVÁ HEČKOVÁ, A.; KRNO, S.; BOŠELOVÁ, M. (2020): *Novodobé migrácie vo verejnej, mediálnej a politickej diskusii*. Nitra: FF UKF.
- LETAVAJOVÁ, S. (2021): Antropológia a politické naratívy vy(zne)užívajúce tému novodobých migrácií. In: *Národopisný věstník*, roč. k XXXVIII (80), č. 2, s. 51-64.
- LEWANDOWSKY, M. (2015): Eine rechtspopulistische Protestpartei? Die AfD in der öffentlichen und politikwissenschaftlichen Debatte. In: *Zeitschrift für Politikwissenschaft*, roč. 25, č. 1, s. 119-134.
- LIDÁK, J. (2014): International migration, Europe and migration from Africa. In: *Asian and African Studies*, roč. 23, č. 2, s. 226-254.
- LIDÁK, J.; ŠTEFANČIK, R. (2020): Reflections on the Gap Hypothesis in the Immigration Policy of the Slovak Republic. In: *Politické vedy: časopis pre politológiu, najnovšie dejiny, medzinárodné vzťahy, bezpečnostné štúdiá*, roč. 23, č. 4, s. 8-27.
- LUTTER, M. (2001): *Sie kontrollieren alles! Verschwörungstheorien als Phänomen der Postmoderne und ihre Verbreitung über das Internet*. München: Ed. Fatal.
- MAREŠ, M. (2014): The Extreme Right's Relationship with Islam and Islamism in East-Central Europe: From Allies to Enemies. In: *East European Politics and Societies*, roč. 28, č. 1, s. 205-224.
- MARSOVSZKY, M. (2015): »Wir verteidigen das Magyarentum!« Völkischer Ethnonationalismus, Ethnopluralismus, die Ideologie der Neuen Rechten und das neue Grundgesetz Ungarns. In: DREWS-SYLLA, G.; MAKARSKA, R. (eds.): *Neue alte Rassismen? Differenz und Exklusion in Europa nach 1989*. Bielefeld: transcript Verlag, s. 103-132.
- MARUŠIAK, J. (2006): Fenomén strany Smer: medzi „pragmatizmom“ a sociálnou demokraciou. In: *Stredoevropské politické studie*, roč. VIII, č. 1, s. 19-55.
- MATYTCINA, M.; GRIGORJANOVÁ, T. (2021a): Jazykové osobitosti internetovej komunikácie ako prostriedok interkultúrnej komunikácie. In: HELMOVÁ, M. (ed.): *Jazyk v kultúre – kultúra v jazyku*. Trnava: Slovenská spoločnosť pre regionálnu politiku, s. 21-28.
- MATYTCINA, M. S.; GRIGORYANOVA, T. (2021b): English Discourse of Immigration in the Aspect of Corpus Linguistics. In: *Vestnik Volgogradskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya 2. Yazykoznanie*, roč. 20, č. 6, s. 29-41.
- MAXMEN, A. (2022): Wuhan market was epicentre of pandemic's start, studies suggest. In: *Nature*, 603, s. 15-16. Dostupné na: <<https://doi.org/10.1038/d41586-022-00584-8>> (12.03.2022).

- MERKEL, M. u. a. (eds.) (2003): *Defekte Demokratie. Band 1: Theorie*. Opladen: Leske + Budrich.
- MERTOŤÁ, N. (2018): K problematike dynamiky metaforických systémov v politickom diskurze. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.): *Jazyk a politika. Na pomedzi lingvistiky a politológie III*. Bratislava: EKONÓM, s. 40-50.
- MEYER, T. (2001): *Mediokratie. Die Kolonisierung der Politik durch die Medien*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- MILO, D.; KLINGOVÁ, K.; HAJDU, D. (2018): *Globsec Trends 2018 Central Europe: One Region, Different Perspectives*. Bratislava: Globsec. Dostupné na internete: https://www.globsec.org/wp-content/uploads/2018/05/GLOBSEC-Trends-2018.pdf?fbclid=IwAR0-ZaMETczwtbkfpnT5-dOG2e_BDI dm5JpYc6o5uzW528nCwrs pA-ZoviTZQt (27. 03. 2022).
- MOFFITT, E. (2018): The Populism/Anti-Populism Divide in Western Europe. In: *Democratic Theory-An Interdisciplinary Journal*, roč. 5, č. 2, s. 1-16.
- MOLE, R. (2018): Politik der Homophobie in Osteuropa. In: *ZOiS Spotlight*, č. 18. Dostupné na: <<https://www.zois-berlin.de/publikationen/-politik-der-homophobie-in-osteuropa>> (19. 04. 2022).
- MOORE, A. (2019): On the Democratic Problem of Conspiracy Politics. In: USCINSKI, J. (ed.): *Conspiracy Theories and the People Who Believe Them*. Oxford: University Press, s. 111-121.
- MUDDE, C. (2004): The populist Zeitgeist. In: *Government and Opposition*, roč. 39, č. 4, s. 541-563.
- MOSCADELLI, A. et al. (2020): Fake News and Covid-19 in Italy: Results of a Quantitative Observational Study. In: *International Journal of Environmental Research and Public Health*, roč. 17, č. 16, s. 1-13.
- MUSOLFF, A. (2016): *Political Metaphor Analysis*. London et al: Bloomsbury Academic.
- NÉMETHOVÁ, I.; WIWCZAROSKI, T. (2017): British political discourse on Europe. In: ŠTEFANČÍK, R. (eds.): *Jazyk a politika. Na pomedzi lingvistiky a politológie II*. Bratislava: EKONÓM, s. 321-335.
- NGUYEN, C. G.; SALMELA M.; SCHEVE, C. (2022): From Specific Worries to Generalized Anger: The Emotional Dynamics of Right-Wing Political Populism. In: OSWALD, M. (ed.): *The Palgrave Handbook of Populism*. Cham: Palgrave Macmillan, s. 145-160.
- NIEHR, T. (2013): Politolinguistik – Diskurslinguistik: Gemeinsame Perspektiven und Anwendungsbezüge. In: ROTH, K. S.; SPIEGEL, C. (eds.): *Angewandte Diskurslinguistik. Felder, Probleme, Perspektiven*. Berlin: Akademie Verlag, s. 73-88.

- NIEHR, T. (2014): *Einführung in die Politolinguistik. Gegenstände und Methoden*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- NIEHR, T.; REISSEN-KOSCH, J. (2018): *Volkes Stimme? Zur Sprache des Rechtspopulismus*. Berlin: Dudenverlag.
- NOCIAR, T. (2021): Súčasná krajná pravica a jej vzťah k demokracii. In: DIENER, L.; JAHELKA, T. (eds.): *Kríza demokracie a nárast extrémistických nálad v Európe*. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, s. 119-138.
- ONDRUŠKA, M. (2022): Nestabilita stranického systému Slovenskej republiky. In: *Politické vedy*, roč. 25, č. 1, s. 130-155.
- ONUFRÁK, A. (2020): Migrácia v Európe po druhej svetovej vojne v kontexte európskej integrácie. In: ŠUTAJ, Š. (eds.): *Zmeny hraníc a pohyb obyvateľstva v Európe po druhej svetovej vojne*. Košice: UPJŠ, s. 40-60.
- ORGOŇOVÁ, O.; BOHUNICKÁ, A. (2013): Medzi štylistikou a diskurznom analýzou. In: *Jazykovedný časopis*, roč. 64, č. 1, s. 49-65.
- ORGOŇOVÁ, O.; BOHUNICKÁ, A. (2016): Imigrácia ako predmet xeno-slovakistiky a kritickej analýzy diskurzu na Slovensku. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.): *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie*. Bratislava: EKONÓM, s. 79-93.
- OSWALD, M.; SCHÄFER, M.; BRODA, E. (2022): The New Age of Populism: Reapproaching a Diffuse Concept. In: OSWALD, M. (ed.): *The Palgrave Handbook of Populism*. Cham: Palgrave Macmillan, s. 3-29.
- OZTIG, L. I.; GURKAN, T. A.; AYDIN, K. (2021): The Strategic Logic of Islamophobic Populism. Government and Opposition. In: *Government and Opposition*, roč. 56, č. 3, s. 446-464.
- ÖTSCH, W.; HORACZEK, N. (2017): *Populismus für Anfänger. Anleitung zur Volksverführung*. Frankfurt am Main: Westend.
- PASCALE, C. M. (2019): The weaponization of language: Discourses of rising right-wing authoritarianism. In: *Current Sociology*, roč. 67, č. 6, s. 898-917.
- PAYNE, S. G. (200): *Geschichte des Faschismus. Aufstieg und Fall einer europäischen Bewegung*. Berlin: Propyläen.
- PELINKA, A. (2017): Identity politics, populism and the far right. In: WODAK, R.; FORCHTNER, B. (eds.): *The Routledge Handbook of Language and Politics*. London, New York: Routledge, s. 618-629.
- PELINKA, A. (2020): Populismus: Die Versuchung zur Vereinfachung – Demokratie, Politik und Recht. In: FLECK, M.; HIRSCHMÜLLER, T.; HOFFMANN, T. (eds.): *POPULISMUS – Kontroversen und Perspektiven Ein wissenschaftliches Gesprächsangebot*. München: AVM.Edition, s. 109-124.

- PFAHL-TRAUGHER, A. (2004): "Antiamerikanismus", "Antiwestler-tum" und "Antizionismus". Definition und Konturen dreier Feindbilder im politischen Extremismus. In: *Aufklärung & Kritik*, 1/2004, s. 37-50.
- PFEIFFER, T. (2018): »Wir lieben das Fremde – in der Fremde«. Ethnopluralismus als Diskursmuster und -strategie im Rechtsextremismus. In: SCHELLHÖH, J. et al. (eds.): *Groß Erzählungen des Extremen. Neue Rechte, Populismus, Islamismus, War on Terror*. Bielefeld: transcript Verlag, s. 35-55.
- PICUS – Plattform für Internationale Kooperation zu Migranten ohne legalen Status (2022): *Warum "undokumentiert" und niemals "illegal"*. Dostupné na: <<https://web.archive.org/web/20160623150807/http://picum.org/de/arbeitsgebiete/sprachgebrauch>> (05. 03. 2022).
- PLENTA, P. (2020): Conspiracy theories as a political instrument: utilization of anti-Soros narratives in Central Europe. In: *Contemporary Politics*, roč. 26, č. 5, s. 512-530.
- POIER, K.; SAYWALD-WEDL, S.; UNGER, H. (2020): Die Themen der Populisten. In: *Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik*, roč. 50, s. 185-202.
- POPPER, K. R. (1992): *The Open Society and Its Enemies*, 2. vydanie London: Routledge.
- PÖRKSEN, B. (2000): *Die Konstruktion von Feindbildern. Zum Sprachgebrauch von neonazistischen Medien*. Wiesbaden: Westdeutscher Verlag.
- PRIESTER, K. (2012): Wesensmerkmale des Populismus. In: *Aus Politik und Zeitgeschichte*, ročník 62, č. 5-6, s. 3-9.
- PRIESTER, K. (2017): Linkspopulismus – die andere Seite der populistischen Medaille. In: *Forschungsjournal Soziale Bewegungen*, roč. 30, č. 2, s. 50-59.
- PROBST, M. (2018): *Verschwörungstheorie "Lügenpresse"*. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung. Dostupné na: <<https://www.bpb.de/themen/medien-journalismus/wahre-welle/270428/verschwuerungstheorie-luegenpresse>> (05.03.2022).
- PRZYBYLA, V.; BAČÍK, V. (2021): Vybrané geografické, geopolitické a sociálno-ekonomické dopady pandémie ochorenia „covid-19“ na Slovensku. In: *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, roč. 65, č. 1, s. 43-75.
- PRÍVARA, A.; RIEVAJOVÁ, E. (2021): Migration Governance in Slovakia During the COVID-19 Crisis. In: *Migration Letters*, roč. 18, č. 3, s. 331-338.
- PUTZ-OSTERLOH, W. (2000): Angst und Handeln aus psychologischer Sicht. In: BOSBACH, F. (ed.): *Angst und Politik in der europäischen Geschichte*. Dettelbach: Verlag J. H. Röll, s. 1-11.

- PYTLAS, B. (2016): *Radical Right Parties in Central and Eastern Europe. Mainstream Party Competition and Electoral Fortune*. London, New York: Routledge.
- REINEMANN, C. (2017): Populismus, Kommunikation, Medien. Ein Überblick über die Forschung zu populistischer politischer Kommunikation. In: *Zeitschrift für Politikwissenschaft*, roč. 64, č. 2, s. 167-190.
- REINEMANN, C. et al. (2016): Populist Political Communication. Toward a Model of Its Causes, Forms, and Effects. In: AALBERG, T. et al. (eds.): *Populist Political Communication in Europe*. New York, London: Routledge, s. 12-25.
- REISIGL, M. (2011): Sprache als Strategie des Populismus und Nationalismus. In: *Südtiroler Kulturinstitut*. Dostupné na: <http://www.kulturinstitut.org/fileadmin/user_upload/SPRACHSTELLE/Nachlese/Sprache_des_Populismus_und_Nationalismus.pdf> (15. 11. 2019).
- REISIGL, M. (2012): Rechtspopulistische und faschistische Rhetorik: ein Vergleich. In: *Totalitarismus und Demokratie*, roč. 9, č. 2, s. 303-323.
- RHEINDORF, M (2017): Diskursanalyse in der Linguistik: Der Diskurshistorische Ansatz. In: WILK, F. (ed.): *Sprache und Identität. Tagungsband der Wissenschaftlichen Gesellschaft für Theologie*. Neunkirchen: Neunkirchener Verlag, s. 17-62.
- RICHTER, E. (2017): Populismus und der ›gesunde Menschenverstand‹ Common Sense als Bezugspunkt des Volkswillens. In: BRÖMMEL, W.; KÖNIG, H.; SICKING, M. (eds.): *Populismus und Extremismus in Europa Gesellschaftswissenschaftliche und sozialpsychologische Perspektiven*. Bielefeld: transcript Verlag, s. 79-105.
- ROODUIJN, M. (2014): The Nucleus of Populism: In Search of the Lowest Common Denominator. In: *Government and Opposition*, roč. 49, č. 4, s. 572-598.
- RÖMMELE, A. (2022): Sprache und Kommunikation in der Politik. In: KÄMPER, H.; PLEWNIA, A. (eds.): *Sprache in Politik und Gesellschaft Perspektiven und Zugänge*. Berlin, Berlin: Walter de Gruyter, s. 35-40.
- RYDGREN, J. (2017): Radical right-wing parties in Europe. In: *Journal of Language and Politics*, roč. 16, č. 4, s. 485-496.
- SARTORI, G. (1993): *Teória demokracie*. Bratislava: Archa.
- SÁMELOVÁ, A. (2019): Online Self conspiracy as a Challenge of Online-Mediated Communication for Social Change. In: *Communication Today*, roč. 10, č. 2, s. 5-15.
- SELK, V. (2020): Warum Populismus? In: FLECK, M.; HIRSCHMÜLLER, T.; HOFFMANN, T. (eds.): *POPULISMUS – Kontroversen und*

- Perspektiven Ein wissenschaftliches Gesprächsangebot*. München: AVM.Edition, s. 21-38.
- SERESOVÁ, K. (2018): Politický jazyk českých populistov In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.): *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie III*. Bratislava: EKONÓM, s. 117-123.
- SERESOVÁ, K. (2021): Metafora vojny v ére pandémie COVID-19. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.): *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie VI*. Bratislava: EKONÓM, s. 397-405.
- SERESOVÁ, T. (2022): Premeny integračných politík Slovenskej a Českej republiky. In: *Ekonomické rozhľady*, roč. 51, č. 1, s. 74-97.
- SCHAEFER, J. (2020): Populistische Sprache, verdorbene Sprache? Semantische Kämpfe und Moralismus. In: PANRECK I. (eds.): *Populismus – Staat – Demokratie. Ein interdisziplinäres Streitgespräch*. Wiesbaden: VS Springer, s. 179-198.
- SCHEMER, C. et al. (2018): Wirkung populistischer Kommunikation. In: *Communicatio Socialis*, roč. 51, č. 2, s. 118-130.
- SCHOPENHAUER, A. (2011): *Die Kunst, Recht zu behalten*. Hamburg: tredition.
- SCHUPPENER, G.; DEMČIŠÁK, J.; FRAŠTÍKOVÁ, S. (2021): *Selbstdarstellungen von rechtspopulistischen Parteien (Deutschland, Österreich, Slowakei)*. Leipzig: Leipziger Universitätsverlag.
- SIROTOVÁ, M; MICHVOČÍKOVÁ, V. (2022): University Students' Reflection on Chosen Characteristics of National Populism in Slovakia. In: *Journal of Education Culture and Society*, č. 1, s. 341-349.
- SORENSEN, L. (2021): *Populist Communication. Ideology, Performance, Mediation*. Cham: Palgrave Macmillan.
- SMOLÍK, J. (2017): Populismus je... In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.): *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie*. Bratislava: EKONÓM, s. 101-116.
- SMOLÍK, J. (2022): Covid-19 a skupinová polarizace. In: LINHARTOVÁ, B.; DUBÓCZI, P. GAJDOŠČÍK, D. (eds.): *Pandémia & demokracia. Budúcnosť demokracie v post-covidovej dobe*. Košice, UPJŠ, Šafárik Press, s. 7-20.
- SMOLÍK, J.; ĐORĐEVIĆ, V. (2020): Media and Populism in Central Europe: Revisiting the Case of the Czech Republic. In: *Politické vedy*, roč. 23, č. 4, s. 65-86.
- SPÁLOVÁ, L. et al. (2022): *Media – Migration – Politics. Discursive Strategies in the Current Czech and Slovak Context*. Berlin: Peter Lang.
- SPEED, E.; MANNION, R. (2017): The Rise of Post-truth Populism in Pluralist Liberal Democracies: Challenges for Health Policy. In: *Interna-*

- tional Journal of Health Policy and Management*, roč. 6, č. 5, s. 249-251.
- SPIER, T. (2006): Populismus und Modernisierung. In: DECKER, F. (ed.): *Populismus: Gefahr für die Demokratie oder nützliches Korrektiv?* Wiesbaden: VS Verlag, s. 33-58.
- SPIŠIAKOVÁ, M. (2021): Nová slovná zásoba v španielskych médiách v súvislosti s koronavírusom. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.): *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie VI*. Bratislava: EKONÓM, s. 448-459.
- SPIŠIAKOVÁ, M.; MOCKOVÁ, N. (2018): Sprache der separatistischen Parteien in Katalonien. In: LIŠKOVÁ, D.; ŠTEFANČÍK, R. (eds.): *Heiße Wahlen und Referenden in Europa und Amerika – Kampf mit Wörtern um Wörter*. Hamburg: Verlag Dr. Kovač, s. 75-118.
- STOJAROVÁ, V. (2018): Populist, Radical and Extremist Political Parties in Visegrad countries vis à vis the migration crisis. In the name of the people and the nation in Central Europe. In: *Open Political Science*, č. 1, s. 32-45.
- STOJAROVÁ, V. (2019): Migration Policies of the Czech and Slovak Republics since 1989-Restrictive, Liberal, Integrative or Circular? In: *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, č. 56E, s. 97-114.
- STÖSS, R. (2006): Rechtsextreme Parteien in Westeuropa. In: NIEDER-MAYER, O.; STÖSS, R.; HAA, M. (eds.): *Die Parteiensysteme Westeuropas*. Wiesbaden: VS-Verlag, s. 521-564.
- STÖSS, R. (2008): Extremistische Parteien. Worin besteht der Erkenntnisgewinn? In: *Aus Politik und Zeitgeschichte*, č. 4., s. 3-7.
- STRADIOTOVÁ, E. (2017): Metafora v publicistickom diskurze. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.): *Jazyk vo vyučovaní a vede: zborník vedeckých prác*. Trnava: SSRP, s. 134-143.
- STAERKLÉ, CH.; CAVALLARO, M.; CORTIJOS-BERNABEU, A.; BONNY, S. (2022): Common Sense as a Political Weapon: Populism, Science Scepticism, and Global Crisis-Solving Motivations. In: *Political Psychology*, Special Issue Article. Dostupné na: <<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/pops.12823>> (26. 04. 2022).
- SVOBODOVÁ, J. (2017): Verbální agrese jako komunikační strategie v politickém diskursu. In: ORGOŇOVÁ, O. et al. (eds.): *Jazyk a jazykoveda v súvislostiach*. Bratislava: UK v Bratislave, s. 341-350.
- ŠROL, J.; BALLOVÁ MIKUŠKOVÁ, E.; ČAVOJOVÁ, V. (2021): When we are worried, what are we thinking? Anxiety, lack of control, and conspiracy beliefs amidst the COVID-19 pandemic. In: *Applied Cognitive Psychology*, roč. 35, č. 3, s. 720-729.

- ŠTEFANČÍK, R. (2011): Islamofóbny populizmus v stránickej politike. In: *Rexter: časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu*, roč. 9, č. 2, s. 1-30.
- ŠTEFANČÍK, R. (2012): *Uvažovanie o politike (nielen) v nemecky hovoriacom prostredí*. Trnava: SSRP.
- ŠTEFANČÍK, R. (2015): Emigrácia z Československa v období studenej vojny v modeli push a pull faktorov. In: *Studia politica Slovaca*, roč. 8, č. 1, s. 31-48.
- ŠTEFANČÍK, R. (2020a): Dva odlišné svety so spoločným jazykom. Politické naratívy krajných pólov ideového spektra. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.): *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie V*. Bratislava: EKONÓM, s. 371-385.
- ŠTEFANČÍK, R. (2020b): Metafora vojny v jazyku politiky. In: *Lingua et vita*, roč. 9, č. 1, s. 59-69.
- ŠTEFANČÍK, R. (2020c): *Kommunikationsstrategien der slowakischen Rechtsextremisten*. Hamburg: Verlag Dr. Kovač.
- ŠTEFANČÍK, R.; HVASTA, M. (2019): *Jazyk pravicového extrémizmu*. Bratislava: EKONÓM.
- ŠTEFANČÍK, R.; LIĐÁK, J. (2021): Metaphor in the Anti-Immigration Rhetoric of the Slovak Far Right. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.): *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie*. Bratislava: EKONÓM, s. 467-479.
- ŠTEFANČÍK, R.; NÉMETHOVÁ, I.; SERESOVÁ, T. (2021): Securitisation of Migration in the Language of Slovak Far-Right Populism. In: *Migration Letters*, roč. 18, č. 6, s. 731-744.
- TAGGART, P. (2000): *Populism: Concepts in the social sciences*. Buckingham, Philadelphia: Open University Press.
- TANDOC, E. C.; JENKINS, J.; CRAFT, S. (2019): Fake News as a Critical Incident in Journalism. In: *Journalism Practice*, roč. 13, č. 6, s. 673-689.
- TANDOC, E. C.; LIM, Z. W.; LING, R. (2018): Defining "Fake News". In: *Digital Journalism*, roč. 6, č. 2, s. 137-153.
- TANNENBAUM, M. et al. (2015): Appealing to fear: A meta-analysis of fear appeal effectiveness and theories. In: *Psychological Bulletin*, roč. 141, č. 6, s. 1178-1204.
- TARANU, A. (2016): The Mass Migration and the End of Democratic Europe. In: *European Journal of Transformation Studies*, roč. 4, č. 2, s. 52-62.
- TAYLOR, Ch. (2021): Metaphors of migration over time. In: *Discourse & Society*, roč. 32, č. 4, s. 463-481.

- TRIFFTERER, O. (1995): Bestandsaufnahme zum Völkerrecht. In: HANKEL, G.; STUBY, G. (eds.): *Strafgerichte gegen Menschheitsverbrechen*. Hamburg: Hamburger Edition, s. 169-269.
- TURSKA-KAWA, A.; CSÁNYI, P.; KUCHARČÍK, R. (2022): From the “Rally ‘Round the Flag” Effect to a Social Crisis of Confidence. Poland and Slovakia in the First Year of the COVID-19 Pandemic. In: *Journal of Comparative Politics*, roč. 15, č. 1, s. 20-38.
- UČEŇ, P. (2004): Centristický populizmus ako nová kompetitívna a mobilizačná stratégia v slovenskej politike. In: GYÁRFÁŠOVÁ, O.; MESEŽNIKOV, G. (eds.): *Vláda strán na Slovensku: skúsenosti a perspektívy*. Bratislava: IVO, s. 49-76.
- UŠIAK, J.; JANKOVSKÁ, P. (2021): Rise of Euroscepticism in Slovak political parties before election to European Parliament: case of rise of extremism in Slovak society. In: Carp, R.; Matiuța, C. (eds.): *2019 European Elections*. Leiden: Brill, s. 187-203.
- VAN DIJK, T. A. (1997): What is political discourse analysis. In: *Belgian Journal of Linguistics*, roč. 11, č. 1, s. 11-52.
- VAN DIJK, T. A. (2018): Discourse and Migration. In: ZAPATA-BARRERO, R.; YALAZ, E. (eds.): *Qualitative Research in European Migration Studies*. Cham: Springer, s. 227-245.
- VARGOVÁ, D. (2021): Aktuálne zmeny v slovnej zásobe anglického a slovenského jazyka – jazyk pandémie. In: *Lingua et vita*, roč. 10, č. 19, s. 93-105.
- VÁCLAVIKOVÁ, I. (2021): Psychologické aspekty populistických stratégií a ich úspechu. In: DEMČIŠÁK, J.; FRAŠTÍKOVÁ, Z. (eds.): *Aspekty a stratégie pravicového populizmu. Komparatívny a multidisciplinárny pohľad*. Trnava: UCM, s. 119-118.
- VOGEL, B. (2017): Mehr Demokratie wagen? In: *Die Politische Meinung*, č. 543. Dostupné na: <<https://www.kas.de/de/web/die-politische-meinung/artikel/detail/-/content/-mehr-demokratie-wagen>> (04. 03. 2022).
- VON BEYME, K. (2017): Rechtspopulismus in Osteuropa: Bewertung der Chancen und Risiken. In: BRINKMANN, H. U.; PANRECK, I. CH. (eds.): *Rechtspopulismus in Einwanderungsgesellschaften. Die politische Auseinandersetzung um Migration und Integration*. Wiesbaden: Springer VS, s. 75-94.
- VON BEYME, K. (2018): *Rechtspopulismus. Ein Element der Neodemokratie?* Wiesbaden: Springer Verlag.
- WATSON, S. D. (2009): *The Securitization of Humanitarian Migration. Digging moats and sinking boats*. London, New York: Routledge.

- WEBER, M. (1919): *Politik als Beruf*. München, Leipzig: Verlag von Duncker & Humblot.
- WEYLAND, K. (2001): Clarifying a Contested Concept: Populism in the Study of Latin American Politics. In: *Comparative Politics*, roč. 34, č. 1, s. 1-22.
- WETTSTEIN, M. et al. (2019): What Drives Populist Styles? Analyzing Immigration and Labor Market News in 11 Countries. In: *Journalism and Mass Communication Quarterly*, roč. 96, č. 2, s. 516-536.
- WILLIAMS, M. H. (2010): Can Leopards Change Their Spots? Between Xenophobia and Trans-ethnic Populism among West European Far Right Parties. In: *Nationalism and Ethnic Politics*, roč. 16, č. 1, s. 111-134.
- WILSON, J. (2001): Political Discourse. In: SCHIFFRIN, D.; TANNEN, D.; HAMILTON, H. E. (eds.): *The Handbook of Discourse Analysis*. Malden and Oxford: Blackwell, s. 398-415.
- WODAK, R. (2001): Discourse-Historical Approach. In: WODAK, R.; MEYER, M. (eds.): *Methods of Critical Discourse Analysis*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage, s. 63-94.
- WODAK, R. (2016): *Politik mit der Angst. Zur Wirkung rechtspopulistischer Diskurse*. Wien, Hamburg: Edition Konturen.
- WODAK, R. (2017): The “Establishment”, the “Élites”, and the “People”. In: *Journal of Language and Politics*, roč. 16, č. 4, s. 551-565.
- WONDREYS, J.; MUDDE, C. (2022): Victims of the Pandemic? European Far-Right Parties and COVID-19. In: *Nationalities Papers-The Journal of Nationalism and Ethnicity*, roč. 50, č. 1, s. 86-103.
- ZÜRN, M. (2018): Liberale Eliten als Hassobjekt. In: *Tagesspiegel*, 21.10.2018. Dostupné na: <<https://causa.tagesspiegel.de/gesellschaft/-populismus-und-die-werte-der-anderen/liberale-eliten-als-hassobjekt.html>> (04. 03. 2022).

12. ZOZNAM TABULIEK, GRAFOV, SCHÉM A OBRÁZKOV

Tabuľky

1. Prehľad definičných znakov populistických strán	37

Grafy

1. Počet platných pobytov pre cudzincov k 31.12. daného roku	79
2. Podiel respondentov so sklonsmi veriť konšpiráciám	105

Schémy

1. Ideologické jadro populizmu – vertikálna a horizontálna dimenzia	49

Obrázky

1. Nenávisťná reakcia fanúšika pravicových extrémistov	156
2. Vyjadrenie člena PS na adresu A. Kuzminovej	174
3. Komunikácia ministra obrany SR na sociálnej sieti	176
4. Komunikácia predsedu Výboru NR SR pre obranu a bezpečnosť Juraja Krúpu (OĽaNO)	178

13. ZOZNAM SKRATIEK

APZ	Akadémia policajného zboru
CREPČ	Centrálny register evidencie publikačnej činnosť
EÚ	Európska únia
FB	Facebook
HZDS	Hnutie za demokratické Slovensko
HSES	Hlinkova Slovenská ľudová strana
KDH	Kresťanskodemokratické hnutie
KSČ	Komunistická strana Československa
LIC	Literárne informačné centrum
LGBT	Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender
ĽSNS	Kotlebovci – Ľudová strana Naše Slovensko
MO SR	Ministerstvo obrany Slovenskej republiky
NATO	Severoatlantická aliancia
NR SR	Národná rada Slovenskej republiky
NSDAP	Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (Národnosocialistická nemecká robotnícka strana)
OLaNO	Obyčajní ľudia a nezávislé osobnosti
OUN	Organizácia ukrajinských nacionalistov
PS	Progresívne Slovensko
Smer-SD	Smer-sociálna demokracia
SNP	Slovenské národné povstanie
SNS	Slovenská národná strana
SRN	Spolková republika Nemecko
USA	Spojené štáty americké

14. SUMMARY

In the present publication, I have focused on communication strategies of radical populism, increasing emotions and use of vulgarisms in the language, and paid attention to the use of conspiracy theories and fake news. I have observed how populists responded to the defence agreement between Slovakia and the USA and to Russian aggression in the Ukraine.

Due to the fact that the analysis was based on texts excerpted at the time beginning before the COVID-19 pandemic and ending with Russian military aggression in the Ukraine, most political statements of monitored political entities and their representatives referred to those two topics. They were topics that affected every individual in Slovakia. Either immediately or in the form of direct effects.

In particular, regarding the COVID-19 pandemic, both left-wing and right-wing populists had similar views. At the beginning, they either denied existence of the virus or its severity for society. Based on excerpted texts, we can conclude that representatives of both populist margins of the ideology spectrum use similar communication strategies as well as the same means of expression. An important factor in the way of communication of Smer-SD, ĽSNS, as well as Republika, a party set up after the elections, has been the opposition policy.

Counter-pandemic measures or vaccination were doubted by both, right-wing and left-wing populists, they used expression that were supposed to make the impression that they are practices meeting characteristics of totalitarian regimes. This approach is typical for populists, they tend to mark their critics with negative connotations. Thus, it is not about counting arguments of government parties; they try to doubt the competencies of government politicians with arguments falling under the category of *ad hominem* or *ad personam*. No matter if it is right-wing or left-wing populist, expressions are similar or even completely the same. Expressions such as *apartheid*, *fascism*, *totality*, *terrorism* are present in the vocabulary of right-wing as well as left-wing radical populism.

The aforementioned expressions are not used randomly. The strategy of populists is to dramatize, exaggerate and reiterate to arouse voters' emotions, to cause fear and concerns and, subsequently, conviction that only they can relieve voters of such imaginary enemies. Causing fears and concerns is frequent among populists because it is the fear that is considered to be an effective motivational means of social action.

Communication strategies of both types of populists contain the use of conspiracy theories, fake news, and hoaxes. On the part of right-wing extremists, they appeared already prior to their accession to the parliament in 2016, after the outbreak of the coronavirus, their content primarily focused on the COVID-19 pandemic. First, populists doubted the severity of the disease, then, counter-pandemic measures and, later, vaccination. A newly emerged feature that appeared in the communication of right-wing populism was fears of chipping by means of testing, later by means of vaccination. Among hoaxes, the dominant opinion was that vaccination causes mass diseases. During the era of the pandemic, an opinion that occurred equally often was that the vaccination was initiated mainly by big pharmaceutical companies whose interest is predominantly financial. There were even opinions expressed that the virus originated in America and it is supposed to put humankind to slavery. Similarly, to the past, also after the 2020 parliamentary election, populists used the conspiracy that the root of all evil in Slovak politics is US-based businessman of Hungarian and Jewish origin – George Soros. Soros has been used as the scapegoat by Slovak populists on the right as well as on the left wing.

If we wanted to focus on differences between the far right and far left, we can find them primarily in the content. Stigmatizing of certain groups of typical for both categories of radical populism, the difference is in what groups are concerned. They present shared negative attitudes towards the establishment, political and economic elites, free media, they share Anti-Americanism, anti-liberalism and pro-Russian sentiment, messiah syndrome and putting themselves to the role of the victim. The pro-Russian sentiment in its non-critical form has predominantly expressed itself in the evaluation of Russian military invasion in Ukraine. Although populists condemned the war and continuously emphasized the need to set peace, they have not been able to call the Russian Federation the aggressor. They looked for it elsewhere but not in Russia. They rather accused the USA or Ukrainian government of rising tensions. They refer the military aid of Slovakia to Ukraine as the involvement of Slovakia in the military conflict that is not Slovak concern and that is not threatening Slovakia immediately. Along with that, they tried to accuse the government that, during the conflict in Ukraine, it failed to handle the problems of its inhabitants, *inter alia*, the inflation or possible suspension of natural gas supplies from the Russian Federation.

There is a negative attitude of radical populists also to migrants, especially economic migrants and Muslims, although, right-wing radicals use much more radical vocabulary in their attitudes to migration than the far left. Equally, far right representatives are more radical to sexual minorities,

although this topic did not get to the centre of the political discourse during the monitored period.

Summarising the results of the analysis of communication strategies of representatives of radical left and right populism, we can identify the following communication strategies:

- dichotomic perception of reality in the sense US and THEM, THE OTHERS or THE STRANGERS, depending on the vertical or horizontal perception of enemies;
- support to existing stereotypes, if they are bound to any category of enemies;
- referring to the will of the people; people as the central category;
- comparative, superlative, use of hyperbolising means of expression;
- use of military vocabulary expressions and was metaphors;
- conspiracy theories, fake news and hoaxes;
- dramatization, scandalisation, exaggeration and continuous repetition;
- appeal to emotions;
- raising the feeling of threat and fear;
- appeal to emotions, such as anger and outrage, no matter if they are justified or not
- insulting opponents, dehumanisation;
- acting as being in the role of the victim;
- personal attacks, use of expressions referring to animals, dehumanisation.

A separate communication strategy of far-right representatives is the use of reversed flow of the message. It is a strategy when populists use the same expressions as their critics. If populists are criticised for spreading hatred, they do the same and accuse opponents of spreading hatred. If someone blames them for mafia-like conduct, they use the expression of mafia for their critics.

In the publication, I point out not only the shared features of the right-wing and left-wing radical populism but also changes in the communication of Slovak right-wing extremists. While in the early stages, right-wing extremists presented open hatred to various social groups using defamatory expression, inter alia, extremist symbolism or positive statements on German Nazism, after their accession to the parliament in 2016, they gave up on that strategy gradually. Today, Slovak right-wing extremists avoid open anti-Semitic statements, they do not express their need to positively assess the politics of Adolf Hitler, use extremist symbols or present an interest to abolish the principles of the existing political system. Mainly for this reason, I refer to them in this publication as far-right or radical right. Let me, however, express the hypothesis that the modified communication strategy

is based rather on concerns of individual criminal proceedings or winding up of the entity than on gradual acceptance of principles of liberal democracy.

Even though it was not the intention of this publication to compare populist vocabulary to communication strategies of other, non-radical politicians, let me ascertain that expressions characteristic for Slovak radical populists are used commonly by many other political stakeholders. Even despite this claim, it is necessary to emphasize that the language used by populists contains certain above analysed communication strategies much more often and in much higher intensity. The populist style of communication is significantly more negative, vulgar, and expressive than in the case of communication of representatives of other opposition parties.

Comparing left-wing and right-wing populism, not on the basis of contents but rather on the basis of communication strategies and used expressions from the political vocabulary can be a challenge for Slovak political linguistic experts. However, it has emerged also in this research that cooperation among linguists and political scientists is mutually beneficial.

15. O autorovi

Doc. PhDr. Radoslav Štefančík, MPol., Ph.D. ukončil v roku 2002 štúdium politológie a nemeckého jazyka a literatúry na Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove. S podporou Nadácie Konrada Adenauera absolvoval v rokoch 2005 až 2006 postgraduálne štúdium politológie aj na Friedrich-Schiller-Universität v Jene. Doktorandské štúdium ukončil na Katedre politológie Fakulty medzinárodných vzťahov Vysokej školy ekonomickej v Prahe v roku 2010 obhajobou dizertačnej práce na tému Politické aspekty migrácie v Českej republike a na Slovensku. V roku 2016 habilitoval v odbore politológia na Filozofickej fakulte Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. V habilitačnej práci sa venoval otázkam financovania politických strán v nemecky hovoriacom regióne a na Slovensku.

Medzi rokmi 2002 a 2012 pôsobil na Katedre politológie Filozofickej fakulty Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave a nasledujúce dva roky na Katedre histórie a európskych štúdií tej istej fakulty. Od roku 2012 na Fakulte aplikovaných jazykov Ekonomickej univerzity v Bratislave, momentálne na Katedre interkultúrnej komunikácie. V roku 2014 bol zvolený za dekana fakulty. Na fakulte zabezpečuje výučbu predmetov z oblasti spoločenských a humanitných vied, prevažne v nemeckom jazyku. V roku 2016 prvý krát organizoval interdisciplinárne vedecké podujatie s názvom Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie, ktoré má ambíciu integrovať vedcov so záujmom o výskum jazyka politiky.

V roku 2003 získal Medzinárodné parlamentné štipendium Nemeckého Spolkového snemu v Berlíne, kde absolvoval stáž v kancelárii nemeckého poslanca za CSU a sprievodné štúdium na Humboldtovej univerzite v Berlíne. V roku 2011 získal postdoktorandské vedecké štipendium na Viedenskej univerzite a v roku 2012 vedecké štipendium na Herderovom inštitúte v Marburgu. V rokoch 2019 až 2022 prednášal aj na Fachhochschule Burgenland v Eisenstadte.

Vo svojej vedecko-výskumnej činnosti sa prioritne venuje medzinárodnej migrácii, politickým stranám a interdisciplinárnemu pohľadu na výskum jazyka politiky. Je autorom, resp. spoluautorom ôsmich monografií, piatich vysokoškolských učebníc, dvoch slovníkov, viacerých článkov publikovaných vo vedeckých časopisoch, vo vedeckých monografiách a v zborníkoch doma i v zahraničí. Pravidelne sa venuje aj komentovaniu politických udalostí doma a v nemecky hovoriacom svete.

Posudzovatelia:

prof. PhDr. Ján Lidák, CSc.

doc. Mgr. Irina Dulebová, PhD.

Táto monografia vychádza ako jeden z výstupov projektu VEGA 1/0344/20
Jazyk pravicového extrémizmu. Politolingvistická perspektíva.

1. vydanie

Vyšlo v náklade 180 ks.

ISBN 978-80-225-4955-4